

तैत्तिरीय
ब्राह्मणम्

Colophon

This document was typeset using X_YTeX, and uses the Siddhanta font extensively. It also uses several L^AT_EX macros designed by *H. L. Prasād*. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

अष्टकम् १	1
प्रथमः प्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	29
तृतीयः प्रश्नः	48
चतुर्थः प्रश्नः	71
पञ्चमः प्रश्नः	96
षष्ठमः प्रश्नः	119
सप्तमः प्रश्नः	146
अष्टमः प्रश्नः	170
अष्टकम् २	185
प्रथमः प्रश्नः	185
द्वितीयः प्रश्नः	206
तृतीयः प्रश्नः	233
चतुर्थः प्रश्नः	252
पञ्चमः प्रश्नः	281

षष्ठमः प्रश्नः	300
सप्तमः प्रश्नः	338
अष्टमः प्रश्नः	363

अष्टकम् ३ 395

प्रथमः प्रश्नः	395
द्वितीयः प्रश्नः	420
तृतीयः प्रश्नः	452
चतुर्थः प्रश्नः	480
पञ्चमः प्रश्नः	486
षष्ठमः प्रश्नः	498
सप्तमः प्रश्नः	516
अष्टमः प्रश्नः	564
नवमः प्रश्नः	601

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे
जिन्वतम्। इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं
सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्।
पुष्टिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां
मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि
जनधाः। देवास्त्वां शुक्रपाः प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशोचिषा।
स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वां मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। सञ्जग्मानौ
दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे
जिन्वतम्। श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं

तन्मे जिन्वतम्। वाच॑ सन्धत्तुं तां मे जिन्वतम्। आयुः
स्थ॑ आयु॑र्मे धत्तम्। आयु॑र्यज्ञाय॑ धत्तम्। आयु॑र्यज्ञप॑तये
धत्तम्। प्राणः॑ स्थः॑ प्राणं॑ मे धत्तम्। प्राणं॑ यज्ञाय॑ धत्तम्॥३॥

प्राणं॑ यज्ञप॑तये धत्तम्। चक्षुः॑ स्थश्चक्षु॑र्मे धत्तम्। चक्षु॑र्यज्ञाय॑
धत्तम्। चक्षु॑र्यज्ञप॑तये धत्तम्। श्रोत्रं॑ स्थः॑ श्रोत्रं॑ मे धत्तम्।
श्रोत्रं॑ यज्ञाय॑ धत्तम्। श्रोत्रं॑ यज्ञप॑तये धत्तम्। तौ दे॑वौ
शुक्रामन्थि॑नौ। क॒ल्पय॑तुं दै॒वीर्वि॑शः। क॒ल्पय॑तुं मा॒नुषीः॥४॥

इष॑मूर्ज॑म॒स्मासु॑ धत्तम्। प्रा॒णान्प॒शुषु॑। प्र॒जां मयि॑ च॒ यज॑माने
च। निर॑स्तः शण्डः॑। निर॑स्तो म॒र्कः। अप॑नु॒त्तौ शण्डा॑म॒र्कौ
स॒हामु॑ना॑। शु॒क्रस्य॑ स॒मिद॑सि। म॒न्थिनः॑ स॒मिद॑सि। स प्र॑थ॒मः
संकृ॑तिर्वि॒श्वके॑र्मा। स प्र॑थ॒मो मि॒त्रो वरु॑णो अ॒ग्निः। स प्र॑थ॒मो
बृह॑स्पतिश्चि॒कित्वा॑न्। तस्मा॒ इन्द्रा॑य सु॒तमा जु॑होमि॥५॥

न॒यन्व॒पान॑ सन्धत्तुं तं मे जिन्वतं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निर्द्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं रयिं
पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तुं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुः श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्। इषादिपञ्चके
वाचं तां मे पशून्सन्धत्तुं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥१॥

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।
 स्वायामैवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
 एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते।
 मुख्यं एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
 प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
 ततो वै ते सर्वान्नोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
 रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वान्नोहान्नोहति। देवा वै
 भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त॥७॥

तेषामनाहितोऽग्निरासीत्। अथैभ्यो वामं वस्वपाक्रामत्।
 ते पुनर्वस्वोरादधत। ततो वै तान् वामं वसूपावर्तत। यः
 पुराऽभद्रः सन्पापीयान्त्स्यात्। स पुनर्वस्वोरग्निमादधीत।
 पुनरेवैनं वामं वसूपावर्तते। भद्रो भवति। यः
 कामयेत् दानकामा मे प्रजाः स्युरिति। स पूर्वयोः
 फल्गुन्योरग्निमादधीत॥८॥

अ॒र्य॒म्णो वा ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यत्पूर्वे॑ फल्गु॑नी। अ॒र्यमे॒ति॒ तमा॑हुर्यो
ददा॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। यः का॒मये॑त भ॒गी
स्या॒मिति॑। स उत्त॑रयोः फल्गु॑न्योर॒ग्निमाद॑धीत। भग॑स्य वा
ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। भ॒ग्यैव भ॑वति। का॒ल॒क॒ञ्जा
वै नामा॑सुरा आसन्॥९॥

ते सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काया॒ग्निम॑चिन्वत। पुरु॑ष इष्ट॑का॒मुपा॑दधात्पुरु॑ष
इष्ट॑काम्। स इन्द्रो॑ ब्राह्म॒णो ब्रुवा॑ण इष्ट॑का॒मुपा॑धत्त। ए॒षा
मे॑ चि॒त्रा ना॒मेति॑। ते सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑ प्रा॒रोह॑न्। स
इन्द्र॑ इष्ट॑का॒मावृ॑हत्। तेऽवा॑कीर्यन्त। येऽवा॑कीर्यन्त। त
ऊर्णा॑वभ॒योऽभव॑न्। द्वावुद॑पतताम्॥१०॥

तौ दि॒व्यौ श्वा॒नाव॑भवताम्। यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्। स
चि॒त्राया॑म॒ग्निमाद॑धीत। अ॒व॒की॒र्यैव॑ भ्रातृ॑व्यान्। ओजो॑
बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। व॒सन्तो॑ ब्राह्म॒णोऽग्नि॑मादधीत।
व॒सन्तो॑ वै ब्रा॒ह्मण॑स्य॒र्तुः। स्व ए॒वैन॑मृतावा॒धाय॑। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी
भ॑वति। मुखं॑ वा ए॒तद॑तूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो
योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्य आदधीत।
ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी
भवति। शरदि वैश्य आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः
फल्युन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिः संवत्सरस्य।
यत्पूर्वे फल्युनी। पृष्टित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय।
पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा
रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्युनी। मुखत एव
संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु।
यदैवैनं यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वाधित्सन्त फल्युन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्युनी षट्॥२॥ [२]

उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति
शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्।
रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषान्निवपति। पुष्टिर्वा एषा

प्रजननम्। यदूषाः ॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं
ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती
अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या
यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि
कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव
यज्ञियेऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखू रूपं
कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु
समचरत्। तदाखुकरीषमभवत्॥१६॥

यदाखुकरीषं संभारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे। ऊर्जं वा एतं रसं पृथिव्या उपदीक्य
उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवपा संभारो भवति।
ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं
ह्येतत्पृथिव्याः। यद्वल्मीकः॥१७॥

अबधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तासामन्नमुपाक्षीयत। ताभ्यः सूदमुपप्राभिन्त। ततो वै
तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदः सम्भारो भवति। नास्य
गृहेऽन्नं क्षीयते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन
प्रजापतिरश्राम्यत्॥१८॥

कथमिदं स्यादिति। सोऽपश्यत्पुष्करपर्णं तिष्ठत्।
सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधि तिष्ठतीति।
स वराहो रूपं कृत्वोप न्यमञ्जत्। स पृथिवीमध
आच्छत्। तस्या उपहत्योदमञ्जत्। तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत्।
यदप्रथयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्भूम्यै भूमित्वम्।
तां दिशोऽनु वातः समवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
सम्भारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
भवन्ति धृत्यै॥२०॥

अथो श॒न्त्वाय॑। सर॑ेता अ॒ग्निरा॒धेय॒ इत्या॑हुः। आपो॒ वरु॑णस्य॒
 पत्न॑य आसन्। ता अ॒ग्निरभ्य॑ध्यायत्। ताः सम॑भवत्। तस्य॒
 रेतः॑ परा॑ऽपतत्। तद्धि॑र॒ण्यम॑भवत्। यद्धि॑र॒ण्यमु॑पास्य॑ति।
 सर॑ेतसमे॒वाग्नि॑माध॑त्ते। पुरु॑ष॒ इन्ध्रै॒ स्वाद्रेत॑सो बीभत्सत्
 इत्या॑हुः॥२१॥

उत्त॑र॒त उपा॑स्य॒त्यर्बी॑भत्सायै। अति॒ प्रय॑च्छति। आ॒र्तिमे॒वाति॑
 प्रय॑च्छति। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अश्वो॑ रू॒पं कृ॒त्वा।
 सो॑ऽश्व॒त्थे सं॑वत्स॒रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्व॑म्।
 यदा॑श्व॒त्थः सम्भ्रा॑रो भव॑ति। यदे॒वास्य॑ तत्र॒ न्य॑क्तम्।
 तदे॒वावरु॑न्धे॥२२॥

दे॒वा वा ऊ॒र्जं व्य॑भजन्त। तत॑ उदु॒म्बर॒ उद॑तिष्ठत्।
 ऊ॒र्वा उ॑दु॒म्बरः॑। यदौदु॒म्बरः॑ सम्भ्रा॑रो भव॑ति।
 ऊ॒र्जमे॒वावरु॑न्धे। तृ॒तीय॑स्यामि॒तो दि॒वि सोम॑ आसीत्।
 तं गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्। तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्।
 तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्॥२३॥

यस्य॑ पर्ण॑मयः सम्भारो॑ भव॑ति। सोम॑पी॒थमे॒वावरु॑न्धे।
 दे॒वा वै ब्रह्म॑न्नवदन्त। तत्पर्ण॑ उपा॑शृणोत्। सु॒श्रवा॒ वै
 नाम॑। यत्पर्ण॑मयः सम्भारो॑ भव॑ति। ब्रह्म॑वर्च॒समे॒वावरु॑न्धे।
 प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सो॑ऽबिभे॒त्प्र मा॑ धक्ष्य॒तीति॑। त॑
 श॒म्याऽश॑मयत्॥ २४॥

तच्छ॒म्यै श॑मित्वम्। यच्छ॑मी॒मयः॑ सम्भारो॑ भव॑ति।
 शान्त्या॑ अप्र॑दाहाय। अ॒ग्नेः सृष्ट॑स्य॒ यतः॑। वि॒क॑ङ्कतं॒ भा
 आ॑र्च्छत्। यद्वै॒क॑ङ्कतः सम्भारो॑ भव॑ति। भा॒ ए॒वावरु॑न्धे।
 सह॑दयो॒ऽग्निरा॑धेय॒ इत्या॑हुः। म॒रुतो॑ऽद्वि॒र॒ग्निम॑तमयन्। तस्य॑
 ता॒न्तस्य॑ हृद॒यमा॑च्छि॒न्दन्। सा॑ऽश॒नि॒रभव॑त्। यद॒श॒नि॒हत॑स्य
 वृक्ष॑स्य॒ सम्भारो॑ भव॑ति। सह॑दयमे॒वाग्नि॑मा ध॑त्ते॥ २५॥

ऊषां॑ अ॒भवन्न॑भवद्व॒ल्मीको॑ऽश्राम्य॒दप्र॑थय॒द्धृत्यै॑ बी॒भत्स॑त् इत्या॑हू रुन्धे पर्ण॑त्वम॑शमयदच्छिन्द॒ः स्त्रीणि॑

च॥ ३॥ [३]

द्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॑ष्व॒ग्नि॒मा द॑धीत। द्वा॒द॒श मा॑साः॒ संव॑त्सरः।
 सं॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑म॒व॒रु॒द्ध्या ध॑त्ते। यद्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॑ष्व॒मा द॑धीत।
 परि॑मित॒मव॑ रुन्धीत। चक्षु॑र्नि॒मित॒ आद॑धीत। इ॒यद्वा॒द॒श

विक्रामा (३) इति। परिमितं चैवापरिमितं चाव रुन्धे।
अनृतं वै वाचा वंदति। अनृतं मनसा ध्यायति॥२६॥

चक्षुर्वै सत्यम्। अद्रा(३)गित्याह। अदर्शमिति।
तत्सत्यम्। यश्चक्षुर्निमितेऽग्निमाधत्ते। सत्य एवैनमा धत्ते।
तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत्। नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान्गृहे
वसेत्। सत्ये ह्यस्याग्निराहितः। आग्नेयी वै रात्रिः॥२७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते।
अथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत्। साऽशृणोत्।
असुरा अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्। त आहवनीयमग्र
आदधत्। अथ गार्हपत्यम्। अथान्वाहार्यपचनम्।
साऽब्रवीत्। प्रतीच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा परा
भविष्यन्तीति॥२९॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा
पराभवति। साऽशृणोत्। देवा अग्निमादधत् इति।
तदगच्छत्। तेऽन्वाहार्यपचनमग्र आदधत्। अथ
गार्हपत्यम्। अथाहवनीयम्। साऽब्रवीत्॥ ३०॥

प्राच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा सुवर्गलोकमेष्यन्ति।
प्रजां तु न वैत्स्यन्त इति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य
श्रीरेति। भद्रो भूत्वा सुवर्गं लोकमिति। प्रजां तु न विन्दते।
साऽब्रवीदिडा मनुम्। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि।
यथा प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे॥ ३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति।
गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः
पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून्प्राज्जनयत्।
अथान्वाहार्यपचनम्। तिर्यङ्ङिव वा अयं लोकः। अस्मिन्नैव
तेन लोके प्रत्यतिष्ठत्। अथाहवनीयम्। तेनैव सुवर्गं
लोकमभ्यजयत्॥ ३२॥

यस्यैवमग्निराधीयते॥ प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥
 प्रत्यस्मिँल्लोके तिष्ठति॥ अग्निं सुवर्गं लोकं जयति॥
 यस्य वा अयथादेवतमग्निराधीयते॥ आ देवताभ्यो
 वृश्च्यते॥ पापीयान्भवति॥ यस्य यथादेवतम् न देवताभ्यो
 आवृश्च्यते॥ वसीयान्भवति॥ ३३॥ भृगूणां त्वाऽङ्गिरसां
 व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गिरसामादध्यात्॥ आदित्यानां
 त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीत्यन्यासां ब्राह्मणीनां
 प्रजानाम्॥ वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपते व्रतेनादधामीति
 राज्ञः॥ इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेनादधामीति
 राज्ञ्यस्य॥ मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते व्रतेनादधामिति
 वैश्यस्य॥ ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति
 रथकारस्य॥ यथादेवतमग्निराधीयते॥ न देवताभ्यो आवृश्च्यते॥
 वसीयान्भवति॥ ३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीज्जनिष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नवं च॥ ४॥ [४]

प्रजापतिर्वाचः सत्यमपश्यत्॥ तेनाग्निमाधत्त॥ तेन वै स
 आर्धोत्॥ भूर्भुवः सुवरित्याह॥ एतद्वै वाचः सत्यम्॥ य

ए॒तेना॒ग्निमा॑ध॒त्ते। ऋ॒ध्नोत्ये॒व। अथो॑ स॒त्यप्रा॑शूरे॒व भ॑वति।
अथो॒ य ए॒वं वि॒द्वान॑भि॒चर॑ति। स्तृ॒णुत॑ ए॒वैन॑म्॥ ३५॥

भू॒रित्या॑ह। प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सृजते। भुव॒ इत्या॑ह।
अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। सुव॒रित्या॑ह। सुव॒र्ग ए॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। त्रि॒भिर्क्ष॒रैर्गार्ह॑पत्य॒मा द॑धाति। त्रय॑
इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॑ति॒ष्ठित॑माध॒त्ते। सर्वैः॑
प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्॥ ३६॥

सुव॒र्गाय॑ वा ए॒ष लो॒काया॑धी॒यते। यदा॑हव॒नीयः॑। सुव॒र्ग
ए॒वास्मै॑ लो॒के वाचः॑ स॒त्यः सर्व॑माप्रोति। त्रि॒भिर्गार्ह॑पत्य॒मा
द॑धाति। प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्। अष्टौ॑ संप॑द्यन्ते। अ॒ष्टाक्ष॑रा
गाय॒त्री। गा॒य॒त्रोऽग्निः॑। यावा॑ने॒वाग्निः॑। तमाध॑त्ते॥ ३७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
ताभ्यो॒ ज्योति॑रुद॒गृह्णात्। तं ज्योतिः॑ पश्य॑न्तीः
प्र॒जा अ॒भि स॒माव॑र्तन्त। उ॒परी॑वा॒ग्निमु॒द्गृही॑यादुद्ध॒रन्।
ज्योति॑रे॒व पश्य॑न्तीः प्र॒जा यज॑मानम॒भि स॒माव॑र्तन्ते।

प्रजाप॑तेरक्ष्य॑श्वयत्। तत्परा॑ऽपतत्। तदश्वो॑ऽभवत्।
तदश्व॑स्याश्व॒त्वम्॥ ३८ ॥

ए॒ष वै प्रजा॑प॒तिः। यद॒ग्निः। प्राजा॑प॒त्योऽश्वः॑। यदश्वं॑
पुरस्ता॑न्नय॒ति। स्वमे॒व चक्षुः॑ पश्यन्प्रजा॑प॒तिरनू॑देति।
व॒ज्री वा ए॒षः। यदश्वः॑। यदश्वं॑ पुरस्ता॑न्नय॒ति। जा॒ताने॒व
भ्रातृ॑व्यान्प्रणु॑दते। पुन॒रा वर्त॑यति॥ ३९ ॥

ज॒निष्य॑मा॒णाने॒व प्रति॑नुदते। न्या॑ह॒वनी॒यो गार्ह॑पत्यमकामयत।
निगार्ह॑पत्य आह॒वनी॒यम्। तौ वि॒भाजं॑ नाश॒क्रोत्। सोऽश्वः॑
पूर्व॑वाङ्मु॒त्वा। प्राश्चं॑ पूर्व॒मुद॑वहत्। तत्पूर्व॑वाहः पूर्व॑वा॒द्वम्।
यदश्वं॑ पुरस्ता॑न्नय॒ति। विभ॑क्तिरे॒वैन॑योः सा। अथो॒
नाना॑वीर्या॒वैवैनौ॑ कुरुते॥ ४० ॥

यदु॒पर्यु॑परि॒ शिरो॒ हर॑त्। प्रा॒णान्विच्छि॑न्ध्यात्। अ॒धोऽधुः॑
शिरो॑ हरति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। इय॒त्यग्रे॑ हरति।
अथेय॒त्यथे॑यति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेवैनं॑ लो॒केषु॑
प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते। प्रजा॑प॒तिरग्नि॑म॒सृज॑त। सोऽबि॑भेत्प्र मां

धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य संदधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायापिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराज एव विक्रान्तं यजमानोऽनु
विक्रमते। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये
शुचये। यदग्नये पवमानाय निर्वपति। पुनात्येवैनम्। यदग्नये
पावकाय। पूत एवास्मिन्नुन्नाद्यं दधाति। यदग्नये शुचये।
ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति॥४४॥

ए॒न॒मा॒ह॒व॒नी॒यं ध॒त्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो द॑धाति य॒द॒ग्नये॑ शुच॑य॒ एकं॑ च॥५॥—[५]

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः। अ॒ग्नी
वा॒मं व॒सु सं न्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो भविष्यति। यदि॑ नो
जे॒ष्यन्तीति॑। तद॒ग्निर्नो॑त्सह॑मशक्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्य॑दधात्।
प॒शुषु॑ तृतीयम्। अ॒प्सु तृतीयम्। आ॒दि॒त्ये तृतीयम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पुन॒रवा॑रुरुत्सन्त। तेऽ॒ग्नये॑ पव॑मानाय
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपन्। प॒शवो॑ वा अ॒ग्निः
पव॑मानः। यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। तेऽ॒ग्नये॑
पाव॑काय॒। आपो॑ वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्।
तत्ते॒नावारु॑न्धत॥४६॥

तेऽ॒ग्नये॑ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽ॒ग्निः शुचिः॑।
यदे॒वादि॒त्य आसी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। ब्र॒ह्म॒वादि॒नो
वद॑न्ति। त॒नुवो॑ वावैता अ॒ग्न्या॒धेय॑स्य। आ॒ग्ने॒यो वा
अ॒ष्टाक॑पालोऽ॒ग्न्या॒धेय॑मिति॑। यत्तन्निर्व॑पेत्। नैतानि॑।
यथाऽऽत्मा॑ स्यात्॥४७॥

नाङ्ग॑ानि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ निर्व॑पेत्। न तम्।

यथाऽङ्गानि स्युः। नात्मा। तादृगेव तत्। उभयानि सह
निरूप्याणि। यज्ञस्य सात्मत्वाय। उभयं वा एतस्येन्द्रियं
वीर्यमाप्यते॥४८॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्रमेकादशकपालमनु निर्वपेत्।
आदित्यं चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातमायामानौ। ये
एव देवते अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव
रुन्धे। आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रतिष्ठति। धेन्वै वा एतद्रेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते
भवति। यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि।
एष रुद्रः। यदग्निः॥५०॥

यत्सद्य एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा

वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रः शमयित्वा।
पशूनवरुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजननमुच्छिंसेत्।
एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै
लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु
प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं
प्रवर्तयति। मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रां(३) न होतव्या(३)
मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।
यन्न जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामवरुद्धौ।
अश्वं ब्रह्मणै। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुं होत्रे। आशिषं
एवावरुन्धे। अनङ्वाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्वान्।

वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निनैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।
मिथुनस्यावरुद्धौ। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः।
सर्वा एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश
मासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं
देयम्। अपरिमितस्यावरुद्धौ॥५५॥

आदित्ये तृतीयम्पस्वासीत्तत्तेनावारुन्धत स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवीरपि निर्वपेत्प्रत्यवरोहति
ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥६॥

घर्मः शिरस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्। छुर्दिस्तोकाय
तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। संप्रियः
पशुभिर्भुवत्। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पंच। प्राचीमनु
प्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा
दीद्यानो विभाहि। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥५६॥

अर्कश्चक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्।
यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन

मे दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे
व्यानशे सर्वमायुर्व्यानशे। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विराद्ध
स्वराद्ध। ते माविंशतां ते मा जिन्वताम्॥५७॥

ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। संराद्धाभिभूश्च। ते माविंशतां ते मा
जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विभूश्च परिभूश्च। ते मा
विंशतां ते मा जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। प्रभ्वी
च प्रभूतिश्च। ते मा विंशतां ते मा जिन्वताम्। यास्ते अग्ने
शिवास्तनुवः। ताभिस्त्वाऽऽदधे। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः।
ताभिरमुं गच्छ॥५८॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवस्त्रीणि च॥७॥ [७]

इमे वा एते लोका अग्रयः। ते यदव्यावृत्ता आधीयेरन्।
शोचयेयुर्यजमानम्। घर्मः शिर इति गार्हपत्यमा दधाति।
वातः प्राण इत्यन्वाहार्यपचनम्। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्।
तेनैवैनान्व्यावर्तयति। तथा न शोचयन्ति यजमानम्।
रथन्तरमभिगायते गार्हपत्य आधीयमाने। रथन्तरो वा
अयं लोकः॥५९॥

अ॒स्मिन्ने॒वैनं॑ लो॒के प्र॒ति॑ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। वा॒म॒दे॒व्य॒म॒भि॒गा॒य॒त
उ॒द्ध्रिय॑माणे। अ॒न्तरि॑क्षं वै वा॒म॒दे॒व्य॒म्। अ॒न्तरि॑क्ष
ए॒वैनं॑ प्र॒ति॑ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। अथो॒ शान्ति॑र्वै वा॒म॒दे॒व्य॒म्।
शा॒न्त॒मे॒वैनं॑ प॒श॒व्य॒मुद्ध॑रते। बृ॒ह॒द॒भि॒गा॒य॒त आ॒ह॒व॒नी॒यं
आ॒धी॒य॒मा॒ने। बा॒र्ह॒तो वा अ॒सौ लो॒कः। अ॒मुष्मि॑न्ने॒वैनं॑
लो॒के प्र॒ति॑ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। प्र॒जाप॑तिर॒ग्नि॒म॑सृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽ॒वारो भू॒त्वा परा॑डैत्। तं वा॒र॒व॒न्ती॒ये॒नावा॑रयत।
तद्वा॒र॒व॒न्ती॒यस्य॑ वा॒र॒व॒न्ती॒य॒त्वम्। श्ये॒तेन॑ श्ये॒ती अ॑कुरुत।
तच्छ्रौ॒तस्य॑ श्ये॒त॒त्वम्। यद्वा॒र॒व॒न्ती॒यम॑भि॒ गाय॑ते।
वा॒र॒यि॒त्वै॒वैनं॑ प्र॒ति॑ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। श्ये॒तेन॑ श्ये॒ती कु॑रुते।
घ॒र्मः शि॒र इति॑ गा॒र्ह॒प॒त्य॒माद॑धाति। स॒शी॒र्षा॒णमे॒वैन॑मा
ध॑त्ते॥६१॥

उ॒पै॒न॒मु॒त्त॒रो य॒ज्ञो न॑मति। रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। स
आ॒धी॒य॒मा॒न ई॒श्वरो॑ यज॑मानस्य प॒शून् हि॑सि॒तोः।
संप्रि॑यः प॒शुभि॑र्भुव॒दित्या॑ह। प॒शुभि॑रे॒वैन॑ संप्रि॑यं
करो॑ति। प॒शूना॑महि॑सायै। छु॒र्दि॒स्तो॒काय॑ तन॑याय

यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। वातः प्राण
इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं
पचेत्याह। अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि
विद्वानित्याह। विभक्तिरेवैनयोः सा। अथो नानावीर्यावेवैनौ
कुरुते। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को
वै देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।
आनशे व्यानश इति त्रिरुदिङ्गयति। त्रयं इमे लोकाः।
एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमा धत्ते। तत्तथा न कार्यम्।
वीङ्गितमप्रतिष्ठितमा दधीत। उद्धृत्यैवाधायाभिमन्त्रियः।
अवीङ्गितमेवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। विराट् स्वराट् यास्ते
अग्ने शिवास्तनुवस्ताभिस्त्वाऽऽदध इत्याह। एता वा
अग्नेः शिवास्तनुवः। ताभिरेवैनं समर्धयति। यास्ते अग्ने
घोरास्तनुवस्ताभिर्मुं गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। ताभिरेवैनं

पराभावयति॥६४॥

लोकौऽसृजतैनुमाधत्तेऽन्वाहार्यपचनं देवानामन्नमेनं प्रतिष्ठितुमाधत्ते पञ्च च॥८॥ [८]

शमीगर्भादग्निं मन्थति। एषा वा अग्रेर्यज्ञिया तनूः।
तामेवास्मै जनयति। अदितिः पुत्रकामा। साध्येभ्यो देवेभ्यो
ब्रह्मौदनमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्।
सा रेतोऽधत्त। तस्यै धाता चार्यमा चाजायेताम्। सा
द्वितीयमपचत्॥६५॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्यै
मित्रश्च वरुणश्चाजायेताम्। सा तृतीयमपचत्। तस्या
उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या
अंशश्च भगश्चाजायेताम्। सा चतुर्थमपचत्॥६६॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या
इन्द्रश्च विवस्वाश्चाजायेताम्। ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव
तदधाति। प्राश्नन्ति ब्राह्मणा ओदनम्। यदाज्यमुच्छिष्यते।
तेन समिधोऽभ्यज्या दधाति। उच्छेषणाद्वा अदिती
रेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेपणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः।
 एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्यादधाति।
 अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय।
 इयतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमिताः॥६८॥

इयतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा संमिताः। इयतीर्भवन्ति। एतावद्वै
 पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसंमिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि
 रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति।
 घृतवतीभिरा दधाति॥६९॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्धृतम्। प्रियेणैवेनं धाम्ना
 समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यादध्यात्।
 गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय।
 त्रिष्टुग्भी राजन्यस्य। त्रिष्टुप्छन्दा वै राजन्यः। स्वस्य
 छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय॥७०॥

जगतीभिर्वैश्यस्य। जगतीछन्दा वै वैश्यः। स्वस्य छन्दसः
 प्रत्ययनस्त्वाय। त९ संवत्सरं गोपायेत्। संवत्सर९

हि रेतो हितं वर्धते। यद्येन॑ संवत्सरे नोपनमेत्।
समिधः पुनरादध्यात्। रेतं एव तद्धितं वर्धमानमेति। न
मा॑समंशजीयात्। न स्त्रियमुपेयात्॥ ७१॥

यन्मा॑समंशजीयात्। यत्स्त्रियमुपेयात्। निर्वीर्यः स्यात्।
नैनम॑ग्निरुपनमेत्। श्व आ॑धास्यमानो ब्रह्मोदनं पचति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॒त्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्रति॑नुदन्ते। ए॒ते खलु॑ वावादि॒त्याः। यद्वा॑ह॒णाः। तैरे॒व
सन्त्वं गच्छ॑ति॥ ७२॥

नैनं॑ प्रति॑नुदन्ते। ब्रह्म॒वा॒दि॒नो वद॑न्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
शल॒कैस्ता॑ रात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुपव्युषम॒रणी॑
निष्ट॑पेत्। यथ॑र्ष॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व
तत्। अ॒पो॒दूह्य॑ भस्मा॒ग्निं म॑न्थति॥ ७३॥

सैव सा॒ग्नेः सन्त॑तिः। तं म॑थित्वा प्राश्चमुद्ध॑रति। सं॒व॒त्स॒रमे॒व
तद्रेतो॑ हितं प्रज॑नयति। अना॑हित॒स्तस्या॒ग्निरित्या॑हुः।

यः समिधोऽनाधायान्निमाधत्त इति। ताः संवत्सरे
 पुरस्तादादध्यात्। संवत्सरादेवैनमवरुध्याधत्ते। यदि
 संवत्सरेऽनादध्यात्। द्वादश्यां पुरस्तादादध्यात्।
 संवत्सरप्रतिमा वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरमेवास्याहिता
 भवन्ति। यदि द्वादश्यां नादध्यात्। त्र्यहे पुरस्तादादध्यात्।
 आहिता एवास्य भवन्ति॥ ७४॥

द्वितीयमपचच्चतुर्थमपचददिती रेतोऽधत्त समिता घृतवतीभिरादधाति राजन्यः स्वस्य छन्दसः
 प्रत्ययनस्त्वायैयाद्गच्छति मन्यति रात्रयश्चत्वारि च॥९॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत।
 स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
 तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
 व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥ ७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
 तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
 द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे

गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
शङ्स्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां
मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा
ब्राह्मणे प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तोऽग्नय
आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तं स्पृणोति।
अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति। नर्यं
प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शङ्स्य
पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

पशून्मेवैतेन स्पृणोति। सप्रथ सभां मे गोपायेत्याह।
सभामेवैतेनैन्द्रियं स्पृणोति। अहे बुध्निय मन्त्रं
मे गोपायेत्याह। मन्त्रमेवैतेन श्रियं स्पृणोति।

यदान्वाहार्यपचनेऽन्वाहार्यं पचन्ति। तेन सौऽस्याभीष्टः
प्रीतः। यद्गार्हपत्य आज्यमधिश्रयन्ति संपत्नीर्याजयन्ति।
तेन सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदाहवनीये जुह्वति॥७९॥

तेन सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यत्सभायां विजयन्ते। तेन
सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। तेन
सौऽस्याभीष्टः प्रीतः। तथाऽस्य सर्वे प्रीता अभीष्टा
आधीयन्ते। प्रवसथमेष्यन्नेवमुपतिष्ठेतैकमेकम्। यथा
ब्राह्मणाय गृहेवासिने परिदाय गृहानेति। तादृगेव तत्।
पुनरागत्योपतिष्ठते। सा भागेयमेवैषां तत्। सा तत्
ऊर्ध्वारोहत्। सा रोहिण्यभवत्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्।
रोहिण्यामग्निमादधीत। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठितमाधत्ते।
ऋध्नोत्येनेन॥८०॥

एषा पशून् गोपायेति प्रविष्टा पशून् गोपायेत्याह जुह्वति तिष्ठते स्म च॥१०॥१०॥—[१०]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अप पाप्मानं यजमानस्य
 हन्तु। शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता
 पृथिवी लोकसाता। शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु
 पीतये। शंयोरभि स्रवन्तु नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां
 परिस्त्रसा। स्योनमा विशन्तु नः॥१॥ ॥ यदिदं दिवो यददः
 पृथिव्याः। संजज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः। ऊषांकृष्णमवतु
 कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमागमिष्ठाः। ऊतीः कुर्वाणो
 यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य। तत्ते न्यक्तमिह
 सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जं पृथिव्या
 रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
 प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपहत्यै सुवितं नो
 अस्तु। उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो
 रसमाभरामि। यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा

प्रविष्टा५ सरिरस्य मध्ये॥ तस्येदं विहतमाभरन्तः।
अच्छम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पूर्यपश्यत्सरिरस्य मध्ये॥ उर्वीमपश्यञ्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथन५
हरामि। याभिरदृ५हञ्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां
विश्वजनस्य भर्त्रीम्। ता नः शिवाः शर्कराः सन्तु
सर्वाः। अग्ने रेतश्चन्द्र५ हिरण्यम्। अद्भ्यः सम्भूतममृतं
प्रजासु। तत्सम्भरन्नुत्तरतो निधाय॥४॥

अतिप्रयच्छं दुरितिं तरेयम्। अश्वो रूपं कृत्वा
यदश्वत्थेऽतिष्ठः। संवत्सरं देवेभ्यो निलायं। तत्ते
न्यक्तमिह सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जः
पृथिव्या अध्युत्थितोऽसि। वनस्पते शतबल्शो विरोह।
त्वया वयमिषमूर्जं मदन्तः। रायस्पोषेण समिषा मदेम।
गायत्रिया ह्रियमाणस्य यत्ते॥५॥

पूर्णमपंततृतीयस्यै दिवोऽधि। सोऽयं पूर्णः सोमपर्णाद्धि

जातः। ततो हरामि सोमपीथस्यावरुद्धौ। देवानां ब्रह्मवादं
वदेतां यत्। उपाशृणोः सुश्रवा वै श्रुतोऽसि। ततो
मामाविशतु ब्रह्मवर्चसम्। तत्सम्भरुः स्तदवरुन्धीय
साक्षात्। यया ते सृष्टस्याग्नेः। हेतिमशमयत्प्रजापतिः।
तामिमामप्रदाहाय॥६॥

शमीः शान्त्यै हराम्यहम्। यत्ते सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं
भा आर्च्छजातवेदः। तया भासा संमितः। उरुं नो
लोकमनु प्रभाहि। यत्ते तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दजातवेदः।
मरुतोऽद्विस्तमयित्वा। एतत्ते तदशनेः सम्भरामि। सात्मा
अग्ने सहृदयो भवेह। चित्रियादश्वत्थात्सम्भृता बृहत्यः॥७॥

शरीरमभि सःस्कृताः स्था। प्रजापतिना यज्ञमुखेन
संमिताः। तिस्रस्त्रिवृद्धिर्मिथुनाः प्रजात्यै। अश्वत्थाद्धव्यवाहाद्धि
जाताम्। अग्नेस्तनूं यज्ञियाः सम्भरामि। शान्तयोनिः
शमीगर्भम्। अग्नये प्रजनयितवै। यो अश्वत्थः शमीगर्भः।
आरुरोह त्वे सचा। तं ते हरामि ब्रह्मणा॥८॥

यज्ञियैः केतुभिः सह। यं त्वां समभरञ्जातवेदः। यथाशरीरं
 भूतेषु न्यक्तम्। स सम्भृतः सीद शिवः प्रजाभ्यः। उरुं
 नो लोकमनुनेषि विद्वान्। प्रवेधसे कवये मेध्याय। वचो
 वन्दारु वृषभाय वृष्णे। यतो भयमभयं तन्नो अस्तु। अव
 देवान् यजेहेड्यान्। समिधाऽग्निं दुवस्यत॥९॥

घृतैर्बोधयतातिथिम्। आऽस्मिन् हव्या जुहोतन। उप
 त्वाऽग्ने हविष्मतीः। घृताचीर्यन्तु हर्यत। जुषस्व समिधो
 मम। तं त्वां समिद्धिरङ्गिरः। घृतेन वर्धयामसि। बृहच्छोचा
 यविष्ठ। समिध्यमानः प्रथमो नु धर्मः। समक्तुभिरज्यते
 विश्ववारः॥१०॥

शोचिष्केशो घृतनिर्णिक्पावकः। सुयज्ञो अग्निर्यजथाय
 देवान्। घृतप्रतीको घृतयोनिरग्निः। घृतैः समिद्धो
 घृतमस्यान्नम्। घृतप्रुषस्त्वा सरितो वहन्ति। घृतं
 पिबन्त्सुयजा यक्षि देवान्। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणः।
 घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यम्।

पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्॥११॥

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ। देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहम्।
उरुज्रयसं घृतयोनिमाहुतम्। त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्वति।
त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु ज्रयांसि पार्थिवा
वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं
न समिधान ऋञ्जते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदु नो यंसते
धियम्। प्रजा अग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिः सह।
राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुः सवे। मही विशपत्नी
सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वत्नी
जन्यं जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतुं शक्करीर्मम। ऋतेनाग्न आयुषा वर्चसा सह।
ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तरां समाम्। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं
यथा यजै। ऋत्वियवती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते

वा॒म॒हं द॑दे। तत्स॒त्यं यद्वी॒रं बि॑भृथः। वी॒रं ज॑नयिष्यथः। ते
मत्प्रा॒तः प्रज॑निष्येथे। ते मा॒ प्रजा॑ते प्रज॑नयिष्यथः॥१४॥

प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑ सुव॒र्गे लो॒के। अ॒नृता॑त्स॒त्यमु॑पैमि।
मा॒नुषा॑द्देव्यमु॒पैमि। दैवीं॑ वाचं॒ यच्छा॑मि। श॒ल्कैर॑ग्निमि॒न्धानः॑।
उ॒भौ लो॒कौ स॑नेम॒हम्। उ॒भयो॑र्लो॒कयोर्ऋ॒ध्वा। अति॑ मृ॒त्युं
ते॒राम्य॑हम्। जा॒तवे॑दो भुव॑नस्य॒ रेतः॑। इ॒ह सिंश्च॒ तप॑सो
य॒ज्जनि॑ष्यते॥१५॥

अ॒ग्निम॑श्च॒त्थादधि॑ हव्य॒वाह॑म्। श॒मीग॒र्भाञ्जन॑यन्॒ यो म॑यो॒भूः।
अ॒यं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्वियः॑। यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न
आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्ध॒या र॒यिम्। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातः॑।
येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दिदं॒ यमो॑ऽव॒सानं॑
पृथि॒व्याः। अ॒क्रन्नि॑मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पु॑रीषमसि। सं॒ज्ञान॑मसि का॒म॒धर॑णम्। मयि॑
ते का॒म॒धर॑णं भूयात्। सं॒वः सृ॑जामि॒ हृद॑यानि। स॒ंसृष्टं॑
मनो॑ अस्तु वः। स॒ंसृष्टः प्रा॒णो अ॑स्तु वः। सं या वः

प्रियास्तनुवः। सं प्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अस्तु
संप्रियः। संप्रियास्तनुवो मम॥१७॥

कल्पेतां द्यावापृथिवी। कल्पन्तामाप् ओषधीः।
कल्पन्तामग्नयः पृथक्। मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः। यैऽग्नयः
समनसः। अन्तरा द्यावापृथिवी। वासन्तिकावृतू अभि
कल्पमानाः। इन्द्रमिव देवा अभि सं विशन्तु। दिवस्त्वा
वीर्येण। पृथिव्यै महिम्ना॥१८॥

अन्तरिक्षस्य पोषेण। सर्वपशुमादधे। अजीजनन्नमृतं
मर्त्यासः। अस्त्रेमाणं तुरणिं वीडुजम्भम्। दश स्वसारो
अग्रुवः समीचीः। पुमांसं जातमभि स्रभन्ताम्।
प्रजापतेस्त्वा प्राणेनाभि प्राणिमि। पूष्णः पोषेण मह्यम्।
दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। शतं शरद्भ्य आयुषे वर्चसे॥१९॥

जीवात्वै पुण्याय। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्।
ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने।
पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। प्राणे त्वाऽमृतमादधामि।

अ॒न्नाद॒मन्ना॒द्याय॑। गो॒तारं॑ गु॒प्त्यै॑। सु॒गा॒र्ह॒प॒त्यो वि॒द॒ह॒न्नरा॑तीः।
उ॒ष॒सः श्रेय॑सीः श्रेयसी॒र्दध॑त्॥ २०॥

अ॒ग्ने स॒प॒त्ना॑ꣳ अ॒प॒ बाध॑मानः। रा॒य॒स्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि॑। इ॒मा उ॒ मामु॑प॒तिष्ठ॑न्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
सं॒व॒सेय॑। इ॒हो इ॒डां तिष्ठ॑तु वि॒श्वरू॑पी। म॒ध्ये व॒सोर्दी॑दिहि
जा॒तवे॑दः। ओ॒ज॒से ब॒लाय॑ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे शु॒ष्मा॒यायु॑षे
वर्च॑से। स॒प॒त्न॒तूर॑सि वृ॒त्रतूः। य॒स्ते दे॒वेषु॑ म॒हिमा
सु॒व॒र्गः॥ २१॥

य॒स्तं आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः। पु॒ष्टि॒र्या तै॑ म॒नुष्ये॑षु प॒प्र॒थे। तया॑
नो अ॒ग्ने जु॑ष॒माण॑ ए॒हि। दि॒वः पृ॑थि॒व्याः पर्य॑न्ति॒रिक्षा॑त्।
वा॒तात्प॒शुभ्यो॑ अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः। यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दः स॒म्ब॒भूथ॑।
ततो॑ नो अ॒ग्ने जु॑ष॒माण॑ ए॒हि। प्रा॒चीम॑नु॒ प्र॒दिशं॑ प्रेहि॑
वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रोअ॑ग्नि॒र्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॒शा दी॒द्यानो॑ वि
भा॑हि॥ २२॥

ऊ॒र्जं नो धे॑हि द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे। अ॒न्व॒ग्निरु॑ष॒साम॑ग्रं म॒ख्यत्।

अन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च
रश्मीन्। अनु द्यावापृथिवी आततान। विक्रमस्व महा९
अंसि। वेदिषन्मानुषेभ्यः। त्रिषु लोकेषु जागृहि। यदिदं
दिवो यददः पृथिव्याः। संविदाने रोदसी सं बभूवतुः॥२३॥

तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवै स्योनः।
प्राणं त्वाऽमृत आ दधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तारं गुप्त्यै।
यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन
मे दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे
व्यानशे सर्वमायुर्व्यानशे॥२४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व
पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
अविषन्नः पितुं कृणु। शङ्स्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्रे। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ

स॒भां मे॑ गोपाय। ये च॒ स॒भ्याः स॒भा॒सदः॑। तानिन्द्रि॒याव॑तः
कुरु। सर्व॒मायुरु॑पा॒सताम्। अहं॑ बु॒ध्निय॒ मन्त्रं॑ मे गोपाय।
यमृष॑यस्त्रैवि॒दा वि॒दुः। ऋचः॑ सा॒मानि॒ यजूं॑षि। सा हि
श्रीर॒मृता॑ स॒ताम्॥ २६॥

चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑।
म॒र्मृज्य॑मा॒ना मह॑ते सौभ॑गाय। मह्यं॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒
का॒मान्। इ॒हैव॑ सन्तत्रं स॒तो वो॑ अ॒ग्नयः॑। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभ॒र्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॒मायु॑र्मा प्रहा॑सीत्।
ज्योति॑षा वो वैश्वान॒रेणो॑प॒तिष्ठे। प॒ञ्चधाऽग्नी॑न्य॒क्राम॑त्।
वि॒राट्पृ॑ष्टा प्र॒जाप॑तेः। ऊ॒र्ध्वाऽऽरो॑हद्रोहि॒णी। योनि॑र॒ग्नेः
प्रति॑ष्ठि॒तिः॥ २७॥

वि॒शन्तु॒ नः पुरु॑चीर्वि॒धेम नि॒धाय॒ यत्तेऽप्र॑दाहाय बृ॒हत्या॑ ब्रह्म॑णा दुव॒स्यत॑ वि॒श्ववा॑र इ॒ममृ॑ञ्जते पुरो॒गां
प्रज॑नयिष्य॒थो जनि॑ष्य॒तैऽस्मै॒ मम॑ महि॒म्ना वर्च॑से दध॑त्सुव॒र्गो भा॑हि सम्ब॒भूव॑तुरायुर्व्या॒नशे॑ चतु॒प्सदः॑
स॒तां प्र॒जाप॑तेर्द्वे च॥ १॥

[१]

नवै॒तान्य॑हा॒नि भव॑न्ति। नव॒ वै सु॑व॒र्गा लो॒काः।

यदेतान्यहान्युपयन्ति। नवस्वेव तत्सुवर्गेषु लोकेषु
 सत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति। अग्निष्टोमाः परः सामानः
 कार्या इत्याहुः। अग्निष्टोमसंमितः सुवर्गो लोक इति।
 द्वादशाग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि। द्वादश मासाः संवत्सरः।
 तत्तत्र सूक्ष्मम्। उक्थ्या एव सप्तदशाः परः सामानः
 कार्याः॥ २८॥

पशवो वा उक्थानि। पशूनामवरुद्धौ। विश्वजिदभिजितावग्निष्टोम
 उक्थ्याः सप्तदशाः परः समानः। ते सऽस्तुता
 विराजंमभि संपद्यन्ते। द्वे चर्चावतिरिच्येते। एकया
 गौरतिरिक्तः। एकयाऽऽयुरूनः। सुवर्गो वै लोको ज्योतिः।
 ऊर्ग्विराट्॥ २९॥

सुवर्गमेव तेन लोकमभि जयन्ति। यत्परं राथन्तरम्।
 तत्प्रथमेऽहंकार्यम्। बृहद्वितीयै। वैरूपं तृतीयै। वैराजं
 चतुर्थै। शाक्करं पञ्चमे। रैवतं षष्ठे। तदु पृष्ठेभ्यो नयन्ति।
 सन्तनय एते ग्रहा गृह्यन्ते॥ ३०॥

अतिग्राह्याः परः सामसु। इमानेवैतैर्लोकान्त्संतन्वन्ति।
 मिथुना एते ग्रहा गृह्यन्ते। अतिग्राह्याः परः सामसु।
 मिथुनमेव तैर्यजमाना अवरुन्धते। बृहत्पृष्ठं भवति। बृहद्वै
 सुवर्गो लोकः। बृहतैव सुवर्गं लोकं यन्ति। त्रयस्त्रिंशिनाम्
 सामं। माध्यन्दिने पवमाने भवति॥३१॥

त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता एवावरुन्धते। ये वा इतः
 पराश्च संवत्सरमुपयन्ति। न हैनं ते स्वस्ति समंश्नुवते।
 अथ येऽमुतोऽर्वाश्चमुपयन्ति। ते हैनं स्वस्ति समंश्नुवते।
 एतद्वा अमुतोऽर्वाश्चमुपयन्ति। यदेवम्। यो ह खलु वाव
 प्रजापतिः। स उवेवेन्द्रः। तदु देवेभ्यो नयन्ति॥३२॥

कार्या विराङ्गह्यन्ते पवमाने भवतीन्द्र एकं च॥२॥ [२]

संततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परः सामानः। विषूवादिवाकीर्त्यम्।
 यथा शालायै पक्षसी। एव संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन
 गृह्येरन्। विषूची संवत्सरस्य पक्षसी व्यवस्रसेयाताम्।
 आर्तिमाच्छेयुः। यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं
 वंशमभि समायच्छति॥३३॥

ए॒व॑ सं॒वत्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी दि॒वाकी॒र्त्यम॒भि सं त॑न्वन्ति।
 ना॒र्तिमा॑च्छन्ति। ए॒कवि॒ंशम॑र्भवति। शु॒क्राग्रा॒ ग्रहा॑
 गृह्यन्ते। प्रत्यु॒त्तब्धै॑ स॒यत्वाय॑। सौ॒र्य ए॒तद॑हः प॒शुराल॑भ्यते।
 सौ॒र्योऽति॑ग्रा॒ह्यो गृ॑ह्यते। अ॒हरे॒व रू॒पेण॑ सम॑र्धयन्ति। अथो॒
 अ॒ह ए॒वैष ब॒लिर्हि॑यते। स॒प्तैतद॑हरति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते॥३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। अ॒सावा॑दि॒त्यः शि॒रः
 प्र॒जाना॑म्। शी॒र्षन्ने॒व प्र॒जाना॑ प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त
 शी॒र्षन्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्परा॒भाव्य॑। स
 इ॒माल्लो॑कान॒भ्यज॑यत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्।
 तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वक॑र्म॒णो गृ॑ह्यते॥३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते।
 ये वै॑श्वक॑र्म॒णं गृ॑ह्यते। आ॒दि॒त्यः श्वो॑ गृह्यते। इ॒यं वा
 अ॒दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृह्येते।
 वि॒श्वान्ये॒वान्ये॑न॒ कर्मा॑णि कु॒र्वाणा॑ यन्ति। अ॒स्याम॒न्येन॑ प्र॒ति
 ति॑ष्ठन्ति। तावाऽप॑रा॒र्धात्सं॑वत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृह्येते। तावु॒भौ

स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॑ह्येते। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः॑
प्रति॑तिष्ठन्ति। अ॒र्क्यमु॑क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुध्यै॥ ३६॥

समा॒यच्छ॑त्यति॒ग्राह्यां॑ गृह्यन्ते गृह्यते संवत्स॒रस्या॒न्या॒न्यो गृह्येते॑ पञ्च च॥ ३॥ [३]

ए॒कवि॑ं॒श ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॒ंशेन॑।
आ॒दि॒त्यमि॑त उ॒त्तम॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑रोहयन्। स वा ए॒ष
इ॒त ए॑कवि॒ंशः। तस्य॑ दशा॒वस्ता॒दहा॑नि। दशं॑ प॒रस्ता॑त्।
स वा ए॒ष वि॒राज्यु॑भ॒यतः॑ प्रति॑ष्ठितः। वि॒राजि॒ हि वा ए॒ष
उ॑भ॒यतः॑ प्रति॑ष्ठितः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ॑ लो॒कौ यन्। सर्वेषु॑
सु॒वर्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥ ३७॥

दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑। परा॑चोऽतिपा॒दाद॑बिभ॒र
तं छन्दो॑भिर॒दृह॑न्मृत्यै॑। दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑
सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑। अवा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभ॒युः। तं प॒ञ्चभी॑
र॒श्मिभि॑रुद॑वयन्। तस्मा॑दे॒कवि॑ं॒शेऽह॑न्पञ्च दि॒वाकी॒र्त्यानि॑
क्रिय॑न्ते। र॒श्मयो॑ वै दि॒वाकी॒र्त्यानि॑। ये गा॑य॒त्रे। ते
गा॑य॒त्रीषू॑त्तर॒योः प॑व॒मान॑योः॥ ३८॥

महादिवाकीर्त्यं॑ होतुः पृष्ठम्। विकर्णं ब्रह्मसामम्।
 भासोऽग्निष्टोमः। अथैतानि पराणि। परैर्वै देवा आदित्यं॑
 सुवर्गं लोकमपारयन्। यदपारयन्। तत्पराणां परत्वम्।
 पारयन्त्येनं पराणि। य एवं वेद। अथैतानि स्पराणि। स्परैर्वै
 देवा आदित्यं॑ सुवर्गं लोकमस्पारयन्। यदस्पारयन्।
 तत्स्पराणां॑ स्परत्वम्। स्पारयन्त्यैनं॑ स्पराणि। य एवं
 वेद॥ ३९॥

एति पर्वमानयोः स्पराणि पञ्च च॥४॥ [४]

अप्रतिष्ठां वा एते गच्छन्ति। येषां॑ संवत्सरेऽनाप्तेऽथ।
 एकादशिन्याप्यते॑। वैष्णवं वामनमा लभन्ते। यज्ञो
 वै विष्णुः। यज्ञमेवालभन्ते प्रतिष्ठित्यै। ऐन्द्राग्रमालभन्ते।
 इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी।
 ते एवालभन्ते॥ ४०॥

वैश्वदेवमालभन्ते। देवता एवावरुन्धते। द्यावापृथिव्या॑
 धेनुमालभन्ते। द्यावापृथिव्योरेव प्रति तिष्ठन्ति। वायव्यं
 वत्समालभन्ते। वायुरेवैभ्यो यथाऽऽयतनाद्देवता अवरुन्धे।

आदित्यामविं वशामालभन्ते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रति तिष्ठन्ति। मैत्रावरुणीमालभन्ते॥४१॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टं शमयन्ति। वरुणेन दुरिष्टम्।
प्राजापत्यं तूपरं महाव्रत आलभन्ते। प्राजापत्योऽतिग्राह्यो
गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष
बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गुव्याः पशव आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभेरन्न। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्ये
यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः कुर्वीरन्न।
यदेते ब्राह्मणवन्तः पशव आलभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ सप्त च॥५॥

[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।

तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशः स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि-
प्राजायता। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते।
मध्यतो ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव
प्रजानामूर्ध्नीयते। अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते।
तस्मादुदन्ते प्रजाः समेधन्ते। अन्ततः क्रियते प्रजननायैव।
त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितः हि शिरः। लोमं छवीरस्थि। परांचा स्तुवन्ति।
तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु
कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः।
तस्माद्वयाऽस्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि
तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः।

ए॒क॒वि॒ंशं पु॒च्छ॒मं॑ । द्वि॒पदा॑सु स्तुवन्ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै । सर्वे॑ण
स॒ह स्तु॑वन्ति । सर्वे॑ण ह्या॒त्मना॑ऽऽत्म॒न्वी । स॒होत्प॑तन्ति ।
ए॒कै॒का॒मु॒च्छि॑षन्ति । आ॒त्मन् ह्यङ्गा॑नि ब॒द्धानि॑ । न वा ए॒तेन॑
सर्वः॑ पु॒रुषः॑ ॥ ४७ ॥

यदि॑तइ॒तो लो॒मा॑नि द॒तो न॒खान् । प॒रि॒मादः॑ क्रियन्ते ।
तान्ये॒व तेन॑ प्रत्यु॑प्यन्ते । औदु॑म्बर॒स्तल्पो॑ भवति ।
ऊ॒र्वा अन्न॑मुदु॒म्बरः॑ । ऊ॒र्ज ए॒वान्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्ध्यै ।
यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒न॒भिजि॑तः॒ स्यात् । स दे॒वाना॑ऽ
साम्य॑क्षे । तल्प॒सद्य॑म॒भिज॑या॒नीति॑ तल्प॑मा॒रुह्यो॑द्गायेत् ।
तल्प॒सद्य॑मे॒वाभि॑ जयति ॥ ४८ ॥

यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒भिजि॑तः॒ स्यात् । स दे॒वाना॑ऽ साम्य॑क्षे ।
तल्प॒सद्य॑ मा॒ परा॑जे॒षीति॑ तल्प॑मा॒रुह्यो॑द्गायेत् । न तल्प॒सद्य॑
परा॑जयते । प्ले॒ङ्गे श॑सति । महो॑ वै प्ले॒ङ्गः । मह॑स
ए॒वान्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्ध्यै । दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन् । त आ॑दि॒त्ये
व्याय॑च्छन्त । तं दे॒वाः सम॑जयन् ॥ ४९ ॥

ब्राह्मणश्च शूद्रश्च चर्मकर्ते व्यायच्छेते। दैव्यो वै वर्णो ब्राह्मणः।
 असुर्यः शूद्रः। इमेऽरात्सुरिमे सुभूतमक्रन्नित्यन्यतरो ब्रूयात्।
 इम उद्वासीकारिण इमे दुर्भूतमक्रन्नित्यन्यतरः। यदेवैषां
 सुकृतं या राद्धिः। तदन्यतरोऽभि श्रीणाति। यदेवैषां दुष्कृतं
 याऽराद्धिः। तदन्यतरोऽप हन्ति। ब्राह्मणः सं जयति।
 अमुमेवादित्यं भ्रातृव्यस्य संविन्दन्ते॥५०॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः संन्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। तेऽग्नि॑मन्व॒विन्दन्॑तुषू॒त्स
तस्य॑ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूरवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॒विन्दन्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यथाऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्रहा॑ अभवन्। तद्ग्रहा॑णां ग्रह॒त्वम्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्रहा॑ गृह्यन्ते। तस्य॑ त्वै॒व गृ॑हीताः। नाना॑ऽऽग्नेयं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्नेयं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्नेयं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यत्स॒मिध॒स्तनू॑नपा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्नेयावाज्य॑भागौ स्याताम्।
अना॑ज्यभागौ भवतु इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्नेयावन्व॒श्चावि॑ति।
अ॒ग्नये॑ पव॑माना॒योत्तरः॑ स्यात्। यत्पव॑मानाय। तेनाज्य॑भागः।

तेन सौम्यः। बुधन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोऽनुवाक्या भवति॥३॥

यथा सुप्तं बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्यक्ताः पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयं सर्वं भवति। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति। कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु। सम्भृत्या एव संभाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ। तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः। यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति। प्रयाजानूयाजेष्वेव विभंक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ

स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानुरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा
एतत्। अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं
प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्।
तेनाग्नेयम्। तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति सम्भृतसम्भार इत्याहुर्च्छितिं पत्नीसंयाजा नव च॥१॥ _____[१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य
उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्।
ते। अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति।
तेऽब्रुवन्। अजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत।
स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन
याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्येत।
अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्।

अग्रं॑ समा॒नानां॑ पर्येति। तिष्ठ॑न्तेऽस्मै॒ ज्यैष्ठ्या॑य। स वा ए॒ष
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ चै॒व रा॑ज॒न्यस्य॑ च य॒ज्ञः। तं वा ए॒तं वा॑ज॒पेय॑
इत्या॑हुः। वा॒जाप्यो॑ वा ए॒षः। वाज॑ः॒ ह्येतेन॑ दे॒वा ऐप्सन्।
सोमो॑ वै वा॑ज॒पेयः॑। यो वै सोमं॑ वाज॒पेयं॑ वेद॥१०॥

वा॒ज्यैवैनं॑ पी॒त्वा भ॑वति। आऽस्य॑ वा॒जी जा॑यते। अन्नं॑ वै
वा॑ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्य॑न्नम्। आऽस्या॑न्नादो जा॑यते।
ब्रह्म॑ वै वा॑ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्ति॑ ब्रह्म॒णाऽन्नम्। आऽस्य॑
ब्रह्मा॑ जा॑यते ॥११॥

वाग्वै वाज॑स्य प्रस॒वः। य ए॒वं वेद॑। क॒रोति॑ वा॒चा वी॒र्यम्।
ऐनं॑ वा॒चा गच्छ॑ति। अपि॑वर्ती॒ वाचं॑ वदति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑
य॒ज्ञान्व्यादि॑शत्। स आ॒त्मन्वा॑ज॒पेयम॑धत्त। तं दे॒वा अब्रु॑वन्।
ए॒ष वाव॑ य॒ज्ञः। यद्वा॑ज॒पेयः॑॥१२॥

अप्ये॒व नोऽत्रा॑स्त्विति। तेभ्य॑ ए॒ता उ॒ज्जितीः॑ प्रायच्छत्। ता
वा ए॒ता उ॒ज्जितयो॑ व्याख्यायन्ते। य॒ज्ञस्य॑ सर्व॒त्वाय॑।
दे॒वता॑ना॒मनि॑र्भागाय। दे॒वा वै ब्रह्म॑ण॒श्चान्नस्य॑ च

शमलमपाघ्नन्। यद्वह्मणः शमलमासीत्। सा गाथा
नाराशस्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥१३॥

तस्माद्वायतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यम्। यत्प्रतिगृह्णीयात्।
शमलं प्रतिगृह्णीयात्। सर्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः। यो
वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याऽग्नौ या रथन्तरे।
याऽन्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि
याऽऽदित्ये या बृहति। याऽप्सु यौषधीषु या
वनस्पतिषु। तस्माद्वाजपेययाज्यात्विजीनः। सर्वा ह्यस्य
वाचोऽवरुद्धाः॥१४॥

धावामेति ज्येष्ठाय वेदं ब्रह्मा जायते वाजपेयः सुराऽऽत्विजीन एकं च॥२॥ [२]

देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत। तदतिग्राह्यैरतिगृह्यावारुन्धत।
तदतिगृह्याणामतिग्राह्यत्वम्। यदतिग्राह्या गृह्यन्ते।
यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे। तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे। पञ्च
गृह्यन्ते। पाङ्क्तौ यज्ञः। यावानेव यज्ञः। तमाप्त्वाऽवरुन्धे॥१५॥

सर्वं ऐन्द्रा भवन्ति। एकधैव यजमान इन्द्रियं दधति।

सप्तदश प्राजापत्या ग्रहा गृह्यन्ते। सप्तदशः प्रजापतिः।
 प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं
 दधाति। सोमग्रहाः३श्च सुराग्रहाः३श्च गृह्णाति। एतद्वै देवानां
 परममन्नम्। यत्सोमः॥१६॥

एतन्मनुष्याणाम्। यत्सुरा। परमेणैवास्मां अन्नाद्येनावरमन्नाद्यम्।
 सोमग्रहान्गृह्णाति। ब्रह्मणो वा एतत्तेजः। यत्सोमः। ब्रह्मण
 एव तेजसा तेजो यजमाने दधाति। सुराग्रहान्गृह्णाति।
 अन्नस्य वा एतच्छर्मलम्। यत्सुरा॥१७॥

अन्नस्यैव शर्मलेन शर्मलं यजमानादपहन्ति। सोमग्रहाः३श्च
 सुराग्रहाः३श्च गृह्णाति। पुमान् वै सोमः। स्त्री सुरा।
 तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय।
 आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाः५ सुराग्रहैः।
 तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिल्लोके स्त्रियः५ सम्भवति।
 वाजपेयाभिजितः३ ह्यस्य॥१८॥

पूर्वे सोमग्रहा गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोऽक्षः५

सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षः सुराग्रहान्। पापवस्यसस्य
विधृत्यै। एष वै यजमानः। यत्सोमः। अन्नः सुरा।
सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च व्यतिषजति। अन्नाद्यैर्नैवैनं
व्यतिषजति॥१९॥

संपृचः स्थ सं मा भूद्रेण पृङ्केत्याह। अन्नं वै भूद्रम्।
अन्नाद्यैर्नैवैनं सःसृजति। अन्नस्य वा एतच्छमलम्।
यत्सुरा। पाप्मेव खलु वै शमलम्। पाप्मना वा
एनमेतच्छमलेन व्यतिषजति। यत्सोमग्रहाःश्च सुराग्रहाःश्च
व्यतिषजति। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्केत्याह।
पाप्मनैवैनं शमलेन व्यावर्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राङ्द्ववति
सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्खसुराग्रहैः।
इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृच्चः सुराग्रहान् हरन्ति।
अनृतेनैव विशः सःसृजति। हिरण्यपात्रं मधोःपूर्णं
ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।

एकधैव यजमान् आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमः शमलं यत्सुरा हंस्यैनं व्यतिपजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते।
अग्निष्टोममेव तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण
षोडशिनः स्तोत्रम्। सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
तान्पशुभिरेवारुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यं षोडशिनः स्तोत्रेण।
वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव
लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकं षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
आरोहत्यतिरात्रेण। नाकं रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेजं
एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।

इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचः सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं
च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वशया। सप्तदश
प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेराप्त्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव
हि प्रजापतिः समृद्धौ। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो
यज्ञमजिघासन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत।
तयैवैनानशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्त्संज्ञपयेत्। मरुतं
एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वृषा जुहोति।
एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति।
नैवारेण सप्तदशशरावेणैतर्हि प्रचरति। एतत्पुरोडाशा
ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया
प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्।
अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति पदं च॥४॥ [४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभिषिच्यते।
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्पल्लयति। अप्सु
वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते। यदप्सु
पल्लयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा
अश्वोऽमेध्यमुपगच्छति। यदप्सु पल्लयति। मेध्यानेवैनान्करो

वा॒यु॒र्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा॒ त्वेत्या॑ह। ए॒ता वा ए॒तं दे॒वता॒ अग्रे॑
अश्व॑मयुञ्जन्। ताभि॑रे॒वैनान् यु॑नक्ति। स॒वस्यो॑ज्जित्यै। यजु॑षा
यु॒नक्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥ २९॥

अपा॑नपादाशुहेम॒न्निति॒ संमा॑र्ष्टि। मे॒ध्या॑ने॒वैनान्क॑रोति।
अथो॒ स्तौत्ये॒वैनाना॑जि॒रिष्य॑तः। वि॒ष्णु॒क्रमा॑न्क्रमते।
वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमा॑ल्लो॒कान॑भिजयति। वै॒श्वदे॒वो वै रथः॑।
अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्गाव॑भि॒तो रथं॑ यावित्या॑ह। या ए॒व दे॒वता॒
रथे॑ प्रवि॒ष्टाः। ताभ्य॑ ए॒व नम॑स्करोति। आ॒त्मनो॑ऽना॒त्यै।
अश॑मरथम्भावुकोऽस्य॒ रथो॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥ ३०॥

स्व॒दय॑ति प॒त्न्यृ॒त्यति॒ व्यावृ॑त्त्या॒ अना॑त्यै द्वे च॥ ५॥

दे॒वस्या॑ह॒रि॑ः स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वा॒ज॒जिता॒ वाजं॑
जे॒षमि॑त्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ वाज॑मु॒ञ्जय॑ति।
दे॒वस्या॑ह॒रि॑ः स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वा॒ज॒जिता॒ व॒र्षि॑ष्ठं
नाक॑रु॒हेय॑मि॒त्याह॑। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ व॒र्षि॑ष्ठं
नाक॑रु॒हति॑। चा॒त्वा॒ले रथ॑च॒क्रं नि॑र्मित॒रु॒हति॑।
अतो॒ वा अङ्गि॑रस उ॒त्त॒माः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व

यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। आवे॑ष्टयति। वज्रो॒ वै रथः॑।
वज्रे॑णै॒व दि॒शोऽभि॑जयति॥ ३१॥

वा॒जिना॒ऽसाम॑ गायते। अन्नं॒ वै वाजः॑। अन्नमे॒वावरु॑न्धे।
वा॒चो वर्ष॑ दे॒वेभ्योऽपा॑क्रामत्। तद्वन॒स्पती॒न्प्रावि॑शत्। सैषा
वा॒ग्वन॒स्पति॑षु वदति। या दु॑न्दुभौ। तस्मा॑द्दु॒न्दुभिः सर्वा॑
वा॒चोऽति॑वदति। दु॒न्दुभीन्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा
वाक्॥ ३२॥

या दु॑न्दुभौ। प॒र॒मयै॒व वा॒चाऽव॑रां वाच॒मवरु॑न्धे। अथो॑ वा॒च
ए॒व वर्ष॑ यज॑मानोऽवरु॑न्धे। इन्द्रा॑य वाचं॑ वद॒तेन्द्रं॑ वाजं॑
जा॒पय॑तेन्द्रो॒ वाज॑मजयि॒दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर्हीन्द्रः॑। यो
यज॑ते। यज॑मान ए॒व वाज॑मुज्जयति। स॒प्तद॑श प्र॒व्या॒धाना॒जिं
धा॑वन्ति। स॒प्तद॑शऽ॒स्तोत्रं॑ भ॑वति। स॒प्तद॑शसप्तदश
दी॒यन्ते॥ ३३॥

स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। अर्वा॑ऽसि स॒प्तिर॑सि
वा॒ज्यंसी॑त्याह। अ॒ग्निर्वा॑ अर्वा॑। वा॒युः स॒प्तिः। आ॒दि॒त्यो

वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒वर॒थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं
यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒ही वै दे॑वर॒थः। दे॒वर॒थमे॒वास्मै॑ यु॑नक्ति॥ ३४॥

वाजि॑नो वाजं॑ धाव॒तु का॑ष्ठां गच्छ॒तेत्या॑ह। सु॒व॒र्गो वै लो॒कः
का॑ष्ठां। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं य॑न्ति। सु॒व॒र्गं वा ए॒ते लो॒कं
य॑न्ति। य आ॒जिं धा॑वन्ति। प्राश्चो॑ धावन्ति। प्राडि॑व हि
सु॒व॒र्गो लो॒कः। च॒त॒सृभि॑रनु॒ मन्त्र॑यते। च॒त्वा॒रि छ॒न्दा॑ंसि।
छ॒न्दा॑भिरे॒वैनान्त॑सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॥ ३५॥

प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते। य आ॒जिं धा॑वन्ति। उद॑श्च
आव॑र्तन्ते। अ॒स्मादे॒व तेन॑ लो॒कान्न॑यन्ति। र॒थवि॑मो॒चनी॑यं
जु॒होति॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। आ मा॒ वाज॑स्य प्र॒स॒वो ज॑ग॒म्यादि॒त्याह॑।
अन्नं॑ वै वाजः॑। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। य॒था॒लो॒कं वा ए॒त उ॒ञ्ज॑यन्ति।
य आ॒जिं धा॑वन्ति॥ ३६॥

कृ॒ष्णलं॑ कृ॒ष्णलं॑ वाज॒सृज्यः॑ प्रयच्छति। यमे॒व ते
वाजं॑ लो॒कमु॒ञ्ज॑यन्ति। तं प॑रि॒क्रीया॑व॒रुन्धे॑। ए॒क॒धा
ब्र॒ह्मण॑ उ॒प॑हरति। ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति।

दे॒वा वा ओष॑धीष्वा॒जिम॑युः। ता बृ॒हस्प॑तिरुद॑जयत्।
 स नी॒वारा॑न्नि॒रवृ॑णीत। तन्नी॒वारा॑णां नी॒वार॑त्वम्।
 नै॒वार॑श्च॒रुर्भव॑ति॥ ३७॥

ए॒तद्वै दे॒वानां॑ प॒रम॑मन्नम्। यन्नी॒वाराः॑। प॒रमे॑णै॒वास्मा॑
 अ॒न्नाद्ये॑ना॒वर॑म॒न्नाद्य॑म॒वरु॑न्धे। स॒प्तद॑शशरा॒वो भ॑वति।
 स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। क्षी॒रे भ॑वति।
 रुच॑मे॒वास्मि॑न्दधाति। स॒र्पिष्वा॑न्भवति मे॒ध्यत्वा॑य।
 बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वत॑या॥ ३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न॒ यज॑ते। बा॒र॒ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः।
 अ॒श्वान्त्सरि॑ष्यतः स॒स्रुष॑श्चा॒व घ्रा॑पयति। यमे॒व ते
 वाजं॑ लो॒कमु॑ज्जयन्ति। तमे॒वावरु॑न्धे। अजी॑जिपत वनस्पतय॒
 इन्द्रं॑ वाजं॒ विमु॑च्यध्व॒मिति॑ दुन्दुभीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते
 वाजं॑ लो॒कमिन्द्रि॑यं दुन्दुभय॒ उज्ज॑यन्ति। तमे॒वावरु॑न्धे॥ ३९॥

अभिज॑यति वा ए॒षा वाग्दी॑यन्तेऽस्मै यु॒नक्ति॑ गमयति य आ॒जिं धा॑वन्ति भवति दे॒वत॑याऽष्टौ

ता॒र्प्यं यज॑मानं परि॒धापय॑ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
 य॒ज्ञेनै॒वैन॒ꣳ सम॑र्धयति। द॒र्भम॑यं परि॒धापय॑ति। प॒वित्रं
 वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैनम्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो
 वाज॑पये॒न यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद॑र्भम॑यं
 परि॒धापय॑ति॥ ४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॒ एहि॒ सुवो॒ रोहा॑वेत्या॒ह। प॒त्न्या ए॒वैष
 य॒ज्ञस्या॑न्वा॒रम्भोऽन॑वच्छि॒त्यै। स॒प्तद॑शार॒त्रिर्यूपो॑ भवति।
 स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।
 गौ॒धूमं॑ च॒षालम्। न वा ए॒ते व्री॒हयो॒ न यवाः॑।
 यद्वो॒धूमाः॑॥ ४१॥

ए॒वमि॑व हि प्र॒जाप॑तिः समृ॒द्धौ। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑
 लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
 यद्व॒ूपः। स॒र्वदे॒वत्यं॑ वासः॑। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिः
 सम॑र्धयति। अथो॑ आ॒क्रम॑णमे॒व तत्से॑तुं यज॑मानः कुरुते।
 सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। द्वा॒दश॑ वाजप्रस॒वीया॑नि
 जु॒होति॥ ४२॥

द्वादश॑ मा॒साः॑ सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒रमे॒व प्री॑णाति। अथो॑
 सं॒वत्स॒रमे॒वास्मा॑ उप॑दधाति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒मंष्ट्रै॑।
 द॒शभिः॑ क॒ल्पै रो॑हति। न॒व वै पु॑रुषे प्रा॒णाः। नाभि॑र्द॒शमी॑।
 प्रा॒णाने॒व य॑था॒स्थानं॑ क॒ल्पयि॑त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
 ए॒ताव॑द्वै पु॒रुष॑स्य॒ स्वम्॥४३॥

याव॑त्प्रा॒णाः। याव॑दे॒वास्या॑स्ति। तेन॑ स॒ह सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति।
 सु॒व॒र्दे॒वाꣳ अ॑ग॒न्मेत्या॑ह। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कमे॑ति। अ॒मृता॑
 अ॒भूमे॑त्या॑ह। अ॒मृत॑मि॒व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा
 अ॒भूमे॑त्या॑ह। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मादे॒व तेन॑
 लो॒कात्रै॑ति॥४४॥

स॒म॒हं प्र॒जया॑ सं म॒या प्र॒जेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते।
 आ॒स॒पुटै॑र्घ॒न्ति। अन्नं॑ वा इ॒यम्। अ॒न्नाद्यै॑नै॒वैन॑ꣳ स॒म॑र्धयन्ति।
 ऊ॒षैर्घ॒न्ति। ए॒ते हि सा॒क्षाद॑न्नम्। यदू॒षाः। सा॒क्षादे॒वैन॑म॒न्नाद्यै॑न॒
 स॒म॑र्धयन्ति। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्च॑ घ॒न्ति॥४५॥

पु॒रस्ता॑द्धि प्र॒ती॒चीन॑म॒न्नम॑द्यते॑। शी॒रू॒षतो॑ घ॒न्ति।

शी॒रु॒ष॒तो ह्य॒न्न॑म॒द्यते॑ । दि॒ग्भ्यो घ्न॑न्ति । दि॒ग्भ्य ए॒वास्मा॑
अ॒न्नाद्य॑मव॑रुन्धते । ई॒श्वरो वा ए॒ष परा॑ङ्म॒दघः॑ । यो यू॒पः
रोह॑ति । हि॒रण्यम॑ध्यव॑रोहति । अ॒मृतं॑ वै हि॒रण्यम् । अ॒मृतः
सुव॑र्गो लो॒कः ॥ ४६ ॥

अ॒मृतं॑ ए॒व सु॑व॒र्गे लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति । श॒तमा॑नं भवति ।
श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः । आ॒युष्ये॑वेन्द्रि॒ये प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति ।
पु॒ष्ट्यै वा ए॒तद्रू॑पम् । यद॒जा । त्रिः स॑वत्स॒रस्या॒न्यान्प॒शून्परि॑
प्र॒जाय॑ते । ब॒स्ताजि॑नम॒ध्यव॑ रोहति । पु॒ष्ट्यामे॒व प्र॒जन॑ने
प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति ॥ ४७ ॥

परिधापयन्ति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नन्ति लोको नव च ॥ ७ ॥ [७]

स॒प्तान्न॑होमाञ्जु॑होति । स॒प्त वा अ॒न्ना॑नि । याव॑न्त्ये॒वान्ना॑नि ।
ता॒न्येवाव॑रुन्धे । स॒प्त ग्रा॒म्या ओष॑धयः । स॒प्तार॒ण्याः ।
उ॒भयी॑षामव॑रुद्धौ । अन्न॑स्यान्नस्य जुहोति । अन्न॑स्यान्न॒स्याव॑रुद्धौ
यद्वा॑जपेयया॒ज्यन॑वरुद्धस्याश्री॒यात् ॥ ४८ ॥

अव॑रुद्धेन॒ व्यृ॑द्धेत । सर्व॑स्य॒ सम॑व॒दाय॑ जुहोति ।

अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेण जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यतै।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यतै। आ
मुखादन्ववस्त्रावयति। मुखत एवास्मा अन्नाद्यं
दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। एष
वा अग्नेः सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा
साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्च
ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभिषिञ्चति।
सोमग्रहाऽश्वावदानीयानि चर्त्विग्भ्य उपहरन्ति। अमुमेव
तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाऽश्वावदानीयानि च
वाजसृज्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो

उभयींष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते।
 अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। वाजवतीभिर्माध्यन्दिने।
 अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने।
 यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति।
 बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनं श्रियै गमयति॥५२॥

अश्रीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्धा इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि च॥८॥

[८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते।
 द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सूयते।
 भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति
 वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य
 सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।
 व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमेवैतेन गच्छति। पृथिविषदं

त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कंचन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवन्ति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह।
अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समामृतमित्याह
सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥९॥ [९]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितॄन्
यज्ञोऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न
पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः।
अस्मभ्यमेव पूर्वेद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते।
यत्पितृभ्यः पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय

यजमानः प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम
इत्याह। पितुरेवाधि सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता
प्रमीयमाण आहैष सोमपीथ इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः।
इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे। तेनेन्द्रियेण द्वितीयां
जायामभ्यश्रुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते
द्वेद्वै जाये अभ्याक्षत। य एवं वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्रुते। अग्रये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह।
य एव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति।
त्रिर्निदधाति। षट्पंचन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति।
अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितृन्प्रीतान्। मनुष्याः
पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति।
षट्पंचन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान्पितृन्प्रीणाति।

तान्प्री॒तान्। म॒नु॒ष्याः पि॒तरोऽनु॒ प्रपि॑पते। स॒कृ॒दा॒च्छि॒न्नं
ब॒र्हिर्भ॑वति। स॒कृ॒दि॒व हि पि॒तरः॑। त्रि॒र्नि॒द॒धाति॑। तृती॒ये वा
इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ताने॒व प्री॑णाति। परा॒डाव॑र्तते॥६०॥

ह्री॒का हि पि॒तरः॑। ओ॒ष्म॒णो॑ व्या॒वृ॒त॒ उपा॑स्ते। ऊ॒ष्म॒भा॒गा हि
पि॒तरः॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो॑ वदन्ति। प्रा॒श्या (३) न्न प्रा॒श्या (३)
मि॒ति। यत्प्रा॑श्नीयात्। ज॒न्य॒म॒न्न॑म॒द्यात्। प्र॒मा॒यु॒कः स्या॑त्।
यन्न प्रा॑श्नीयात्। अ॒ह॒विः स्या॑त्॥६१॥

पि॒तृ॒भ्य आ॑वृ॒श्चे॒त। अ॒व॒घ्रे॒य॑मे॒व। तन्ने॒व प्रा॑शि॒तं
ने॒वाप्रा॑शितम्। वी॒रं वा॒ वै पि॒तरः॑ प्र॒य॒न्तो॒ हर॑न्ति।
वी॒रं वा॑ द॒दति॑। द॒शां छि॑न॒त्ति। हर॑णभा॒गा हि पि॒तरः॑।
पि॒तृ॒ने॒व नि॒रव॑दयते। उत्त॑र॒ आयु॑षि॒ लो॒मं छि॑न्दी॒त।
पि॒तृ॒णां ह्ये॑त॒र्हि ने॒दी॒यः॥६२॥

नम॑स्करोति। न॒म॒स्का॒रो हि पि॑तृ॒णाम्। नमो॑ वः पि॒तरो॒
रसा॑य। नमो॑ वः पि॒तरः॑ शु॒ष्मा॑य। नमो॑ वः पि॒तरो जी॒वा॑य।
नमो॑ वः पि॒तरः॑ स्व॒धा॒यै। नमो॑ वः पि॒तरो म॒न्य॒वै। नमो॑ वः

पितरो घोराय॑। पितरो॑ नमो॑ वः। य ए॒तस्मि॑ल्लो॒के स्थ॑॥६३॥
 युष्मा॑स्तेऽनु॑। ये॑ऽस्मि॒ल्लो॒के। मां तेऽनु॑। य ए॒तस्मि॑ल्लो॒के
 स्थ॑। यूयं॑ तेषां॑ वसि॑ष्ठो भूयास्त॑। ये॑ऽस्मि॒ल्लो॒के। अ॒हं तेषां॑
 वसि॑ष्ठो भूयास॒मित्या॑ह॒। वसि॑ष्ठः समा॒नाना॑ भवति॒। य ए॒वं
 वि॒द्वान्पि॒तृभ्यः॑ क॒रोति॑। ए॒ष वै म॑नु॒ष्याणां॑ य॒ज्ञः॥६४॥

दे॒वानां॑ वा इ॒तरे॑ य॒ज्ञाः। तेन॑ वा ए॒तप्ति॑तृलो॒के
 च॑रति॒। यत्पि॑तृभ्यः॑ क॒रोति॑। स ई॒श्वरः॑ प्रमे॑तोः।
 प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा पुन॑रैति॒। य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः॒। य॒ज्ञेनै॒व
 स॒ह पुन॑रैति॒। न प्र॒मायु॑को भवति॒। पि॒तृलो॒के वा
 ए॒तद्य॑ज॑मानश्चरति॒। यत्पि॑तृभ्यः॑ क॒रोति॑। स ई॒श्वरः॑
 आ॒र्तिमा॑र्तोः॒। प्र॒जाप॑तिस्त्वावैनं॑ तत् उ॒न्नैतु॑म॒र्हतीत्या॑हुः।
 यत्प्रा॑जाप॒त्यय॑र्चा पुन॑रैति॒। प्र॒जाप॑तिरे॒वैनं॑ तत् उ॒न्नय॑ति॒।
 ना॒र्तिमा॑च्छति॒ यज॑मानः॥६५॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान्ः शूनं करोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्पुरस्तात्पवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेनं देवाः। यस्यैवं विदुषं एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याहुतिः। यदुपाः शुः। सोमेन देवाः स्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपाः शुं जुहोति। सोमेनैव तद्देवाः स्तर्पयति। यद्ग्रहा जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चमसां जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्र आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्र आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृत्तमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति।
 व्यावृत्तमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि
 भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः
 स्थालीर्वायव्याः सोमग्रहणीरिति। देवा वै पृश्निमदुहन्॥ ४॥

तस्या एते स्तना आसन्। इयं वै पृश्निः। तामादित्या
 आदित्यस्थाल्या चतुष्पदः पशून्दुहन्। यदादित्यस्थाली
 भवति। चतुष्पद एव तया पशून् यजमान इमां दुहे।
 तामिन्द्र उक्थ्यस्थाल्येन्द्रियमदुहत्। यदुक्थ्यस्थाली
 भवति। इन्द्रियमेव तया यजमान इमां दुहे। तां विश्वे देवा
 आग्रयणस्थाल्योर्जमदुहन्। यदाग्रयणस्थाली भवति॥ ५॥

ऊर्जमेव तया यजमान इमां दुहे। तां मनुष्या
 ध्रुवस्थाल्याऽऽयुरदुहन्। यद्ध्रुवस्थाली भवति। आयुरेव
 तया यजमान इमां दुहे। स्थाल्या गृह्णाति। वायव्येन
 जुहोति। तस्मादन्येन पात्रेण पशून्दुहन्ति। अन्येन

प्रतिगृह्णन्ति। अथो॑ व्यावृ॒तमे॒व तद्य॑ज॒मानो गच्छ॑ति॥६॥

ग्रह॑त्वं ग्रहा॑ जुहोत्य॑कुर्वतादुह॑न्नाग्रयण॑स्थाली भव॑ति नव॑ च॥१॥

यु॒वꣳ सु॒राम॑म॒श्विना। नमु॑चा॒वासुरे॑ स॒चा। वि॒पिपा॒ना
शु॒भस्प॑ती। इन्द्रं॑ कर्म॑ स्वा॒वतम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॒भा।
इन्द्रा॑व॒तं कर्म॑णा दꣳस॒नाभिः। यत्सु॑रामं॒ व्यपि॑बः श॒चीभिः।
सर॑स्वती॒ त्वा म॑घवन्नभी॒ष्णात्। अहा॑व्यग्रे ह॒विरा॒स्येते।
सु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इव॑ सोमः॥७॥

वा॒ज॒सनिꣳ र॒यिम॒स्मे सु॒वीरम्। प्र॒शस्तं॑ धै॒हि य॒शसं॑
बृ॒हन्त॑म्। यस्मि॒न्नश्वा॑स ऋष॒भास॑ उ॒क्षणः। व॒शा मे॒षा
अ॒वसृ॑ष्टास॒ आहु॑ताः। की॒ला॒ल॒पे सोम॑पृ॒ष्ठाय॑ वे॒धसे॑।
हृ॒दा म॒तिं ज॑नय॒ चारु॑म॒ग्रये॑। नाना॒ हि वां दे॒वहि॑तꣳ
सदो॑ मि॒तम्। मा सꣳसृ॑क्षाथां पर॒मे व्यो॑मन्। सु॒रा
त्वम॑सि शु॒ष्मिणी॒ सोम॑ ए॒षः। मा मा॑ हिꣳसीः स्वां
योनि॑मावि॒शन्॥८॥

यदत्र॑ शि॒ष्टꣳ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒ अपि॑ब॒च्छची॑भिः।

अ॒हं तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॒ः राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि।
 द्वे स्रु॒ती अ॑श्रृणवं पि॒तृणा॑म्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॑र्त्याना॒म्।
 ताभ्या॑मि॒दं वि॒श्वं भु॑वंन॒ः समै॑ति। अ॒न्तरा॑ पूर्॒वमप॑रं च
 के॒तुम्। यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण गाय॒त्रच्छ॑न्दाः पा॒शः। तं तं ए॒तेना॑व
 यजे॥ ९॥

यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण त्रि॒ष्टुच्छ॑न्दाः पा॒शः। तं तं ए॒तेना॑व यजे।
 यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण जग॑तीछन्दाः पा॒शः। तं तं ए॒तेना॑व यजे।
 सोमो॑ वा ए॒तस्य॑ रा॒ज्यमा॑दत्ते। यो राजा॑ स॒त्राज्यो॑ वा
 सोमे॑न॒ यज॑ते। दे॒वसु॑वामे॒तानि॑ ह॒वीःषि॑ भवन्ति। ए॒ताव॑न्तो
 वै दे॒वाना॑ः स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒नं पुनः॑
 सु॒वन्ते रा॒ज्याय॑। दे॒वसू॑ राजा॑ भवति॥ १०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥ २॥ [२]

उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी। आ॒युर्य॑ज्ञप॑तावधात्। इन्द्रा॑य
 कृ॒ण्वती॑ भा॒गम्। मि॒त्राय॑ वरु॒णाय॑ च। इ॒यं वा
 अ॑ग्नि॒होत्री॑। इ॒यं वा ए॒तस्य॑ नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒होत्री॑
 नि॒षीद॑ति। तामु॒त्थाप॑येत्। उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिरिति॑। इ॒यं वै

देव्यदितिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॒ उत्था॑पयति। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधादित्या॒ह।
आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॒ भा॒गं मि॒त्राय॑
वरु॑णाय चेत्या॒ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। अव॑र्ति॒ वा ए॒षैत॑स्य
पा॒प्मानं॑ प्रति॒ख्याय॑ निषी॑दति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्युप॑सृष्टा
निषी॑दति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं नाद्यात्।
अव॑र्तिमे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्रति॑मुञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृ॒थि॒वीं वा ए॒तस्य॑
पयः॑ प्रवि॑शति। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॒द्य
दु॒ग्धं पृ॑थि॒वीमस॑क्त। यदोष॑धीर॒प्यस॑र॒द्यदापः॑। पयो॑ गृ॒हेषु॑
पयो॑ अ॒घ्निया॑सु। पयो॑ व॒त्सेषु॑ पयो॑ अस्तु॒ तन्मयी॑त्या॒ह। पय॑
ए॒वात्म॑न्गृ॒हेषु॑ प॒शुषु॑ धत्ते। अ॒प उप॑सृजति॥१३॥

अ॒द्भिरे॒वैन॑दाप्रोति। यो वै य॒ज्ञस्या॑र्ते॒ नाना॑र्त॒ः स॒ः सृ॑जति।
उ॒भे वै ते तर्ह्या॑र्च्छतः। आ॒र्च्छति॑ खलु॒ वा ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
यद्दु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॑भिदु॒ह्यात्। आ॑र्ते॒ नाना॑र्तं य॒ज्ञस्य॑

स॑सृ॒जेत्। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्कं॑ हो॒त॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्हो॒त॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१४॥

यद्यु॒द्धुत॑स्य॒ स्कन्दे॑त्। यत्ततोऽहु॑त्वा पुन॑रे॒यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्धात्। यत्र॒ स्कन्दे॑त्। तन्नि॒षद्य॒ पुन॑र्गृ॒ह्णीयात्। यत्रै॒व स्कन्दे॑ति। तत॑ ए॒वैन॒त्पुन॑र्गृ॒ह्णाति। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्कं॑ हो॒त॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्हो॒त॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१५॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञश्छि॑द्यते। यस्या॑ग्नि॒होत्रे॑ऽधि॒श्रिते॑ श्वाऽन्त॒रा धा॑वति। रु॒द्रः खलु॑ वा ए॒षः। यद॒ग्निः। यद्गाम॑न्वत्या॒ वर्तये॑त्। रु॒द्राय॑ प॒शूनपि॑ दध्यात्। अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यद॒पोऽन्व॑तिषि॒ञ्चेत्। अ॒नाद्य॑म॒ग्नेरापः॑। अ॒नाद्य॑मा॒भ्यामपि॑ दध्यात्। गा॒र्हप॑त्या॒द्भस्मा॑दाय॑। इ॒दं विष्णु॑र्विच॒क्रम॑ इति॑ वैष्ण॒व्यर्चा॑ऽऽह॒वनीया॑द्धृ॒सय॑न्नु॒द्रवे॑त्। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं संत॑नोति। भस्म॑ना प॒दमपि॑ वपति॒ शान्त्यै॑॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥३॥ [३]

नि वा ए॒तस्या॑ह॒वनी॒यो गा॒र्हप॑त्यं कामयते। निगा॒र्हप॑त्य
आह॒वनी॒यम्। यस्या॒ग्निम॑नु॒द्धृत॑ꣳ सूर्यो॒ऽभि नि॒म्रोच॑ति।
दर्भे॑ण हि॒र॒ण्यं प्र॒बद्धा॑ पु॒रस्ता॑द्धरेत्। अथा॒ग्निम्।
अथा॑ग्नि॒होत्र॑म्। यद्धि॒र॒ण्यं पु॒रस्ता॑द्धरति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॒रे॒वैनं॑ पश्य॒न्नुद्ध॑रति। यद्ग॒ग्निं पूर्वं॑
हर॒त्यथा॑ग्नि॒होत्र॑म्॥१७॥

भा॒ग॒धेये॑नै॒वैनं॑ प्रणयति। ब्रा॒ह्म॒ण आ॑र्षे॒य उद्ध॑रेत्। ब्रा॒ह्म॒णो
वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्ध॑रति।
अ॒ग्नि॒होत्र॑मु॒पसा॑द्यातमि॒तोरा॑सीत। व्र॒तमे॒व हु॒तम॑नु
म्रिय॑ते। अ॒न्तं वा ए॒ष आ॒त्मनो॑ गच्छति। यस्ता॒म्यति॑।
अ॒न्तंमे॒ष य॒ज्ञस्य॑ गच्छति। यस्या॒ग्निम॑नु॒द्धृत॑ꣳ सूर्यो॒ऽभि
नि॒म्रोच॑ति॥१८॥

पुनः॑ स॒मन्य॑ जुहोति। अ॒न्तै॒नै॒वान्तं॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति।
वरु॑णो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञं गृ॑ह्णाति। यस्या॒ग्निम॑नु॒द्धृत॑ꣳ

सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव
यज्ञं निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं
कामयते। नि गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवेनं धाम्ना समर्धयति।
यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवेनं प्रणयति।
ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरेवेनं देवताभिरुद्धरति। पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति
प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु म्रियते।
अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं

सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं
यज्ञस्य निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति।
यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव
यज्ञं निष्क्रीणीते। यस्याहवनीयेऽनुद्धाते गार्हपत्य उद्धायैत्
॥ २२ ॥

यदाहवनीयमनुद्धाप्य गार्हपत्यं मन्येत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्धाप्य।
गार्हपत्यं मन्येत्॥ २३ ॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
प्रजानन्निति। छन्दाभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयति।
गार्हपत्यं मन्यति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
तिष्ठन्ते। स यदुद्धायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे

रय्यै रमस्व॥२४॥

सहसे द्युम्रायं। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
ऋख्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋख्सामाभ्यामेवैनं समिन्धे।
सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्। बृहद्विराट्।
2५॥

ताभ्यामेवैनं समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
आहवनीयमुद्वाप्यं। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्वं प्रभृतं
पदं हि तै। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु
सं भरैतम्। सं नः सृज सुमत्या वाजंवत्येति॥२६॥

पूर्वेणैवास्यं यज्ञेन यज्ञमनु संतनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञं
संतनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं

यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनुद्वान्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥२७॥

हरत्यथाग्निहोत्रं निम्नोचंति हरेद्देवतां गच्छत्युद्वायन्मन्येद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै पूर्वं त्रीणि
निम्नोचंति दर्भेण यद्धिरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं
परान्युपाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वै मन्थेदुद्धरेत् ॥)॥४॥——[४]

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यन्दिनं सवनं
कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु
कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा
एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्धयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः
शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव
प्रातः सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यन्दिनात्सवनान्नयन्ति।
होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु शंसति। मध्यत एव यज्ञं
समादधाति। यस्य माध्यन्दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते।
आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते।
गौरिवीतं सामं भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतम्।

अतिरिक्तं यत्सर्वं न स्यातिरिच्यते ॥ २९ ॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्महा५ अंसि सूर्येति कुर्वन्ति।
यस्यैवादित्यस्य सर्वं नस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैव न
कामेन समर्थयन्ति। गौरिवीत५ सामं भवति। तेनैव
माध्यन्दिनात्सर्वं नान्नयन्ति। सप्तदशः स्तोमः। तेनैव
तृतीयसर्वं नान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु
श५ सति ॥ ३० ॥

मध्यत एव यज्ञ५ समादधाति। यस्य तृतीयसर्वं न
सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत।
अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्यते। तत्त्वै
दुष्प्रज्ञानम्। यजमानं वा एतत्पशवं आसाह्यन्ति।
बृहत्सामं भवति। बृहद्वा इमाल्लोकान्दाधार। बार्हताः
पशवः। बृहत्तैवास्मै पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति।
शिपिविष्टो वै देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवैन५ समर्थयन्ति।
होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनुश५ सति। मध्यत एव यज्ञ५
समादधाति ॥ ३१ ॥

यन्ति सर्वनस्यातिरिच्यन्ते शस्सति दाधाराष्टौ च॥५॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि
सस्नुतः। यौ द्वौ सस्नुतः। प्रजापतिर्वा एष
वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते सस्नुवतोर्निर्बप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयान्भवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्।
देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
इयं वाव रथन्तरम्। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरेति।
वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥ ३३॥

सर्वस्माद्वित्ताद्वेद्यात्। अभिवर्तो ब्रह्मसामं भवति।
सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्यै। अभिजिद्धवति। सुवर्गस्य
लोकस्याभिजित्यै। विश्वजिद्धवति। विश्वस्य जित्यै। यस्य
भूयांसो यज्ञक्रतव इत्याहुः। स देवता वृङ्क्ते इति।
यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यात्॥ ३४॥

उक्थ्यं कुर्वीत। यद्युक्थः स्यात्। अतिरात्रं कुर्वीत।
 यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृद्धे। यो वै छन्दोभिरभिभवति।
 स सः सुन्वतो रभिभवति। संवेशाय त्वोपवेशाय
 त्वेत्याह। छन्दांसि वै संवेश उपवेशः। छन्दोभिरेवास्य
 छन्दांस्यभिभवति। इष्टर्गो वा ऋत्विजामध्वर्युः॥३५॥

इष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टुः क्षीयते। प्राणापानौ मृत्योर्मा
 पातमित्याह। प्राणापानयोरेव श्रयते। प्राणापानौ मा
 माहासिष्टमित्याह। नैनं पुराऽऽयुषः प्राणापानौ जहितः।
 आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं
 यदववर्जयुः। क्रूरकृतामिवैषां लोकः स्यात्। आहंर दहेति
 ब्रूयात्॥३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुयुः। इयं
 वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
 यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती
 मार्यालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।

उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥३७॥

अथो ध्रुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै ह्रुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो ध्रुवते। त्रिः
पुनःपरियन्ति। षट्पंचान्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं
ध्रुवते। अग्न आयूँषि पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्।
रथन्तरसामैषाँ सोमः स्यात्। आयुरेवात्मन्दधते। अथो
पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥३८॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरुञ्जीणि च॥६॥

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं
यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते
नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्वायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्वायेत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्वायेत्। आग्नीध्रादुद्धरेत्।

यदाग्नी॑द्ध उ॒द्वाये॑त्। गार्ह॑पत्या॒दुद्ध॑रेत्। यद्गार्ह॑पत्य
उ॒द्वाये॑त्। अत॑ ए॒व पुन॑र्मन्थेत्॥४०॥

अत्र॑ वाव स निल॑यते। यत्र॑ खलु॒ वै निली॑नमुत्त॒मं पश्य॑न्ति।
तदे॑नमिच्छन्ति। यस्मा॒द्दारो॑रु॒द्वाये॑त्। तस्या॒रणी॑ कुर्यात्।
ऋ॒मु॒कम॑पि कुर्यात्। ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूः। यत्क्रु॑मु॒कः।
प्रि॒ययै॑वैन॑न्त॒नुवा॒ सम॑र्धयति। गार्ह॑पत्यं मन्थति॥४१॥

गार्ह॑पत्यो॒ वा अ॒ग्नैर्यो॑निः। स्वादे॒वैनं॑ योने॑र्जनयति।
नास्मै॑ भ्रातृ॒व्यञ्जन॑यति। यस्य॑ सोमं॒ उप॒दस्ये॑त्।
सुव॑र्णं॒ हिर॑ण्यन्द्वे॒धा वि॒च्छिद्य॑। ऋ॒जी॒षेऽन्य॑दाधू॒नया॑त्।
जु॒हुया॑दन्यत्। सोमं॑मे॒वाभि॑षु॒णोति॑। सोमं॑ जुहोति। सोमं॑स्य
वा अ॑भिषू॒यमा॑णस्य प्रि॒या त॒नूरु॑द॒क्राम॑त्॥४२॥

तत्सु॑व॒र्णं॒ हिर॑ण्यमभवत्। यत्सु॑व॒र्णं॒ हिर॑ण्यं कुर्वन्ति।
प्रि॒ययै॑वैन॑न्त॒नुवा॒ सम॑र्धयन्ति। यस्या॒क्री॒तं॒ सोमं॑म॒प॒हरे॑युः।
क्री॒णी॒यादे॒व। सैव॑ ततः प्रायश्चि॒त्तिः। यस्य॑ क्री॒तम॑प॒हरे॑युः।
आ॒दा॒राश्च॑ फाल्गु॒नानि॑ चा॒भिषु॑णुयात्। गा॒य॒त्री य॑

सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पुराऽपंतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः
पराऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै
फाल्गुनानि। पशवः सोमो राजा। यदादारांश्च
फाल्गुनानि चाभिषुणोति। सोममेव राजानमभिषुणोति।
श्रुतेन प्रातः सवने श्रीणीयात्। दध्ना मध्यन्दिने॥४४॥

नीतमिश्रेण तृतीयसवने। अग्निष्टोमः सोमः स्याद्रथन्तरसामा।
य एवर्त्विजो वृताः स्युः। त एनं याजयेयुः।
एकाङ्गान्दक्षिणान्दद्यात्तेभ्य एव। पुनः सोमं क्रीणीयात्।
यज्ञेनैव तद्यज्ञमिच्छति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। सर्वाभ्यो
वा एष देवताभ्यः सर्वेभ्यः पृष्ठेभ्य आत्मानमागुरते। यः
सत्रायागुरते। एतावान्खलु वै पुरुषः। यावदस्य वित्तम्।
सर्ववेदसेनं यजेत। सर्वपृष्ठोऽस्य सोमः स्यात्। सर्वाभ्य
एव देवताभ्यः सर्वेभ्यः पृष्ठेभ्य आत्मानन्निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धार्यन्ति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पुराऽपंतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥७॥ [७]

पवमानः सुवर्जनः। पवित्रेण विचर्षणिः। यः पोता स पुनातु
मा। पुनन्तु मा देवजनाः। पुनन्तु मनवो धिया। पुनन्तु विश्वं
आयवः। जातवेदः पवित्रवत्। पवित्रेण पुनाहि मा। शूक्रेण
देव दीद्यत्। अग्ने क्रत्वा क्रतूँ रनु॥४६॥

यत्ते पवित्रमर्चिषि। अग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमहे।
उभाभ्यान्देव सवितः। पवित्रेण सुवेन च। इदं ब्रह्म
पुनीमहे। वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो
वीतपृष्ठाः। तया मदन्तः सधमाद्येषु। वयँ स्याम पतयो
रयीणाम्॥४७॥

वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनेषिरो मयोभूः।
द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये मा पुनीताम्।
बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देव मन्मभिः। अग्ने दक्षैः
पुनाहि मा। येन देवा अपुनत। येनापो दिव्यङ्कशः। तेन
दिव्येन ब्रह्मणा॥४८॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। यः पावमानीरुध्येति। ऋषिभिः सम्भृतँ
रसम्। सर्वँ स पूतमश्जाति। स्वदितं मातरिष्वना।

पा॒व॒मा॒नी॒र्यो अ॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः सम्भृ॑त॒ः रस॑म्। तस्मै॒
सर॑स्वती दुहे। क्षी॒र॑ः सर्पि॑र्मधू॒दक॑म्। पा॒व॒मा॒नीः
स्व॒स्त्यय॑नीः॥४९॥

सु॒दु॒घा हि पय॑स्वतीः। ऋषि॑भिः सम्भृ॑तो रसः।
ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ः हि॒तम्। पा॒व॒मा॒नीर्दि॑शन्तु नः। इ॒मल्लो॑कमथो
अ॒मुम्। का॒मा॒न्त्सम॑र्धयन्तु नः। दे॒वीर्दे॒वैः स॒माभृ॑ताः।
पा॒व॒मा॒नीः स्व॒स्त्यय॑नीः। सु॒दु॒घा हि घृ॑तश्चुतः। ऋषि॑भिः
सम्भृ॑तो रसः॥५०॥

ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ः हि॒तम्। येन॑ दे॒वाः प॒वित्रे॑ण। आ॒त्मानं॑ पुन॒ते
सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धारेण। पा॒व॒मा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जाप॑त्यं
प॒वित्र॑म्। श॒तो॒द्याम॑ः हि॒र॒ण्मय॑म्। तेन॑ ब्रह्म॒विदो॑ व॒यम्।
पू॒तं ब्रह्म॑ पुनीमहे। इन्द्रः॑ सुनी॒ती सह॑ मा पुनातु। सोमः॑
स्व॒स्त्या वरु॑णः स॒मी॒च्या। य॒मो राजा॑ प्रमृ॒णाभिः॑ पुनातु मा।
जा॒तवे॑दा मो॒र्जय॑न्त्या पुनातु॥५१॥

अनु॑ रयीणां ब्रह्म॑णा स्व॒स्त्यय॑नीः सु॒दु॒घा हि घृ॑तश्चुत ऋषि॑भिः सम्भृ॑तो रसः पुनातु त्रीणि च॥८॥

प्रजा वै स॒त्रमा॑सत॒ तप॒स्तप्य॑माना॒ अजु॑ह्वतीः। दे॒वा
 अ॑पश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य॒ पूर्णं॑ स्व॒धाम्। तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः।
 तेनार्ध॑मा॒स ऊ॒र्जम॑वारुन्धत। तस्मा॑दर्धमा॒से दे॒वा
 इ॒ज्यन्ते। पि॒तरौ॑ऽपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य॒ पूर्णं॑ स्व॒धाम्।
 तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ मा॒स्यूर्ज॑मवारुन्धत।
 तस्मा॑न्मा॒सि पि॒तृभ्यः॑ क्रियते। म॒नुष्या॑ अपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य॒
 पूर्णं॑ स्व॒धाम्॥५२॥

तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ द्वि॒यीमूर्ज॑मवारुन्धत।
 तस्मा॑द्विरहो म॒नुष्यै॑भ्य॒ उप॑ह्रियते। प्रा॒तश्च सा॒यश्च।
 प॒शवो॑ऽपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य॒ पूर्णं॑ स्व॒धाम्। तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः
 तेन॑ त्रि॒यीमूर्ज॑मवारुन्धत। तस्मा॑त्रिरहः प॒शवः॑ प्रेर॑ते। प्रा॒तः
 स॑ङ्ग॒वे सा॒यम्। अ॒सुरा॑ अपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य॒ पूर्णं॑
 स्व॒धाम्॥५३॥

तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ संवत्स॒र ऊ॒र्जम॑वारुन्धत।
 ते दे॒वा अ॑मन्यन्त। अ॒मी वा इ॒दम॑भूवन्। यद्वयं॑

स्म इति। त ए॒तानि॑ चा॒तुर्मा॒स्यान्य॑पश्यन्। तानि॒
नि॒र॒व॒प॒न्। तैरे॒वैषा॒न्तामूर्ज॑मवृ॒ञ्ज॒त। ततो॑ दे॒वा अ॒भ॒व॒न्।
परा॑ऽसुराः॥ ५४॥

यद्यज॑ते। या॒मे॒व दे॒वा ऊ॒र्ज॑म॒वा॒रु॑न्धत। ता॒न्ते॒ना॒व॑रुन्धे।
यत्पि॒तृभ्यः॑ क॒रोति॑। या॒मे॒व पि॒तर॒ ऊ॒र्ज॑म॒वा॒रु॑न्धत।
ता॒न्ते॒ना॒व॑रुन्धे। यदा॑व॒स॒थेऽन्न॑ ह॒र॒न्ति। या॒मे॒व म॑नु॒ष्या॑
ऊ॒र्ज॑म॒वा॒रु॑न्धत। ता॒न्ते॒ना॒व॑रुन्धे। यद्दक्षि॑णा॒न्ददा॑ति॥ ५५॥

या॒मे॒व पु॒शव॒ ऊ॒र्ज॑म॒वा॒रु॑न्धत। ता॒न्ते॒ना॒व॑रुन्धे।
यच्चा॑तु॒र्मा॒स्यैर्य॑ज॑ते। या॒मे॒वा॒सुरा॒ ऊ॒र्ज॑म॒वा॒रु॑न्धत।
ता॒न्ते॒ना॒व॑रुन्धे। भ॒व॒त्या॒त्मना॑। परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति। वि॒राजो॑ वा ए॒षा वि॒क्रा॑न्तिः। यच्चा॑तु॒र्मा॒स्यानि॑।
वै॒श्व॒दे॒वेना॒स्मि॒ल्लो॒के प्र॒त्य॑तिष्ठत्। व॒रु॒णप्र॒घा॒सैर॒न्तरि॑क्षे।
सा॒क॒मे॒धैर॑मु॒ष्मि॒ल्लो॒के। ए॒ष ह॒ त्वा॒वैत॑त्सर्वं भवति। य ए॒वं
वि॒द्वाँश्चा॑तु॒र्मा॒स्यैर्य॑ज॑ते॥ ५६॥

मनु॒ष्या॑ अपश्यश्चम॒सङ्घ॑तस्य॑ पूर्णं॑ स्व॒धाम॑सुरा अपश्यश्चम॒सङ्घ॑तस्य॑ पूर्णं॑ स्व॒धाम॑सुरा ददा॑त्यतिष्ठच्च॒त्वा॒रि॑

च॥९॥

[९]

अ॒ग्नि॒र्वाव॑ सं॒वत्स॒रः। आ॒दि॒त्यः प॑रि॒वत्स॒रः। च॒न्द्र॒मा॑
 इ॒दा॒वत्स॒रः। वा॒युर॑नु॒वत्स॒रः। यद्वै॑श्व॒दे॒वेन॒ यज॑ते।
 अ॒ग्नि॒मे॒व तत्सँ॑वत्स॒रमा॑प्नोति। तस्मा॑द्वैश्व॒दे॒वेन॒ यज॑मानः।
 सं॒वत्स॒रीणा॑ऽस्व॒स्ति॒माशा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत। यद्वै॑रुणप्रघा॒सैर्यज॑
 आ॒दि॒त्यमे॒व तत्प॑रि॒वत्स॒रमा॑प्नोति॥५७॥

तस्मा॑द्वैरुणप्रघा॒सैर्यज॑मानः। प॒रि॒वत्स॒रीणा॑ऽस्व॒स्ति॒माशा॑स्त॒
 इत्याशा॑सीत। यत्सा॑कमे॒धैर्यज॑ते। च॒न्द्रम॑समे॒व तदि॑दावत्स॒रमा॑
 तस्मा॑त्सा॒कमे॒धैर्यज॑मानः। इ॒दा॒वत्स॒रीणा॑ऽस्व॒स्ति॒माशा॑स्त॒
 इत्याशा॑सीत। यत्पि॑तृ॒यज्ञेन॒ यज॑ते। दे॒वाने॒व तद॑न्वव॑स्यति।
 अथ॒वा अ॑स्य वा॒युश्चा॑नु॒वत्स॒रश्चा॒प्रीता॒वुच्छि॑ष्येते।
 यच्छु॑नासी॒रीये॑ण॒ यज॑ते॥५८॥

वा॒युमे॒व तद॑नु॒वत्स॒रमा॑प्नोति। तस्मा॑च्छु॒नासी॒रीये॑ण॒
 यज॑मानः। अ॒नु॒वत्स॒रीणा॑ऽस्व॒स्ति॒माशा॑स्त॒ इत्याशा॑सीत।
 सं॒वत्स॒रं वा ए॒ष ई॒प्स॒तीत्या॑हुः। यश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑त॒ इति॑।
 ए॒ष ह॒ त्वै सं॑वत्स॒रमा॑प्नोति। य ए॒वं वि॒द्वाऽश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्यज॑ते।

विश्वे देवाः समयजन्त। तेऽग्निमेवायजन्त। त
एतल्लोकमजयन्॥५९॥

यस्मिन्नग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकञ्जयति।
यस्मिन्नग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन
यजते। अथ संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा
संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति।
यदा सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति।
अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै
वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा
उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त।
तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत। स
एतल्लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव

सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैरयजत
तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो राजा
छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतल्लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति।
यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा
विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै
चन्द्रमाः। एष ह त्वै साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं
विद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च
समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतल्लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः।
यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्नृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमन्देवत्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै

ता अ॒प्रथन्त। य ए॒वं वि॒द्वाꣳस्य॑म्ब॒कैर्य॑ज॒न्ते। प्रथ॑न्ते प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। अथ॑ वा॒युः प॑रमे॒ष्ठिनꣳ शु॒नासी॒रीये॑णायजत। स
ए॒तल्लो॑कम॒जयत्। यस्मि॑न्वा॒युः। यच्छु॑नासी॒रीये॑ण॒ यज॑न्ते।
ए॒तमे॒व लो॒कञ्ज॑यति। यस्मि॑न्वा॒युः॥६५॥

वा॒योरे॒व सा॒युज्य॑मु॒पैति॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। प्र
चा॒तुर्मा॑स्यया॒जी मी॑यता (३) न प्रमी॑यता (३) इति॑।
जीव॑न्वा ए॒ष ऋ॒तून॑प्येति। यदि॑ व॒सन्ता॑ प्रमी॑यते। व॒सन्तो
भ॑वति। यदि॑ ग्री॒ष्मे ग्री॒ष्मः। यदि॑ व॒र्षासु॑ व॒र्षाः। यदि॑ श॒रदि॑
श॒रत्। यदि॑ हेम॑न् हेम॒न्तः। ऋ॒तुर्भू॒त्वा सं॑वत्स॒रम॑प्येति।
सं॑वत्स॒रः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तिर्वा॒वैषः॥६६॥

प्रि॒वत्स॒रमा॑प्नोति शु॒नासी॒रीये॑ण॒ यज॑न्तेऽज॒यन्त्सह॑स्रया॒जिन॑मा॒प्नोति॑ वैश्वदे॒वत्वꣳ सा॑कमे॒धेर॑यजत स्मै॒धन्त॑

पितृ॒यज्ञ॑त्वञ्जयति यस्मि॑न्वा॒युरहे॑म॒न्तस्त्री॑णि च॥१०॥

[१०]

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

अ॒ग्नेः कृ॒त्तिकाः। शु॒क्रं प॒रस्ता॒ज्योति॑रवस्ता॒त्। प्र॒जाप॑ते
रोहि॑णी। आ॒पः प॒रस्ता॒दोष॑धयोऽवस्ता॒त्। सोम॑स्ये॒न्वका
वि॒त॒तानि॑। प॒रस्ता॒द्वय॑न्तोऽवस्ता॒त्। रु॒द्रस्य॑ बा॒हू।
मृ॒ग॒यवः॑ प॒रस्ता॒द्विक्षा॑रोऽवस्ता॒त्। आ॒दि॒त्यै पुन॑र्वसू। वा॒तः
प॒रस्ता॑दा॒र्द्रम॑वस्ता॒त्॥ १ ॥

बृ॒ह॒स्पते॑स्ति॒ष्यः। जु॒ह्व॒तः प॒रस्ता॒द्यज॑माना अ॒वस्ता॒त्।
स॒र्पा॒णा॒माश्रे॑षाः। अ॒भ्या॒गच्छ॑न्तः प॒रस्ता॑द॒भ्या॒नृत्य॑न्तोऽवस्ता॒त्।
पि॒तृ॒णां म॒घाः। रु॒दन्तः॑ प॒रस्ता॑द॒प॒भ्र॒शोऽवस्ता॒त्। अ॒र्य॒म्णः
पूर्वे॑ फल्गु॒नी। जा॒या प॒रस्ता॑द॒ष्टभो॑ऽवस्ता॒त्। भ॒ग॒स्योत्त॑रे।
व॒ह॒तवः॑ प॒रस्ता॒द्वह॑माना अ॒वस्ता॒त्॥ २ ॥

दे॒वस्य॑ स॒वि॒तु॒र्हस्तः॑। प्र॒स॒वः प॒रस्ता॑त्स॒नि॒र॒वस्ता॒त्।
इन्द्र॑स्य चि॒त्रा। ऋ॒तं प॒रस्ता॑त्स॒त्यम॑वस्ता॒त्। वा॒योर्नि॑ष्ट्या
व्र॒ततिः॑। प॒रस्ता॑द॒सि॒द्धि॒र॒वस्ता॒त्। इन्द्रा॑ग्नि॒योर्वि॑शा॒खे।
यु॒गा॒नि प॒रस्ता॑त्कृ॒षमा॑णा अ॒वस्ता॒त्। मि॒त्रस्या॑नू॒रा॒धाः।
अ॒भ्या॒रोह॑त्प॒रस्ता॑द॒भ्या॒रूढ॑म॒वस्ता॒त्॥ ३ ॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै
मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्।
अपां पूर्वा अषाढाः। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्।
विश्वेषान्देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्।
विष्णोः श्रोणा पृच्छमानाः। परस्तात्पन्था अवस्तात्॥४॥

वसूनां श्रविष्ठाः। भूतं परस्ताद्भूतिरवस्तात्। इन्द्रस्य
शतभिषक्। विश्वव्यचाः परस्ताद्विश्वक्षितिरवस्तात्।
अजस्यैकपदःपूर्वं प्रोष्ठपदाः। वैश्वानरं परस्ताद्वैश्ववसवमवस्तात्।
अहेर्बुध्नियस्योत्तरे। अभिषिञ्चन्तः परस्तादभिषुण्वन्तोऽवस्तात्।
पूष्णो रेवती। गावःपरस्ताद्वृत्सा अवस्तात्। अश्विनोरश्वयुजौ।
ग्रामः परस्तात्सेनाऽवस्तात्। यमस्यापभरणीः। अपकर्षन्तः
परस्तादपवहन्तोऽवस्तात्। पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अदधुः॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात्पन्था अवस्ताद्वृत्सा अवस्तात्पञ्च च॥१॥ [१]

यत्पुण्यन्नक्षत्रम्। तद्वद्वुर्वीतोपव्युषम्। यदा वै सूर्य उदेति।
अथ नक्षत्रनैति। यावन्ति तत्र सूर्यो गच्छेत्। यत्र जघन्यं

पश्येत्। तावन्ति कुर्वीत यत्कारी स्यात्। पुण्याह एव कुरुते।
एव९ ह वै यज्ञेषु च शतद्युम्नश्च मात्स्यो निरवसाययां
चकार॥६॥

यो वै नक्षत्रियं प्रजापतिं वेद। उभयोरेनं लोकयोर्विदुः।
हस्तं एवास्य हस्तः। चित्रा शिरः। निष्ठ्या हृदयम्। ऊरू
विशाखे। प्रतिष्ठाऽनूराधाः। एष वै नक्षत्रियः प्रजापतिः। य
एवं वेद। उभयोरेनं लोकयोर्विदुः॥७॥

अस्मि९श्चामुष्मि९श्च। याङ्कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति।
तान्निष्ठ्यायान्दद्यात्। प्रियैव भवति। नेव तु पुनरा
गच्छति। अभिजिन्नाम् नक्षत्रम्। उपरिष्ठादषाढानाम्।
अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते
देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्वम्। यं कामयेतानपज्यं
जयेदिति। तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपज्यमेव
जयति। पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनंसृजत।
ते नक्षत्रन्नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते

रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्देवत्यां पशूनां कुर्वीत।
यत्किञ्चावाचीनः सोमात्। प्रैव भवन्ति। सुलिलं वा
इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणान्तारकत्वम्।
यो वा इह यजते। अमुं स लोकत्रक्षते।
तन्नक्षत्राणान्नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवं वेद। गृह्येव भवति।
यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि।
तस्मादक्षीलनामः श्वित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे
कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्।
तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्।
तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन
परियन्ति। यानि यमनक्षत्राणि॥१२॥

तान्युत्तरेण। अन्वेषामरात्स्मेति। तदनूराधाः। ज्येष्ठमेषामवधिषे

तज्येष्टघ्नी। मूलमेषावृक्षामेति। तन्मूलवर्हणी। यन्नासंहन्ता।
तदषाढाः। यदश्लोणत्॥१३॥

तच्छ्रोणा। यदशृणोत्। तच्छ्रविष्ठाः। यच्छ्रुतमभिषज्यन्।
तच्छ्रुतमिषक्। प्रोष्ठपदेषूदयच्छन्त। रेवत्यामरवन्त।
अश्वयुजोरयुञ्जत। अपभरणीष्वपावहन्। तानि वा एतानि
यमनक्षत्राणि। यान्येव देवनक्षत्राणि। तेषु कुर्वीत यत्कारी
स्यात्। पुण्याह एव कुरुते॥१४॥

चक्रैव वेदोभयोरैन लोकयोर्विदुरजयत्रेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यमनक्षत्राणि
त्रीणि च॥२॥

[२]

देवस्य सवितुः प्रातः प्रसवः प्राणः। वरुणस्य
सायमासवोऽपानः। यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात्। प्राचीनं
सङ्गवात्। ततो देवा अग्निष्टोमन्निरमिमत। तत्तदात्तवीर्यन्निर्मार्गः
मित्रस्य सङ्गवः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि पशवः
समायन्ति। यत्प्रतीचीनं सङ्गवात्॥१५॥

प्राचीनं मध्यन्दिनात्। ततो देवा उक्थ्यन्निरमिमत।

तत्तदात्तवीर्यन्निर्मागः। बृहस्पतेर्मध्यन्दिनः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः।
 तस्मात्तर्हि तेक्षिण्ष्ठन्तपति। यत्प्रतीचीनं मध्यन्दिनात्।
 प्राचीनमपराह्णात्। ततो देवाष्पौडशिनन्निरमिमत।
 तत्तदात्तवीर्यन्निर्मागः॥१६॥

भगस्यापराह्णः। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे
 कुमार्यो भगमिच्छमानाश्चरन्ति। यत्प्रतीचीनमपराह्णात्।
 प्राचीनं सायात्। ततो देवा अतिरात्रन्निरमिमत।
 तत्तदात्तवीर्यन्निर्मागः। वरुणस्य सायम्। तत्पुण्यन्तेजस्व्यहः।
 तस्मात्तर्हि नानृतं वदेत्॥१७॥

ब्राह्मणो वा अष्टाविंशो नक्षत्राणाम्। समानस्याहुः
 पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि। चत्वार्यंश्वीलानि। तानि नव।
 यच्च परस्तान्नक्षत्राणां यच्चावस्तात्। तान्येकादश। ब्राह्मणो
 द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य
 व्रतङ्गुप्तं भवति। समानस्याहुः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि।
 चत्वार्यंश्वीलानि। तानि नव। आग्नेयी रात्रिः। ऐन्द्रमहः।

तान्येकादश। आदित्यो द्वादशः। य एवं विद्वान्संवत्सरं
व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतङ्गुप्तं भवति॥१८॥

सङ्गवाथोऽशिनन्निर्मिमत् तत्तदात्तवीर्यन्निर्मागो वंदेद्ववति समानस्याहः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राण्यष्टौ

च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति।
त्रयोदशेति ब्रूयात्। स यदब्रूयात्। कस्तानि निरमिमीतेति।
प्रजापतिरिति ब्रूयात्। स यदब्रूयात्। कुतस्तानि
निरमिमीतेति। आत्मन इति। प्राणापानाभ्यामेवोपाऽश्वन्तर्यामौ
निरमिमीत॥१९॥

व्यानादुपांशुसर्वनम्। वाच ऐन्द्रवायवम्। दक्षऋतुभ्यां
मैत्रावरुणम्। श्रोत्रादाश्विनम्। चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ। आत्मनं
आग्रयणम्। अङ्गेभ्य उक्थ्यम्। आयुषो ध्रुवम्। प्रतिष्ठायां
ऋतुपात्रे। यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निरमिमीत। स निर्मितो
नाद्धियत् समं वीयत। स एतान्प्रजापतिरपिवापानं पश्यत्।
तान्निरवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्यवपत्। यदपिवापा भवन्ति।

यज्ञस्य धृत्या असंख्यं याय ॥ २० ॥

उपा० १ श्वन्तर्यामौ निरंमिमीतामिमीत षट् ॥ ४ ॥ [४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतन्नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र
आहितः। ऋते भूमिरियं श्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्। तद्वतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन
राध्यासम् ॥ २१ ॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्।
तद्वतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम् ॥ २२ ॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निर्वर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
 ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
 सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
 शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
 नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
 शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्।
 तद्वतन्तच्छुकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
 आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
 मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
 येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
 ब्रह्मणा। निर्वर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
 तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
 तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
 तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
 वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्। तद्वतन्तच्छुकेयम्। तेन शकेयन्तेन

राध्यासम्॥२४॥

(परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहां राध्यासन्न्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारिं च)। ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो यो
अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः॥५॥

[५]

दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकुर्व॑ता। तद॒सुरा॑ अकुर्व॑ता। तेऽसुरा॑ ऊ॒र्ध्वं
पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नाप॑श्यन्। ते केशा॒नग्रेऽव॑पन्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि।
अथो॑पप॒क्षौ। तत॒स्तेऽवा॑श्च आ॒यन्। परा॑ऽभवन्। यस्यै॒वं
वप॑न्ति। अवा॑डेति॥२५॥

अथो॑ परै॒व भ॑वति। अथ॑ दे॒वा ऊ॒र्ध्वं पृ॒ष्ठेभ्यो॑ऽपश्यन्।
त उ॑पप॒क्षाव॒ग्रेऽव॑पन्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि। अथ॒ केशा॑न्।
तत॒स्तेऽभ॑वन्। सु॒व॒र्ग॒ल्लो॒कमा॑यन्। यस्यै॒वं वप॑न्ति।
भव॑त्या॒त्मना॑। अथो॑ सु॒व॒र्ग॒ल्लो॒कमे॑ति॥२६॥

अथै॒तन्मनु॑र्व॒त्रे मि॑थुनम॑पश्यत्। स श्मश्रू॒ण्यग्रे॑ऽवपत।
अथो॑पप॒क्षौ। अथ॒ केशा॑न्। ततो॒ वै स प्रा॑जायत प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। यस्यै॒वं वप॑न्ति। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॑यते।
दे॒वा॒सुराः॑ सं॒य॑त्ता आ॒सन्। ते सं॒वत्स॑रे व्याय॑च्छन्त।

तान्दे॒वाश्चा॑तु॒र्मा॒स्यैरे॒वाभि॑ प्रायुञ्जत॥ २७ ॥

वै॒श्वदे॒वेन॑ च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जतेन्द्रा॒जानः॑ । ता॒ञ्छी॒र॒ष॒न्नि
चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च । व॒रु॒णप्र॒घा॒सैश्च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जत॒
वरु॑णरा॒जानः॑ । ता॒ञ्छी॒र॒ष॒न्नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च ।
सा॒क॒मे॒धैश्च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्जत॒ सोम॑रा॒जानः॑ । ता॒ञ्छी॒र॒ष॒न्नि
चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च । या सं॒वत्स॒र उ॑पजी॒वाऽऽसी॑त् ।
तामे॑षामवृञ्जत । ततो॑ दे॒वा अ॒भव॑न् । परा॑ऽसु॒राः ॥ २८ ॥

य ए॒वं वि॒द्वाऽश्चा॑तु॒र्मा॒स्यैर्य॑जते । भ्रातृ॑व्यस्यै॒व मा॒सो वृ॑त्क्वा ।
शी॒र॒ष॒न्नि च॑ वर्तय॑ते॒ परि॑ च । यैषा सं॒वत्स॒र उ॑पजी॒वा ।
वृ॒द्धे तां॑ भ्रातृ॑व्यस्य । क्षु॒धाऽस्य॑ भ्रातृ॑व्यः॒ परा॑ भवति ।
लो॒हि॒ताय॑सेन॒ नि वर्त॑यते । यद्वा इ॒माम॑ग्नि॒र्ऋ॒तावा॑गते
नि॒वर्त॑यति । ए॒तदे॒वैना॑ रूप॒ङ्गत्वा॑ नि॒वर्त॑यति । सा ततः॒
श्व॒श्वो भूय॑सी॒ भव॑न्त्येति॥ २९ ॥

प्र जा॑यते । य ए॒वं वि॒द्वाऽलौ॑हि॒ताय॑सेन॒ निव॑र्तय॑ते । ए॒तदे॒व
रूप॒ङ्गत्वा॑ नि॒ वर्त॑यते । स ततः॒ श्व॒श्वो भूया॑न्भव॑न्नेति ।

प्रैव जायते। त्रेण्या शलल्या नि वर्तयेत। त्रीणित्रीणि वै
देवानामृद्धानि। त्रीणि छन्दांसि। त्रीणि सर्वनानि। त्रयं
इमे लोकाः॥३०॥

ऋध्यामेव तद्वीर्यं एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति।
यच्चातुर्मास्ययाज्यात्मनो नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्चेत्।
चतृषुचतृषु मासेषु नि वर्तयेत्। परोक्षमेव तद्देवेभ्य
आत्मनोऽवद्यत्यनात्रस्काय। देवानां वा एष आनीतः।
यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवं विद्वान्नि च वर्तयते परि च।
देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशून्भि मन्यते॥३१॥

एत्येत्युञ्जतासुरा एति लोका मन्यते॥६॥

आयुषः प्राणं सन्तनु। प्राणादपानं सन्तनु।
अपानाद्व्यानं सन्तनु। व्यानाच्चक्षुः सन्तनु। चक्षुषः
श्रोत्रं सन्तनु। श्रोत्रान्मनः सन्तनु। मनसो वाचं सन्तनु।
वाच आत्मानं सन्तनु। आत्मनः पृथिवीं सन्तनु।
पृथिव्या अन्तरिक्षं सन्तनु। अन्तरिक्षादिवं सन्तनु।
दिवः सुवः सन्तनु॥३२॥

अन्तरिक्षं सन्तनु द्वे च॥७॥ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नव। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा।
समिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्यं रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र
वाजेषु नो अव। सहस्रप्रधनेषु च॥३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः।
ओजिष्ठः स बलं हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो
न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥३५॥

बृहच्चास्तृतः॥८॥ [८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं

पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयांसोऽहनन्निति।
 प्रहादो ह वै कायाधवः। विरोचनं स्वं पुत्रमप न्यधत्त।
 नेदेनन्देवा अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः।
 नाराजकस्य युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं
 यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥ ३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्विन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्।
 तमिष्टिभिरन्वविन्दन्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह
 वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
 इव हि देवाः। तस्मा एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं
 दीक्षणीयन्निरवपन्। तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसंयाजान्त
 उपानयन्॥ ३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारौहन्।
 तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्त उपानयन्। ते
 तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारौहन्।
 तदपद्रुत्यातन्वत। तानिडान्त उपानयन्। ते तदन्तमेव

कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता एतदन्ता इष्टयः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥
 एव९ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै
 मनुष्याः कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम।
 तन्नोऽसुराः पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा९ शूपसदा चराम। तथा
 नोऽसुराः पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपा९ शूपसदमतन्वत।
 तिस्र एव सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

सुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। सुवेणोपसदं
 जुह्वां चक्रुः। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेषं वचो
 अपावधी९ स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः।
 एनश्च वैरहत्यश्च त्वेषं वचः। एत९ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं
 पाप्मानन्देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवद्विद्वजमानः। तिस्र
 एव सामिधेनीरनूच्य। सुवेणाधारमाधार्य॥४०॥

तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। सुवेणोपसदं जुहोति। उग्रं वचो
 अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधी९ स्वाहेति। अशनयापिपासे
 ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यश्च त्वेषं वचः। एतमेव

तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं यजमानोऽपि हते। तेऽभिनीयेवाहः
पशुमाऽलभन्त। अहं एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं
मृत्युमपजघ्निरे। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्राचरन्। रात्रिया एव
तद्देवा अवर्ति पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे॥४१॥

तस्मादभिनीयेवाहः पशुमा लभेत। अहं एव तद्यजमानोऽवर्ति
पाप्मानं भ्रातृव्यानपि नुदते। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्रचरेत्।
रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्ति पाप्मानं भ्रातृव्यानपि नुदते।
स एष उपवसथीयेऽहन्दिदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयं वा
अस्मिल्लोके यजमानः। अस्थि च मांसश्च। अस्थि चैव
तेन मांसश्च यजमानः सङ्स्फुरते। ता वा एताः पञ्च
देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्मांसं स्नावाऽस्थि मज्जा।
एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति।
भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तं सप्तभिश्छन्दोभिः
प्रातरह्वयन्। तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि

प्रातरनुवा॒केऽनू॑च्यन्ते। तमे॒तयो॑पस॒मेत्योपा॑सीदन्। उपा॑स्मै
गाय॒ता न॒र इति॑। तस्मा॑दे॒तया॑ बहि॒ष्पव॑मान उ॒पस॑द्यः॥ ४३ ॥

ऐच्छन्ननय॑स्तिष्ठन्तेऽनूच्यानूच्यं स्रुवेणा॑धारमा॒धार्य॑ रात्रि॒या एव॑ तद्दे॒वा अव॑र्ति पा॒प्मानं॑ मृत्युमप॑जिघ्रिरे
मित्रावरु॑णौ नव॑ च (दे॒वा यज॑मानो दे॒वा दे॒वा यज॑मानो यज॑मानोऽलभन्त प्राच॑रल्लभेत्
प्रच॑रे॒दाल॑भन्ताल॒भेत॑ मृत्युमप॑जिघ्रिरे भ्रात॑र्व्यान्॥)॥ १ ॥

[९]

स संमु॒द्र उ॑त्तर॒तः प्राज्व॑लद्भूम्यन्तेन। ए॒ष वाव॑ स
संमु॒द्रः। यच्चात्वा॑लः। ए॒ष उ॑वे॒व स भू॑म्यन्तः। यद्वे॑द्यन्तः।
तदे॒तत्रि॑शल॒त्रिपू॑रुषम्। तस्मा॑त्तत्रि॑वित॒स्तङ्घ्न॑न्ति। स
सु॑वर्णरज॒ताभ्या॑ कु॒शीभ्या॑ परि॑गृहीत आसीत्। तय्यँद॒स्या
अध्य॑जनयन्। तस्मा॑दादि॒त्यः॥ ४४ ॥

अथ॒ यत्सु॑वर्णरज॒ताभ्या॑ कु॒शीभ्या॑ परि॑गृहीत आसीत्।
साऽस्य॑ कौशि॒कता॑। तत्रि॒वृता॑ऽभि प्रास्तु॑वत।
तत्रि॒वृता॑ऽददत। तत्रि॒वृता॑ऽहरन्। याव॑ती त्रि॒वृता॑
मात्रा॑। तं पञ्चद॒शेना॑भि प्रास्तु॑वत। तं पञ्चद॒शेना॑ददत। तं
पञ्चद॒शेना॑हरन्। याव॑ती पञ्चद॒शस्य॑ मात्रा॑॥ ४५ ॥

त० सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त० सप्तदशेनाददत।
 त० सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
 सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरोऽपतत्। तमेकविंशेनाभि
 प्रास्तुवत। तमेकविंशेनाददत। तमेकविंशेनाहरन्।
 यावत्येकविंशस्य मात्रा। ते यत्रिवृता स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तत्रिवृतैव हरन्ति। यावती
 त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
 उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनन्तत्।
 मात्रा० सायुज्य० सलोकताङ्गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन
 स्तुवते। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा। चन्द्रमा वै
 पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते। पञ्चदश्यामापूर्यते।
 चन्द्रमस एवैनन्तत्। मात्रा० सायुज्य० सलोकताङ्गमयन्ति।
 अथ यत्सप्तदशेन स्तुवते। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
 त० सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा। प्रजापतिर्वै सप्तदशः।

प्रजापतेरेवैनन्तत्। मात्रा॑ꣳ सायुज्य॑ꣳ सलोकता॑ङ्गमयन्ति।
अथ यदेकवि॑ꣳशेन॑ स्तुवते॑। एकवि॑ꣳशेनैव तद्यजमानमाददते।
तमेकवि॑ꣳशेनैव हरन्ति। यावत्येकवि॑ꣳशस्य मात्रा॑। असौ
वा आदित्य एकवि॑ꣳशः। आदित्यस्यैवैनन्तत्॥ ४९॥

मात्रा॑ꣳ सायुज्य॑ꣳ सलोकता॑ङ्गमयन्ति। ते कुश्या॑। व्यघ्नन्।
ते अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णा॑ऽभवत्।
रजता रात्रिः। स यदादित्य उदेति। एतामेव
तत्सुवर्णा॑ कुशीमनु समेति। अथ यदस्तमेति।
एतामेव तद्रजतां कुशीमनुसर्विंशति। प्रह्लादो ह वै
कायाधवः। विरोचन॑ꣳ स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्।
तस्मात्प्रदरादुदकन्नाचामेत्॥ ५०॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रा स्तुवते पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं
तद्विंशति चत्वारि च॥ १०॥

[१०]

ये वै चत्वारः स्तोमाः। कृतन्तत्। अथ ये पञ्च। कलिः
सः। तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वम्। तदाहुः।

कृत॒मानि॒ तानि॒ ज्योती॑ऽषि। य ए॒तस्य॒ स्तोमा॒ इति॑।
त्रि॒वृत्प॑ञ्चद॒शः स॑प्तद॒श ए॑कवि॒ंशः॥५१॥

ए॒तानि॒ वाव॒ तानि॒ ज्योती॑ऽषि। य ए॒तस्य॒ स्तोमाः॑।
सौ॑ऽब्रवीत्। स॒प्तद॒शेन॑ ह्रिय॒माणो॒ व्यंले॑शिषि। भि॒षज्य॑त॒
मेति॑। तम॒श्विनौ॑ धा॒नाभि॑रभिषज्यताम्। पू॒षा क॑र॒म्भेण॑।
भा॒र॒ती परि॑वा॒पेण॑। मि॒त्रावरु॑णौ पय॒स्यया॑। तदा॑हुः॥५२॥

यद॒श्विभ्या॑न्धा॒नाः। पू॒ष्णः क॑र॒म्भः। भा॒र॒त्यै परि॑वापः।
मि॒त्रावरु॑णयोः पय॒स्याऽथ॑। कस्मा॑दे॒तेषा॑ ह॒विषा॑मिन्द्र॒मेव॑
य॒ज॒न्तीति॑। ए॒ता ह्ये॒नन्दे॒वता॒ इति॑ ब्रूयात्। ए॒तैर्ह॒विर्भि॑रभिषज्य॒
स्तस्मा॑दिति॑। तं वस॑वो॒ऽष्टाक॑पालेन प्रातः सव॑ने॒ऽभिष॑ज्यन्।
रु॒द्रा एका॑दशकपालेन॒ माध्य॑न्दिने॒ सव॑ने। वि॒श्वे दे॒वा
द्वा॑दशकपालेन तृतीयसव॑ने॥५३॥

स यद॒ष्टाक॑पालान्प्रातः सव॑ने कुर्यात्। एका॑दशकपालान्माध्य॑नि॒
सव॑ने। द्वा॑दशकपाला॒ंस्तृतीय॑सव॑ने। विलो॑म॒ तद्य॒ज्ञस्य॑
क्रिये॑त। एका॑दशकपालाने॒व प्रा॑तः सव॑ने कुर्यात्।
एका॑दशकपालान्माध्य॑न्दिने॒ सव॑ने। एका॑दशकपाला॒ंस्तृतीय॑स

यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां प्रातः सवनम्।
 रुद्राणां माध्यन्दिनं सवनम्। विश्वेषान्देवानां नृतीयसवनम्।
 अथ कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति।
 एता ह्येनन्देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्य
 स्तस्मादिति॥ ५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातः सवनं पञ्च च॥ ११॥ [११]

तस्यावाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दः
 स्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्।
 यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावाच
 एवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि
 छन्दांस्युपादधुः। तेषामति त्रीण्यरिच्यन्त। न
 त्रीण्युदभवन्॥ ५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव।
 तदाहुः। कृता सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्।
 द्वादश पौर्णमास्यः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा
 वाव सा देवाक्षरा बृहती॥ ५६॥

यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठितिः। यानि च छन्दांस्यत्यरिच्यन्त।
यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त।
साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सः श्रयतेति।
चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीन्नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहतीमत्यारि-
तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥ ५७ ॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
अष्टाभिरक्षरैरुष्णिग्बृहतीन्नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीम-
तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती एव
भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री
बृहतीन्नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यारिच्यत।
तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥ ५८ ॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दांसि रथो मे भवत।
युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चराणीति। तस्य गायत्री च
जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप् प्रष्ट्वौ। अनुष्टुप्

प॒ङ्क्तिश्च॒ धुर्यो॑ । बृ॒ह॒त्ये॒वो॒द्धि॒र॒भ॒वत् । स ए॒तच्छ॑न्दो॒र॒थ॒मा॒स्था॒य ।
 ए॒त॒म॒ध्वा॒न॒म॒नु॒ सम॑चरत् । ए॒त॒ ५ ह॒ वै छ॑न्दो॒र॒थ॒मा॒स्था॒य ।
 ए॒त॒म॒ध्वा॒न॒म॒नु॒ स॒ञ्च॑रति । ये॒नै॒ष ए॒तत्स॑ञ्च॒र॑ति । य ए॒व
 वि॒द्वान्त्सो॑मे॒न॒ य॒ज॑ते । य उ॑ चै॒नमे॒वँ॒वे॒द॑ ॥ ५१ ॥

अ॒भ॒व॒न्वा॒व सा॒ दे॒वा॒क्ष॑रा बृ॒ह॒त्य॑द॒धा॒द्वा॒द॒शा॒क्ष॑रा॒ण्य॒प॒च्छि॒द्या॑द॒धा॒दा॒स्था॒य ष॒ट् ॥ १२ ॥ [१२]

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकंपालन्निर्वपति। ये प्रत्यञ्चः शम्याया
 अवशीयन्ते। तन्नैर्ऋतमेककपालम्। इयं वा अनुमतिः।
 इयन्निर्ऋतिः। नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति। पाप्मानमेव
 निर्ऋतिं पूर्वान्निरवदयते। एककपालो भवति। एकधैव
 निर्ऋतिन्निरवदयते। यदहुत्वा गार्हपत्य ईयुः॥१॥

रुद्रो भूत्वाऽग्निरनूत्थाय। अध्वर्युञ्च यजमानञ्च हन्यात्।
 वीहि स्वाहाऽऽहुतिञ्जुषाण इत्याह। आहुत्यैवैनं शमयति।
 नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानः। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि
 निर्ऋत्यै भागधेयम्। इमान्दिशयन्ति। एषा वै निर्ऋत्यै
 दिक्। स्वायामेव दिशि निर्ऋतिन्निरवदयते॥२॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै निर्ऋत्या
 आयतनम्। स्व एवायतने निर्ऋतिन्निरवदयते। एष
 ते निर्ऋते भाग इत्याह। निर्दिशत्यैवैनान्। भूते
 हविष्मत्यसीत्याह। भूतिमेवोपावर्तते। मुञ्चेममंहस

इत्याह। अ॒हं॑स ए॒वैनं॑ मु॒ञ्चति॑। अ॒ङ्गु॒ष्ठाभ्या॑ञ्जु॒होति॑॥३॥

अ॒न्त॒त ए॒व नि॒र्ऋ॑ति॒न्नि॒र॒व॑द॒यते॑। कृ॒ष्णं वा॑सः
कृ॒ष्णतू॑ष॒न्दक्षि॑णा। ए॒तद्वै नि॒र्ऋ॑त्यै रू॒पम्। रू॒पेणै॒व
नि॒र्ऋ॑ति॒न्नि॒र॒व॑द॒यते॑। अ॒प्र॒तीक्ष॑मा॒यन्ति॑। नि॒र्ऋ॑त्या
अ॒न्त॒र्हि॑त्यै। स्वाहा॒ नमो॑ य इ॒दश्च॑का॒रेति॑ पु॒नरे॒त्य॒ गार्ह॑प॒त्ये
जु॒होति॑। आहु॑त्यै॒व न॑म॒स्यन्तो॑ गार्ह॑प॒त्यमु॒पाव॑र्तन्ते।
आ॒नु॒म॒तेन॑ प्र॒चर॑ति। इ॒यं वा अ॑नु॒म॒तिः॥४॥

इ॒यमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यम॑नु॒ मन्य॑ते। धे॒नुर्दक्षि॑णा। इ॒मामे॒व
धे॒नुं कु॑रुते। आ॒दि॒त्यश्च॑रु॒न्निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व
प्र॒जास्व॒भिषि॑च्यते। दै॒वीषु॑ च॒ मानु॑षीषु च। व॒रो दक्षि॑णा। व॒रो
हि रा॒ज्यं॑ स॒मृद्ध्यै॑। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शक॒पाल॒न्निर्व॑पति।
अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञश्चा॒व रु॒न्धे। वा॒म॒नो व॒ही
दक्षि॑णा। यद्व॒ही। तेना॑ग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः स॒मृद्ध्यै॑।
अ॒ग्नी॒षोमी॒यमे॒काद॑शक॒पाल॒न्निर्व॑पति। अ॒ग्नी॒षोमा॑भ्यां॒ वा

इन्द्रो वृत्रमहन्ति। यदग्नीषोमीयमेकादशकपालन्निर्वपति॥६॥

वार्त्रघ्नमेव विजित्यै। हिरण्यन्दक्षिणा समृद्धौ। इन्द्रो
वृत्रं हत्वा। देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्याध्यत। स
एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्। तेन वै स
देवताश्चेन्द्रियश्चावारुन्ध। यदैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपति।
देवताश्चैव तेनैन्द्रियश्च यजमानोऽवरुन्धे। ऋषभो वही
दक्षिणा॥७॥

यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ।
आग्नेयमष्टाकपालन्निर्वपति। ऐन्द्रन्दधि। यदाग्नेयो
भवति। अग्निर्वै यज्ञमुखम्। यज्ञमुखमेवर्द्धिं पुरस्ताद्धत्ते।
यदैन्द्रन्दधि॥८॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। यावतीर्वै प्रजा
ओषधीनामहुतानामाश्वन्। ताः पराऽभवन्। आग्रयणं
भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

दे॒वा वा ओष॑धी॒ष्वाजि॑म॒युः। ता इन्द्रा॑ग्नी उद॑जयताम्।
 तावे॒तमैन्द्रा॑ग्र॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर॑वृणाताम्। यदैन्द्रा॑ग्नो
 भव॑त्यु॒ज्जित्यै॑। द्वाद॑शकपालो भवति। द्वाद॑श मा॒साः
 संवत्स॑रः। संवत्स॑रेणै॒वास्मा॑ अन्न॒मवरु॑न्धे। वैश्व॑देवश्च॒रुर्भव॑ति।
 वैश्व॑दे॒वं वा अन्न॑म्। अन्न॑मे॒वास्मै॑ स्वदयति॥१०॥

प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। सौ॒म्यः श्या॑मा॒कश्च॒रुन्निर्व॑पति
 सोमो॒ वा अ॑कृष्ट॒पच्य॑स्य॒ राजा॑। अ॒कृष्ट॒पच्य॑मे॒वास्मै॑
 स्वद॑यति। वा॒सो दक्षि॑णा। सौ॒म्यः हि दे॒वता॑या॒ वासः॑
 समृ॑द्धौ। सर॑स्वत्यै च॒रुन्निर्व॑पति। सर॑स्वते च॒रुम्।
 मि॒थुन॑मे॒वाव॑ रुन्धे। मि॒थुनो॒ गावो॒ दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। एति॑
 वा ए॒ष य॑ज्ञमु॒खाद॑ध्याः। योऽग्ने॑र्दे॒वता॑या॒ एति॑। अ॒ष्टावे॒तानि॑
 ह॒वीःषि॑ भवन्ति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रोऽग्निः॑। तेनै॒व
 य॑ज्ञमु॒खाद॑ध्या॒ अग्ने॑र्दे॒वता॑यै॒ नैति॑॥११॥

इ॒युर्नि॑रव॒दय॑तेऽङ्गु॒ष्ठाभ्या॑ञ्जु॒होत्य॑नु॒मति॑र्दे॒वता॑ निर्व॑पति व॒ही दक्षि॑णा॒ यदैन्द्र॑न्ध्य॒परा॑भावाय स्वदयति गावो

दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ ष॒ट्प॑॥१॥

[१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न
 प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
 स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
 तस्माद्यश्च प्रजा भुनक्ति यश्च न। तावुभौ शोचतः
 प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
 वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य
 प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः।
 संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
 मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
 ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
 यज्ञस्य कृत्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
 सप्तगणा वै मरुतः। गणश एवास्मै विशङ्कल्पयति। स
 प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः
 सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतन्निरवर्तत। तद्व्यदहरत्।
 तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्।
 यदामिक्षा। यद्व्यद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा
 भवति। वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।
 वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
 द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता
 द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति। देवासुराः सय्यन्ता
 आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे यजत। मया मुखेनासुराञ्जेष्यथेति। मां द्वितीयमिति
 सोमोऽब्रवीत्। मया राज्ञा जेष्यथेति। मान्तृतीयमिति
 सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। माञ्चतुर्थीमिति सरस्वती।
 इन्द्रियवोऽहन्धास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया
 प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥१७॥

तैऽग्निना॒ मुखे॒नासुरा॑नजयन्। सोमे॑न॒ राज्ञा॑॥ स॒वि॒त्रा
प्रसू॑ताः। सर॑स्वतीन्द्रि॒यम॑दधात्। पू॒षा प्र॑ति॒ष्ठाऽऽसी॑त्। ततो॒
वै दे॒वा व्य॑जयन्त। यदे॒तानि॑ ह॒वींषि॑ निरु॒प्यन्ते॒ विजि॑त्यै।
नोत्त॑रवेदिमुप॑वपति। प॒शवो॒ वा उत्त॑रवे॒दिः। अजा॑ता इव
ह्ये॒तर्हि॑ प॒शवः॑॥१८॥

ऐदित्यंशोचद्बुद्धरंत्यब्रवीत्प्रतिष्ठयां जेष्यथेत्येतर्हि पशवः॥२॥ [२]

त्रि॒वृ॒द्धर्हि॑र्भवति। मा॒ता पि॒ता पु॒त्रः। तदे॒व तन्मि॑थुनम्।
उल्ब॑ङ्गर्भो ज॒रायु॑। तदे॒व तन्मि॑थुनम्। त्रे॒धा ब॒र्हिः सन्न॑द्धं
भवति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति ति॑ष्ठति।
ए॒क॒धा पुनः॑ सन्न॑द्धं भवति। ए॒कं इव॑ ह्य॒यल्लो॑कः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्र॒ति॒ति॑ष्ठति। प्र॒सु॒वो भ॑वन्ति।
प्र॒थ॒म॒जा॒मे॒व पु॒ष्टि॒मव॑रुन्धे। प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा
समृ॑द्ध्यै। पृ॒षदा॒ज्यङ्ग॑ह्णाति। प॒शवो॒ वै पृ॑षदा॒ज्यम्।
प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। प॒ञ्च॒गृ॒हीतं॑ भ॑वति। पाङ्गा॒ हि प॒शवः॑।
ब॒हुरू॒पं भ॑वति॥२०॥

ब॒हुरू॒पा हि प॒शवः॑ स॒मृद्धौ॑ । अ॒ग्निं म॑न्थ॒न्ति । अ॒ग्निमु॑खा॒
 वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत । यद॒ग्निं म॑न्थ॒न्ति ।
 अ॒ग्निमु॑खा ए॒व तत्प्र॒जा यज॑मानः सृजते । न॒व प्र॒याजा॑
 इ॒ज्यन्ते॑ । न॒वानू॑या॒जाः । अ॒ष्टौ ह॒वींषि॑ । द्वा॒वाघा॑रौ ।
 द्वा॒वाज्य॑भागौ ॥ २१ ॥

त्रि॒ंशत्स॑म्पद्यन्ते । त्रि॒ंशद॑क्षरा वि॒राट् । अ॒न्नं वि॒राट् ।
 वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॑रुन्धे । यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः॑ । तेज॒
 आ॒ज्यम् । यदे॒क॒क॒पाल॑ आ॒ज्य॑मानय॑ति । यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा॒ सम॑र्धयति । यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः॑ । प॒शव॑
 आ॒ज्यम् ॥ २२ ॥

यदे॒क॒क॒पाल॑ आ॒ज्य॑मानय॑ति । यज॑मानमे॒व प॒शुभिः॑
 सम॑र्धयति । यद॒ल्प॑मानये॑त् । अ॒ल्पा ए॒नं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन् । यद्व॒ह्वा॒नये॑त् । ब॒हव॑ ए॒नं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन् । ब॒ह्वा॒नीया॑विः पृ॒ष्ठं कुर्या॑त् । ब॒हव॑ ए॒वैन॑
 प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑ उ॒प॒तिष्ठ॑न्ते । यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पालः॑ ।
 यदे॒क॒क॒पाल॑स्याव॑द्येत् ॥ २३ ॥

यजमानस्यावद्येत्। उद्धा माद्येद्यजमानः। प्र वा मीयेत।
 सकृदेव होतव्यः। सकृदिव हि सुवर्गो लोकः। हुत्वाऽभि
 जुहोति। यजमानमेव सुवर्गल्लोकङ्गमयित्वा। तेजसा
 समर्धयति। यजमानो वा एककपालः। सुवर्गो लोक
 आहवनीयः॥ २४॥

यदेककपालमाहवनीये जुहोति। यजमानमेव सुवर्गल्लोकङ्गमय
 यद्धस्तेन जुहुयात्। सुवर्गल्लोकाद्यजमानमवविध्येत्।
 स्रुचा जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ। यत्प्राङ्मद्येत्।
 देवलोकमभिजयेत्। यदक्षिणा पितृलोकम्। यत्प्रत्यक्॥ २५॥

रक्षांसि यज्ञं हन्युः। यदुदङ्गुः। मनुष्यलोकमभिजयेत्।
 प्रतिष्ठितो होतव्यः। एककपालं वै प्रतितिष्ठन्तन्द्वावापृथिवी
 अनु प्रतितिष्ठतः। द्वावापृथिवी ऋतवः। ऋतून् यज्ञः।
 यज्ञय्यंजमानः। यजमानं प्रजाः। तस्मात्प्रतिष्ठितो
 होतव्यः॥ २६॥

वाजिनो यजति। अग्निर्वायुः सूर्यः। ते वै वाजिनः। तानेव

तद्यजति। अथो खल्वाहुः। छन्दांसि वै वाजिन इति।
तान्येव तद्यजति। ऋक्सामे वा इन्द्रस्य हरीं सोमपानौ।
तयोः परिधय आधानम्। वाजिनं भागधेयम्॥ २७ ॥

यदप्रहृत्य परिधीञ्जुह्यात्। अन्तराधानाभ्याङ्घ्रासं प्रयच्छेत्।
प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति। निराधानाभ्यामेव घ्रासं प्रयच्छति।
बर्हिषि विषिञ्चन्वाजिनमा नयति। प्रजा वै बर्हिः। रेतो
वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान
उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव
पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥ २८ ॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवच्छेदाहवनीर्यः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो भागधेयमेते

चत्वारि च॥ ३॥ [३]

प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता
एनमत्यमन्यन्त। ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा
प्रजा वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं
पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुणप्रघासानेप

तान्निर्वपत्। तैर्वै स प्रजा वरुणपाशादमुञ्चत्।
यद्वरुणप्रधासा निरुप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासान्दक्षिणो बाहुन्यक्रु आसीत्।
सुव्यः प्रसृतः। स एतां द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानान्दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं
प्रसारयति। तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः।
यज्ञाभिजितुं ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असंभिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रव्यं सौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशूनेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवींषि।
अथेष ऐन्द्राग्नो भवति। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्।
यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति॥३१॥

प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्।
यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवावरुन्धे।

मा॒रु॒त्यामि॑क्षा भवति। वा॒रु॒ण्यामि॑क्षा॥ मे॒षी च॑ मे॒षश्च॑
भवतः। मि॒थु॒ना ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। लो॒म॒शौ
भ॑वतो मे॒ध्य॒त्वाय॑॥ ३२॥

श॒मी॒पर्णा॒न्युप॑ वपति। घा॒समे॒वाभ्या॑मपि यच्छति।
प्र॒जाप॑तिम॒न्नाद्य॒न्नोपा॑नमत्। स ए॒तेन॑ श॒तेध्मे॑न
ह॒विषा॑ऽन्नाद्य॒मवा॑रुन्ध। यत्प॑रः श॒तानि॑ श॒मीपर्णा॑नि
भ॑वन्ति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। सौ॒म्यानि॑ वै क॒रीरा॑णि। सौ॒म्या
ख॒लु वा आ॑हु॒तिर्दिवो॑ वृष्टि॑ञ्छ्यावयति। यत्क॒रीरा॑णि भ॑वन्ति।
सौ॒म्ययै॑वाहु॒त्या दि॒वो वृष्टि॑मवरुन्धे। का॒य एक॑कपालो
भ॑वति। प्र॒जाना॑ङ्क॒न्त्वाय॑। प्र॒तिपू॒रुष॑ङ्क॒रम्भ॑पा॒त्राणि॑ भ॑वन्ति।
जा॒ता ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। एक॑मतिरिक्तम्।
ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति॥ ३३॥

नि॒रु॒प्यन्ते॑ भवतो भवन्ति मे॒ध्य॒त्वाय॑ रुन्धे षट्॥ ४॥ [४]

उत्त॑रस्यां वेद्याम॒न्यानि॑ ह॒वींषि॑ सादयति। दक्षि॑णायां
मा॒रु॒तीम्। अ॒प॒धुर॑मे॒वैना॑ युनक्ति। अथो ओज॑ ए॒वासा॑मव॑
हरति। तस्मा॑द्ब्रह्म॑णश्च क्ष॒त्राच्च॑ वि॒शोऽन्य॑तोऽप॒क्रमि॑णीः।

मा॒रु॒त्या पूर्॒वया॒ प्रच॑रति। अ॒न॒तमे॒वाव॑ यज॒ते।
वा॒रु॒ण्योत्त॑रया। अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यज॒ते। यदे॒वाध्व॑र्युः
क॒रोति॑॥३४॥

तत्प्र॑तिप्रस्था॒ता क॑रोति। तस्मा॒द्यच्छे॒या॑न्क॒रोति॑।
तत्पा॒पी॒या॑न्क॒रोति॑। प॒त्नी॑ वाचयति। मे॒ध्या॑मे॒वैना॑ङ्क॒रोति॑।
अथो॒ तप॑ ए॒वैना॒मुप॑ नयति। य॒ज्ञार॑ स॒न्त॒न्न प्र॑ब्रूयात्।
प्रि॒यं ज्ञा॒ति॑ स॒न्ध्या॒त्। अ॒सौ मे॑ जा॒र इति॑ निर्दि॒शेत्।
नि॒र्दि॒श्यै॒वैन॑ वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयति॥३५॥

प्र॒घा॒स्यान् ह॒वाम॑ह इति॒ प॒त्नी॑मु॒दान॑यति। अ॒ह॒तै॒वैना॑म्।
यत्प॒त्नी॑ पुरो॒नुवा॒क्या॑मनुब्रूयात्। निर्वी॑र्यो॒ यज॑मानः स्यात्।
यज॑मा॒नोऽन्वा॑ह। आ॒त्म॒न्ने॒व वी॒र्य॑न्धत्ते। उ॒भौ या॒ज्या॑ स॒र्वी॒र्य॑त्वाय॑। य॒द्वा॒मे यद॑रण्य॒ इत्या॑ह। यथो॒दित॑मे॒व
वरु॑ण॒मव॑ यज॒ते। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वा आ॒हव॑नीयः॥३६॥

भ्रा॒तृ॒व्यदे॒वत्यो॑ दक्षि॒णः। यदा॑हव॒नीये॑ जुहुयात्। यज॑मानं
वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयेत्। दक्षि॑णेऽग्नौ जु॒होति॑। भ्रा॒तृ॒व्यमे॒व

वरुणपाशेन॑ ग्राहयति। शूर्पेण॑ जुहोति। अन्यमे॒व वरुण॑मव॒ यजते। शी॒र्ष॒न्नधि॑ नि॒धाय॑ जुहोति। शी॒र्ष॒त ए॒व वरुण॑मव॒ यजते। प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठं जुहोति॥३७॥

प्र॒त्यङ्घ्रे॒व वरुण॑पा॒शान्नि॑र्मुच्यते। अ॒क्र॒न्कर्म॑ कर्म॒कृत॑ इत्या॑ह। दे॒वानृ॑ण॒न्निर॑व॒दाय॑। अ॒नृ॒णा गृ॒हानु॑प॒ प्रेते॑ति॒ वावै॑तदा॑ह। वरुण॑गृही॒तं वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॑। यद्य॑जुषा॑ गृही॒तस्या॑ति॒रिच्य॑ते। तुषा॑श्च निष्का॒सश्च॑। तुषै॑श्च निष्का॒सेन॑ चावभृ॒थम॑वैति। वरुण॑गृही॒तेनै॒व वरुण॑मव॒यजते। अ॒पोऽव॑भृ॒थम॑वैति॥३८॥

अ॒प्सु वै वरुणः॑। सा॒क्षादे॒व वरुण॑मव॒यजते। प्र॒ति॒युतो॑ वरुण॑स्य॒ पाश॑ इत्या॑ह। वरुण॑पा॒शादे॒व नि॑र्मुच्यते। अ॒प्र॒तीक्ष॑मा य॒न्ति। वरुण॑स्या॒न्तर्हि॑त्यै। ए॒धोऽप्ये॑धिषी॒मही॑त्या॑ह। स॒मिधै॒वाग्नि॑न्न॒मस्य॑न्त॒ उपा॑य॒न्ति। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॒ धेही॑त्या॑ह। तेज॑ ए॒वात्म॑न्य॒त्ते॥३९॥

क॒रोति॑ ग्राहयत्याहवनीय॒स्तिष्ठं॑ जुहोत्य॒पोऽव॑भृ॒थम॑वैति ध॒त्ते॥५॥

दे॒वा॒सु॒राः स॒र्य॑त्ता आसन्। सो॑ऽग्नि॒रब्र॑वीत्। ममे॒यम॑नी॒कव॑ती

त॒नूः। तां प्री॑णीत। अथासु॑रान॒भि भ॑विष्य॒थेति॑। ते
 दे॒वा अ॒ग्नये॑ऽनी॒कव॑ते पु॒रोडा॑श॒म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पन्।
 सो॑ऽग्निरनी॒कवा॑न्त्स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑न प्री॒तः। च॒तु॒र्धाऽनी॑कान्य॒जन॑य
 ततो॑ दे॒वा अ॒भ॒वन्। प॒राऽसु॑राः॥४०॥

यद॒ग्नये॑ऽनी॒कव॑ते पु॒रोडा॑श॒म॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्निर्व॑पति। अ॒ग्निमे॒वानी॑क
 स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑न प्री॒णाति॑। सो॑ऽग्निरनी॒कवा॑न्त्स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॑न प्री॒तः। च॒तु॒र्धाऽनी॑कानि ज॒नय॑ते। अ॒सौ वा
 आ॒दि॒त्योऽग्निर॑नी॒कवा॑न्। तस्य॑ र॒श्मयो॑ऽनी॒कानि॑। सा॒क॒९
 सूर्ये॑णोद्य॒ता निर्व॑पति। सा॒क्षादे॒वास्मा॑ अनी॒कानि॑ ज॒नय॑ति।
 तेऽसु॑राः प॒राजि॑ता॒ यन्तः॑। द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑श्रयन्॥४१॥

ते दे॒वा म॒रुद्भ्यः॑ सा॒न्त॒प॒नेभ्य॑श्च॒रु॒न्निर्व॑पन्। यन्म॒रुद्भ्यः॑
 सा॒न्त॒प॒नेभ्य॑श्च॒रु॒न्निर्व॑पति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व तदु॑भ॒यतो॑
 यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्यान्त्सन्त॑पति। म॒ध्यन्दि॑ने॒ निर्व॑पति। तर्हि॑
 हि तेक्षि॑ण॒ष्टन्त॑पति। च॒रु॒र्भव॑ति। स॒र्वत॑ ए॒वैना॑न्त्सन्त॑पति।
 ते दे॒वाः श्वो॑वि॒ज॒यिन्ः सन्तः॑। सर्वा॑सान्दु॒ग्धे गृ॑हमे॒धीय॑

चरुन्निरवपन्न॥४२॥

आशिता एवाद्योपवसाम। कस्य वाऽहेदम्। कस्य वा
श्वो भवितेति। स शृतोऽभवत्। तस्याहुतस्य नाश्नन्।
न हि देवा अहुतस्याश्नन्ति। तेऽब्रुवन्। कस्मा इमं
होष्याम इति। मरुद्ध्यो गृहमेधिभ्य इत्यब्रुवन्। तं मरुद्ध्यो
गृहमेधिभ्योऽजुहवुः॥४३॥

ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यस्यैवं विदुषो मरुद्ध्यो
गृहमेधिभ्यो गृहे जुह्वति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति। यद्वै यज्ञस्य पाकत्रा क्रियते। पशव्यन्तत्।
पाकत्रा वा एतत्क्रियते। यन्नेध्माबर्हिर्भवति। न
सामिधेनीरन्वाह॥४४॥

न प्रयाजा इज्यन्ते। नानूयाजाः। य एवं वेद। पशुमान्भवति।
आज्यभागौ यजति। यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति।
मरुतो गृहमेधिनो यजति। भागधेयेनैवैनान्तसमर्धयति।
अग्निं स्विष्टकृतय्यंजति प्रतिष्ठित्यै। इडा॑न्तो भवति।
पशवो वा इडा॑। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रतिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुन्निरवपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥६॥ [६]

यत्पत्नीं गृहमेधीयस्याश्जीयात्। गृहमेध्येव स्यात्। वि त्वस्य
यज्ञ ऋध्येत। यन्नाश्जीयात्। अगृहमेधी स्यात्। नास्य
यज्ञो व्यृद्धेत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याश्जीयात्। गृहमेध्येव
भवति। नास्य यज्ञो व्यृद्धते॥४६॥

ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता अभवन्। आञ्जताभ्यञ्जता।
अनु वत्सान्वासयन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं प्राहिण्वन्। सा
देवेषु लोकमवित्वा। असुरान्पुनरगच्छत्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा।
आशिता भवन्ति। आञ्जतेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु वत्सान् वासयन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः क्षुधं
प्राहिणोति। ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासन्त्यदधुः।
अस्मानेव श्व इन्द्रो निहितभाग उपावर्तितेति।
तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्तत। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय
निष्कासन्निदध्यात्। इन्द्र एवैनन्निहितभाग उपावर्तते।
गार्हपत्ये जुहोति॥४८॥

भागधेयेनैवैनं समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वषट्कार

ए॒वा॒स्य॒ सः। अथो॑ इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॒र्यं॑ यज॒मानो॒ भ्रातृ॑व्यस्य
वृ॒द्धे। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। परां॑ परा॒वत॑मगच्छत्।
अपा॑राध॒मिति॒ मन्य॑मानः। सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दवै॑दिष्य॒तीति॑।
तेऽब्रु॑वन्म॒रुतो॒ वर॑वृ॒णाम॑ है॥४९॥

अथ॑ व॒यं वे॑दाम। अ॒स्मभ्य॑मे॒व प्र॑थ॒मं ह॒विर्नि॑रु॒प्याता॒
इति॑। त ए॒नम॑ध्य॒क्रीड॑न्। तत्क्री॒डिना॑ङ्गीडित्वम्।
यन्म॒रुद्भ्यः॑ क्री॒डिभ्यः॑ प्रथ॒मं ह॒विर्नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै।
सा॒कं सूर्य॑णोद्य॒ता निर्व॑पति। ए॒तस्मि॑न्वै लो॒क इन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑ह॒न्त्समृ॑द्धौ। ए॒तद्वा॑ह्मणान्ये॒व प॑श्च ह॒वींषि॑। ए॒तद्वा॑ह्मण
ऐन्द्रा॒ग्रः। अथै॑ष ऐ॒न्द्रश्च॒रुर्भ॑वति॥५०॥

उ॒द्धारं॑ वा ए॒तमिन्द्र॑ उद॑हरत। वृ॒त्रं ह॒त्वा। अ॒न्यासु॑
दे॒वता॑स्वधि॑। यदेष॑ ऐ॒न्द्रश्च॒रुर्भ॑वति। उ॒द्धार॑मे॒व तय्य॑ज॒मानो॒
उद्ध॑रते। अ॒न्यासु॑ प्र॒जास्वधि॑। वै॒श्वक॑र्म॒ण ए॒कं क॑पालो
भव॑ति। वि॒श्वान्ये॑व तेन॒ कर्मा॑णि॒ यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे॥५१॥

ऋ॒द्धते॒ऽभ्यञ्ज॑ते जुहोति वृणामहे भवत्यष्टौ च॥७॥ [७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशा-
 साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवांदयत।
 पितृयज्ञेन सुवर्गलोकमंगमयत्। यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा
 एव तद्यजमानः सृजते। ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति।
 साकमेधैः प्रतिष्ठापयति। त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवदयते॥५२॥

पितृयज्ञेन सुवर्गलोकङ्गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती
 निर्वपति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। अनादृत्य तत्। उत्तरत
 एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो-
 यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय
 पितृमते पुरोडाशः षट्कपालन्निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः
 पितृमान्॥५३॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा-
 वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ
 पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिल्लोके भवति। बहुरूपा धाना
 भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो

मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥५४॥

अर्धमासानेव प्रीणाति। अभिवाच्यायै दुग्धे भवति। सा हि पितृदेवत्यन्दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनुष्याणाम्। उपर्यर्धो देवानाम्। अर्धः पितृणाम्। अर्ध उपमन्थति। अर्धो हि पितृणाम्। एकयोपमन्थति॥५५॥

एका हि पितृणाम्। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि पितृणाम्। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितृन्गच्छति। इमान्दिशं वेदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। चतुः स्रक्तिर्भवति। सर्वा ह्यनु दिशः पितरः। अखाता भवति॥५६॥

खाता हि देवानाम्। मध्यतोऽग्निराधीयते। अन्ततो हि देवानामाधीयते। वर्षीयानिध्म इध्माद्भवति व्यावृत्त्यै। परिश्रयति। अन्तरहितो हि पितृलोको मनुष्यलोकात्। यत्परुषि दिनम्। तद्देवानाम्। यदन्तरा। तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं ब॒र्हिर्भवति॑ व्यावृत्त्यै।
 दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
 तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
 पर्येति। षट् पंचन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरय्यं जुषा गृहीयात्।
 प्रमायुको यजमानः स्यात्। यत्र गृहीयात्। अनायतनः
 स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः।
 यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यत्र परिदध्यात्।
 रक्षा१सि यज्ञ१ ह॑न्युः। द्वौ परिधीं परिदधाति।
 रक्षसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
 यत्रीणि त्रीणि ह॒वी१ष्युदा॒हरै॑युः। त्रयस्त्रय एषा१ साकं
 प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक ए॒वैषा॑म॒न्वश्चः
 प्रमीयते। क॒शिपुं क॒शिप॒व्या॑य। उ॒प॒ब॒र्हण॑मु॒प॒ब॒र्ह॑ण्या॑य।
 आ॒ञ्जन॑मा॒ञ्ज॒न्या॑य। अ॒भ्य॒ञ्जन॑म॒भ्य॒ञ्ज॒न्या॑य। य॒था॒भा॒गमे॒वैनान्प्री॑ण

निरवदयते पितृमानंश्चिन्वात्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदृध्यान्मीयते पञ्च

च॥८॥ [८]

अ॒ग्नये॑ दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ ब्रूहीत्या॑ह।
उ॒भये॑ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चेज्यन्ते॑। एका॒मन्वा॑ह। एका॒ हि
पि॑तृ॒णाम्। त्रि॑रन्वा॑ह। त्रि॒र्हि दे॒वाना॑म्। आ॒घ्रावा॑घ्रायति।
य॒ज्ञप॒रुषो॒रन॑न्तरित्यै। ना॒र॒षेय॑वृ॒णीते। न होता॑रम्॥६१॥

यदा॑र॒षेयं॑ वृ॒णीत। यद्धोता॑रम्। प्र॒मायु॑को॒ यज॑मानः
स्यात्। प्र॒मायु॑को होता॑। तस्मान्न॑ वृ॒णीते। यज॑मानस्य
होतु॑र्गोपी॒थाय॑। अपं॑ ब॒र्हिषः॑ प्रया॒जान् य॑जति। प्र॒जा
वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व मृ॒त्यो॒रुत्सृ॑जति। आज्य॑भागौ
यजति॥६२॥

य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्ते॑रिति। प्रा॒चीना॒वीती॒ सोम॑य्यँजति।
पि॒तृदे॒वत्या॑ हि। ए॒षाऽऽहु॑तिः। प॒ञ्चकृ॒त्वोऽव॑ द्यति। प॒ञ्च
ह्येता॑ दे॒वताः॑। द्वे पु॑रोऽनुवा॒क्ये। या॒ज्या दे॒वता॑ वष॒ट्कारः॑। ता
ए॒व प्री॑णाति। सन्त॑त॒मव॑ द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह।
 प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा इतो
 लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽत्यानयति।
 रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति।
 दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्मुक्तिं क्रामति व्यावृत्त्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधा
 नम इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितॄणाम्। सोममग्रे
 यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितॄमन्तय्यँजति।
 संवत्सरो वै सोमः पितॄमान्। संवत्सरमेव तद्यजति।
 पितॄन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव
 तद्यजति। पितॄन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो
 गृहमेधिनः। ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति।
 अग्निङ्कव्यवाहनय्यँजति। य एव पितॄणामग्निः। तमेव
 तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्ते
 तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादा
 तृतीयात्पुरुषान्नाम न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र
 पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदश्चो
 निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणान्दिक्। स्वामेव तद्विशमनु
 निष्क्रामन्ति॥६७॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तद्धवते। यत्सत्याहवनीये।
 अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारङ्कत्व
 पितृन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति। य
 आतमितोरुप तिष्ठन्ते। सुसन्दशन्त्वा वयमित्याह॥६८॥

प्राणो वै सुसन्दक्। प्राणमेवात्मन्दधते। योजा न्विन्द्र ते
 हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति
 गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामह इति
 वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्या इत्यभि प्रपद्यन्ते।
 अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाऽभि प्रपद्यामह इति वावैतदाह।
 अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो त॒र्पय॑त्ये॒व। तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑।
 अप॑ं ब॒र्हिषा॑वनू॒याजौ॑ य॑जति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व
 मृ॒त्यो॒रुत्सृ॑जति। च॒तुरः॑ प्र॒याजा॑न् य॑जति। द्वा॒व॒नू॒याजौ॑। ष॒द्वं
 प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तू॒ने॒व प्री॑णाति। न प॒त्यन्वा॑स्ते।
 न सं॒याज॑यन्ति। यत्प॒त्यन्वा॑सी॒त। यत्सं॒याज॑ये॒युः।
 प्र॒मायु॑का स्यात्। तस्मा॒न्ना॒न्वा॑स्ते। न सं॒याज॑यन्ति। प॒त्न्यै
 गोपी॑थाय॑॥ ७०॥

होता॑र॒माज्य॑भागौ यजति सन्त॑त॒मव॑द्यति व्यावृ॑त्त्यै ब॒र्हिषदो॑ यजति तमे॒व तद्य॑जत्यनु

निष्क्रा॑मन्त्याहे॒नानृ॑तवो न॒वं च॑॥९॥

प्र॒ति॒पू॒रु॒षमे॑क॒कपाला॑न्निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
 रु॒द्रान्नि॑र॒व॑दयते। ए॒क॒मति॑रि॒क्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा
 ए॒व प्र॒जा रु॒द्रान्नि॑र॒व॑दयते। ए॒क॒कपाला॑ भवन्ति।
 ए॒क॒धै॒व रु॒द्रान्नि॑र॒व॑दयते। नाभि॑धा॒रय॑ति। यद॑भि॒धा॒रये॑त्।
 अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रि॒णः॑ रु॒द्रं कु॑र्यात्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥ ७१॥

तद्धि रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धे॒यम्। इ॒मा॒न्दि॒शय्य॑न्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
 दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रु॒द्रान्नि॑र॒व॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या॒

आहुत्यै नातिष्ठत। असौ ते पशुरिति निर्दिशेद्यं द्विष्यात्।
यमेव द्वेष्टि। तमस्मै पशुन्निर्दिशति। यदि न द्विष्यात्।
आखुस्ते पशुरिति ब्रूयात्॥ ७२॥

न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति। नारण्यान्। चतुष्पथे जुहोति। एष
वा अग्नीनां पङ्क्तिशो नाम। अग्नित्वेव जुहोति। मध्यमेन
पर्णेन जुहोति। सुगध्येषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यम्।
अन्तत एव रुद्रन्निरवदयते॥ ७३॥

एष ते रुद्र भागः सह स्वस्त्राऽम्बिकयेत्याह। शरद्धा
अस्याम्बिका स्वसा। तया वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति।
तयैवैनं सह शमयति। भेषजङ्गव इत्याह। यावन्त
एव ग्राम्याः पशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवांम्ब
रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥ ७४॥

त्र्यम्बकय्यंजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति
वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूतैकृत्वाऽऽसंजन्ति
यथा जनं यतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्। एष ते रुद्र भाग

इत्याह निरव॑त्त्यै। अप्र॑तीक्ष॒मा य॑न्ति। अ॒पः परि॑षिञ्चति।
रु॒द्रस्या॒न्तर्हि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते। ये
त्र्य॑म्बकै॒श्वर॑न्ति। आ॒दि॒त्यश्च॒रुं पुन॑रेत्य॒ निर्व॑पति। इ॒यं वा
अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति॥७५॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वीः॑षि॒। अथेन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य
पु॒रोडा॑श॒न्द्वाद॑शक॒पाल॒न्निर्व॑पति॒। सं॒वत्स॒रो वा इन्द्रा॑शुना॒सीरः॑।
सं॒वत्स॒रेणै॒वास्मा॒ अन्न॑म॒व रुन्धे॑। वा॒यव्यं॑ प॒यो भ॑वति॒।
वा॒युर्वै वृ॑ष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यि॒ता। स ए॒वास्मै॑ वृ॒ष्टिं प्र॑दा॒पय॑ति॒। सौ॒र्य
ए॒क॒क॒पालो॑ भ॒वति॒। सूर्ये॑ण॒ वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृ॑ष्टि॒र्धृता॑। स
ए॒वास्मै॑ वृ॒ष्टि॒न्निय॑च्छति॥१॥

द्वा॒द॒श॒ग॒वः॑ सी॒र॒न्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॒। दे॒वा॒सु॒राः स॒य्य॑न्ता
आ॒सन्। ते दे॒वा अ॒ग्नि॑म॒ब्रुव॑न्। त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भिभ॑वा॒मेति॑।
सोऽब्र॑वीत्। त्रे॒धाऽह॑मा॒त्मान॒न्वि॑क॒रिष्य॒ इति॑। स
त्रे॒धाऽऽत्मा॑न॒व्य॑कुरु॒त। अ॒ग्नि॒न्तृती॑यम्। रु॒द्रन्तृती॑यम्।
वरु॑ण॒न्तृती॑यम्॥२॥

सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दन्तु॑रीय॒मिति॑। अ॒ह॒मितीन्द्रोऽब्र॑वीत्। सन्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑। तौ स॒म॒सृ॒जेता॑म्। स इन्द्र॑स्तु॒रीय॑म॒भवत्।
यदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑म॒भवत्। तदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑स्येन्द्र॑स्तु॒रीय॑त्वम्। ततो॒ वै

दे॒वा व्य॑जयन्त। यदिन्द्रतु॒रीय॑न्निरु॒प्यते॒ विजि॑त्यै॥३॥

व॒हिनीं धे॒नुर्दक्षि॑णा। यद्व॒हिनीं॑। तेन॑ग्रे॒यी। यद्वौः। तेन॑ रौ॒द्री।
यद्वे॒नुः। तेनै॒न्द्री। यत्स्त्री स॒ती दा॒न्ता। तेन॑ वा॒रुणी॑ समृ॒द्धौ।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत॥४॥

त॒सृष्ट॑स्य रक्षा॑स्य जिघा॑सन्। स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑
दे॒वता॑ निर॑मिमीत। ताभि॒र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑सि प्राणु॑दत।
यत्प॑श्चाव॒त्तीयं॑ जुहोति॑। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो॑ रक्षा॑सि
प्राणु॑दते। समू॒ढ॒स्य रक्षः॑ सन्द॑ग्ध॒स्य रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्षा॑स्ये॒व
सन्द॑हति। अ॒ग्रये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॑ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व
वि॑जिग्या॒नाभ्यो॑ भाग॒धेयं॑ङ्करोति॑। प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॑णा
समृ॒द्धौ॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्र॒स्य ह॒त्वा। असु॑रान्परा॒भाव्यं। नमु॑चिमासुरन्नाल॑भत।
त॒स्य श॒च्याऽगृ॑ह्णात्। तौ सम॑ल॒भेता॑म्। सौ॑ऽस्माद॒भि॒शुन॑तरोऽभव॑त्
सौ॑ऽब्रवीत्। स॒न्धा॒स्य सन्द॑धावहै। अथ॒ त्वाऽव॑ स्रक्ष्यामि।
न मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्द्रे॑ण॒ हनः॑॥६॥

न दिवा॒ न नक्त॑मिति। स ए॒तमु॒पां फेन॑मसिञ्चत्। न वा ए॒ष
शुष्को॒ नार्द्रो॑ व्यु॒ष्टाऽऽसीत्। अनु॑दितः सूर्यः॑। न वा ए॒तद्विवा॒
न नक्त॑म्। तस्यै॒तस्मिँल्लो॑के। अ॒पां फेने॑न् शिर् उद॑वर्तयत्।
तदे॒न्मन्व॑वर्तत। मित्र॑द्रु॒गति॑ ॥ ७ ॥

स ए॒तान॑पामार्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै स
रक्षा॑स्यपा॑हता। यद॑पामार्ग॑होमो भव॑ति। रक्ष॑साम॒प॑हत्यै।
एको॒ल्मु॒केन॑ यन्ति। तद्धि रक्ष॑सां भा॒ग॒धेय॑म्।
इ॒मान्दि॑शय्य॑न्ति। ए॒षा वै रक्ष॑सान्दिक्। स्वा॒यामे॒व
दि॒शि रक्षा॑सि हन्ति॥ ८ ॥

स्वकृ॑त् इरि॑णे जुहोति प्र॒दरे वा॑। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑त॒ने रक्षा॑सि हन्ति। पु॒र्ण॒मये॑न स्रुवे॑ण जुहोति।
ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। ब्र॒ह्मणै॒व रक्षा॑सि हन्ति। दे॒वस्य॑ त्वा
स॒वि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒व रक्षा॑सि
हन्ति। हु॒तः रक्षो॑ऽव॒धिष्म॑ रक्ष॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साऽ॒
स्तृ॒त्यै। यद्व॑स्ते तद॒क्षि॑णा नि॒रव॑त्यै। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॑न्ति।
रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै॥ ९ ॥

यच्छति वरुणन्तृतीयविजित्या असृजत् समृद्धौ हनो मित्रद्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥१॥[१]

धात्रे पुरोडाशन्द्वादशकपालन्निर्वपति। संवत्सरो वै
धाता। संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्रजनयति। अन्वेवास्मा
अनुमतिर्मन्यते। राते राका। प्र सिनीवाली जनयति।
प्रजास्वेव प्रजातासु कुहा वाचन्दधाति। मिथुनौ गावौ
दक्षिणा समृद्धौ। आग्रावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपति।
ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्णवत्रिकपालम्। वीर्यं वा अग्निः। वीर्यमिन्द्रः।
वीर्यविष्णुः। प्रजा एव प्रजाता वीर्यं प्रतिष्ठापयति।
तस्मात्प्रजा वीर्यावतीः। वामुन ऋषभो वही दक्षिणा।
यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः॥११॥

तेनैन्द्रः। यद्वामुनः। तेन वैष्णवः समृद्धौ। अग्नीषोमीयमेकादशक
इन्द्रासोमीयमेकादशकपालम्। सौम्यश्चरुम्। सोमो वै
रेतोधाः। अग्निः प्रजानां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः
प्रदापयिता। सोमं एवास्मै रेतो दधाति॥१२॥

अ॒ग्निः प्र॒जां प्र॒ज॑नयति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः प्र॒यच्छ॑ति। ब॒भ्रु॒र्दक्षि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। सो॒मा॒पौष्णश्च॒रु॒न्निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्णश्च॒रुम्। सोमो॑
वै रे॒तो॒धाः। पू॒षा प॑शूनां प्र॒ज॑नयिता। वृ॒द्धाना॑मिन्द्रः
प्र॒दाप॑यिता। सोमं॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धाति। पू॒षा
प॑शून्प्र॒ज॑नयति॥१३॥

वृ॒द्धा॒निन्द्रः प्र॒यच्छ॑ति। पौ॒ष्णश्च॒रुर्भ॑वति। इ॒यं वै पू॒षा।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति॑तिष्ठति। श्या॒मो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। ब॒हु वै
पु॒रुषो॑ मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। वै॒श्वान॒रन्द्वा॑द॒शक॑पाल॒न्निर्व॑पति।
स॒वत्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। स॒वत्स॒रेणै॒वैनं॑ स्व॒दय॑ति।
हि॒र॒ण्य॒न्दक्षि॑णा॥१४॥

प॒वि॒त्रं वै हि॒र॒ण्यम्। पु॒नात्ये॒वैनम्। ब॒हु वै रा॑ज॒न्योऽनृ॑तङ्क॒रोति॑।
उ॒पं जा॒म्यै ह॑र॒ते। जि॒नाति॑ ब्राह्म॒णम्। व॒द॒त्यनृ॑तम्। अ॒नृ॒ते
ख॒लु वै क्रि॒यमा॑णे वरु॒णो गृ॑ह्णाति। वा॒रु॒णय्य॑व॒मय॑
च॒रु॒न्निर्व॑पति। व॒रु॒णपा॑शादे॒वैनं॑ मुञ्चति। अ॒श्वो दक्षि॑णा।
वा॒रु॒णो हि दे॒वत॒याऽश्वः॑ समृ॑द्ध्यै॥१५॥

ऐन्द्रवैष्णवमेकादशकपालं यदृषभो दधाति पूषा पशून्प्रजंनयति हिरण्यन्दक्षिणा दक्षिणैकं च॥२॥

[२]

रत्निनामेतानि हवींषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः।
एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः।
त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य
निर्वपेत्। अरत्निनः स्युः। यथायथन्निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥

यत्सद्यो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावतीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यश्चरुन्निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सञ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालं राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव
रुन्धे। ऋषभो दक्षिणा समृद्धौ। आदित्यश्चरुं महिष्यै गृहे।
इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा
समृद्धौ। भगाय चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति।

विचि॑त्त॒गर्भा॑ प॒ष्ठौही॑ दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥१८॥

नैर्ऋ॒तश्च॒रुं प॑रिवृ॒त्तयै॑ गृ॒हे कृ॑ष्णानां व्री॒हीणा॑न्त्र॒खनि॑र्भिन्नम्।
पा॒प्मान॑मे॒व नि॒र्ऋति॑न्नि॒रव॑दयते। कृष्णा॑ कू॒टा दक्षि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालः॒ सेना॑न्यो गृ॒हे। सेना॑मे॒वास्य॑
सं॒श्यति॑। हि॒र॒ण्य॒न्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। वा॒रु॒ण॒न्दश॑कपालः॒
सू॒तस्य॑ गृ॒हे। व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वाव॑ रुन्धे। म॒हानि॑र॒ष्टो दक्षि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। मा॒रु॒तः स॒प्तक॑पाल॒ङ्गाम॑ण्यो गृ॒हे॥१९॥

अ॒न्नं वै म॒रुतः॑। अ॒न्नमे॒वाव॑ रुन्धे। पृ॒श्निर्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै।
सा॒वि॒त्र॒न्द्वाद॑शकपाल॒ङ्क्षुत्तु॑र्गृ॒हे प्र॑सू॒त्यै। उ॒प॒ध्व॒स्तो दक्षि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। आ॒श्वि॒न॒न्दि॒कपा॒लः सं॒ङ्ग॒ही॒तुर्गृ॒हे। अ॒श्विनौ॑ वै
दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑। ता॒भ्यामे॒वास्मै॑ भे॒षजं॑ क॒रोति॑। स॒वा॒त्यौ
दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। पौ॒ष्णश्च॒रुं भा॑गदु॒घस्य॑ गृ॒हे॥२०॥

अ॒न्नं वै पू॒षा। अ॒न्नमे॒वाव॑ रुन्धे। श्या॒मो दक्षि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। रौ॒द्र॒ङ्गा॒वी॒धुक॑श्च॒रुम॑क्षावा॒पस्य॑ गृ॒हे। अ॒न्त॒त ए॒व
रु॒द्र॒न्नि॒रव॑दयते। श॒बल॑ उ॒द्वा॒रो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। द्वा॒द॒शै॒तानि॑

हवींषि भवन्ति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मै
राष्ट्रमवरुन्धे। राष्ट्रमेव भवति॥२१॥

यत्र प्रति निर्वपेत्। रत्निन आशिषोऽवरुन्धीरन्।
प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्।
इन्द्राया होमुचे। आशिष एवावरुन्धे। अयन्नो राजा वृत्रहा
राजा भूत्वा वृत्रं वध्यादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
मैत्राबारुहस्पत्यं भवति। श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे॥२२॥

बारुहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रञ्च
समीचीं दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति।
बारुहस्पत्येन पूर्वेण प्रचरति। मुखत एवास्मै ब्रह्म
संश्यति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयङ्कृता
वेदिर्भवति। स्वयन्दिनं बर्हिः। स्वयङ्कृत इध्मः।
अनभिजितस्याभिजित्यै। तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्।
सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा समृद्धौ॥२३॥

रत्निन्वाय समृद्धौ पष्ठौही दक्षिणा समृद्धौ ग्राम्ण्यौ गृहे भांगदुग्धस्य गृहे भवति दुग्धेऽभिजित्यै द्वे

च॥३॥ _____ [३]

दे॒व॒सु॒वा॒मे॒ता॒नि॑ ह॒वी॑ऽषिं भवन्ति। ए॒ता॒व॒न्तो॒ वै दे॒वा॒ना॑ऽ
स॒वाः। त ए॒वा॒स्मै स॒वा॒न्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒न॑ऽ सुवन्ते।
अ॒ग्नि॒रे॒वैन॑ङ्ग॒ह॒प॒ती॒ना॑ऽ सुवते। सोमो वन॒स्पती॑नाम्। रु॒द्रः
प॑शूनाम्। बृह॒स्पति॑र्वा॒चाम्। इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाना॑म्। मि॒त्रः
स॒त्याना॑म्॥२४॥

वरु॑णो धर्म॑पतीनाम्। ए॒तदे॒व सर्वं॑ भवति। स॒वि॒ता त्वा॑
प्रस॒वा॒ना॑ऽ सुवता॒मिति॑ हस्त॑ङ्ग॒ह्णाति॑ प्रसू॒त्यै। ये दे॒वा
दे॒वः सु॒वः स्थे॒त्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। म॒ह॒ते क्ष॒त्राय॑ म॒ह॒त
आधि॑पत्याय म॒ह॒ते जा॒न॑रा॒ज्या॒येत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। ए॒ष वो॑ भर॒ता राजा॑ सोमोऽस्माकं॑ ब्राह्म॒णाना॑ऽ
राजे॒त्या॑ह। तस्मा॒त्सोम॑रा॒जानो॑ ब्राह्म॒णाः। प्रति॑ त्यन्ना॒म
रा॒ज्यम॑धा॒यीत्या॑ह॥२५॥

रा॒ज्यमे॒वास्मि॑न्प्रति॑दधाति। स्वा॒न्त॒नु॒वं वरु॑णो अ॒शि॒श्रे॒दि॒त्या॑ह।
वरु॑ण॒स॒वमे॒वावरु॑न्धे। शुचै॑र्मि॒त्रस्य॑ व्र॒त्या॑ अभू॒मेत्या॑ह।

शुचि॑मे॒वैन॒व्रँत्यङ्क॑रोति। अम॑न्महि मह॒त ऋ॒तस्य॑
नामे॒त्याह॑। म॒नुत ए॒वैनम्॑। सर्वे॑ ब्रा॒ता वरु॑णस्याभूव॒न्नित्या॑ह।
सर्व॑ब्रा॒तमे॒वैनङ्क॑रोति। वि मि॒त्र ए॒वैररा॑तिम॒तारी॒दित्या॑ह॥ २६॥

अरा॑तिमे॒वैनन्ता॑रयति। असू॑षुदन्त य॒ज्ञिया॑ ऋ॒तेने॒त्याह॑।
स्व॒दय॑त्ये॒वैनम्॑। व्युं त्रि॒तो ज॑रि॒माण॑न्न आ॒न॒डित्या॑ह।
आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। द्वाभ्या॒व्विमृ॑ष्टे। द्वि॒पाद्यज॑मानः
प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्नी॒षो॒मीय॑स्य चैका॑दशकपालस्य देवसु॒वाञ्च
ह॒विषा॑म॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स॒मव॑द्यति। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मु॒भय॑तः
परि॑गृह्णाति। वि॒ष्णु॒क्र॒मान्क्रम॑ते। वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमा॒ल्लौका॑न॒भिज॑य

स॒त्याना॑म॒धायी॒त्याहा॑तारी॒दित्या॑ह क्रम॑त॒ एकं॑ च॥४॥ [४]

अ॒र्थे॒तः स्वे॒ति जु॑होति। आहु॑त्यै॒वैना॑ नि॒ष्क्री॑यं गृह्णाति।
अथो॑ ह॒विष्कृ॑ताना॒मेवा॒भिघृ॑तानाङ्गृह्णाति। वह॑न्तीनाङ्गृह्णाति।
ए॒ता वा अ॒पा॒ राष्ट्र॑म्। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ गृह्णाति। अथो॑
श्रि॒यमे॒वैन॑म॒भिव॑हन्ति। अ॒पां पति॑र॒सीत्या॑ह। मि॒थुन॑मे॒वाकः॑।
वृषा॑ऽस्यूर्मि॒रित्या॑ह॥ २८॥

ऊ॒र्मि॒मन्त॑मे॒वैन॑ङ्करोति। वृ॒ष॒से॒नोऽसी॑त्याह। से॒ना॑मे॒वा॒स्य॒
स॒ङ्श्य॑ति। ब्र॒ज॒क्षि॑तः स्वे॒त्याह॑। ए॒ता वा अ॒पा॒र्वि॑शः।
वि॒श॑मे॒वा॒स्मै पर्यू॑हति। म॒रु॒ता॒मोजः॑ स्वे॒त्याह॑। अन्नं॑ वै
म॒रु॒तः। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। सूर्य॑वर्च॒सः स्वे॒त्याह॑॥ २९॥

रा॒ष्ट्रमे॒व व॑र्च॒स्व्य॑कः। सूर्य॑त्वच॒सः स्वे॒त्याह॑। स॒त्यं वा ए॒तत्।
यद्व॑र्ष॑ति। अ॒नृतं॑ यदा॒तप॑ति व॒र्ष॑ति। स॒त्या॒नृ॒ते ए॒वाव॑रुन्धे।
नैन॑ स॒त्या॒नृ॒ते उ॑दि॒ते हि॑स्तः। य ए॒वं वे॒दः। मा॒न्दाः
स्वे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑कः॥ ३०॥

वा॒शाः स्वे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व व॑श्य॒कः। श॒क्क॑रीः स्वे॒त्याह॑। प॒शवो॑
वै श॒क्क॑रीः। प॒शू॒ने॒वाव॑रुन्धे। वि॒श्व॒भृ॒तः स्वे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व
प॑य॒स्व्य॑कः। ज॒न॒भृ॒तः स्वे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्य॑कः।
अ॒ग्ने॒स्ते॒ज॒स्याः॑ स्वे॒त्याह॑ ॥ ३१॥

रा॒ष्ट्रमे॒व ते॑ज॒स्व्य॑कः। अ॒पा॒मोष॑धी॒ना र॑सः स्वे॒त्याह॑।
रा॒ष्ट्रमे॒व म॑ध॒व्य॑म॒कः। सा॒र॒स्व॒तङ्ग॑हृ॒द्भृ॑त्। ए॒षा वा
अ॒पा॒म्पृ॑ष्ठम्। यत्स॑र॒स्व॒ती। पृ॑ष्ठमे॒वैन॑ समा॒नाना॑ङ्करोति।

षोडशभिर्गृह्णाति। षोडशकलो वै पुरुषः। यावानेव पुरुषः।
 तस्मिन्वीर्यन्दधाति। षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति।
 द्वात्रिंशत्संपद्यन्ते। द्वात्रिंशदक्षराऽनुष्टुप्। वागनुष्टुप्सर्वाणि
 छन्दांसि। वाचैवैनं सर्वेभिश्छन्दोभिर्भिषिञ्चति॥३२॥

ऊर्मिरित्याह सूर्यवर्चसुः स्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्यं कस्तेजस्याः स्थेत्याहैव पुरुषं पृथक् च॥५॥——[५]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्याह।
 ब्रह्मणैवैनाः सः सृजति। अनाधृष्टाः सीदतेत्याह।
 ब्रह्मणैवैनाः सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णिंयं
 ब्राह्मणाच्छुंसिनश्च सादयति। आग्नेयो वै होता।
 ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छुंसी। तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो
 राष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति। आहुत्यै हि
 पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्त्यै॥३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रतितिष्ठति। अनिभृष्टमसीत्याह। अनिभृष्टं ह्येतत्। वाचो
 बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तपोजा इत्याह। तपोजा

ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥ ३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा ह्यापः। शुक्रः हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः। चन्द्रः हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः। अमृतः हिरण्यम्॥ ३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति। सधमादौ द्युमिनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति। वरुणसवमेवावरुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यन्दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसीति तार्प्यञ्चोष्णीषञ्च प्रयच्छति सयोनिर्त्वाय। एकशतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आत्मैकशतः॥ ३६॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यन्दधाति। दध्याशयति। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। शष्पाण्याशयति। सुराबलिमेवैनङ्करोति। आविद एता

भवन्ति। आविदमेवैनङ्गमयन्ति॥३७॥

अग्निरेवैनङ्गार्हपत्येनावति। इन्द्रं इन्द्रियेण। पूषा पशुभिः। मित्रावरुणौ प्राणापानाभ्याम्। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स दिवमलिखत्। सोऽर्यम्णः पन्थां अभवत्। स आवित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते इति द्यावापृथिवी उपाधावत्। स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आवित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते इति यदाह॥३८॥

आभ्यामेव प्रसूतो यजमानो वज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आवित्रा देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आवित्रोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विशयस्मिन्नाष्ट इत्याह। विशैवेन९ राष्ट्रेण समर्धयति। महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणाना९ राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥३९॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै।

शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रून्नेवास्यं बाधन्ते। पात
 मां प्रत्यञ्चं पात मां तिर्यञ्चमन्वञ्चं मा पातेत्याह।
 तिस्रो वै शरव्याः। प्रतीचीं तिरश्च्यनूचीं। ताम्यं एवैनं
 पान्ति। दिग्भ्यो मां पातेत्याह। दिग्भ्य एवैनं पान्ति।
 विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह। अपरिमितादेवैनं
 पान्ति। हिरण्यवर्णावुषसां विंशतिं इति त्रिष्टुभां
 बाहू उद्गृह्णाति। इन्द्रियं वै वीर्यत्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव
 वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्धत्ते॥४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृतं९ हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याहं ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च॥६॥

[६]

दिशो व्यास्थापयति। दिशामभिजित्त्यै। यदनु प्रक्रामेत्।
 अभि दिशो जयेत्। उत्तु माद्येत्। मनसाऽनु प्रक्रामति।
 अभि दिशो जयति। नोन्माद्यति। समिधमा तिष्ठेत्याह।
 तेजं एवावरुन्धे॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवावरुन्धे। विराजमातिष्ठेत्याह।

अ॒न्नाद्य॑मे॒वावरु॑न्धे। उ॒दी॒ची॒मा ति॑ष्ठे॒त्याह॑। प॒शूने॒वावरु॑न्धे।
 ऊ॒र्ध्वा॒माति॑ष्ठे॒त्याह॑। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कम॒भिज॑यति।
 अ॒नू॒ज्जि॑हीते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॥४२॥

मा॒रु॒त ए॒ष भ॑वति। अ॒न्नं वै म॒रुतः॑। अ॒न्नमे॒वावरु॑न्धे।
 ए॒क॒विं॒शति॑कपालो भवति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। योऽर॒ण्येऽनु॒वा॒क्यो
 ग॒णः। तं म॑ध्य॒त उप॑दधाति। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रा॒र॒ण्यान्प॒शून्परि॑
 गृ॒ह्णाति॑। तस्मा॑द्ग्रा॒म्यैः प॒शुभि॑रा॒र॒ण्याः प॒शवः॑ परि॑गृहीताः।
 पृथि॑र्वै॒न्यः। अ॒भ्य॑षिच्यत॥४३॥

स रा॒ष्ट्र॒न्नाभ॑वत्। स ए॒तानि॑ पा॒र्थान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्।
 तैर्वै स रा॒ष्ट्रम॑भवत्। यत्पा॒र्थानि॑ जुहोति॒। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति।
 बा॒र्ह॒स्प॒त्यं पू॒र्वेषा॑मुत्त॒मं भ॑वति। ऐ॒न्द्रमु॒त्तरे॑षां प्रथ॒मम्।
 ब्र॒ह्म॑ चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रञ्च॑ स॒मीची॑ दधाति। अथो ब्र॒ह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रं
 प्रति॑ष्ठापयति॥४४॥

षट्पु॒रस्ता॑दभिषे॒कस्य॑ जुहोति। षडु॒परि॑ष्ठात्। द्वा॒द॒श
 संप॑द्यन्ते। द्वा॒द॒श मा॒साः संव॑त्सरः। संव॑त्सरः खलु॒ वै

दै॒वानां॑ पूः। दे॒वाना॑मे॒व पु॒रं म॒ध्यतो॑ व्य॒व॑स॒र्पति॑। तस्य॑ न
 कु॒तश्च॑ नोपा॒व्या॒धो भ॑वति। भू॒ताना॑मवै॒ष्टीर्जु॑होति। अत्रा॑त्र॒ वै
 मृ॒त्युर्जा॑यते। यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते। तत॑ ए॒वैन॑मव॒यज॑ते।
 तस्मा॑द्राज॒सूये॑नेजा॒नो नाभि॑चरि॒त॒वै। प्र॒त्यगे॑नमभिचा॒रः
 स्तृ॒णुते॑॥ ४५॥

रुन्धे॒ सम॑ष्ट्या असिच्यत॒ स्थाप॑यति॒ जाय॑ते पञ्च॒ च॥ ७॥ [७]

सोम॑स्य॒ त्विषि॑रसि॒ तवे॑व मे॒ त्विषि॑र्भूया॒दिति॑
 शा॒र्दूल॑च॒र्मोप॑स्तृणाति। यै॒व सोमे॑ त्विषिः। या शा॒र्दूले॑।
 तामे॒वाव॑रुन्धे। मृ॒त्योर्वा ए॒ष वर्णः॑। यच्छा॑र्दूलः। अ॒मृत॑ः
 हि॒र॑ण्यम्। अ॒मृत॑मसि॒ मृ॒त्योर्मा पा॒हीति॑ हि॒र॑ण्यमुपा॒स्यति॑।
 अ॒मृत॑मे॒व मृ॒त्योर॒न्तर्ध॑त्ते। श॒तमा॑नं भवति॥ ४६॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति।
 दि॒द्योन्मा॑ पा॒हीत्यु॑परि॒ष्टादधि॑ नि॒दधा॑ति। उ॒भय॑त॑ ए॒वास्मै॑ शर्म॑
 दधा॑ति। अवै॑ष्टा द॒न्द॒शूका॒ इति॑ क्ली॒बः सी॑से॒न वि॑ध्यति।
 द॒न्द॒शूका॑ने॒वाव॑यजते। तस्मा॑त्क्ली॒बन्द॑न्द॒शूका॒ दः॑शु॒काः।

निरस्तन्नमुचेः शिर इति लोहितायुसन्निरस्यति। पाप्मानमेव
नमुचिन्निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वेऽभिषिच्या
इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। दैवा धर्मसुवश्च ये। ते ते
वाचः सुवन्तान्ते ते प्राणः सुवन्तामित्याह।
प्राणानेवात्मनः पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा
तेजसाऽभिषिञ्चामीति। तेजस्यैव स्यात्। दुश्कर्मा तु भवेत्।
सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया
पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनन्देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेज
एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति।
इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वी
वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओज एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणाङ्क्षत्रपतिरसीत्याह।
क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिङ्करोति। अति दिवस्पाहीत्याह।

अत्य॒न्यान्पा॒हीति॒ वावै॑तदा॒ह। स॒माव॑वृ॒त्रन्न॒धरा॒गुदी॑ची॒रित्या॑ह।
रा॒ष्ट्रमे॒वास्मि॑न्ध्रु॒वम॑कः। उ॒च्छे॒षणे॑न जुहोति। उ॒च्छे॒षण॑भा॒गो
वै रु॒द्रः। भा॒गधे॒येनै॒व रु॒द्रन्नि॒रव॑दयते॥५०॥

उद॑ङ्घ्रेत्या॒ग्नीद्धे॑ जुहोति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑ दिक्। स्वा॒यामे॒व
दिशि॑ रु॒द्रन्नि॒रव॑दयते। रु॒द्र यत्ते॒ क्रयी॑ पर॒न्नामे॑त्या॒ह। यद्वा
अ॒स्य क्रयी॑ पर॒न्नाम॑। तेन॒ वा ए॒ष हि॑नस्ति। य॒ः हि॑नस्ति।
तेनै॒वैन॑ः स॒ह श॑मयति। तस्मै॑ हु॒तम॑सि य॒मेष्ट॑म॒सीत्या॑ह।
य॒मादे॒वास्य॑ मृ॒त्युम॑व॒यज॑ते॥५१॥

प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्य इति॑ तस्यै॑ गृ॒हे जु॑हुयात्।
याङ्काम॑ये॒त रा॒ष्ट्रम॑स्यै॒ प्रजा॑ स्या॒दिति॑। रा॒ष्ट्रमे॒वास्यै॑ प्र॒जा
भ॑वति। प॒र्णम॑ये॒नाध्व॑र्युर॒भिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्नि॒विषि॑न्द
औदु॑म्बरेण राज॒न्यः। ऊ॒र्जमे॒वास्मि॑न्न॒न्नाद्य॑न्दधाति।
आश्व॑त्थेन॒ वैश्यः॑। वि॒शमे॒वास्मि॑न्पु॒ष्टिन्द॑धाति। नैय॑ग्रोधेन॒
ज॒न्यः। मि॒त्राण्ये॒वास्मै॑ कल्पयति। अथो॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥५२॥

भ॒वत्या॑हुः पुरु॑ष ओज॒सेत्या॑ह नि॒रव॑दयते यज॑ते ज॒न्यो द्वे च॑॥८॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
 मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह।
 ब्रह्मणैवैनन्देवताभ्याय्युनक्ति। प्रष्टिवाहिनय्युनक्ति। प्रष्टिवाही
 वै देवरथः। देवरथमेवासमै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति।
 रथश्चतुर्थः। द्वौ संव्येष्ठसारथी। षट् पद्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनय्युनक्ति। विष्णुक्रमान्क्रमते।
 विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः।
 सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं
 वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्विरेव प्रसूत उज्जयति। आपं
 मन इत्याह। यदेव मनसैप्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति।
 अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
 यो राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
 मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनां वा

ए॒ष म॒न्युः। य॒द्वरा॒हः। तेनै॒व प॑शूनां म॒न्युमा॒त्मन्ध॑त्ते। अ॒भि
वा इ॒य॑ꣳ सु॑षुवा॒णङ्काम॑यते। तस्यै॑श्व॒रेन्द्रि॑य॒र्वीर्य॑मादा॑तोः।
वारा॑ही उ॒पा॒नहा॒वुप॑मु॒ञ्चते॑। अ॒स्या ए॒वान्त॑र्धत्ते। इ॒न्द्रि॒यस्य॑
वी॒र्य॑स्याना॑त्यै॥ ५६॥

नमो॑ मा॒त्रे पृ॑थि॒व्या इ॒त्या॒हाहि॑ꣳसायै। इ॒यं द॒स्यायु॑र॒स्यायु॑र्मे
धे॒हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वात्म॑न्धत्ते। ऊ॒र्गस्य॑ूर्जं मे धे॒हीत्या॑ह।
ऊ॒र्जमे॒वात्म॑न्धत्ते। यु॒ङ्क्षि॑सि॒ वर्चो॑सि॒ वर्चो॑ मयि॑ धे॒हीत्या॑ह।
वर्च॑ ए॒वात्म॑न्धत्ते। ए॒क॒धा ब्र॒ह्म॒ण उ॒प॑हरति। ए॒क॒धैव
यज॑मान॒ आयु॑रूर्जं॒ वर्चो॑ दधाति। र॒थवि॑मो॒चनी॑या जुहोति॒
प्रति॑ष्ठित्यै॥ ५७॥

त्रयोऽ॒श्वा भ॑वन्ति। र॒थश्च॑तुर्थः। तस्मा॑च्चतु॒र्जुहो॑ति। यदु॒भौ
स॒हाव॑तिष्ठेताम्। स॒मानं॑ लो॒कमि॑याताम्। स॒ह सं॑ङ्ग॒हीत्रा
र॒थवा॑ह॒ने र॒थमा॑दधाति। सु॒व॒र्गादि॑वैनं लो॒काद॑न्तर्दधाति।
ह॒ꣳसः शु॑चि॒षदि॑त्यादधाति। ब्र॒ह्म॒णैवैन॑मु॒पाव॑हरति।

ब्रह्मणाऽऽदधाति। अतिच्छन्दसाऽऽदधाति। अतिच्छन्दा वै
 सर्वाणि छन्दांसि। सर्वेभिरेवैनच्छन्दोभिरादधाति। वर्ष
 वा एषा छन्दसाम्। यदतिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति।
 वर्षमेवैनं समानानाङ्करोति॥५८॥

पृथन्ते दधाति वीर्येणेत्याहानात्यै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणाऽऽदधाति सप्त चं॥९॥ [९]

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रं वा अहं। वारुणी रात्रिः।
 अहोरात्राभ्यामेवैनमुपावहरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह।
 मैत्रो वै दक्षिणः। वारुणः सव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ
 भागधेयमुपावहरति। समहर्विँश्चैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि
 क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनित्वाय।
 स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
 मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्याहाहिंसायै।
 निषसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यांस्वा साम्राज्याय
 सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनं सुक्रतुङ्करोति।
 ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव

इत्याह। स॒वि॒ता॒र॒मे॒वैन॑ स॒त्य॒सं॒व॒ङ्क॒रोति॑॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्व॑ रा॒ज॒न्ब्र॒ह्मा॒ऽसीन्द्रो॑ऽसि स॒त्यो॒जा॒
इत्याह। इन्द्र॑मे॒वैन॑ स॒त्यो॒ज॑सङ्क॒रोति॑। ब्रह्मा(३)न्त्व॑
रा॒ज॒न्ब्र॒ह्मा॒ऽसि मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॑ इत्याह। मि॒त्रमे॒वैन॑
सु॒शेव॑ङ्क॒रोति॑। ब्रह्मा(३)न्त्व॑ रा॒ज॒न्ब्र॒ह्मा॒सि वरु॑णोऽसि
स॒त्यध॑र्मेत्याह। वरु॑णमे॒वैन॑ स॒त्यध॑र्माणङ्क॒रोति॑।
स॒वि॒ता॒ऽसि स॒त्य॒सं॒व॒ इत्याह। गा॒य॒त्रीमे॒वैतेना॑भि
व्याह॑रति। इन्द्रो॑ऽसि स॒त्यो॒जा॒ इत्याह। त्रि॒ष्टु॒भमे॒वैतेना॑भि
व्याह॑रति॥६१॥

मि॒त्रो॑ऽसि सु॒शेव॑ इत्याह। जग॑तीमे॒वैतेना॑भि व्याह॑रति।
स॒त्यमे॒ता दे॒वताः॑। स॒त्यमे॒तानि॒ छन्दा॑ऽसि। स॒त्यमे॒वावरु॑न्धे।
वरु॑णोऽसि स॒त्यध॑र्मेत्याह। अ॒नु॒ष्टु॒भमे॒वैतेना॑भि व्याह॑रति।
स॒त्या॒नृ॒ते वा अ॒नु॒ष्टु॒प्। स॒त्या॒नृ॒ते वरु॑णः। स॒त्या॒नृ॒ते
ए॒वावरु॑न्धे॥६२॥

नैन॑ स॒त्या॒नृ॒ते उ॑दि॒ते हि॑ऽस्तः। य ए॒वं वे॒द।
इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न इति॒ स्यं प्र॑यच्छति। वज्रो॑

वै स्म्यः। वज्रेणैवास्मां अवरपरं रन्धयति। एवं
 हि तच्छ्रेयः। यदस्मा एते रन्धयेयुः। दिशोऽभ्ययं
 राजाऽभूदिति पश्चाक्षान्प्रयच्छति। एते वै सर्वेऽयाः।
 अपराजायिनमेवैनङ्करोति॥६३॥

ओदनमुद्धवते। परमेष्ठी वा एषः। यदोदनः। परमामेवैनं
 श्रियङ्गमयति। सुश्लोकां ४ सुमङ्गलां ४ सत्यराजा ३
 नित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। शौनः शेषमाख्यापयते।
 वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। परः शतं भवति। शतायुः
 पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य
 चैकविंशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्नये
 स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
 अपान्नप्रे स्वाहोर्जो नप्रे स्वाहाऽग्नये गृहपतये स्वाहेति
 तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु
 प्रति तिष्ठति॥६४॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियर्षीर्यं पराऽपतत्।
 तत्सꣳसृद्धिरनु समंसर्पत्। तत्सꣳसृपाꣳ सꣳसृत्त्वम्।
 अग्निना देवेन प्रथमेऽहन्ननु प्रायुङ्क्त। सरस्वत्या वाचा
 द्वितीयै। सवित्रा प्रसवेन तृतीयै। पूष्णा पशुभिश्चतुर्थै।
 बृहस्पतिना ब्रह्मणा पञ्चमे। इन्द्रेण देवेन षष्ठे। वरुणेन
 स्वया देवतया सप्तमे॥१॥

सोमेन राज्ञाऽष्टमे। त्वष्टा रूपेण नवमे। विष्णुना यज्ञेनाप्रोत्।
 यत्सꣳसृपो भवन्ति। इन्द्रियमेव तद्वीर्यय्यंजमान
 आप्रोति। पूर्वापूर्वा वेदिर्भवति। इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धौ।
 पुरस्तादुपसदाꣳ सौम्येन प्रचरति। सोमो वै रेतोधाः।
 रेत एव तद्वधाति। अन्तरा त्वाष्ट्रेण। रेत एव हितन्त्वष्टा
 रूपाणि विकरोति। उपरिष्ठाद्वैष्णवेन। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ
 एवान्ततः प्रति तिष्ठति॥२॥

जामि वा एतत्कुर्वन्ति। यत्सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः
 सोमं क्रीणन्ति। पुण्डरिस्रजां प्रयच्छत्यजामित्वाय।
 अङ्गिरसः सुवर्गल्लोक्यन्तः। अप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन्।
 तत्पुण्डरीकमभवत्। यत्पुण्डरिस्रजां प्रयच्छति। साक्षादेव
 दीक्षातपसी अवरुन्धे। दशभिर्वत्सतरैः सोमं क्रीणाति।
 दशाक्षरा विराट्॥ ३॥

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। मुष्कुरा भवन्ति
 सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
 शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः।
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति।
 सप्तदशः प्रजापतिः॥ ४॥

प्रजापतेराप्त्यै। प्राकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनङ्गमयति।
 स्रजमुद्गात्रे। व्येवास्मै वासयति। रुक्मः होत्रे।
 आदित्यमेवास्मा उन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहृतृभ्याम्।
 प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेराप्त्यै॥ ५॥

द्वाद॑श प॒ष्ठौही॒र्ब्रह्म॑णे॑ । आ॒युरे॒वाव॑रुन्धे । व॒शां मै॑त्राव॒रुणा॑य ।
 रा॒ष्ट्रमे॒व व॒श्यकः॑ । ऋ॒षभं॑ ब्रा॒ह्मणा॑च्छु॒ःसिने॑ । रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्यक॑
 वास॑सी ने॒ष्टापो॒तृभ्या॑म् । प॒वित्रे॑ ए॒वास्ये॑ते । स्थू॒रिं
 यवा॑चितम॑च्छावा॒काय॑ । अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यजते ॥ ६ ॥

अ॒न॒ङ्वाह॑म॒ग्नीधे॑ । वह्नि॒र्वा अ॑न॒ङ्वान् । वह्नि॒र॒ग्नीत् । वह्नि॑नै॒व
 वह्नि॑ य॒ज्ञस्या॑व॒रुन्धे॑ । इन्द्र॑स्य सु॒षुवा॑णस्य॒ त्रेधे॑न्द्रि॒यर्घी॑र्यं
 परा॑ऽपतत् । भृ॒गुस्तृ॑तीयमभवत् । श्रा॒य॒न्तीय॑न्तृ॒तीयम् ।
 सर॑स्वती॒ तृती॑यम् । भा॒र्गवो॑ होता॒ भवति॑ । श्रा॒य॒न्तीय॑
 ब्रह्म॑सा॒मं भ॑वति । वा॒र॒व॒न्तीय॑मग्नि॒ष्टोम॑सा॒मम् । सा॒र॒स्वती॑र॒पो
 गृ॑ह्णाति । इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्याव॒रुद्धे॑ । श्रा॒य॒न्तीय॑
 ब्रह्म॑सा॒मं भ॑वति । इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं॑ श्रयति ।
 वा॒र॒व॒न्तीय॑मग्नि॒ष्टोम॑सा॒मम् । इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं॑
 वार॑यति ॥ ७ ॥

विराट्प्रजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यं यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च ॥ २ ॥ [२]

ई॒श्वरो॑ वा ए॒ष दि॒शोऽनू॑न्म॑दितोः । यन्दि॒शोऽनु॑

व्यास्थापयन्ति। दिशामवेष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति
 तिष्ठत्यनुन्मादाय। पञ्च देवतां यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव
 प्रति तिष्ठति। हविषो हविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयति।
 यजमानदेवत्यो वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा
 समर्धयति॥८॥

आदित्यां मल्हाङ्गभिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं
 पष्ठौहीम्। विशं चैवास्मै राष्ट्रञ्च समीचीं दधाति।
 आदित्यया पूर्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्र एव
 विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपांशु
 मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रविंशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या
 भवति॥९॥

इन्द्रियं वै गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यंकः। अगर्भा मारुती।
 विद्वै मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुराः
 सय्यन्ता आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचः सत्यं
 सन्निधाय। अनृतेनासुरानभ्यभवन्। तेऽश्विभ्यां पूष्णे

पुरोडाश॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पन्। ततो॒ वै ते वा॒चः
स॒त्यम॑वा॒रुन्ध॑त॥१०॥

यद॒श्विभ्यां॑ पू॒ष्णे पुरो॒डाश॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑प॒ति।
अनृ॑तेनै॒व भ्रातृ॑व्या॒नभि॑भूय। वा॒चः स॒त्यम॑व॒रुन्धे॑।
सर॑स्वते स॒त्यवा॒चे च॒रुम्। पूर्व॑मे॒वोदि॑तम्। उत्त॑रेणा॒भि
गृ॑णाति। स॒वि॒त्रे स॒त्यप्र॑सवाय पुरो॒डाश॒न्द्वाद॑शकपाल॒
प्रसू॑त्यै। दू॒तान्प्र॑हि॒णोति॑। आ॒विद॑ ए॒ता भ॑वन्ति।
आ॒विद॑मे॒वैन॑ङ्गमयन्ति। अथो॑ दू॒तेभ्य॑ ए॒व न छि॑द्यते।
ति॒सृ॒धन्व॑ꣳ शु॒ष्कदृ॒तिर्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥११॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च॥३॥ [३]

आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पति। तस्मा॒च्छि॒शिरे॑ कुरु॒पश्च॒लाः
प्राश्नो॑ यान्ति। सौ॒म्यश्च॒रुम्। तस्मा॑द्वस॒न्तव्य॑वसाया॑दयन्ति।
स॒वि॒त्रन्द्वाद॑शकपालम्। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्यवा॑नाꣳ स॒वि॒त्रा
वि॒रुन्ध॑ते। बा॒रुह॑स्प॒त्यश्च॒रुम्। स॒वि॒त्रैव॑ वि॒रुध्य॑। ब्रह्म॑णा॒
यवा॑नाद॑धते। त्वा॒ष्ट्रम॒ष्टाक॑पालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरन्द्वादशकपालम्। तस्माञ्जघन्ये
 नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपश्चाला यान्ति। सारस्वतश्चरुन्निर्वपति।
 तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति।
 मैत्रेण कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। क्षेत्रपत्येन
 पाचयन्ते। आदित्येनादधते॥१३॥

मासिमास्येतानि हवींषि निरुप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्तु
 इति। अथो खल्वाहुः। कः संवत्सरञ्जीविष्यतीति।
 षडेव पूर्वद्युर्निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्तु।
 दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषान्दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।
 संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१४॥

त्वाष्ट्रमुष्ठाकपालन्दधते युनक्त्येकं च॥४॥ [४]

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियवैर्यं पराऽपतत्।
 स यत्प्रथमन्निरष्टीवत्। तत्क्लमभवत्। यद्वितीयम्।
 तद्वदरम्। यत्तृतीयम्। तत्कर्कशम्। यन्नस्तः। स सिंहः।
 यदक्ष्योः॥१५॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। य ऊर्ध्वः। स
सोमः। याऽवाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवो भवन्ति।
इन्द्रियस्यावरुद्धौ। त्रयाणि लोमानि॥१६॥

त्विषिमेवावरुन्धे। त्रयो ग्रहाः। वीर्यमेवावरुन्धे। नाम्ना
दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणा
इन्द्रियर्ध्वीर्यम्। प्राणानेवेन्द्रियर्ध्वीर्यय्यजमान आत्मन्यन्ते।
सीसेन क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणाति। न वा एतदयो न
हिरण्यम्॥१७॥

यत्सीसम्। न स्त्री न पुमान्। यत्क्लीबः। न सोमो न
सुरा। यत्सौत्रामणी समृद्धौ। स्वाद्वीन्त्वा स्वादुनेत्याह।
सोममेवेनाङ्करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै
पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा
देवताभ्यः पच्यन्ते। तिस्रः सःसृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसति। पुनातु ते परिस्नुतमिति
यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि

सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्यृद्धा ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यन्दधाति। आश्विनन्धूममालभते। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति। ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्ष्योर्लोमानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकं च॥५॥ [५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियर्षीर्यन्दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते। एकधैवास्मिन्निन्द्रियर्षिनास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परि॑क्रीणीयादु॒च्छेष॑णस्य पा॒तारम्। ब्राह्म॒णो
 ह्याहु॑त्या उ॒च्छेष॑णस्य पा॒ता। यदि॑ ब्राह्म॒णन्न वि॒न्देत्।
 वल्मी॒कव॒पायाम॑व नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै
 सौ॒त्राम॒ण्यै व्यृद्धम्। तद॑स्यै समृद्धम्। नाना॒देव॒त्याः प॑शव॑श्च
 पु॒रोडा॒शाश्च भ॑वन्ति॒ समृद्धौ। ऐन्द्रः प॑शूनामुत्त॒मो भ॑वति।
 ऐन्द्रः पु॒रोडा॒शानां प्रथ॑मः॥ २२॥

इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ सु॒मीची॑ दधाति। पु॒रस्ता॑दनूया॒जाना॑
 पु॒रोडा॒शैः प्रच॑रति। प॒शवो॒ वै पु॒रोडा॒शाः। प॒शूने॒वाव
 रु॒न्धे। ऐन्द्र॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पति। इन्द्रि॒यमे॒वाव रु॒न्धे।
 सा॒वि॒त्र॒न्द्वाद॑शकपालं प्रसू॒त्यै। वा॒रु॒ण॒न्द॒श॒कपा॒लम्। अ॒न्त॒त
 ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यजते। वड॑बा दक्षि॒णा॥ २३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्व॑ः सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑तरम्। उ॒त सोम॑ उ॒त सुरा॑।
 यत्सौ॒त्राम॒णी समृद्धौ। बा॒रु॒ह॒स्प॒त्यं प॑शुश्चतु॒र्थम॑तिपवि॒तस्या
 ल॑भते। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पतिः॑। ब्रह्म॑णैव य॒ज्ञस्य॑
 व्यृद्ध॑मपि॒ वप॑ति। पु॒रोडा॒शवा॑नेष प॒शुर्भव॑ति। न ह्ये॒तस्य॑

ग्रहंङ्गुहन्ति। सोमप्रतीकाः पितरस्तृष्णुतेति शतातृष्णायां
समवैनयति॥ २४॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। हिरण्यमन्तरा
धारयति। पूतामेवैनं जुहोति। शतमानं भवति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। यत्रैव
शतातृष्णान्धारयति॥ २५॥

तन्निदधाति प्रतितिष्ठत्यै। पितृन् वा एतस्येन्द्रियर्वीर्यं गच्छति।
यं सोमोऽति पवते। पितृणां यज्यानुवाक्याभिरुपं
तिष्ठते। यदेवास्य पितृनिन्द्रियर्वीर्यं गच्छति। तदेवाव रुन्धे।
तिसृभिरुपं तिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव
प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि। अध्वर्युरहोता
ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै
भेषजं करोति॥ २६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवैनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥६॥ [६]

अ॒ग्नि॒ष्टो॒मम॒ग्र आ॒ह॑रति। य॒ज्ञ॒मु॒खं वा अ॒ग्नि॒ष्टो॒मः।
 य॒ज्ञ॒मु॒खमे॒वार॒भ्यं स॒वमा॑ क्र॒मते॑। अथै॒षोऽभि॑षेचनीयंश्चतु॒स्त्रि॒ंश
 भव॑ति। त्रयं॒स्त्रि॒ंशद्वै दे॒वताः॑। ता ए॒वाप्रो॑ति। प्र॒जाप॑तिश्चतु॒स्त्रि॒ंश
 तमे॒वाप्रो॑ति। स॒ंश॒र ए॒ष स्तो॒मा॑ना॒मय॑थापूर्वम्। यद्विष॑माः
 स्तो॒माः॑॥ २७ ॥

ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। यावा॒न्यप॑व॒मानाः॑। अ॒न्तः श्ले॑ष॒णन्त्वा
 अ॒न्यत्। यत्स॒माः प॑व॒मानाः॑। तेना॒ऽस॑ंश॒रः। तेन॑
 यथापूर्वम्। आ॒त्मनै॒वाग्नि॑ष्टो॒मेन॒ध्रोति॑। आ॒त्मना॒ पु॒ण्यो
 भव॑ति। प्र॒जा वा उ॒क्थानि॑। प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्यो
 भव॑त्यनु सन्त॑त्यै॥ २८ ॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकं च॥ ७ ॥

उप॑ त्वा जा॒मयो॒ गिर॒ इति॑ प्रति॒पद्भ॑वति। वा॒ग्वै वा॒युः।
 वा॒च ए॒वैषो॑ऽभि॒षेकः॑। सर्वा॑सा॒मेव॑ प्र॒जाना॑ं सू॒यते॑। सर्वा॑
 ए॒नं प्र॒जा राजे॑ति वदन्ति। ए॒तमु॒ त्यन्द॑श् क्षिप॒ इत्या॑ह।
 आ॒दि॒त्या वै प्र॒जाः। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सू॒यते॑। यन्ति॒ वा ए॒ते

यज्ञमुखात्। ये सम्भार्या अक्रन्॥२९॥

यदाह पवस्व वाचो अंग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति।
अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव
प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभो रूपम्।
आनुष्टुभो राजन्यः॥३०॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सुवादेति। नैनः सुव उपनमति।
यः सामभ्य एति। पापीयान्तसुषुवाणो भवति। एतानि खलु
वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सुवान्नैति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोक
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोक
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके
च मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो
भवति। एकविंशः कैशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो
दशपेयः॥३२॥

विद्वा ऐकविंशः। राष्ट्रं संतदशः। विशं एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्य
 तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते।
 यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। तत्सुवर्गलोकमभ्या
 रोहति। यदिमल्लोकं प्रत्यवरोहेत्। अतिजनं वेयात्।
 उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो भवति। इममेव
 तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव लोके प्रति
 तिष्ठत्यनुन्मादाय॥ ३३॥

अक्रन्नाज्ज्यो भवन्ति दशपेयो माद्येत्रीणि च॥८॥ [८]

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुक्मौ भवतः।
 आभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। वरुणस्य वा
 अभिषिच्यमानस्यापः। इन्द्रियवीर्यत्रिरघ्नन्। तत्सुवर्णं
 हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाता
 शतमानो भवति शतक्षरः। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः।
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यम्। आयुष्या
 एवैनमभ्यति क्षरन्ति। तेजो वै हिरण्यम्। तेजस्या
 एवैनमभ्यति क्षरन्ति। वर्चो वै हिरण्यम्। वर्चस्या

एवैनमभ्यति क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥९॥

[९]

अप्रतिष्ठितो वा एष इत्याहुः। यो राजसूयेन यजंत इति। यदा वा एष एतेन द्विरात्रेण यजंते। अथ प्रतिष्ठा। अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि। तावतीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रति तिष्ठति। अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्॥३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति। व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति। अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। ये एव संमानपक्षे पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अपशव्यो द्विरात्र इत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी। गायत्रश्च त्रैष्टुभश्च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जगती कृतेत्याहुः। यदेनान्तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा वा

ए॒षाऽही॒न॒स्याह॑र्भज॑ते। सा॒ह॒स्यं वा॒ स॒र्व॒नम्। अथै॒व जग॑ती
 कृ॒ता। अथ॑ प॒श॒व्यः। व्यु॑ष्टि॒र्वा ए॒ष द्वि॑रा॒त्रः। य ए॒वं
 वि॒द्वान्द्वि॑रा॒त्रेण॒ यज॑ते। व्ये॑वास्मा॑ उच्छ॒ति। अथो॒ तम॑ ए॒वाप॑
 ह॒ते। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑म॒न्त॒त आ ह॑रति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑।
 दे॒वता॑स्वे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥३७॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अङ्गिरसो वै सत्रमांसत। तेषां पृश्निर्जर्धर्मधुगासीत्।
 सर्जीषेणाजीवत्। तेऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमांस्महे। येऽस्या
 ओषधीर्न जनयाम् इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त। यावन्तः
 स्तोका अवापद्यन्त। तावतीरोषधयोऽजायन्त। ता जाताः
 पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासांङ्गध्वा रुप्यन्त्यैत्। तेऽब्रुवन्। क इदमित्थमकरिति।
 वयं भागधेयमिच्छमाना इति पितरोऽब्रुवन्। किञ्चौ
 भागधेयमिति। अग्निहोत्र एव नोऽप्यस्त्वित्यब्रुवन्। तेभ्य
 एतद्भागधेयं प्रायच्छन्। यद्धुत्वा निमार्ष्टि। ततो वै त
 ओषधीरस्वदयन्। य एवं वेद॥२॥

स्वदन्तेऽस्मा ओषधयः। ते वत्समुपावासृजन्। इदन्नो हव्यं
 प्रदापयेति। सोऽब्रवीद्वरं वृणै। दशं मा रात्रीर्जातन्न दोहन्।
 आसङ्गवं मात्रा सह चराणीति। तस्माद्वत्सञ्जातन्दश

रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गं मात्रा सह चरति। वारिवृतुं
ह्यस्य। तस्माद्वत्सं सृष्टयं रुद्रो घातुकः। अति हि
सन्धान्धयति॥३॥

अलिम्पन्वेद घातुक एकं च॥१॥ [१]

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त।
तमभाग उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्।
तमवरुरुत्समानोऽन्वैत्। तमवरुधन्नाशक्रोत्। स
तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपांरमृतातापि वै स्य प्रजापतिरिति।
स रराटादुदमृष्ट॥४॥

तद्धृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताञ्ज्यैष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट।
तस्माद्रराटे केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृहात्।
तद्विचिकित्सत्। जुहवानी ३ मा हौषा ३ मिति।
तद्विचिकित्सायै जन्म। य एवं विद्वान् विचिकित्सति॥५॥
वसीय एव चेतयते। तं वाग्भ्यवदञ्जुहोतीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।

तत्स्वाहाकारस्य जन्मं। य एव॑ स्वाहाकारस्य जन्म वेदं।
करोति॑ स्वाहाकारेण॑ वीर्यम्। यस्यैवँ॑ विदुषः स्वाहाकारेण॑
जुहति॑॥६॥

भोगायै॑वास्यं हुतं भवति। तस्या॑ आहुत्यै॑ पुरुषमसृजत।
द्वितीयम॑ जुहोत्। सोऽश्वम॑सृजत। तृतीयम॑ जुहोत्।
स गाम॑सृजत। चतुर्थम॑ जुहोत्। सोऽविम॑सृजत।
पञ्चमम॑ जुहोत्। सोऽजाम॑सृजत॥७॥

सोऽग्निर॑ बिभेत्। आहु॑तीभिर्वै माऽऽप्नो॑तीति। स प्रजाप॑तिं
पुनः प्रावि॑शत्। तं प्रजाप॑तिरब्रवीत्। जाय॑स्वेति।
सोऽब्रवी॑त्। किं भा॑ग॒धेय॑म॒भि ज॑निष्य इति। तुभ्य॑मेवेदं
हूया॑ता इत्य॑ब्रवीत्। स ए॒तद्भा॑ग॒धेय॑म॒भ्यजा॑यत।
यद॑ग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मा॑दग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूय॑मानमादित्योऽब्रवी॑त्। मा
हौ॑षीः। उ॒भयो॑र्वै ना॑वे॒तदि॑ति। सोऽग्निर॑ब्रवीत्। क॒थन्नौ
होष्य॑न्तीति। सा॒यमे॒व तुभ्य॑ जुहु॒वन्। प्रा॒तर्म॒ह्यमि॑त्य॑ब्रवीत्।

तस्माद्ग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्।
उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नये
सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र
जायन्ते। अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन
तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं
मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्।
तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते
सूर्येऽग्निहोत्रञ्जुहोति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव
तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे
वसंतः। यस्तयोरन्यं राधयत्यन्यन्न। उभौ वाव स
तावृच्छतीति। अग्निं वावादित्यः सायं प्र विंशति।

तस्मादग्निर्दूरान्नक्तन्ददृशे। उ॒भे हि तेज॑सी सं प॒द्येते॥१२॥
 उ॒द्यन्तं वा॒वादित्यम॒ग्निरनु॑ स॒मारो॑हति। तस्माद्धूम॑
 ए॒वाग्नेर्दि॒वा द॑दृशे। यद॒ग्नये॑ सा॒यञ्जु॑ह्यात्। आ सूर्या॑य
 वृश्च्येत। यत्सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑ह्यात्। आऽग्नये॑ वृश्च्येत।
 दे॒वता॑भ्यः स॒मद॑न्दध्यात्। अ॒ग्निज्योति॑र्ज्योतिः सूर्यः
 स्वाहेत्ये॒व सा॒यं हो॑तव्यम्। सूर्यो॑ ज्योति॑र्ज्योति॑र॒ग्निः
 स्वाहेति॑ प्रा॒तः। तथो॒भाभ्या॑ं सा॒यं हू॑यते॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ं प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यः स॒मद॑न्दधाति। अ॒ग्निज्योति॑रित्या॒ह
 अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रित्या॒ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॑ प्र
 ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॑रित्या॒ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रेतो॑
 दधाति। ज्योति॑र॒ग्निः स्वाहेत्या॑ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
 प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमुत्तरा॒माहु॑तिञ्जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
 यदु॒दिते॑ सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑ह्यात्। यथाऽति॑थये प्र॒द्रुता॑य
 शून्याया॑वस॒थाया॑हार्यं॑ हर॑न्ति। तादृगे॒व तत्। काह्

तत्तुस्तद्भवतीत्याहुः। यत्स न वेद। यस्मै तद्धरन्तीति।
तस्माद्यदौषसं जुहोति। तदेव संप्रति। अथो यथा
प्रार्थमौषसं परिवेवैष्टि। तादृगेव तत्॥१५॥

अमृष्टं विचिकित्संति जुह्वत्यजामंसृजताग्निहोत्रं सूर्याय प्रातर्जुहोति जुह्वति संपद्येते हूयते स्थापयति
संप्रति द्वे च॥२॥

रुद्रो वा एषः। यदग्निः। पत्नीं स्थाली। यन्मध्येऽग्नेरधिश्चयेत्।
रुद्राय पत्नीमपि दध्यात्। प्रमायुका स्यात्। उदीचोऽङ्गारान्निरूह
श्रयति। पत्नियै गोपीथाय। व्यन्तान्करोति। तथा
पत्न्यप्रमायुका भवति॥१६॥

घर्मो वा एषोऽशान्तः। अहरहः प्र वृज्यते। यदग्निहोत्रम्।
प्रतिषिञ्चेत्पशुकामस्य। शान्तमिव हि पशव्यम्। न
प्रतिषिञ्चेद्ब्रह्मवर्चसकामस्य। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्।
अथो खलु। प्रतिषिच्यमेव। यत्प्रतिषिञ्चति॥१७॥

तत्पशव्यम्। यज्जुहोति। तद्ब्रह्मवर्चसि। उभयमेवाकः।
प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकात्। अगतन्देवलोकम्। यच्छृतं

हविरनभिघारितम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्ये॑वैन॑द्वारयति।
अथो॑ देव॒त्रैवैन॑द्रमयति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑। यत्प्रा॒चीन॑मुद्वा॒सये॑त्।
यज॑मान॒ः शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ऽ स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॥१९॥

पत्नी॑ऽ शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दी॒चीन॑मुद्वा॒सय॑ति। ए॒षा वै
दे॒वमनु॑ष्याणा॑ऽ शा॒न्ता दिक्। तामे॒वैन॑द॒नूद्वा॑सयति॒
शान्त्यै॑। वर्त्म॑ करोति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। निष्ट॑पति। उपै॒व
तत्स्तृ॑णाति। च॒तुरु॒न्नय॑ति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॥२०॥

प॒शूने॒वावरु॑न्धे। सर्वा॑न॒पूर्णा॑नुन्नयति। सर्वे॑ हि पुण्या॑
रा॒द्धाः। अ॒नूच॑ उन्नयति। प्र॒जाया॑ अ॒नूची॑न॒त्वाय॑।
अ॒नूच्ये॒वास्य॑ प्र॒जाऽर्धु॑का भवति। संमृ॑शति॒ व्यावृ॑त्त्यै।
नाहो॑ष्य॒न्नुप॑ सादयेत्। यदहो॑ष्य॒न्नुप॑सादयेत्। यथा॒ऽन्यस्मा॑
उपनि॒धाय॑॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
 यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं
 प्रीणाति। अग्निरबिभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति।
 स एतां समिधमपश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा
 अग्नावाहुतयोऽधियन्त॥ २२॥

यदेनं समयच्छत्। तत्समिधः समित्वम्। समिधमा
 दधाति। समेवैनय्यच्छति। आहुतीनान्धृत्यै। अथो
 अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै।
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदेकां समिधमाधाय द्वे आहुती
 जुहोति। अथ कस्यां समिधिं द्वितीयामाहुतिञ्जुहोतीति॥ २३॥

यद्वे समिधांवा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकां
 समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिञ्जुहोति। उभे एव
 समिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति।
 आदीप्तायाञ्जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो
 यथाऽतिथिं ज्योतिष्कृत्वा परि वेवेष्टि। तादृगेव तत्।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो

द्विपद्येव चतुष्पदः प्रति ष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायार्धप्रियन्तेति तच्चत्वारिं च॥३॥ [३]

उत्तरावतीं देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्त्स्यादिति। कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः। तान् देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैव जुह्वति। भवत्येव। यङ्गामयेत् पापीयान्त्स्यादिति। भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरङ्गनीयो जुहुयात्। एषा वा अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैव जुह्वति। परैव भवति॥२६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनङ्करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति। तय्यं ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। ताय्यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥२७॥

यज्ञ॒स्था॒णुमृ॑च्छेत्। अ॒ति॒हाय॒ पूर्वा॑माहु॒तिञ्जु॑होति।
 यज्ञ॒स्था॒णुमे॒व परि॑ वृणक्ति। अथो॒ भ्रातृ॑व्यमे॒वात्वाऽति॑
 क्राम॑ति। अ॒वा॒चीनः॑ सा॒यमु॑प॒मार्ष्टि॑। रे॒त ए॒व तद॑धाति।
 ऊ॒र्ध्वं प्रा॒तः। प्र ज॑नयत्ये॒व तत्। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति।
 च॒तु॒रु॒न्नय॑ति॥ २८॥

द्विर्जु॑होति। अथ॒ क्व द्वे॑ आहु॒ती भव॑तु इति॑। अ॒ग्नौ वै॑श्वान॒र
 इति॑ ब्रूयात्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। हु॒त्वा द्विः
 प्राश्ना॑ति। अ॒ग्नावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे॑ आहु॒ती जु॑होति। द्विर्जु॑होति।
 द्वि॒र्नि॒मार्ष्टि॑। द्विः प्राश्ना॑ति॥ २९॥

ष॒द्वप॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑
 वदन्ति। कि॒न्दे॒व॒त्यम॑ग्निहोत्रमिति॑। वै॒श्व॒दे॒वमिति॑
 ब्रूयात्। यद्यजु॑षा जु॒होति॑। तदै॑न्द्रा॒ग्रम्। यत्तू॑ष्णीम्।
 तत्प्रा॑जाप॒त्यम्॥ ३०॥

यन्नि॒मार्ष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीयम्॑। तत्पि॑तृणाम्।
 यत्प्राश्ना॑ति। तद्ग॒र्भा॑णाम्। तस्मा॒द्गर्भा॑ अन॑श्नन्तो वर्धन्ते।

यदाचामति। तन्मनुष्याणाम्। उदङ्कर्यावृत्याचामति॥३१॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुद्धौ। निष्टपति स्वगाकृत्यै।
उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पर्यावर्तते।
स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्मादक्षिणोऽर्ध आत्मनो
वीर्यावत्तरः। अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोप
समिन्धे॥३२॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असङ्स्थितो
वा एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरेत्। यज्ञविच्छिन्द्यात्।
तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।
अवभृथस्यैव रूपमकः॥३३॥

अभवन्भवति जुहुयान्नयति मार्ष्टि द्विः प्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः॥४॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किंप्रायणमग्निहोत्र
वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्। अग्निहोत्रयज्ञानाम्।
तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्। द्यौरहविर्धानम्।
दिव्या आपः प्रोक्षणयः। ओषधयो बर्हिः॥३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः।
 यजमानः पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वंगाकारः।
 तस्मादाहिताग्नेः सर्वमेव बर्हिष्यन्दत्तं भवति। यत्सायं
 जुहोति। रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः॥३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा
 दक्षिणा। यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्।
 त एतदग्निहोत्रं सर्वस्यैव समवदायाजुहवुः। तस्मादाहुः।
 अग्निहोत्रं वै देवा गृहाणान्निष्कृतिमपश्यन्निति। यत्सायं
 जुहोति। रात्रिया एव तद्धुताद्याय॥३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय।
 यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽज्ञाति। हुतमेव तत्। द्वयोः
 पयसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य
 एवं वेद। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा

नयति। योनावेव तद्वेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन
जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्येव
भवति। पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्।
रूपेणैवास्मै पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि।
इन्द्रियाव्येव भवति। यवाग्वां ग्रामकामस्यौषधा वै
मनुष्याः। भागधेयेनैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्येव
भवति। अयज्ञो वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरं रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः।
उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः।
द्विर्जुहोति। द्व्यक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव
तत्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेदः। उपैनमुपसदो नमन्ति।
विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव
प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति।

हुत्वोपं सादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा
अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्।
यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावित५ होतां
ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। प्राणो वा
अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो
होता। चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वेव हुतम्। सायं यावानश्च वै
देवाः प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यत्र
तर्पयेत्। प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता
एनं प्रजया पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति
सायं संमृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव
देवाः सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाऽस्तर्पयति। त एनन्तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति।
अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाह५ सायंप्रातर्वज्रं

भ्रातृव्येभ्यः प्र हंरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो भ्रातृव्या
इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समित्सप्तमी। सप्तपदा
शक्करी। शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायंप्रातर्वज्रं
यजमानो भ्रातृव्याय प्र हंरति। भवंत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बृहिः प्रातरहुताद्यां जायते रुन्धेऽस्मा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो
वज्रस्त्रीणि च॥५॥

[५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
तस्मात्स्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तेऽब्रुवन्।
प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमंजनिष्महि।
जायतान्न आत्मन्वदिति तेऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै
वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै
पयंसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति

प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेरहुतादजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एव वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति। यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्ववान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्ववान् वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदालम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्यमात्म निरमिमीत। तं हुत्वा पराङ्मर्यावर्तत। ततो वै स मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युञ्जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं विदुषः। उत्तैकाहमुत द्यहन्न जुह्वति।

हुतमेवास्य भवति। असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥६॥

[६]

रौद्रङ्गवि। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्।
सौम्यन्दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः।
पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्यन्दमानम्। मैत्रं शरः।
धातुरुद्वासितम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्र क्रान्तम्।
द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्। ऐन्द्राग्रमुपसन्नम्। अग्नेः
पूर्वाऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रं हुतम्॥५०॥

उद्वासितं सप्त च॥७॥

[७]

दक्षिणत उप सृजति। पितृलोकमेव तेन जयति। प्राचीमा
वर्तयति। देवलोकमेव तेन जयति। उदीचीमावृत्य
दोग्धि। मनुष्यलोकमेव तेन जयति। पूर्वो दुह्याज्येष्ठस्य
ज्यैष्ठिनेयस्य। यो वा गतश्रीः स्यात्। अपरौ दुह्यात्कनिष्ठस्य
कानिष्ठिनेयस्य। यो वा बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। वायव्यं वा

ए॒तदु॑प॒सृष्ट॑म्। आ॒श्विन॑न्दु॒ह्यमा॑नम्। मै॒त्रन्दु॑ग्धम्। अ॒र्य॒म्ण
उ॒द्वा॒स्यमा॑नम्। त्वा॒ष्ट्रमु॑न्नी॒यमा॑नम्। बृ॒ह॒स्प॒ते॒रुन्नी॑तम्।
स॒वि॒तुः प्र॒क्रान्त॑म्। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यः॑ ह्रिय॑माणम्॥५२॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्रमु॑प॒ सादि॑तम्। सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
यो॑ऽग्नि॒होत्रं॑ जुहोति। यथा॒ खलु॑ वै धे॒नुन्ती॑र्थे त॒र्पय॑ति।
ए॒वम॑ग्नि॒होत्री॑ यज॑मानन्त॒र्पय॑ति। तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑।
प्र सु॒व॒र्गल्लौ॑क॒ज्जा॑नाति। पश्य॑ति पु॒त्रम्। पश्य॑ति पौ॒त्रम्। प्र
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒होत्र॑ञ्जुह्व॑ति।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणञायते द्वे च॥८॥ [८]

त्रयो॒ वै प्रै॒यमे॒धा आ॑सन्। तेषा॒न्निरे॒कोऽग्नि॑होत्रम॒जुहो॑त्।
द्विरे॒कः। स॒कृदे॒कः। तेषां॒ यस्मि॑रजु॒होत्। स ऋ॒चाऽजु॑होत्।
यो द्विः। स यजु॑षा। यः स॒कृत्। स तू॒ष्णीम्॥५४॥

यश्च॒ यजु॑षाऽजु॒होद्य॑श्च॒ तू॒ष्णीम्। तावु॑भावा॒र्धुता॑म्।
तस्मा॒द्यजु॑षाऽऽहु॑तिः पूर्वा॑ होत॒व्या। तू॒ष्णीमु॑त्तरा। उ॒भे

ए॒व॒र्धी॑ अ॒वरु॑न्धे। अ॒ग्नि॒ज्योति॒ज्योति॑र॒ग्निः स्वा॑हेति
सा॒य॒ञ्जु॑होति। रे॒तं ए॒व तद॑धाति। सू॒र्यो ज्योति॒ज्योति॑ः!
सू॒र्यः स्वा॑हेति प्रा॒तः। रे॒तं ए॒व हि॒तं प्र ज॑नयति। रे॒तो वा
ए॒तस्य॑ हि॒तन्न॑ प्र जा॑यते॥५५॥

यस्या॑ग्नि॒होत्र॑महु॒तः॑ सू॒र्योऽभ्यु॑देति। यद्य॑न्ते स्यात्।
उ॒न्नीय॑ प्रा॒ङ्मु॒दाद्र॑वेत्। स उ॑प॒साद्या॑तमि॒तोरा॑सीत्। स य॒दा
ता॒म्येत्। अथ॒ भूः स्वा॑हेति जुहु॒यात्। प्र॒जाप॑तिर्वै भू॒तः।
तमे॒वोपा॑सरत्। स ए॒वैन॑न्त॒त उ॒न्नय॑ति। ना॒र्तिमा॑र्च्छति
यज॑मानः॥५६॥

तूष्णी॑ञ्जायते यज॑मानः॥९॥ [९]

यद॑ग्निमु॒द्धर॑ति। वस॑व॒स्तर्ह्य॑ग्निः। तस्मि॒न् यस्य॑ तथा॑विधे
जुह॑ति। वसु॑ष्वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ः हु॒तं भ॑वति। निहि॑तो
धू॒पाय॑ञ्छेते। रु॒द्रास्तर्ह्य॑ग्निः। तस्मि॒न् यस्य॑ तथा॑विधे जुह॑ति।
रु॒द्रेष्वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ः हु॒तं भ॑वति। प्र॒थम॑मि॒ध्मम॑र्चिरा ल॑भते।
आ॒दि॒त्यास्तर्ह्य॑ग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे
देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्या
देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकैव
भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र
एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः।
तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन्
यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति।
वसुषु रुद्रेष्वदित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रं प्रजापतौ ब्रह्मन्।
अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं
विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निनिहितः प्रथमं सर्व
एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ ॥)॥१०॥

ऋ॒तन्त्वा॑ स॒त्येन॑ परि॑षिञ्चा॒मीति॑ सा॒यं परि॑षिञ्चति।
 स॒त्यन्त्व॑र्तेन॒ परि॑षिञ्चा॒मीति॑ प्रा॒तः। अ॒ग्नि॒र्वा ऋ॒तम्।
 अ॒सावा॑दि॒त्यः स॒त्यम्। अ॒ग्निमे॒व तदा॑दि॒त्येन॑ सा॒यं
 परि॑षिञ्चति। अ॒ग्निना॑ऽऽदि॒त्यं प्रा॒तः सः॑। याव॑दहोरा॒त्रे
 भव॑तः। ताव॑दस्य लो॒कस्य॑। ना॒र्तिर्न रि॑ष्टिः। नान्तो॒ न
 पर्य॑न्तोऽस्ति। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒होत्र॑ञ्जुह॑ति। य उ॑चैनदे॒वं
 वेद॑ ॥ ६० ॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्
तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स
दशहोतारं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै
दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो

भवति। प्रजानां सृष्टानाम्भृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य। ब्राह्मणन्दक्षिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म।
यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशङ्गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्।
प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नित्वेव व्याचष्टे। ब्राह्मणो
दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा।
उपद्रष्टुमत्येवैनं यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तर्यं शोर्तो रित्याहुः।
यस्यान्ते व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनन्तत्रोपनमति।
तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा
धत्ते। तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रञ्जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति।
हविर्निर्वप्यन्दशहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनन्निर्वपति।
सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव

सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरन्दशहोतारञ्जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनन्निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वर्षद्वरोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमाच्छति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥१॥

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतश्चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्ट्वावपाक्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। द॒र्श॒पूर्ण॒मा॒सयोः॑ सृष्टयो॒र्धृत्यै॑। सोऽकामयत
चा॒तुर्मा॒स्यानि॑ सृजे॒येति॑। स ए॒तं प॒ञ्च॒हो॒तार॒मप॑श्यत्।
तं म॒नसा॑ऽनु॒द्रुत्या॑ह॒वनी॑येऽजुहोत्। ततो॒ वै स
चा॒तुर्मा॒स्यान्य॑सृजत। तान्य॑स्मात्सृष्टान्यपा॑क्रामन्। तानि॒
ग्रहे॑णागृह्णात्। तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। चा॒तुर्मा॒स्यान्या॒लभ॑मानः॥९॥

पञ्च॒हो॒तारं॑ म॒नसा॑ऽनु॒द्रुत्या॑ह॒वनी॑ये जुहुयात्। चा॒तुर्मा॒स्यान्ये॒व
सृष्ट्वाऽऽर॒भ्य प्र॑तनुते। ग्रहो भवति। चा॒तुर्मा॒स्यानां॑
सृष्टाना॒न्धृत्यै॑। सोऽकामयत पशु॒बन्ध॑ सृजे॒येति॑। स
ए॒तं षड्भो॑तारमपश्यत्। तं म॒नसा॑ऽनु॒द्रुत्या॑ह॒वनी॑येऽजुहोत्।
ततो॒ वै स प॑शु॒बन्ध॑मसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपा॑क्रामत्।
तद्ग्रहे॑णागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रह॑स्य ग्रह॒त्वम्। प॒शु॒बन्धे॑न॒ यक्ष्य॑माणः। षड्भो॑तारं
म॒नसा॑ऽनु॒द्रुत्या॑ह॒वनी॑ये जुहुयात्। प॒शु॒बन्ध॑मे॒व सृष्ट्वाऽऽर॒भ्य
प्र॑ तनुते। ग्रहो भवति। प॒शु॒बन्ध॑स्य सृष्टस्य॒ धृत्यै॑।
सोऽकामयत सौ॒म्यम॑ध्वर॑ सृजे॒येति॑। स ए॒तं

स॒प्तहो॑तारमपश्यत्। तं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑ऽजुहोत्।
ततो॒ वै स सौ॒म्यम॑ध्व॒रम॑सृजत॥११॥

सो॑ऽस्मात्सृष्टोऽपा॑क्रामत्। तद्ब्र॑ह्मणागृह्णात्। तद्ब्रह्म॑स्य
ग्रह॑त्वम्। दी॒क्षिष्य॑माणः। स॒प्तहो॑तारं मन॑साऽनु॒द्रुत्या॑हव॒नीये॑
जुहु॑यात्। सौ॒म्यमे॒वाध्व॑रः सृष्ट्वाऽऽर॑भ्य प्र त॑नुते। ग्रहो
भव॑ति। सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑ सृष्ट॑स्य धृत्यै॑। दे॒वेभ्यो॒ वै य॒ज्ञो
न प्रा॑भवत्। तमे॑ताव॒च्छः सम॑भरन्॥१२॥

यत्सं॑भा॒राः। ततो॒ वै तेभ्यो॑ य॒ज्ञः प्रा॑भवत्। यत्सं॑भा॒रा भव॑न्ति।
य॒ज्ञस्य॑ प्रभू॑त्यै। आ॒ति॒थ्यमा॒साद्य॑ व्याच॑ष्टे। य॒ज्ञमु॒खं वा
आ॑ति॒थ्यम्। मु॒खत॑ ए॒व य॒ज्ञः सम्भृ॑त्य प्र त॑नुते। अयं॑ज्ञो
वा ए॒षः। यो॑ऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्रजा॑येरन्। पत्नी॑व्याच॑ष्टे।
य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। उ॒प॒सत्सु॑ व्याच॑ष्टे। ए॒तद्वै
पत्नी॑नामा॒यत॑नम्। स्व ए॒वैनां॑ आ॒यत॑नेऽव॑कल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्त्यर्द्ध॥२॥ [२]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। स

त्रिवृतं स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत
उदतृणत्। तौ पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षन्देवा
अन्वसृज्यन्त। अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्गामयेत्
पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव
भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै
दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता। ऋतवः
संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशव इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयांसं
वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स
इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रो जनयेति।
सोऽब्रवीत्। यथाऽहय्युष्मास्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्र
जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्।

जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति।
ऋतून्सर्वत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाल्लोकानित्यब्रुवन्। तं
वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजयेतेति।
स चतुर्होतारञ्जुह्यात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव
भूत्वा प्रजायते। जजन्दिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण
जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरः हि देवा
एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे
लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वं सुवर्गलोकमियाम वयं पूर्वं
इति॥१८॥

त आदित्या एतं पश्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गलोकमायन्।
यः सुवर्गकामः स्यात्। स पश्चहोतारं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे
जुह्यात्। संवत्सरो वै पश्चहोता। संवत्सरः सुवर्गो लोकः।
संवत्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गलोकमेति। तैऽब्रुवन्नाङ्गिरस

आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं वक्ष्याम॒ इति॑। छन्दः
स्वित्य॑ब्रुवन्। गा॒य॒त्रि॒यात्रि॑ष्टुभि॒ जग॑त्या॒मिति॑। तस्मा॒च्छन्दः
सु स॒द्भ्य आ॑दि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गी॒र॒सीः प्र॒जा ह॒व्यं वह॑न्ति।
वह॑न्त्यस्मै प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒न॒मप्र॑तिख्यातं गच्छति। य
ए॒वं वेद॑। द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑र्तवः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः।
अ॒सावा॑दि॒त्य ऐ॒कवि॑ंशः। ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॑तः।
ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य ए॒वमे॒तः श्रि॑तं प्रति॑ष्ठितं वेद॑। प्रत्ये॒व
ति॑ष्ठति॥२०॥

स्यादिति संवत्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानृतवृषद्वं॥३॥ [३]

प्र॒जाप॑तिरकामयत् प्र जा॑येयेति। स ए॒त॒न्द॒श॒हो॒तार॑मपश्यत्।
तेन॑ द॒श॒धाऽऽत्मा॑नं वि॒धाय॑। द॒श॒हो॒त्राऽत॑प्यत। तस्य॒
चित्तिः॑ सु॒गासी॑त्। चि॒त्त॒माज्य॑म्। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व
वा॒गासी॑त्। ए॒तावा॑न् यज्ञ॒क्र॒तुः। स च॑तुर्हो॒तार॑मसृजत।
सोऽन॑न्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि वा इ॒ममि॑ति। तस्य॒ सामो॑ ह॒विरासी॑त्। स

चतुर्होत्राऽतप्यत। सौऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्।
 स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रन्दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स
 द्वितीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥ २२॥

सौऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
 तृतीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्।
 स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै
 व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः
 पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा
 व्याहृतीः प्रजाता वेद॥ २३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत।
 स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्ते
 हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सौऽताम्यत्। स
 प्रत्यङ्ङुबाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥ २४॥

तद्दुर्वर्णं हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म।
 स द्वितीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स प्राङ्ङुबाधत।

स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एव
सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥ २५॥

सुवर्णं आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः।
तस्मात्सुवर्णं हिरण्यं भार्यम्। सुवर्णं एव भवति।
एनं प्रियङ्गच्छति नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत।
स सप्तहोत्रैव सुवर्गलोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो
लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत। त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठत्।
एकविंशेन रुचमधत्त॥ २६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवं विद्वान्तस्तोमेन यजन्ते।
सप्तहोत्रैव सुवर्गलोकमैति। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्यो
भ्रातृव्यान्प्राणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठति। एकविंशेन
रुचमधत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
निरूह्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
प्रजात्यै॥ २७॥

अनन्दब्रुव इति व्याहरद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥४॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
दक्षिणामनयत्। तामव्लीनात्। तैऽब्रुवन्। व्यावृत्य
प्रति गृह्णाम। तथा नो दक्षिणा न व्लेष्यतीति। ते
व्यावृत्य प्रत्यगृह्णन्। ततो वै तान्दक्षिणा नाव्लीनात्। य
एवं विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। नैनन्दक्षिणा
व्लीनाति॥२८॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनन्देवतया प्रति
गृह्णाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनन्देवतया
प्रतिगृह्णाति। वरुणायाश्वमित्याह॥२९॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनन्देवतया
प्रति गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः।
स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान्

इत्याह। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति।
वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति।
तेनामृतत्वमश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र
इत्याह। वयं एवैनङ्कृत्वा। सुवर्गल्लोकङ्गमयति। मयो
मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीत्तिः। क इदङ्कस्मा
अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः
कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति।
कामो दाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह॥३२॥

कामो हि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामः
समुद्रमाविशेत्याह। समुद्र इव हि कामः। नेव
हि कामस्यान्तोऽस्ति। न समुद्रस्य। कामेन त्वा
प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन प्रतिगृह्णाति। स
एवैनममुष्मिल्लोके काम आगच्छति। कामैतत् एषा

ते काम दक्षिणेत्याह। काम एव तद्यजमानोऽमुष्मिल्लोके
दक्षिणामिच्छति। न प्रतिग्रहीतरि। य एवं विद्वान्दक्षिणां
प्रतिगृह्णाति। अनृणामेवैनां प्रति गृह्णाति॥३३॥

द्विनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीत्र इत्याह प्रतिग्रहीतेत्याहु दक्षिणेत्याह चत्वारि च॥५॥—[५]

अन्तो वा एष यज्ञस्य। यदशममहः। दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञिया
ऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।
तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव
लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै
पृश्नि॥३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै।
अन्तो वा एष यज्ञस्य। यदशममहः। एतत्खलु वै

देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहं
 श्वतुर्होतृन्व्याचष्टे। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमन्देवानाङ्गुह्यं
 ब्रह्माव रुन्धे। तदेव प्रकाशङ्गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचय्यच्छति।
 यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
 रात्रिः। अहा रात्रिन्ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकवृद्धे।
 यद्विवा वाचविंसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्।
 यन्नक्तविंसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
 वाचविंसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
 यावदादित्योऽस्तमेति॥३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥६॥

[६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता
 रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता
 नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
 तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धर्येते॥३८॥

मि॒त्रमे॒व भ॑वतः। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वासुरा॑नंसृजत। स इन्द्र॒मपि॑
नासृ॑जत। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। इन्द्र॒न्नो ज॑नयेति। स
आ॒त्मन्निन्द्र॑मपश्यत्। तम॑ंसृजत। तन्नि॒ष्टुर्वी॒र्यं भू॒त्वाऽनु॑
प्रावि॑शत्। तस्य॒ वज्रः॑ पञ्चद॒शो ह॑स्त॒ आप॑द्यत।
तेनो॒दय्या॑सुरा॒नभ्य॑भवत्॥ ३९॥

य ए॒वं वेद॑। अ॒भि भ्रा॑तृव्यान्भवति। ते दे॒वा असुरै॑र्विजित्य।
सुव॒र्गलौ॑कमायन्। तेऽमुष्मि॑ल्लो॒के व्य॑क्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्।
अ॒मुतः॑ प्रदानं॒ वा उप॑जिजीविमेति। ते स॒प्तहो॑तारय्यँजं
वि॒धाया॒यास्य॑म्। आ॒ङ्गीर॒सं प्रा॑हिण्वन्। ए॒तेना॒मुत्र॑
कल्प॑येति॥ ४०॥

तस्य॒ वा इ॒यङ्कृ॑तिः। यदिदङ्किञ्च। य ए॒वं वेद॑। कल्प॑तेऽस्मै।
स वा अ॒यं म॑नुष्येषु य॒ज्ञः स॒प्तहो॑ता। अ॒मुत्र॑ स॒द्ध्यो
दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हति। य ए॒वं वेद॑। उपै॑नय्यँज्ञो नमति।
सोऽम॑न्यत। अ॒भि वा इ॒मेऽस्मा॑ल्लो॒काद॑मुल्लो॒कङ्क॑मिष्यन्त॒
इति॑। स वाच॑स्पते॒ हृदि॑ति॒ व्याह॑रत्। तस्मा॑त्पु॒त्रो हृद॑यम्।

तस्मादस्माल्लोकादमुल्लौकन्नाभि कामयन्ते। पुत्रो हि
हृदयम्॥४१॥

हृयन्ते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥७॥ [७]

देवा वै चतुर्होतृभिर्यज्ञमन्वत। ते वि पाप्मना
भ्रातृव्येणाजयन्त। अभि सुवर्गल्लौकमजयन्। य एवं
विद्वाश्चतुर्होतृभिर्यज्ञन्तनुते। वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयते।
अभि सुवर्गल्लौकञ्जयति। षड्वीत्रा प्रायणीयमा सादयति।
अमुष्मै वै लोकाय षड्वीता। घ्नन्ति खलु वा एतत्सोमम्।
यदभिषुण्वन्ति॥४२॥

ऋजुधैवैनममुल्लौकङ्गमयति। चतुर्होत्राऽऽतिथ्यम्। यशो वै
चतुर्होता। यश एवात्मन्धत्ते। पञ्चहोत्रा पशुमुपसादयति।
सुवर्ग्यो वै पञ्चहोता। यजमानः पशुः। यजमानमेव
सुवर्गल्लौकङ्गमयति। ग्रहान्गृहीत्वा सप्तहोतारञ्जुहोति।
इन्द्रियं वै सप्तहोता॥४३॥

इन्द्रियमेवात्मन्धत्ते। यो वै चतुर्होतृननुसवनन्तर्पयति।

तृप्यन्ति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति।
 बहिष्पवमाने दशहोतारव्याचक्षीत। माध्यन्दिने
 पवमाने चतुर्होतारम्। आर्भवे पवमाने पञ्चहोतारम्।
 पितृयज्ञे षड्होतारम्। यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे सप्तहोतारम्।
 अनुसवनमेवैनां स्तर्पयति॥४४॥

तृप्यन्ति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति।
 देवा वै चतुर्होतृभिः सत्रमांसत। ऋद्धिपरिमितं
 यशस्कामाः। तैऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमय्यंशं ऋच्छात्।
 सर्वेषान्नस्तत्सहासदिति। सोमश्चतुर्होत्रा। अग्निः पञ्चहोत्रा।
 धाता षड्होत्रा॥४५॥

इन्द्रः सप्तहोत्रा। प्रजापतिर्दशहोत्रा। तेषां सोमं
 राजानं यशं आर्च्छत्। तन्त्यकामयत्। तेनापाक्रामत्।
 तेन प्रलायमचरत्। तन्देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रेषाणां
 प्रैषत्वम्। निविद्धिर्न्यवेदयन्। तन्निविदान्निवित्त्वम्॥४६॥

आप्रीभिराप्नुवन्। तदाप्रीणांमाप्रित्वम्। तमघ्नन्। तस्य यशो

व्यगृह्णता। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणाङ्ग्रहत्वम्। यस्यैवं विदुषो
ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। यो वै नः
श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमं सुवामहा इति। तच्छन्दोभिरसुवन्त।
तच्छन्दसाञ्छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नः
सामत्वम्। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य
एवं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवं विद्वान्तसोममागच्छति।
यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न। तावुभौ
सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तन्त्वाऽव यशं
ऋच्छतीत्याहुः। यः सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः
प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिपुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्भूत्रा निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥८॥

इदं वा अग्रे नैव किञ्च नासीत्। न द्यौरासीत्। न
पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत् स्यामिति।
तदतप्यत। तस्मात्तेपाणाद्धूमोऽजायत। तद्धूयोऽतप्यत।

तस्मात्तेपा॒नाद॒ग्निर॑जायत। तद्भूयो॑ऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपा॒नाज्ज्योति॑रजायत। तद्भूयो॑ऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नाद॒र्चिर॑

तद्भूयो॑ऽतप्यत।

तस्मात्तेपा॒नान्मरी॑चयोऽजायन्त।

तद्भूयो॑ऽतप्यत।

तस्मात्तेपा॒नादु॒दारा

अ॑जायन्त।

तद्भूयो॑ऽतप्यत। तद॒भ्रमि॑व॒ सम॑हन्यत। तद्व॒स्तिम॑भिनत्॥५१॥

स संमुद्रो॑ऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य॒ न पि॑बन्ति। प्र॒जन॑नमिव॒

हि म॑न्यन्ते। तस्मात्प॒शोर्जा॑य॒माना॒दापः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति।

तद्व॑श॒होता॑ऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑तिर्वै द॑श॒होता॑। य ए॒वन्तप॑सो

वी॒र्यं॑ वि॒द्वाः स्तप्य॑ते। भव॑त्ये॒व। तद्वा इ॒दमापः॑

स॒लिल॑मासीत्। सो॑ऽरोदीत्प्र॒जाप॑तिः॥५२॥

स कस्मा॑ अ॒ज्ञि। यद्य॒स्या अ॑प्र॒तिष्ठा॒या इति॑।

यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत। सा पृ॒थिव्य॑भवत्। यद्व॒मृष्ट॑। तद॒न्तरि॑क्षमभवत्।

यद॒ध्व॑मुद॒मृष्ट॑। सा द्यौ॑रभवत्। यद॒रोदी॑त्। तद॒नयो॑

रोद॒स्त्वम्॥५३॥

य ए॒वं वेद॑। नास्य॑ गृ॒हे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षाल्लो॑कानां॒ जन्म॑।

य ए॒वमे॒षाल्लो॒कानां॑ जन्म॒ वेद॑। नैषु लो॒केष्वार्ति॑माच्छति।
स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्
प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स
ज॒घना॑दसु॒रान॑सृजत॥५४॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रे॑ऽन्नमदुहत्। याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्।
तामपा॑हत। सा तमि॑स्त्राऽभवत्। सो॑का॒मयत् प्रजा॑येयेति।
स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स प्र॒जन॑नादेव
प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः। प्र॒जन॑ना॒द्धेना॑
असृ॑जत॥५५॥

ताभ्यो॑ दा॒रुमये॒ पात्रे॒ पयो॑ऽदुहत्। याऽस्य॒ सा
त॒नूरासी॑त्। तामपा॑हत। सा जो॒त्स्ना॑ऽभवत्। सो॑का॒मयत्
प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽन्तर्वा॑नभवत्। स
उ॒पप॒क्षाभ्या॑मेव॒र्तून॑सृजत। तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॑ घृ॒तम॑दुहत्।
याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त्॥५६॥

तामपा॑हत। सो॑ऽहोरा॒त्रयोः॑ स॒न्धिर॑भवत्। सो॑का॒मयत्

प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
 मुखाद्देवानसृजत। तेभ्यो हरिते पात्रे सोममदुहत्। याऽस्य
 सा तनूरासीत्। तामपाहत। तदहरभवत्॥५७॥

एते वै प्रजापतेर्दीहाः। य एवं वेद। दुह एव प्रजाः। दिवा
 वै नोऽभूदिति। तद्देवानान्देवत्वम्। य एवन्देवानान्देवत्वं
 वेद। देववानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां जन्म। य
 एवमहोरात्राणां जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति॥५८॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत।
 प्रजापतिः प्रजा असृजत। तद्वा इदं मनस्येव परमं
 प्रतिष्ठितम्। यदिदङ्किञ्च। तदेतच्छ्वोवस्यसन्नाम ब्रह्म।
 व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी व्युच्छति। प्रजायते
 प्रजयां पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति। य एवं
 वेद॥५९॥

अग्निरजायत तद्भूयोऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतासृजत घृतमदुहद्याऽस्य सा
 तनूरासीदहरभवदृच्छति वेदं (इदं धूमोऽग्निर्योतिरर्चिर्मरीचय उदारास्तद्वन् स जघनात्सा तमिस्रा
 स प्रजननात्सा जोत्सा स उपपक्षाभ्यां सौऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखान्तदहर्देववान्मृन्मये दारुमये

रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽत्रं पर्यो घृतं सोमम् ॥ १॥ [१]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरन्देवानाम्। तं प्राहिणोत्।
परेहि। एतेषान्देवानामधिपतिरेधीति। तन्देवा अब्रुवन्।
कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसि वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति मा
देवा अवोचन्निति। अथ वा इदन्तरहि प्रजापतौ हर
आसीत्॥६०॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ।
अथाहमेतेषान्देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहं
स्यामित्यब्रवीत्। एतत्प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्।
यदेतद्ववीषीति। को ह वै नाम प्रजापतिः। य एवं
वेद॥६१॥

विदुरेन्नाम्ना। तदस्मै रुक्मङ्गत्वा प्रत्यमुञ्चत्। ततो वा
इन्द्रो देवानामधिपतिरभवत्। य एवं वेद। अधिपतिरेव
समानानां भवति। सोऽमन्यत। किङ्किं वा अकरमिति।
स चन्द्रं म आहरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य

एवं वेद॥६२॥

चन्द्रवानेव भवति। तन्देवा अब्रुवन्। सुवीर्यो मर्या यथा
गोपायतु इति। तत्सूर्यस्य सूर्यत्वम्। य एवं वेद।
नैनन्दभ्रोति। कश्च नास्मिन्वा इदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति।
तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम्। य एवं वेद। इन्द्रियाव्यैव भवति॥६३॥

अयं वा इदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम्।
य एवं वेद। परमामेव काष्ठां गच्छति। तन्देवाः संमन्तं
पर्यविशन्। वसवः पुरस्तात्। रुद्रा दक्षिणतः। आदित्याः
पश्चात्। विश्वे देवा उत्तरतः। अङ्गिरसः प्रत्यश्वम्॥६४॥

साध्याः पराश्वम्। य एवं वेद। उपैनं समाः
सर्विंशन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता
अस्मै नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः।
दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत। ता मुखं
पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः॥६५॥

पुश्चात्पर्यायन्। स पुश्चात्पर्यवर्तयत। ता मुखं
पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखंन्दक्षिणतः। मुखं पुश्चात्।
उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः पर्यवर्तयत। ता मुखं
पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखंन्दष्विणतः। मुखं पुश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्टान्यवर्तयत।
ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि
च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वय्यं एवं वेदैन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यञ्चं मुखंन्दक्षिणतो मुखं पुश्चान्नवं च॥१०॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतन्दशहोतारमप
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयान्भवत्। यः कामयेत
बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रायुञ्जीत। बहोरेव
भूयान्भवति। सौऽकामयत वीरो म आज्ञायतेति। स

दशहोतुश्चतुर्होतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म
आजायेतेति। स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य
वीरो जायते। सोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति। स
चतुर्होतुः पञ्चहोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति
पशुमान्भवत्। यः कामयेत पशुमान्त्स्यामिति। स
पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति।
स पञ्चहोतुष्पङ्क्तोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्त्युतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे
कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः।
सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः
सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यंभवत्। आऽस्य सोमपः

सोमयाज्यं जायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्।
 आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं
 प्रयुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य
 सोमपः सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा
 प्रतितिष्ठति॥ ७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गल्लोकमायन्।
 तैऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमृतः प्रदानं वा
 उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारय्यंजं विधायायास्यम्।
 आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं कल्पयेति। तस्य वा
 इयङ्कृतिः॥ ७२॥

यदिदङ्किञ्च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं
 मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्भ्यो देवेभ्यो हव्यं
 वहति। य एवं वेद। उपैनय्यंजो नमति। यो वै
 चतुर्होतृणान्निदानं वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै
 दशहोतुर्निदानम्। दशपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि
 पञ्चहोतुः। पशुबन्धषड्द्वौतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै

चतुर्होतृणान्निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥ ७३॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवेषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठन्देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते।

अ॒यमा॑गन्। अ॒यमवा॑सा॒दिति॑। की॒र्तिर॑स्य॒ पूर्वाऽऽग॑च्छति
ज॒नता॑माय॒तः। अथो॑ ए॒नं प्रथ॑मेनै॒वानु॑ बु॒ध्यन्ते॑। अ॒यमा॑गन्।
अ॒यमवा॑सा॒दिति॑॥ ३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षट्॥१॥ [१]

दक्षि॑णां प्रति॒ग्रही॑ष्यन्त्सप्तद॑श॒कृत्वोऽपा॑न्यात्। आ॒त्मान॑मे॒व
समि॑न्धे। तेज॑से वी॒र्या॑य। अथो॑ प्र॒जाप॑तिरे॒वैना॑ भू॒त्वा
प्रति॑ गृह्णाति। आ॒त्मनोऽना॑त्यै। यद्ये॒नमा॑र्त्वि॒ज्याद्वृ॑तः
सन्त॑न्नि॒रहरे॑रन्। आ॒ग्नी॑ध्रे जुहु॒याद्व॑श॒होतार॑म्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठन्। प्र॒ति॒लो॒मं वि॒ग्राह॑म्॥ ४॥

प्रा॒णाने॒वास्यो॑प॑ दासयति। यद्ये॒नं पु॑न॒रुप॑ शि॒क्षेयुः॑।
आ॒ग्नी॑ध्रे ए॒व जु॑हु॒याद्व॑श॒होतार॑म्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न।
प॒श्चात्प्रा॑डासी॒नः। अ॒नु॒लो॒मम॑वि॒ग्राह॑म्। प्रा॒णाने॒वास्मै॑
कल्प॑यति। प्राय॑श्चि॒त्ती वा॑ग्धो॒तेत्यृ॑तु॒मुखः॑तु॒मुखे जु॑होति।
ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्प॑यति। कल्प॑न्तेऽस्मा ऋ॒तवः॑॥ ५॥

कृ॒ता अ॑स्मा ऋ॒तव॑ आ॒यन्ति॑। षड्द्वो॒ता वै भू॒त्वा

प्रजापतिरिदं सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि
गायत्रीमसृजत। तद्गायत्रीयंशं आर्च्छत्। तामाऽलभत।
गायत्रिया अधि छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं।
तत्सामं यशं आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
यशं आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यशं आर्च्छत्।
तमाऽलभत। सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यशं आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यंवत। इन्द्रं इव
यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यंवते।
यद्वा इदङ्किञ्च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं

धामं। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहंमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्रङ्गहीयाथ्यद्वा॥२॥ [२]

यो वा अविद्वान्निवर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिलौके
भवति। अथ यो विद्वान्निवर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिलौके
भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षश्च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।
अग्निर्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
वायुर्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षन्यवर्तयत।
तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
द्यौर्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
तान्पोषान्पुष्यति। याऽस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्यश्च च॥३॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्यापं
 क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
 तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासःप्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापं
 क्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापा
 तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥
 चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापं
 क्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः।
 पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते।

य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापं
क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
षष्ठमिन्द्रियस्यापंक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं क्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापंक्रामत्।
तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्स्तल्पं प्रति
गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापं
क्रामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापंक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापं कामति।
 यद्वा इदङ्किञ्च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्।
 तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृह्णीयात्।
 तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्।
 इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
 हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाकामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापंकामत्यष्टममिन्द्रियस्यापाकाम-
 च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं
 मनोस्तत्पुन्यतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्धं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं संतमन्तम्।
 तदेतेन द्वे तामेतेनेकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनेकम्॥॥४॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सूत्रमासंत। केन
 ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन प्रजा असृजन्तेति।
 प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन प्रजा
 असृजन्त। यच्चतुर्होतारः सूत्रमासंत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै
 ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
 केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
 तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत।
 यथ्यङ्घ्रोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
 तेनतूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन सुवरायन्। केनेमाल्लोकान्त्समन्तन्वन्नि
 अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन सुवरायन्।
 तेनेमाल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य
 गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा
 अर्यमणं वेद। दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो
 वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्यं प्रशंसन्ति।
 आर्यावसतिर्भवति। य एवं वेद॥२०॥

यद्वा इदङ्किञ्च। तत्सर्वं चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधि
यज्ञो निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत्। अहमेव
भूयो वेद। यश्चतुर्होतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद।
यश्चतुर्होतृन् वेद। यो वै चतुर्होतृणां होतृन् वेद। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति॥ २१॥

सर्वा दिशोऽभि जंयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणां होता।
सोमश्चतुर्होतृणां होता। अग्निः पञ्चहोतृणां होता।
धाता षड्होतृणां होता। अर्यमा सप्तहोतृणां होता। एते
वै चतुर्होतृणां होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जंयति॥ २२॥

आर्ध्वन्नार्ध्वन्नित्येवं वेदंति सर्वा दिशोऽभि जंयति (वै तेन सत्रङ्केन ॥)॥५॥ [५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतोऽशयत्।
आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्।
ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। ताः
कुसिन्धुमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं

ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥ २३ ॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दृशपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप
पर्यावर्तन्त। त उपौहः३ चत्वार्यङ्गानि। तस्मादृशपूर्णमासयोर्यज्ञ
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्येरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहल्लौमं छुर्वी
मा३ समस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानाय्यज्ञक्रतोः॥ २४ ॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते
पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्तस्तनावाण्डौ
शिञ्जमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।
षड्त्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः
सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५ ॥

ता उपौहन्तसप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे

सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिः हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानाथ्यैज्ञक्रतोरेध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥६॥ — [६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोऽग्निरेब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
सोऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
एतांश्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स
आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।
आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति।
समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि।
लोमं छवीं माऽसमस्थिं मज्जानम्॥ २८॥

तानि चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
 पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तानि
 चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्संसमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
 सप्त चात्मनः शीर्षण्यन्प्राणान्तस्पृणोति। आदित्यस्य च
 सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि।
 द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्।
 सर्वं चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
 गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥७॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
 सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्त्र्यन्तर्वत्नी।
 हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।

स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
भवति। तस्यासुरेवार्जीवत्॥ ३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत।
तत्पितृणां पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव
स्वानां भवति॥ ३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य
एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति।
नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवा
देवत्राऽभवत्। तदनु देवानसृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य
एवन्देवानान्देवत्वं वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि
वा एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः।
तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥ ३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥८॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरियात्। न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरेति। न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्। अद्ध्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि संपवते॥३५॥

अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि संपवते। अग्नेः पवते। अग्निमभि पवते। अग्निमभि सं पवते। अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पवते। अन्तरिक्षमभि सं पवते। आदित्यात्पवते॥३६॥

आदित्यमभि पवते। आदित्यमभि सं पवते। द्योः पवते। दिवमभि पवते। दिवमभि सं पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभि पवते। दिशोऽभि संपवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वा प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एवं वेद। स वा एष प्राण एव। अथ यदक्षिणतो वाति। मातरिश्वेव भूत्वा दक्षिणतो वाति। तस्मादक्षिणतो वान्तं विद्यात्। सर्वा दिश आ वाति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सं वातीति। स वा एष मातरिश्वेव। अथ यत्पश्चाद्वर्ति। पवमान एव भूत्वा पश्चाद्वर्ति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति। पूतमश्जाति। य एवं वेद। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति। सवितैव स्वानां भवति। य एवं वेद। स वा एष सवितैव। ते य एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनन्दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। दक्षिणत

इतरान्पाप्मनः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुप
वदन्ति। य एवास्यं पश्चात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति।
पश्चादितरान्पाप्मनः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुप
वदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति॥ ४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मनः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं
नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मृष्टयेदिव।
क्राथयेदिव। शृङ्गायेतैव। उत मोप वदेयुः। उत मे
पाप्मानमप हन्युरिति। स यान्दिशं सनिमेष्यन्त्स्यात्।
यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्।
सातमेव रदितव्यं ढङ्गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तञ्जनपदं
पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य
एवं वेद॥ ४२॥

वेद सं पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः
पाप्मानस्तां स्तेपं घ्नन्तीत्यष्टौ च॥ १॥

[१]

प्रजापतिः सोमः राजानमसृजत। तन्नयो वेदा

अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता
सावित्री। सोम५ राजानश्चकमे। श्रद्धामु स चकमे।
साऽऽहं पितरं प्रजापतिमुपससार। त५ होवाच। नमस्ते
अस्तु भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वां पद्ये। सोमं वै राजानङ्कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्या उ ह स्थांगरमलङ्कारङ्कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। ता५ होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
त५ होवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एत५
स्थांगरमलङ्कारङ्कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।

चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
 सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
 आस्यार्धव्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥१०॥

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा
 एतन्दशहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण।
 पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
 इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
 प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।

षड्भूतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहूतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै
 चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
 वै नामैषः। तं वा एतश्चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्हूतेत्याचक्षते
 पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
 नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयै नानाख्यातार इति। तस्मान्नु
 हैनांश्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणां
 हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
 वेद॥५०॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमन्नो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
 विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
 अग्ने शर्ध महते सौभगाय। तव द्युमन्युत्तमानि सन्तु।
 सञ्जास्पत्य९ सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महा९
 सि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघा९सति॥१॥

ता९स्त्ववृत्रहञ्जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो
 नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः।
 मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
 विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वा९
 अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदीचो अपशूराधरा च
 ऊरौ। यथा तव शर्मन्मदेम। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे
 वृत्राय हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथङ्गवेषण९
 हरिभ्याम्। उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्ठास्य

रोद॑सी महि॒त्वा। इन्द्रो॑ वृ॒त्राण्य॑प्र॒तीज॑घ॒न्वान्॥३॥

ह॒व्य॒वाह॑मभिमातिषाहम्। र॒क्षो॒हणं॑ पृ॒तना॑सु जि॒ष्णुम्।
ज्योति॑ष्मन्त॒न्दीद्य॑तं पु॒रन्धि॑म्। अ॒ग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृ॒त॒मा हु॑वेम।
स्वि॑ष्टम॒ग्ने अ॒भि तत्पृ॑णाहि। वि॒श्वा दे॒व पृ॒तना॑ अ॒भि प्य।
उ॒रु॒न्नः प॒न्था॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्म॒द्धेह्य॒जर॑न्न आयुः।
त्वाम॑ग्ने ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं म॒र्तास॑ ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। वि॒श्वा॒नि नो॑
दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः। सिन्धु॑न्न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्ने
अ॒त्रि॒वन्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ः स॒नोतु॑ नः।
पू॒षे॒मा आ॒शा अनु॑वेद् सर्वाः॥५॥

सो अ॒स्माः॑ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑
सर्व॑वीरः। अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्न॑। त्वम॑ग्ने स॒प्रथा॑
अ॒सि। जुष्टो॑ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञध्वि॑त॒न्वते॑। अ॒ग्नी
रक्षा॑ः॒सि से॑धति। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शु॒चिः पा॒वक॑ ईड्यः।

अग्ने॒ रक्षा॑ णो॒ अ॒हंसः॑ ॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व॒ रीष॑तः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अग्ने॒ ह॒सि॒
न्य॑त्रिणम्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे क्षये॑ शुचि॒व्रत॑। आ वा॑त
वाहि॑ भेष॒जम्। वि वा॑त वाहि॒ यद्रपः॑। त्व॒ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वाना॑न्दू॒त ईय॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वातः॥७॥

आ सिन्धो॑रा प॒रा॒वतः॑। दक्ष॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रा॒न्यो वा॑तु
यद्रपः॑। यद॒दो वा॑त ते गृ॒हे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑
नो दे॒हि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धे॒हि भेष॑जम्। ततो॑ नो म॒ह
आ॒व॒ह। वा॑त आ॒वातु॑ भेष॒जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे ॥८॥

प्र ण॒ आयू॑षि ता॒रिष॑त्। त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑। अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः। अ॒या सन् ह॒व्यम॑हिषे। अ॒या नो॑ धे॒हि भेष॑जम्। इ॒ष्टो
अ॒ग्निरा॑हु॒तः। स्वाहा॑कृतः पि॒प॒र्तु नः॑। स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दन्न॑मः।
का॒मो भू॑तस्य॒ भव्य॑स्य। स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति॥९॥

स इ॒दं प्रति॑ पप्रथे। ऋ॒तूनु॑त्सृ॒जते॑ व॒शी। का॒मस्त॑दग्ने
सम॑वर्त॒ताधि॑। मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मय्य॑दासीत्। स॒तो

बन्धुमसंति॒ निर॑विन्दन्। हृदि॒ प्रती॑ष्यां क॒वयो॑ मनी॒षा।
 त्वया॑ मन्यो स॒रथं॑मा॒रुजन्तः॑। ह॒र्षमा॑णासो धृ॒षता॑ म॒रुत्वः॑।
 तिग्मे॑ष॒व आयु॑धा स॒ःशि॒शा॒नाः। उप॒ प्रय॑न्ति॒ नरो॑
 अ॒ग्निरू॑पाः॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वास॑ दे॒वः। म॒न्युर॒होता॒ वरु॑णो वि॒श्ववे॑दाः।
 म॒न्युर्वि॑श ईडते दे॒वय॑न्तीः। पा॒हि नो॑ मन्यो॒ तप॑सा श्रमे॑ण।
 त्वम॑ग्रे व्रत॒भृच्छु॑चिः। दे॒वाः आसा॑दया इ॒ह। अ॒ग्रे ह॒व्याय॑
 वोढ॑वे। व्र॒तानु॑बिभ्र॒द्व्रत॑पा अदा॒भ्यः। यजा॑ नो दे॒वाः अ॒जरः॑
 सु॒वीरः॑। दध॒द्रत्नानि॑ सुविदा॒नो अ॑ग्रे। गो॒पाय॑ नो जी॒वसे॑
 जात॑वेदः॥११॥

जिघांसत्यग्निं त्रां अघ्नन्वानोऽते सर्वा अहंसो वातो हृदे राजत्यग्निरूपाः सुविदानो अग्न एकं च॥१॥

[१]

चक्षु॑षो हे॒ते मन॑सो हे॒ते। वाचो॑ हे॒ते ब्र॒ह्म॑णो हे॒ते। यो
 मा॑ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निङ्कु॑णु। यो मा॒ चक्षु॑षा॒
 यो मन॑सा। यो वा॒चा ब्र॒ह्म॑णाऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तया॑ऽग्ने
 त्वं मे॒न्या। अ॒मुम॑मे॒निङ्कु॑णु। यत्किञ्चा॒सौ मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा।

यज्ञैर्जुहोति यजुषा हविर्भिः॥१२॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या सविंदानः। पुरादिष्टादाहुतीरस्य हन्तु।
यातुधाना निर्ऋतिरादुरक्षः। ते अस्य घन्त्वन्तेन सत्यम्।
इन्द्रेष्टिता आज्यमस्य मधन्तु। मा तत्समृद्धिं यदसौ
करोति। हन्मि तेऽहङ्कृतं हविः। यो मे घोरमचीकृतः।
अपाञ्चौ त उभौ बाहू। अपनह्याम्यास्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्। अग्नेर्देवस्य
ब्रह्मणा। सर्वन्तेऽवधिषङ्कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्।
यज्ञन्देवेषु नस्कृधि। स्विष्टमुस्माकं भूयात्। माऽस्मान्प्रापन्नरात
अन्ति दूरे सतो अग्ने। भ्रातृव्यस्याभिदासतः॥१४॥

वषट्कारेण वज्रेण। कृत्यां हन्मि कृतामहम्। यो मा
नक्तन्दिवा सायम्। प्रातश्चाहो निपीयति। अद्या तमिन्द्र
वज्रेण। भ्रातृव्यं पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तन्त्वा।
प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। ईडे

अग्निर्विपश्चितम् ॥१५॥

गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानन्धितावानम्। अग्ने शक्ये
ते वयम्। यमन्देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम।
अवतं मा समनसौ समोकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ
मामवतञ्जातवेदसौ। शिवौ भवतमद्य नः। स्वयङ्कुण्वानः
सुगमप्रयावम् ॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्नं सुधस्थमनु पश्यमानः।
आ तन्तुमग्निर्दिव्यन्ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने। त्वं पन्था
भवसि देवयानः। त्वयाऽग्ने पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः
संधमादं मदेम। उदुत्तमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमश्रुत।
अवाधमानि जीवसे ॥१७॥

वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तो
अशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उदंशेन
पतिविद्ये जिगाय। त्रिशदस्या जघनय्यौजनानि। उपस्थ
इन्द्रं स्थविरं बिभर्ति। सेना ह नाम पृथिवी धनञ्जया।

विश्वव्यं॑चा॒ अदि॑तिः॒ सूर्य॑त्वक्। इन्द्रा॑णी दे॒वी प्रा॒सहा॒
ददा॑ना॥१८॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॒ शर्म॑ यच्छतु। आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः।
ध्रुव॑स्ति॒ष्ठावि॑चाचलिः। वि॒शस्त्वा॒ सर्वा॑ वाञ्छन्तु।
मा त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॑ भ्रशत्। ध्रु॒वा द्यौर्ध्रु॒वा पृ॑थि॒वी।
ध्रुव॑द्वि॒श्वमि॑द॒जग॑त्। ध्रु॒वा ह॒ पर्व॑ता इ॒मे। ध्रु॒वो राजा॑
वि॒शाम॒यम्। इ॒हैवै॒धि मा व्य॑थिष्ठाः॥१९॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः। इन्द्र॑ इवे॒ह ध्रु॒वस्ति॑ष्ठ। इ॒ह रा॑ष्ट्रमु॒
धार॑य। अ॒भि॒ति॑ष्ठ पृ॒तन्य॑तः। अधे॑रे सन्तु शत्र॑वः। इन्द्र॑ इव
वृ॒त्रहा॑ तिष्ठ। अ॒पः क्षे॒त्राणि॑ स॒ञ्जय॑न्। इन्द्र॑ ए॒णम॑दीधरत्।
ध्रु॒वन्ध्रु॒वेण॑ ह॒विषा॑। तस्मै॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒यश्च॒
ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑॥२०॥

हृविर्भिरास्यमभि दासंतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददाना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥२॥ [२]

जुष्टी॑ नरो ब्रह्म॑णा वः पि॒तृणा॑म्। अक्ष॑मव्यय॒न्न कि॒ला॑रिषाथ।
यच्छ॑क्र॒रीषु॑ बृ॒हता॑ रवे॒ण। इन्द्रे॑ शुष्म॒मद॑धाथा वसिष्ठाः।

पाव॒का नः॑ सर॑स्वती। वाजे॑भिर्वा॒जिनी॑वती। य॒ज्ञं व॑ष्टु धि॒या
व॑सुः। सर॑स्वत्य॒भिनी॑ नेषि॒ वस्यः॑। मा प॑स्फरीः पय॑सा॒ मा
न॒ आध॑क्। जुष॑स्व नः स॒ख्या वे॒श्या च॥ २१॥

मा त्वक्षेत्रा॒ण्यर॑णानि गन्म। वृ॒ञ्जे ह॒विर्नम॑सा ब॒र्हिर॒ग्नौ।
अया॑मि॒ स्रुग्धृ॑तवती सुवृ॒क्तिः। अम्य॑क्षि सद्म॒ सदे॑ने
पृथि॒व्याः। अश्रा॑यि य॒ज्ञः सूर्ये॑ न चक्षुः॑। इ॒हार्वा॑श्चमति
ह्वये। इन्द्रं॑ जैत्राय॒ जेत॑वे। अ॒स्माक॑मस्तु के॒वलः।
अ॒र्वाश्च॒मिन्द्र॑म॒मुतो॑ हवामहे। यो गो॒जिद्धं॒ न जिद॑श्च॒जिद्यः॥ २२॥

इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञवि॑ह॒वे जु॑षस्व। अ॒स्य कु॑र्मो हरि॒वो मे॒दिन॑न्त्वा।
असं॑मृष्टो जायसे मातृ॒वोः शुचिः॑। म॒न्द्रः क॒विरुद॑तिष्ठो
वि॒वस्व॑तः। घृ॒तेन॑ त्वा वर्धयन्न॒ग्र आ॑हुत। धू॒मस्ते॑
के॒तुर॑भवद्दिवि श्रि॒तः। अ॒ग्नि॒रग्रे॑ प्रथ॒मो दे॒वता॑नाम्।
संया॑तानामुत्त॒मो विष्णु॑रासीत्। यज॑मानाय परि॒गृह्य॑ दे॒वान्।
दी॒क्षये॒द५ ह॒विरा ग॑च्छतन्नः॥ २३॥

अ॒ग्निश्च॑ विष्णो॒ तप॑ उत्त॒मं म॒हः। दी॒क्षापा॒लेभ्यो॒ऽवन॑त॒५ हि

शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः सविन्दानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय
धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति
भुवनानि विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णव
उरुगायाय दाशत्॥२४॥

प्र यः सुत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
ध्रुवासौ अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमा
चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धिन्देवस्यदेवस्य मुहा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व
याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः

शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणाय।
अश्विनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय
विप्रा। प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।
अविष्टन्धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अह्वयन्नो
अस्तु। आवान्तोके तनये तूतुजानाः। सुरत्नासो
देववीतिङ्गमेम॥२७॥

त्वः सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूः। त्वदन्दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः।
त्वष्टृषा वृषत्वेभिर्महित्वा। द्युम्नेभिर्द्युम्यभवो नृचक्षाः।
अषाढय्युत्सु पृतनासु पप्रिम। सुवर्षामप्स्वावृजनस्य
गोपाम्। भरेषुजाः सुक्षितिः सुश्रवसम्। जयन्तन्त्वामनु
मदेम सोम। भवा मित्रो न शेव्यो घृतासुतिः। विभूतद्युम्न
एव या उ सप्रथाः॥२८॥

अधा ते विष्णो विदुषा चिदध्यः। स्तोमो यज्ञस्य राध्यो

हविष्मन्तः। यः पूर्याय वेधसे नवीयसे। सुमञ्जानये
 विष्णवे ददाशति। यो जातमस्य महतो म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु
 श्रवो॑भिर्युज्यं चिद॒भ्यसत्। तमु॑ स्तोतारः पू॒र्व्यय्यँथा॑ वि॒द
 ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ ह॒विषा॑ पिप॒र्तन। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑
 चिद्वि॒वक्त॑न। बृ॒हत्ते॑ वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥२९॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्त्रुवः॑। ह॒री इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्र॑ सु॒खत॑मे
 रथे॑। ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑ते॒महे। वि॒दथे॑ श॑सिष॒ हरी॑। य ऋ॒त्वियः
 प्र॑ते॒ वन्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्यत॑ म॒दम्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः।
 हरि॑भि॒श्चारु॒ सेच॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ॒ त्वा॑ वि॒शन्तु॥३०॥

हरि॑व॒र्षस॒ङ्गिरः॑। आच॑र्षणि॒प्रा वृ॑ष॒भो जना॑नाम्। राजा॑
 कृ॒ष्टीना॑ पुरु॒हूत इन्द्रः॑। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्त्वा
 हरी॑ वृष॒णाय॑ ह्य॒र्वाङ्। प्र॒ यत्सि॒न्धवः॑ प्र॒स॒वय्यँ॑दायन्। आपः
 समु॒द्रश्च॑ र॒थ्येव॑ जग्मुः। अत॑श्चि॒दिन्द्रः॑ स॒दसो॑ वरी॒यान्।
 यदी॑ सोमः पृ॒णति॑ दु॒ग्धो अ॒शुः। ह॒याम॑सि॒ त्वेन्द्र॑
 या॒ह्यर्वाङ्॥३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
 प्रास्मा९ अ॒व॒ पृत॑नासु प्रयुत्सु। इन्द्राय॒ सोमाः॑ प्र॒दिवो॒
 विदा॑नाः। ऋ॒भुर्येभि॑र्वृष॒पर्वा॑ विहा॒याः। प्र॒यम्य॑माणान्प्रति
 षू गृ॒भाय॑। इन्द्र॒ पिब॑ वृष॒धूत॑स्य वृष्णाः। अहे॑डमान
 उप॑याहि य॒ज्ञम्। तुभ्यं॑ पवन्त॒ इन्द्र॑वः सु॒तासः॑। गावो॒ न
 व॑ज्रिन्स्व॒मोको॒ अच्छ॑॥ ३२॥

इन्द्रा ग॑हि प्रथ॒मो य॒ज्ञिया॑नाम्। या ते॑ का॒कुत्सु॑कृता॒ या
 वरि॑ष्ठा। यया॒ शश्व॑त्पिब॑सि मध्वं ऊ॒र्मिम्। तया॑ पाहि प्र ते॑
 अध्व॑र्युर॒स्थात्। सन्ते॒ वज्रो॑ वर्ततामिन्द्र ग॒व्युः। प्रा॒तर्यु॑जा
 वि बो॑धय। अ॒श्विना॒वेह॑ गच्छ॒तम्। अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑।
 प्रा॒तर्या॑वा॒णा प्रथ॑मा य॒जध्व॑म्। पुरा॒ गृध्रा॑दर॒रुषः॑ पिबाथः।
 प्रा॒तर्हि॑ य॒ज्ञम॒श्विना॒ दधा॑ते। प्रश॑सन्ति क॒वयः॑ पूर्॒वभाजः॑।
 प्रा॒तर्य॑जध्वम॒श्विना॑ हि॒नोत॑। न सा॒यम॑स्ति दे॒व्या अ॑जुष्टम्।
 उ॒तान्यो॑ अ॒स्मद्य॑जते॒ विचा॑यः। पूर्॒वः पूर्॒वो य॑ज॒मानो॒
 वर्नी॑यान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतन्नो दाशन्नामाभिःश्रीर्गमेम सप्रथां भजामहे विशन्तु याह्यर्वाडच्छं पिबाथप्सद्वं॥ ३॥

[३]

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॒ असि॑क्रि च। इ॒दं
 र॑जनि रजय। कि॒लासं॑ प॒लितश्च॒ यत्। कि॒लासं॑श्च
 प॒लितश्च॑। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। आ नः॒ स्वो अ॑श्नुतां
 वर्णः॑। परा॑ श्वे॒तानि॑ पातय। अ॒सित॑न्ते नि॒लय॑नम्।
 आ॒स्थान॑म॒सित॑न्तव॑॥ ३४॥

अ॒सि॑क्रियस्योषधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थि॒जस्य॑
 कि॒लास॑स्य। त॒नूज॑स्यं च॒ यत्त्व॑चि। कृ॒त्यया॑ कृतस्य॒ ब्रह्म॑णा।
 लक्ष्मं॑ श्वे॒तम॑नीनशम्। स॒रूपा॑ नाम॒ ते मा॒ता। स॒रूपो॑ नाम॒
 ते पि॒ता। स॒रूपाऽस्यो॑षधे॒ सा। स॒रूपमि॑दङ्गु॒धि॥ ३५॥

शुन॑ ह॒वेम॑ म॒घवा॑न॒मिन्द्र॑म्। अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तमं॑ वाज॑सातौ।
 शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जित॑न्धना॒नाम्।
 धू॒नुथ॑ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु। नि वो॒ वना॑ जिह॒ते
 याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमा॒तरः॑। यु॒धे
 यदु॑ग्राः पृष॑तीरयु॒ग्धम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। वि॒विश्च॑न्ति॒

वनस्पतीन्॥३६॥

प्रोवा॑रत मरु॒तो दु॒र्मदा॑ इव। देवा॑सुः सर्व॒या वि॒शा। पुरु॒त्रा
हि स॒दृङ्मु॑सि। वि॒शो वि॒श्वा अ॒नु प्र॒भु। स॒मत्सु॑ त्वा हवामहे।
स॒मत्स्व॒ग्निम॑वसे। वा॒जय॒न्तो ह॒वाम॑हे। वा॒जेषु॑ चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वं सं॑वदध्वम्। स॒र्वो म॒नांसि॑ जानताम्॥३७॥

दे॒वा भा॒गय्यँ॑था पूर्वे॑। स॒ज्जाना॑ना उ॒पास॑त। स॒मा॒नो म॒त्रः
स॒मि॑तिः स॒मा॒नी। स॒मा॒नं म॒नः स॒ह चि॒त्तमे॑षाम्। स॒मा॒नङ्के॑तो
अ॒भि स॑ र॒भध्व॑म्। स॒ज्जाने॑न वो ह॒विषा॑ यजामः। स॒मा॒नी
व आ॑कू॒तिः। स॒मा॒ना हृद॑यानि वः। स॒मा॒नम॑स्तु वो म॒नः।
यथा॑ वः सु॒सहा॑सति॥३८॥

स॒ज्जान॑न्नः स्वैः। स॒ज्जान॑मर॒णैः। स॒ज्जान॑म॒श्विना॑ युवम्।
इ॒हास्मा॑सु नि॒यच्छ॑तम्। स॒ज्जानं॑ मे बृह॒स्पतिः॑। स॒ज्जान॑
स॒वि॒ता क॑रत्। स॒ज्जान॑म॒श्विना॑ युवम्। इ॒ह म॒ह्यन्नि॑ यच्छतम्।
उप॑ च्छा॒यामि॑व घृ॒णैः। अ॒गन्म॑ शर्म ते व॒यम्॥३९॥

अ॒ग्ने हि॑र॒ण्यस॑न्द॒शः। अ॒द॒भ्येभिः॑ स॒वितः॑ पा॒युभि॑द्वम्।

शिवेभिर्द्य परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय
नव्यसे। रक्षा माकिर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि नो
ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तव दंसना। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रुषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्तेनादित्याः॥४१॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो न
शैकिम। मेदस्वता यजमानाः। सुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोप शेकिम। यदि
दिवा यदि नक्तम्। एन एनस्योकरत्। भूतं मा तस्माद्भव्यं
च॥४२॥

द्रुपदादिव मुञ्चतु। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नः स्नात्वी
मलादिव। पूतं पवित्रेणैवाज्यम्। विश्वे मुञ्चन्तु मेनसः।

उद्वयन्तमसुस्परिं। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्दैवत्रा
सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥४३॥

तवं कृधि वनस्पतीं ज्ञानतामसति वयं भरादित्याश्च नवं च॥४॥ [४]

वृषासो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मान्त्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग
ऋ॒तयुः॑ श॒तायुः॑। स मा॒ वृषा॑णवृषभङ्क॑णोतु। प्रि॒यं वि॒शा
सर्व॑वीर॒ सु॒वीरम्। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृषभो
र॑णत्। वृ॒त्रहा॒ सोम॑पीतये। यस्ते॑ शृङ्ग॒ वृषो॑नपात्।
प्र॑णपात्कुण्ड॒पाय्यः॑। न्य॑स्मिन्दध्र॒ आ मनः॑॥४४॥

त॒सु स॒ध्रीची॑रू॒तयो॑ वृ॒ष्णि॑यानि। पौ॒स्य॑ानि नि॒युतः॑
सश्चुरि॒न्द्रम्। स॒मु॒द्र॒न्न सि॒न्ध॒व उ॒क्थ॑शुष्माः। उ॒रु॒व्य॒च॒सङ्गि॑र
आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॒य गि॒रो अ॒नि॒शित॑सर्गाः। अ॒पः
प्रेर॑यन्त्सग॑रस्य बु॒धात्। यो अ॒क्षे॑णेव च॒क्रिया॑ श॒ची॑भिः।
विष्व॑क्त॒स्तम्भं॑ पृथि॒वीमु॒त द्याम्। अक्षो॑दय॒च्छव॑सा
क्षाम॑बुध्रम्। वा॒र्णवा॑त॒स्तवि॑षीभि॒रिन्द्रः॑॥४५॥

दृ॒ढान्यौ॑घ्रादु॒शमा॑न् ओजः॑। अवा॑भि॒नत्क॒कुभः॑ पर्व॑तानाम्।

आ नो॑ अग्रे सुके॒तुना॑। र॒यिं वि॒श्वायु॑पोषसम्। मा॒र्डीक॒न्धेहि॑
जीव॑से। त्व॑ सोम॒ म॒हे भ॒गम्। त्वय्यूनं॑ ऋ॒ताय॑ते।
दक्ष॑न्दधासि जीव॑से। रथ॑य्युञ्जते म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो
न मि॑त्रावरुणा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः संम्रा॑जा प॒यसा॑
न उ॒क्षत॑म्। वाच॑ सुमि॑त्रावरुणा॒ विरा॑वतीम्। प॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां
व॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत मरु॒तः सुमा॑यया। द्यां
व॑र्षयतमरु॒णाम॑रे॒पस॑म्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो रथ॑स्य
न॒प्रियः॑। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हर॑न् यासि॒
तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒व॒व्यय॑न्नसि॒तन्दे॒व व॒स्वः। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॑ सू॒र्यस्य॑।
च॒मे॒वावा॑धुस्तमो॑ अ॒प्स्वन्तः॑। प॒र्जन्या॑य॒ प्र गा॑यता।
दि॒वस्पु॑त्राय॒ मी॒ढुषे॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अ॒च्छां
व॑द त॒वस॑ङ्गीर्भि॒राभिः॑। स्तु॒हि प॒र्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास।
कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः। रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु॒ गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भमोषधीनाम्। गवाङ्कुणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः
 पुरुषीणाम्। तस्मा इदास्ये हविः। जूहोता मधुमत्तमम्।
 इडाँन्नः संयतङ्करत्। तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामित्। शुचिङ्घृतेन
 शुचयः सपर्यन्। नामानि चिदधिरे यज्ञियानि। असूदयन्त
 तनुवः सुजाताः॥४९॥

इन्द्रश्च नः शुनासीरौ। इमय्यँजं मिमिक्षतम्। गर्भन्धत्तः
 स्वस्तये। ययोरिदद्विँशं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो
 निहितो महश्च। शुनासीरावृतुभिः सध्विँदानौ। इन्द्रवन्तौ
 हविरिदञ्जुषेथाम्। आघाये अग्निमिन्धुते। स्तृणन्ति
 बरुहिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा। अग्न इन्द्रश्च
 मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युवः हि वृत्रहन्तमा। याभ्याः
 सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य मध्ये। प्रचर्षणी
 वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गर्विष्ठिषु तन्तुङ्गर्भः सुजाताः सखा सप्त च॥५॥ [५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती

स्तोम्याऽभूत्। इ॒मा जु॒ह्वा॑नायुष्म॒दा नमो॑भिः। प्रति॒ स्तोम॑ः
 सर॒स्वति जुष॑स्व। तव॒ शर्म॑न्प्रिय॒तमे॒ दधा॑नाः। उप॑स्थेयाम
 शर॒णन्न वृ॑क्षम्। त्रिणि॑ प॒दा विच॑क्रमे। विष्णु॑र्गो॒पा अदा॑भ्यः।
 ततो॒ धर्मा॑णि धा॒रयन्॑॥५१॥

तद॑स्य प्रि॒यम॒भि पाथो॑ अश्याम्। नरो॒ यत्र॑ देव॒यवो॒ मद॑न्ति।
 उ॒रु॒क्रम॑स्य॒ स हि ब॑न्धुरि॒त्था। विष्णोः॑ प॒दे पर॑मे मध्व॒
 उत्सः॑। क॒त्वा॒दा अ॑स्थु श्रेष्ठः॑। अ॒द्य त्वा॑ व॒न्वन्त्सु॑रे॒ष्णाः।
 मर्त॑ आनाश सुवृ॒क्तिम्। इ॒मा ब्र॑ह्म ब्रह्म॒वाह। प्रि॒या त॒ आ
 ब॒र्हिः सी॑द। वी॒हि सू॑र पुरो॒डाश॑म्॥५२॥

उप॑ नः सू॒नवो॒ गिरः॑। शृ॒ण्वन्त्व॑मृ॒तस्य॒ ये। सु॒मृ॒डीका॑ भ॒वन्तु
 नः। अ॒द्या नो॑ देव सवि॒तः। प्र॒जाव॑त्सावीः सौभ॑गम्। परा॑
 दु॒ष्प्रि॒यः सु॒व। वि॒श्वानि॑ देव सवि॒तः। दु॒रि॒तानि॒ परा॑ सु॒व।
 यद्ब॒द्रन्त॑न्म॒ आ सु॑व। शुचि॑म॒र्केर्बृ॑ह॒स्पति॑म्॥५३॥

अ॒ध्व॒रेषु॑ नमस्यत। अ॒ना॒म्योज॒ आ च॑के। या धा॒रय॑न्त
 दे॒वा सु॒दक्षा॒ दक्ष॑पिता॒रा। अ॒सुर्या॑य प्रम॑हसा। स इत् क्षेति॑

सुधि॑त॒ ओक॑सि॒ स्वे। तस्मा॒ इडा॑ पि॒न्वते॒ विश्व॑दानी॑। तस्मै॒
विशः॑ स्व॒यमे॒वान॑मन्ति। यस्मि॑न्ब्र॒ह्मा रा॒जनि॑ पूर्वं ए॒ति।
सकृ॑तिमिन्द्र॒ सच्यु॑तिम्। सच्यु॑तिञ्ज॒घन॑च्युतिम्॥५४॥

क॒नात्का॒भान्न॒ आ भ॑र। प्र॒यप्स्य॑न्नि॒व स॒क्थ्यौ। वि न॑
इन्द्र॒ मृधो॑ जहि। कनी॑खुनदिव सा॒पयन्। अ॒भि नः॑
सुष्टु॑तिन्नय। प्र॒जाप॑तिः स्त्रिया॒य्यंशः। मु॒ष्कयो॑रदधा॒त्सप॑म्।
का॒मस्य॑ तृप्ति॒मान॑न्दम्। तस्या॑ग्ने भाजये॒ह मा॑। मोदः॑ प्रमो॒द
आ॑नन्दः॥५५॥

मु॒ष्कयो॑र्निहि॒तः सपः॑। सृ॒त्वेव॑ का॒मस्य॑ तृ॒प्याणि। दक्षि॑णानां
प्रति॑ग्रहे। मन॑सश्चित्तमाकृ॒तिम्। वा॒चः स॒त्यम॑शीमहि।
प॒शूना॑ रूपमन्न॑स्य। यशः॑ श्रीः श्र॑यतां म॒यि। यथा॒ऽहम॑स्या
अ॒तृप॑ः स्त्रियै॒ पुमा॑न्। यथा॒ स्त्री तृ॒प्यति॑ पु॒ंसि प्रि॒ये
प्रि॒या। ए॒वं भग॑स्य तृ॒प्याणि॥५६॥

य॒ज्ञस्य॑ का॒म्यः प्रि॒यः। ददा॑मीत्य॒ग्निर्व॑दति। तथे॑ति वा॒युरा॑ह
तत्। ह॒न्ते॑ति स॒त्यश्च॑न्द्रमा॑। आ॒दि॒त्यः स॒त्यमो॑मिति।
आप॑स्तत्स॒त्यमा॑ भ॑रन्। यशो॑ य॒ज्ञस्य॑ दक्षि॑णाम्। अ॒सौ

मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।
वैश्वानरात्पुरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सन्न विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुपं ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न
दभाति तस्करः। नैना अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सङ्स्कृतत्रमुपं यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयन्तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधित। उपं ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।

रात्री स्तोमन्न जिग्युषीं। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्द्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानान्निषसाद मन्द्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। कं स्विदस्याः परमञ्जगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा
चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषीं। सहस्राक्षरा परमे
व्योमन्। तस्यांसमुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वांसस्तु गणवान्सजातवान्।
अस्य सुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्ना वाचं मनसा
उपासताम्। इन्द्रः सूरौ अतरद्रजांसि। सुषा सपत्ना
श्वशुरोऽयमस्तु। अयंसत्रूञ्जयतु जरहृषाणः। अयं
वा जयतु वाजसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः।

स॒ह॒स्रि॒यो दी॒प्यता॒मप्र॑युच्छन्। वि॒भ्राज॑मानः समिधा॒न
उ॒ग्रः। आ॒न्तरि॑क्षमरुह॒दग॒न्द्याम्॥६२॥

धा॒रय॑न्मु॒रोडा॑शं बृह॒स्पतिं ज॒घन॑च्युतिमान॒न्दो भग॑स्य तृ॒प्याण्य॒ग्नेः पृ॒थि॒वी यज्व॑न एतु प्र॒दिश॑श्चत॒स्रो
वाज॑सातौ च॒त्वारि॑ च॥६॥

वृषा॑ऽस्य॒ꣳशुर्वृष॑भाय॒ गृह्य॑से। वृषा॑ऽयमु॒ग्रो नृ॒चक्ष॑से। दि॒व्यः
क॑र्म॒ण्यो हि॒तो बृ॒हन्ना॑म। वृष॑भस्य॒ या क॒कुत्। वि॒षूवा॑न्
वि॒ष्णो भ॑वतु। अ॒यय्यौ मा॑म॒को वृषा॑। अथो॒ इन्द्र॑ इव
दे॒वेभ्यः॑। वि ब्र॑वीतु जने॑भ्यः। आयु॑ष्मन्तं॒ वर्च॑स्वन्तम्। अथो॒
अधि॑पतिं वि॒शाम्॥६३॥

अ॒स्याः पृ॒थि॒व्या अ॒ध्यक्ष॑म्। इ॒ममिन्द्र॑ वृष॒भङ्कु॑णु। यः सु॒शृङ्गः
सुवृष॑भः। क॒ल्याणो॒ द्रोण॑ आ॒हि॒तः। कार्षी॑वल प्रगाणेन।
वृष॑भेण॒ यजाम॑हे। वृष॑भेण॒ यज॑मानाः। अ॒क्रूरे॑णेव स॒र्पिषा॑।
मृ॒धश्च॒ सर्वा॒ इन्द्रे॑ण। पृ॒त॒नाश्च॒ जयाम॑सि॥६४॥

यस्या॒यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
शत्रु॑मा॒यन्त॑म्। अथो॒ हन्ति॑ पृ॒तन्य॑तः। नृ॒णाम॑हं प्र॒णीर॑सन्त।

अग्रं उद्भिन्दतामसत्। इन्द्र शुष्मन्तनुवा मेरयस्व। नीचा
विश्वा अ॒भिति॑ष्ठाभिमा॒तीः। नि शृ॑णीह्याबा॒धय्यो॑ नो अ॒स्ति।
उ॒रुन्नो॑ लो॒कङ्कु॑णुहि जीरदानो॥६५॥

प्रेह्यभि प्रेहि प्र भ॑रा सह॒स्व। मा विवे॑नो वि शृ॑णुष्व।
जने॑षु। उदी॑डितो वृषभ॒ तिष्ठ॑ शुष्मैः॑। इन्द्र शत्रू॑न्पुरो अ॒स्माकं
यु॒ध्या। अग्रे॑ जेता॒ त्वञ्ज॑या। शत्रू॑न्त्सहस॒ ओज॑सा। वि शत्रू॑न्
विमृ॑धो नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजात॒ विप्रः॑। रथ॒न्न धीरः॑
स्वपा॑ अतक्षम्। यदीद॑ग्रे प्रति॒त्वन्दे॑व॒ हर्याः॑॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र जैत्रा॑य
जज्ञि॑षे। स नः॒ सङ्का॑सु पारय। पृ॒तना॒साह्ये॑षु च। इन्द्रो
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒ सुव॑र्म॒हत्। वृ॒त्रहा॑ पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य सह॒सा सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य पृ॒तनानि॑
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि पुरो॑ रुरोज। स नः॒ पर॒स्पा वरि॑वः कृणोतु।
अ॒यङ्कृ॑तुरगृ॒भीतः॑। वि॒श्वजि॒दुद्भिदि॑त्सोमः॑। ऋषि॒र्विप्रः॑

काव्येन। वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः। साकङ्गन्मनसा यज्ञम्।
शिवो नियुद्धिः शिवाभिः। वायो शुक्रो अयामि ते। मध्वो
अग्रन्दिर्विष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोम पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र
वर्धय क्षत्रियाणाम्। अयं विशां विशपतिरस्तु राजा। अस्मा
इन्द्र महि वर्चांसि धेहि। अवर्चसङ्गणुहि शत्रुमस्य। इममा
भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्ष्मन्
क्षत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथाङ्घ्रिर्मदुधैव
धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मि त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयासि न परा जयासै। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सुपत्नः।
एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभि तिष्ठ शत्रूयतः

सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ। बलिमंग्रे अन्तित
 ओत दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिश्चिकिद्धि। बृहत्ते
 अंग्रे महि शर्म भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधस्त्रैः। यो
 अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्या नहुषो यहो अग्निः।
 विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अंग्रे अत्येष्यन्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।
 ईडेन्यो वपुष्यो विभावा। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।
 ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्मांग्रे ज्येष्ठन्दिवमा ततान।
 ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
 ब्रह्म सुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः
 पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः
 सन्नान्माऽवंगात। अभिभूरग्निरंतरद्रजांसि। स्पृधो विहृत्य
 पृतना अभि श्रीः। जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा

स॒प॒त्नान् वरि॑वस्करन्नः। ई॒शा॒न॒न्त्वा भुव॑नानामभि॒श्रिय॑म्।
स्तौ॒म्य॒ग्र उ॒रु॒कृत॑ः सु॒वीर॑म्। ह॒वि॒र्जु॑षाणः स॒प॒त्नाः
अभि॒भूर॑सि। ज॒हि शत्रू॑ः र॒प॒ मृ॒धो नुद॑स्व॥ ७३॥

विशाञ्जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिर्विष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मिता नश्चत्वारि च॥ ७॥

[७]

स प्र॒त्न॒वन्न॑वीयसा। अ॒ग्रे द्यु॒म्नेन॑ सं॒यता॑। बृ॒हत्त॑तन्थ भा॒नुना॑।
नव॒न्तु स्तोम॑म॒ग्रये॑। दि॒वः श्ये॒नाय॑ जी॒जन॑म्। वसोः॑
कु॒वि॒द्वना॑ति नः। स्वा॒रु॒हा यस्य॑ श्रियो दृ॒शे। र॒यिर्वी॒रव॑तो
यथा। अ॒ग्रे य॒ज्ञस्य॑ चे॒ततः॑। अ॒दा॒भ्यः पु॒रए॒ता॥ ७४॥

अ॒ग्निर्वि॒शां मा॒नु॒षी॒णाम्। तू॒र्णी रथः॑ स॒दा नवः॑। नव॑ः सोमा॒य
वा॒जिनै॑। आ॒ज्यं पय॑सोऽज॒नि। जुष्ट॑ः शुचि॑तमं वसु॑। नव॑ः
सोम जुष॑स्व नः। पी॒यूष॑स्येह तृ॒ष्णु॒हि। यस्ते॑ भा॒ग ऋ॒ता
व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिवृ॑णीमहे॥ ७५॥

स नो॑ रास्व स॒हस्रि॑णः। नव॑ः ह॒वि॒र्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑
सोम॑ भू॒तम॑म्। तद॒ङ्ग प्र॑ति॒हर्य॑ नः। राज॑न्त्सोम स्व॒स्तये॑।

नव॑स्तोम॒न्नव॑ ह॒विः। इन्द्रा॒ग्निभ्या॒न्नि वे॑दय। तज्जु॑षेता॒ः
सचै॑तसा। शुचि॒न्नु स्तोम॒न्नव॑जातम॒द्य। इन्द्रा॒ग्नी वृ॒त्रह॑णा
जुषे॑थाम्॥७६॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाज॑ स॒द्य उ॑श॒ते
धे॑ष्ठा। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्।
इ॒ह दे॒वो स॑ह॒स्त्रिणौ॑। य॒ज्ञन्न॒ आ हि ग॑च्छ॒ताम्। वसु॑मन्त॑
सुव॒र्विद॑म्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यताम्। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य
नः। वि॒श्वान्दे॒वाः स्त॑र्पयत॥७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सुव॒र्विदो॒ हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒र्हिः
सु॒ष्टरी॑मा॒ नवे॑न। अ॒यय्यँ॑ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॑भूव॒ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॒द्याग॑मिष्ठाः। इ॒मे नु
द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वा॒ने य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आ॒ऽस्मै
पृ॒णीतां॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॒ष्टिम्मृ॒तन्न॑वेन॥७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृत॒य्यै दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्तरा॒मेतु॑ पु॒ष्टिः।
इ॒मय्यँ॑ज्ञं जुष॑माणे॒ नवे॑न। स॒मीची॒ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑।

यविष्ठो हव्यवाहनः। चित्रभानुर्घृतासुतिः। नवजातो वि
रोचसे। अग्ने तत्ते महित्वनम्। त्वमग्ने देवताभ्यः। भागे देव
न मीयसे॥७९॥

स एना विद्वान् यक्ष्यसि। नवः स्तोमं जुषस्व नः।
अग्निः प्रथमः प्राश्नातु। स हि वेद यथा हविः। शिवा
अस्मभ्यमोषधीः। कृणोतु विश्वचर्षणिः। भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवाः। त्वयाऽवसेन् समशीमहि त्वा। स नो
मयोभूः पितो आ विशस्व। शन्तोकाय तनुवे स्योनः। एतमु
त्यं मधुना सय्युतं यवम्। सरस्वत्या अधिमनावचर्कषुः।
इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः। कीनाशा आसन्मरुतः
सुदानवः॥८०॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॑त्वा बहु॒धा ब॒हूनि॑।
 स इ॒त्सर्व॑व्या॑न॒शे। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः।
 आवृ॑द्द॒दात् क्षे॒त्रिय॑ध्व॒गद्व॑षा॑। तमि॒त्प्रा॒णं म॒न॒सोप॑ शि॒क्षत॑।
 अग्र॑न्दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒न॒स॒श्चित्ते॑दम्। भू॒तं भ॑व्यं
 च गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पुर॑श्च॒रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॑वम्। म॒नः
 श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जु॒षतां॑ मे॒ वागि॑दं
 ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्य॒वाड॑न॒पायि॑नी। यया॑
 रू॒पाणि॑ बहु॒धा वद॑न्ति। पेशा॑सि॒ दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा
 नो॑ वि॒राड॑न॒पस्फु॑रन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒दं ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वानां॑ ज्योति॑र॒मृते॑
 न्य॑क्तम्। अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॒धा निधी॑यते। तस्य॑
 सु॒म्नम॑शीमहि। मा नो॑ हासीद्विचक्ष॒णम्। आयु॑रि॒न्नः
 प्रती॑र्यताम्। अन॑न्याश्चक्षु॑षा व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि।

सुव॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्।
 श्रोत्रे॑ण वाचं बहु॒धोद्य॑मानाम्। श्रोत्रे॑ण मोद॑श्च मह॑श्च श्रूयते।
 श्रोत्रे॑ण सर्वा दि॒श आ शृ॑णोमि। येन॒ प्राच्या॑ उ॒त दक्षि॑णा।
 प्र॒तीच्यै॑ दि॒शः शृ॒ण्वन्त्यु॑त्तरात्। तदिच्छो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्।
 अ॒रान्न ने॒मिः परि॒ सर्वं ब॑भूव॥ ३॥

अ॒ग्रि॒यमन॑पस्फुरन्ती स॒त्यं स॒प्त च॑॥१॥ [१]

उ॒देहि॑ वाजि॒न्यो अ॑स्य॒प्स्वन्तः॑। इ॒दं रा॒ष्ट्रमा॑ वि॒श
 सूनृ॑तावत्। यो रोहि॑तो वि॒श्वमि॑दञ्जानं। स नो॑ रा॒ष्ट्रेषु॑
 सु॒धि॑तान्दधातु। रोह॑रु॒रोह॑रु॒ रोहि॑त आरु॑रोह। प्र॒जाभि॑र्वृद्धिं
 ज॒नुषा॑मुपस्थम्। ताभिः॑ स॒र॒ब्धो अ॑विद॒त्थदु॑र्वीः। गा॒तुं
 प्र॒पश्य॑न्निह रा॒ष्ट्रमा॑ऽहाः। आऽहा॑र॒षीद्रा॑ष्ट्रमिह रोहि॑तः। मृ॒धो
 व्या॑स्थ॒दभ॑यन्नो अस्तु ॥ ४॥

अ॒स्मभ्य॑न्द्यावापृथि॒वी श॑क्करीभिः। रा॒ष्ट्रन्दु॑हाथामिह
 रे॒वती॑भिः। विम॑म॒र॒श्च रोहि॑तो वि॒श्वरू॑पः। समा॒चक्रा॑णः
 प्र॒रुहो॑ रुह॑श्च। दिव॑ङ्ग॒त्वाय॑ मह॒ता म॑हिम्ना। वि नो॑ रा॒ष्ट्रमु॑नत्तु

पयसा स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रं
वत्समनु तास्त आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं
माता पुत्रो अभ्येतु रोहितः॥५॥

यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ
शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसंतासो
मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जंजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी तंतान। तस्मिंश्छि श्रिये अज
एकपात्। अदृहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदृहत्। तेन सुवः स्तभितन्तेन नाकः॥६॥

सो अन्तरिक्षे रजसो विमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्।
सुशेवन्त्वा भानवो दीदिवांसम्। समग्रासो जुहो
जातवेदः। उक्षन्ति त्वा वाजिनमा घृतेन। संसमग्रे युवसे
भोजनानि। अग्ने शर्धं महते सौभगाय। तव द्युमन्युत्तमानि
सन्तु। सञ्जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा
महांसि॥७॥

अस्त्वेतु रोहितो नाको महांसि॥२॥ [२]

पुनर्न इन्द्रो मघवां ददातु। धनानि शक्रो धन्यः सुराधाः।
 अर्वाचीनङ्कुणुतां याचितो मनः। श्रुष्टी नो अस्य हविषो
 जुषाणः। यानि नोऽजिनन्धनानि। जहर्थ शूर मन्युना।
 इन्द्रानुविन्द नस्तानि। अनेन हविषा पुनः। इन्द्र आशाभ्यः
 परि। सर्वाभ्योऽभयङ्करत्॥८॥

जेता शत्रून् विचर्षणिः। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे
 त्वा। पुरो दधे अमृतत्वाय जीवसे। आकूतिमस्यावसे।
 काममस्य समृद्धौ। इन्द्रस्य युञ्जते धियः। आकूतिन्देवीं
 मनसः पुरो दधे। यज्ञस्य माता सुहवा मे अस्तु। यदिच्छामि
 मनसा सकामः। विदेयमेन्द्रदये निविष्टम्॥९॥

सेदग्निरग्नीरत्यैत्यन्यान्। यत्र वाजी तनयो वीडुपाणिः।
 सहस्रपाथा अक्षरा समेति। आशानान्त्वाऽऽशापालेभ्यः।
 चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः। विधेम हविषा
 वयम्। विश्वा आशा मधुना सꣳ सृजामि। अनमीवा आप
 ओषधयो भवन्तु। अयय्यंजमानो मृधो व्यस्यताम्॥१०॥

अ॒गृ॒भी॒ताः प॒शवः॑ स॒न्तु सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॑ वरु॒णो
मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒ह॒स्पतिः॑ सवि॒ता यः स॑ह॒स्त्री। पू॒षा नो॑
गोभि॒रव॑सा॒ सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ सम॑नक्तु य॒ज्ञैः।
त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ दध॑ती सर॑स्वती। पू॒षा भग॑ः सवि॒ता नो॑
ददा॑तु। बृ॒ह॒स्पति॑र्दद॒दिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॑ता वरु॒णः
सोमो॑ अ॒ग्निः॥११॥

क॒र॒त्रि॒वि॒ष्टम॑स्यता॒न्नवं च॥३॥ [३]

आ नो॑ भर॒ भग॑मिन्द्र द्युम॒न्तम्। नि ते॑ दे॒ष्णस्य॑ धीमहि प्र॒रेके॑।
उ॒र्व इ॒व प॑प्रथे॒ कामो॑ अ॒स्मे। तमा॑पृ॒णा वसु॑पते॒ वसू॑नाम्।
इ॒मङ्काम॑ म॒न्दया॑ गोभि॒रश्वैः॑। च॒न्द्रव॑ता राध॑सा प॒प्रथ॑श्च।
सु॒व॒र्यवो॑ म॒तिभि॑स्तु॒भ्यं वि॑प्राः। इन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कुशि॒कासो॑
अ॒क्र॒न्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्रवो॑चम्। या॒नि च॒कार॑ प्रथ॒मानि॑
व॒ज्री॥१२॥

अ॒ह॒न्नहि॑म॒न्वप॑स्त॒तर्द॑। प्रव॒क्षणा॑ अभि॒न॒त्पर्व॑तानाम्।
अ॒ह॒न्नहि॑ पर्व॒ते शि॒श्रिया॑णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ वज्र॑ः स्व॒र्यन्त॑तक्ष।

वा॒श्रा इ॒व धे॒नवः॑ स्य॒न्दमा॑नाः। अ॒ञ्जः स॒मुद्र॑म॒व जग्मु॑रापः।
 वृ॒षाय॑मा॒णोऽवृ॑णीत॒ सोम॑म्। त्रि॒क॑न्द्रु॒केष्व॑पि॒बत्सु॑तस्य।
 आ सा॒यकं॑ म॒घवा॑ दत्त॒ वज्र॑म्। अ॒ह॒न्नेन॑ प्रथ॒मजा॑
 म॒हीना॑म्॥१३॥

यदि॒न्द्रा॒ह॒न्प्रथ॑म॒जा म॒हीना॑म्। आ॒न्मा॒यिना॑म॒मि॒नाः प्रो॒त
 मा॒याः। आ॒त्सूर्यं॑ ज॒नय॑न्ध्यामु॒षास॑म्। ता॒दी॒क्रा श॒त्रून्
 कि॒ला॒विवि॑त्से। अ॒ह॒न्वृ॒त्रवृ॑त्र॒तरं॑ व्य॒स॑म्। इन्द्रो॒ वज्रे॑ण
 म॒ह॒ता व॒धेन॑। स्क्न्धा॑सी॒व कु॒लि॒शेना॑वि॒वृ॒क्णा। अ॒हिः
 शय॑त॒ उप॑पृ॒क्पृ॒थिव्या॑म्। अ॒यो॒ध्ये॒व दु॒र्म॒द आ हि॑ जु॒ह्वे।
 म॒हा॒वी॒रन्तु॑वि॒बा॒धमृ॑जी॒षम्॥१४॥

नाता॑रीरस्य॒ समृ॑तिं व॒धाना॑म्। स॒ रु॒जानाः॑ पि॒पिषु॑
 इन्द्र॑शत्रुः। वि॒श्वो वि॒हा॒या अ॒र॒तिः। वसु॑र्द॒धे ह॒स्ते दक्षि॑णे।
 त॒र॒णिर्न शि॑श्रथत्। श्र॒व॒स्य॑या॒ न शि॑श्रथत्। वि॒श्व॑स्मा॒
 इ॒दि॒षु॒ध्य॒से। दे॒व॒त्रा ह॒व्यमू॑हि॒षे। वि॒श्व॑स्मा॒ इ॒त्सु॒कृ॒ते
 वा॒र॑मृ॒ण्वति॑। अ॒ग्नि॒र्द्वा॒रा व्य॑ण्वति॥१५॥

उदुञ्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
 पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामन्नो अग्रे
 अभिहर्य दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढ्यः। आ नो
 रयिं बहुलाङ्गोमंतीमिषम्। नि धेहि यक्षदमृतेषु भूषन्।
 अश्विना यज्ञमागतम्। दाशुषः पुरुदंससा। पूषा रक्षतु
 नो रयिम्॥१६॥

इमय्यँजमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिय्यँजमानाय धत्तम्।
 इमौ पशून्नक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्न।
 प्रते महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे
 मतिम्। इदन्नो हव्यङ्घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा
 हवींषि। इमानि ते दुरिता सौभंगानि। तेभिर्वयं सुभगांसः
 स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीषं व्यृण्वति रक्षतु नो रयिं सौभंगान्येकं च॥४॥ [४]

यज्ञो रायो यज्ञ ईशे वसूनाम्। यज्ञः सस्यानामुत
 सुक्षितीनाम्। यज्ञ इष्टः पूर्वचित्तिन्दधातु। यज्ञो ब्रह्मण्वां

अप्येतु देवान्। अयय्यँजो वर्धताङ्गोभिरश्वैः। इयं
वेदिः स्वपत्या सुवीरा। इदं बरुहिरति बरुहीःष्यन्या।
इमय्यँजविश्वे अवन्तु देवाः। भग एव भगवाः अस्तु
देवाः। तेन वयं भगवन्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि। स नो भग पुरएता भवेह।
भग प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र
णो जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। शश्वतीः
समा उपयन्ति लोकाः। शश्वतीः समा उपयन्त्यापः। इष्टं
पूर्तः शश्वतीनाः समानाः शाश्वतेन। हविषेष्वाऽनन्तल्लोकं
परमा रुरोह ॥१९॥

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते
पञ्च देवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तत्रमेतत्। सनातनविततः
षण्मयूखम्। अवान्याःस्तन्तून्किरतो धत्तो अन्यान्।
नावपृज्याते न गमाते अन्तम्। आ वो यन्तूदवाहासो
अद्य। वृष्टियै विश्वे मरुतो जुनन्ति। अयय्यौ अग्निर्मरुतः
समिद्धः। एतञ्जुषध्वङ्कवयो युवानः॥२०॥

धा॒रा॒व॒रा म॒रु॒तो धृ॒ष्णु॒वो॒ज॒सः। मृ॒गा न भी॒मास्त॑वि॒षेभि॑रू॒र्मिभिः॑
 अ॒ग्न॒यो न शु॑शु॒चा॒ना ऋ॒जी॒षिणः॑। भ्रु॒मि॒न्ध॒मन्त॑ उप॒ गा
 अ॒वृ॒ण्वत। वि च॑क्रमे॒ त्रि॒र्दे॒वः। आ वे॒ध॒स॒त्रील॑पृ॒ष्ठं बृ॒हन्त॑म्।
 बृ॒ह॒स्पति॑ः स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम्। सा॒द॒द्यो॒नि॒न्द॒म आ
 दी॑दि॒वाः स॒म्। हि॒र॒ण्य॒वर्ण॑म॒रुषः॑ स॒पे॒म। स हि शु॒चिः
 श॒त॒प॒त्रः स शु॒न्ध्युः ॥ २१ ॥

हि॒र॒ण्य॒वाशी॑रि॒षिः सु॑व॒र॒षाः। बृ॒ह॒स्पतिः॑ स स्वा॒वेश॑ ऋ॒ष्वः।
 पू॒रू स॒खि॒भ्य आ॒सु॒तिङ्क॑रि॒ष्ठः। पू॒षः स्त॒वं व्र॑ते व॒यम्।
 न॒रि॒ष्ये॒म क॒दाच॑न। स्तो॒ता॒रस्त॑ इ॒ह स्म॑सि। या॒स्ते पू॒ष॒न्ना
 वो अ॒न्तः स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्य॒यीर॑न्त॒रि॒क्षे च॑र॒न्ति। याभि॑र्या॒सि
 दू॒त्याः सूर्य॑स्य। का॒मेन॑ कृत॒श्रव॑ इ॒च्छ॒मा॒नः ॥ २२ ॥

अ॒र॒ण्या॒न्य॒र॒ण्या॒न्य॒सौ। या प्रे॒व न॒श्य॑सि। क॒था ग्रा॒म॒न्न
 पृ॑च्छ॒सि। न त्वा॒भीरि॑व वि॒न्दती॑ ३। वृ॒षा॒र॒वा॒यु
 व॑द॒ते। यदु॒पा॒व॑ति चि॒च्चि॒कः। आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒व॒यन्।
 अ॒र॒ण्या॒नि॒र्मही॑यते। उ॒त गा॒वं इ॒वा॒द॒न्। उ॒तो वे॒श्मे॒व

दृश्यते॥२३॥

उ॒तो अ॑र॒ण्या॒निः सा॒यम्। श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑। गा॒म॒ङ्गैष॒
आ ह्व॑यति। दा॒र्व॒ङ्गैष॒ उपा॑वधीत्। वस॑न्नर॒ण्या॒न्याः
सा॒यम्। अ॒क्रु॒क्ष॒दिति॑ म॒न्यते॑। न वा अ॑र॒ण्या॒निर्ह॑न्ति।
अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छ॒ति। स्वा॒दोः फ॒ल॑स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॒ का॒मं
नि प॑द्यते। आ॒ञ्जन॑गन्धीः॒ सुर॒भीम्। ब॒हून्नाम॑कृ॒षीव॑लाम्।
प्राहं मृ॒गाणां॑ मा॒तरम्॑। अ॒र॒ण्या॒नीम॑शः॒ सिष॑म्॥२४॥

स्याम् रुरोह युवानः शुन्यूरिच्छमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥५॥ [५]

वा॒त्रह॑त्याय॒ शव॑से। पृ॒त॒ना॒सा॒ह्याय॑ च। इन्द्र॒ त्वा वर्त॑यामसि।
सु॒ब्र॒ह्माणं॑ वी॒रव॑न्तं बृ॒हन्त॑म्। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॒थुबु॑धमिन्द्र।
श्रु॒त॒र्षि॑मु॒ग्रम॑भि॒माति॑षाहम्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒णः॒ रयि॑
दा॑ः। क्षे॒त्रि॒यै त्वा नि॒र॒ऋ॒त्यै त्वा। द्रु॒हो मु॑ञ्चामि वरु॒णस्य॑
पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॑ ब्रह्म॒णे त्वा करो॑मि॥२५॥

शि॒वे ते॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॒ अ॒ग्निः स॒हाद्वि॑रस्तु।
शं द्यावा॑पृथि॒वी स॒होष॑धीभिः। श॒म॒न्तरि॑क्षः॒ सह॑ वा॒तेन॑

ते। शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः
 प्रदिशः। वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे। तासान्त्वा जरसु
 आ दधामि। प्र यक्ष्मं एतु निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि
 यक्ष्माद्दुरितादवर्त्यै॥२६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदत्स्योनम्।
 अप्यभूद्भूद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो
 ग्राह्या यत्। देवा अमुश्चन्नसृजन्व्येनसः। एवमहमिमं
 क्षेत्रियाञ्जामिशसात्। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्।
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वः। दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य।
 धत्तं रुयिं स्तुवते कीरयैचित्॥२७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
 विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हुता दीर्घमध्वानमायन्।
 अनन्तमर्थमनिवत्स्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु
 भेषजम्। मयोभूः शन्तमा यद्धृदोसि। ततो नो देहि सीबले।
 अदो गिरिभ्यो अधि यत्प्रधावसि। सः शोभमाना कन्यैव

शुभ्रे॥२८॥

तां त्वा मुद्गला हविषा वर्धयन्ति। सा नः सीबले रयिमा
भाजयेह। पूर्वं देवा अपरेणानुपश्यं जन्मभिः। जन्मान्यवरैः
पराणि। वेदानि देवा अयमस्मीति माम्। अहं हित्वा
शरीरं जरसः परस्तात्। प्राणापानौ चक्षुः श्रोत्रम्। वाचं
मनसि सम्भृताम्। हित्वा शरीरं जरसः परस्तात्। ओ
भूतिम्भूतिं वयमश्नवामहे। इमा एव ता उषसो याः प्रथमा
व्यौच्छन्। ता देव्यः कुर्वते पञ्चरूपा। शश्वतीर्नावपृज्यन्ति।
न गमन्त्यन्तम्॥२९॥

करोम्यवर्त्ये चिच्छुभ्रेऽश्नवामहे चत्वारि च॥६॥ [६]

वसूनां त्वाऽधीतेन। रुद्राणामूर्म्या। आदित्यानां तेजसा।
विश्वेषां देवानां क्रतुना। मरुतामेन्द्रा जुहोमि स्वाहा।
अभिभूतिरहमागमम्। इन्द्रसखा स्वायुधः। आस्वाशांसु
दुष्पहः। इदं वर्चो अग्निना दत्तमागात्। यशो भर्गः सह
ओजो बलं च॥३०॥

दी॒र्घायु॑त्वाय॑ श॒तशार॑दाय। प्रति॑गृ॒भ्णामि॑ मह॒ते वी॒र्या॑य।
 आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
 आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेष॑म्। भूर्भुवः॑ सु॒वः। अ॒ग्नि॒ध॒र्म॑णा॒न्नादः॑।
 मृ॒त्यु॒ध॒र्म॑णा॒न्नप॑तिः। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं स्वाहा॑॥३१॥

प्र॒जाप॑तिः प्रणे॒ता। बृ॒ह॒स्प॑तिः पुर॑ण॒ता। य॒मः प॒न्थाः॑। च॒न्द्र॒माः
 पुन॑र॒सुः स्वाहा॑॥ अ॒ग्नि॒र॒न्नादोऽन्न॑पतिः। अ॒न्नाद्य॑म॒स्मिन्
 य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑॥ सोमो॑ रा॒जा राज॑पतिः।
 रा॒ज्यम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑॥ वरु॑णः
 स॒म्रा॒ट्स॒म्राट्प॑तिः। सा॒म्रा॒ज्यम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒
 स्वाहा॑॥३२॥

मि॒त्रः क्ष॒त्रं क्ष॒त्रप॑तिः। क्ष॒त्रम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒
 स्वाहा॑॥ इन्द्रो॑ बलं॒ बल॑पतिः। बल॑म॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय
 ददातु॒ स्वाहा॑॥ बृ॒ह॒स्प॑तिर्ब्रह्म॒ ब्रह्म॑पतिः। ब्रह्मा॒स्मिन् य॒ज्ञे
 यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑॥ स॒वि॒ता रा॒ष्ट्रं रा॒ष्ट्रप॑तिः।
 रा॒ष्ट्रम॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु॒ स्वाहा॑॥ पू॒षा वि॒शां

विद्व॑तिः। वि॒शं॑म॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय ददातु स्वाहा॑।
 सर॑स्वती पुष्टिः पुष्टि॑पत्नी। पुष्टि॑म॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय
 ददातु स्वाहा॑। त्वष्टा॑ पशूनां मि॒थुना॑नां रूप॒कृद्रूप॑पतिः।
 रु॒पेणा॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय प॒शून् द॑दातु स्वाहा॑॥ ३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
 स्वाहा चत्वारिं च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश
 ॥)॥ ७॥

[७]

स ई॑ पाहि॒ य ऋ॑जी॒षी तरु॑त्रः। यः शि॒प्र॒वान्वृ॑षभो यो
 म॑ती॒नाम्। यो गो॑त्र॒भिद्वि॑ज्र॒भृद्यो ह॑रि॒ष्टाः। स इ॑न्द्र चि॒त्रां
 अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजा॑न्। आ ते शु॒ष्मो वृ॑षभ ए॒तु प॒श्चात्।
 ओ॒त्तरा॑द॒धरा॑गा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॑मे॒त्वर्वा॑ङ्।
 इन्द्र॑ द्यु॒म्नं सु॑र्व॒र्वद्धे॒ह्यस्मे। प्रो॒ष्वस्मे॑ पु॒रोर॒थम्। इन्द्रा॑य
 शू॒षम॑र्चत॥ ३४॥

अ॒भीके॑ चिदु॒ लोक॑कृत्। स॒ङ्गे स॒मत्सु॑ वृ॒त्रहा। अ॒स्माकं॑ बोधि
 चोदि॑ता। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॑ धन्व॒सु। इन्द्रं॑
 व॒यं शु॑ना॒सीर॑म्। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ह॑वामहे। आ वा॒जैरु॑प॒ नो

गमत्। इन्द्राय शुनासीराय। स्रुचा जुहुत नो हविः॥३५॥

जुषतां प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय
भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा वावृधानः। शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व। वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रम्। प्रियमेधा
ऋषयो नाधमानाः। अप ध्वान्तमूर्णुहि पूरि चक्षुः।
मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्। बृहदिन्द्राय गायत॥३६॥

मरुतो वृत्रहन्तमम्। येन ज्योतिरजनयन्वृतावृधः। देवं
देवाय जागृवि। कामिहैकाः क इमे पतङ्गाः। मान्थालाः
कुलिपरिमापतन्ति। अनावृतैनान्प्रधमन्तु देवाः। सौपर्णं
चक्षुस्तनुवा विदेय। एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तम्।
नमस्याधीरममृतस्य गोपाम्। स नः शर्म त्रिवरूथं
वियंसत्॥३७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। नाकं सुपर्णमुप यत्पतन्तम्।
हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा। हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतम्।
यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्। शं नो देवीरभिष्टये। आपो

भवन्तु पी॒तये॑। श॒य्यो॑र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णाम्।
क्षय॑न्तीश्च॒र्षणी॑नाम्॥ ३८ ॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आप॑श्च
वि॒श्वभे॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्वेषु यन्मधु॑।
तेन॑ मे वाजिनीवति। मुख॑मङ्घ्रि सर॒स्वति॑। या सर॑स्वती
वैश॑म्भ॒ल्या॥ ३९ ॥

तस्या॑ मे रास्व। तस्या॑स्ते भक्षीय। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑
भूया॑स्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑ह॒ ह॒व्यान्य॑ग्ने। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जा॑तवेदः। इ॒हैव॑ सन्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्ने। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्र॑हासीत्॥ ४० ॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणो॑पतिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्वियः॑।
यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्धया
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्ने य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॒हात्मा॑ऽऽत्मानम्॥

अच्छा॒ वसू॑नि कृ॒ण्वन्न॒स्मे नर्या॑ पुरू॒णि। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सी॑द॒ स्वां योनि॑म्। जा॒तवे॑दो भुव॒ आ जा॑य॒मानः॒ सक्ष॑य॒
एहि॑। उ॒पाव॑रोह जा॒तवे॑दः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वह॑ नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जा॒ र॒यिम्स्मासु॑
धेहि॑। अज॑स्रो दी॒दिहि॑ नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोह॒वीमि
म॒घवा॑नमु॒ग्रम्। स॒त्रा दधा॑नमप्रतिष्कु॒तः॒ शवा॑सि।
म॒हि॒ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्त॑त्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑
सुप॑था कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॑द्रुकेषु म॒हि॒षो यवा॑शिरं
तुवि॒शुष्म॑स्तृप॑त्। सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॒शत्। स
ई॑ ममाद् म॒हि कर्म॑ कर्त॒वे म॒हामु॑रुम्॥४२॥

सैनः॑ स॒श्वद्दे॒वं दे॒वः स॒त्यमिन्द्रुः॑ स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्य॑ती
स॒रमा॑ रु॒ग्णम॑द्रैः। म॒हि पाथः॑ पू॒र्व्यः स॒द्विर्य॑क्कः। अ॒ग्रं
नय॑त्सुप॒द्यक्ष॑राणाम्। अच्छा॒ रवं॑ प्रथ॒मा जा॑न॒तीगा॑त्।
वि॒दद्भव्यः॑ स॒रमा॑ दृढ॒मूर्व॑म्। येना॒नुकं॑ मा॒नुषी॑ भोज॑ते
वि॒ट्। आ ये॑ विश्वाः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सो

अमृतत्वाय गातुम्। त्वं नृभिर्नृपते देवहूतौ ॥४३॥

भूरीणि वृत्वा हर्यश्च हंसि। त्वन्निदस्युश्चुमुरिम्। धुनिं
चास्वापयो दभीतये सुहन्तु। एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु
त्वा। श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः। आविः सुर्यं कृणुहि
पीपिहीषः। जहि शत्रूँ रभि गा इन्द्र तृन्धि। अग्ने
बाधस्व वि मृधो नुदस्व। अपामीवा अप रक्षाँसि सेध।
अस्मात्समुद्राद्धूतो दिवो नः ॥४४॥

अपां भूमानमुप नः सृजेह। यज्ञं प्रति तिष्ठ सुमतौ सुशेवा आ
त्वा। वसूनि पुरुधा विशन्तु। दीर्घमायुर्यजमानाय कृण्वन्।
अधामृतेन जरितारमङ्घ्रि। इन्द्रः शुनावद्वितनोति सीरम्।
संवत्सरस्य प्रतिमाणमेतत्। अर्कस्य ज्योतिस्तदिदास
ज्येष्ठम्। संवत्सरं शुनवत्सीरमेतत्। इन्द्रस्य राधः
प्रयतं पुरु त्मना। तदर्करूपं विमिमानमेति। द्वादशारे
प्रति तिष्ठतीदृषा। अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तः। हवामहे
त्वोपगन्तवा उ। आभूषन्तस्त्वा सुमतौ नवायाम्। वयमिन्द्र

त्वा शुन॑ ह॒वेम॑॥४५॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑ । ती॒व्रां ती॒व्रेण॑ । अ॒मृता॑म॒मृते॑न । मधु॑मती॒
मधु॑मता । सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न । सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व ।
सर॑स्वत्यै पच्यस्व । इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्यस्व । परी॒तो पि॑श्वता
सु॒तम् । सोमो॒ य उ॑त्त॒म॒ ह॒विः ॥ १ ॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑ । सु॒षाव॒ सोम॑म॒द्रिभिः॑ । पु॒नातु॑
ते परि॒स्रुत॑म् । सोम॒ सूर्य॑स्य दुहि॒ता । वारे॑ण श॒श्वता॒ तना॑ ।
वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण । प्राङ्॒खसोमो॑ अति॑द्रुतः । इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः
सखा॑ । वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण । प्र॒त्यङ्॒खसोमो॑ अति॑द्रुतः ॥ २ ॥

इन्द्र॑स्य यु॒ज्यः सखा॑ । ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रि॒यम् । सुर॑या
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो मदा॒य । शु॒क्रेण॑ देव दे॒वताः॑ पिपृ॒ग्धि ।
रसे॑नान्नं यज॑मानाय धेहि । कु॒विद॑ङ्ग यव॑मन्तो यव॑चित् ।
यथा॒ दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑ । इहे॒हैषां॑ कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑ । ये
ब॒र्हिषो॑ नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः । उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑
त्वा जुष्टं॑ गृह्णामि ॥ ३ ॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णो॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा।
 वी॒र्या॑य त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॒ मयि॑ धेहि।
 वी॒र्य॑मसि॒ वी॒र्यं॑ मयि॑ धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि।
 नाना॑ हि वा॑ दे॒वहि॑तः॒ सदः॑ कृतम्। मा स॑सृ॒क्षाथां॑ पर॒मे
 व्यो॑मन्। सुरा॑ त्वमसि॑ शु॒ष्मिणी॒ सोमं॑ ए॒षः। मा मा॑ हि॒सीः
 स्वां॑ योनि॒मावि॑शन्॥४॥

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्याश्वि॒नं तेजः॑। सा॒र॒स्वतं॑ वी॒र्य॑म्। ऐ॒न्द्रं
 बल॑म्। ए॒ष ते॒ योनि॒र्मोदा॑य त्वा। आ॒न॒न्दाय॑ त्वा॒ मह॑से
 त्वा। ओजो॑ऽस्योजो॒ मयि॑ धेहि। म॒न्युर॑सि॒ म॒न्युं॑ मयि॑ धेहि।
 महो॑ऽसि॒ महो॑ मयि॑ धेहि। सहो॑ऽसि॒ सहो॑ मयि॑ धेहि। या
 व्या॒घ्रं वि॒षूचि॑का। उ॒भौ वृ॒कं च॒ रक्ष॑ति। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑
 सि॒हम्। से॒मं पा॒त्वह॑सः। संपृ॒चः स्थ॒ सं मा॑ भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्ग।
 वि॒पृचः॑ स्थ॒ वि मा॑ पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्ग॥५॥

हविः प्रत्यङ्खसोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥१॥ [१]

सोमो॒ राजा॑ऽमृतः॒ सुतः॑। ऋ॒जी॒षेणा॑जहान्मृत्युम्। ऋ॒तेन॑

स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । वि॒पानं॑ शु॒क्रमन्ध॑सः । इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम् ।
इ॒दं पयो॑ऽमृतं॒ मधु॑ । सोमं॑म॒द्ध्यो व्य॑पिबत् । छन्द॑सा ह॒ंसः
शुचि॑षत् । ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । अ॒द्ध्यः क्षी॒रव्य॑पिबत् ॥ ६ ॥

कु॒ङ्कुः॑ङ्गि॒रसो॑ धि॒या । ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । अ॒न्ना॑त्प॒रि॒स्रुतो॑
रस॑म् । ब्र॒ह्म॑णा व्य॑पिबत् क्ष॒त्रम् । ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम् ।
रेतो॑ मू॒त्रद्वि॑ज॒हाति॑ । योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॒यम् । गर्भो॑
ज॒रायु॑णाऽऽवृ॑तः । उ॒ल्बं ज॒हाति॑ जन्म॑ना । ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॒यम् ॥ ७ ॥

वेदे॑न रू॒पे व्य॑करोत् । स॒ता॒स॒ती प्र॒जाप॑तिः । ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । सोमे॑न॒ सोमो॑ व्य॑पिबत् । सु॒ता॒सु॒तो
प्र॒जाप॑तिः । ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्या॑करोत् ।
स॒त्या॒नृ॒ते प्र॒जाप॑तिः । अ॒श्रद्धा॑म॒नृ॒तेऽद॑धात् । श्र॒द्धां स॒त्ये
प्र॒जाप॑तिः । ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । दृ॒ष्ट्वा प॑रि॒स्रुतो॑ रस॑म् ।
शु॒क्रेण॑ शु॒क्रव्य॑पिबत् । प॒यः सोमं॑ प्र॒जाप॑तिः । ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॒यम् । वि॒पानं॑ शु॒क्रमन्ध॑सः । इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम् ।

इदं पयोऽमृतं मधु॥८॥

अ॒द्भ्यः क्षी॒रव्य॑पि॒ब॒ज्जन्म॑न॒र्तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यं श्र॒द्धां स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥२॥ ————— [२]

सुरा॑वन्तं ब॒र्हिष॑दः सु॒वीर॑म्। य॒ज्ञं हि॑न्वन्ति म॒हिषा॑
नमो॑भिः। दधा॑नाः सोम॑न्दि॒वि दे॒वता॑सु। मदे॑मेन्द्रं यज॑मानाः
स्व॒र्काः। यस्ते॒ रसः॒ सम्भृ॑त ओष॑धीषु। सोम॑स्य
शुष्मः॒ सुर॑या सु॒तस्य॑। तेन॑ जिन्व॒ यज॑मानं मदे॑न।
सर॑स्वतीम॒श्विना॒विन्द्रं॑म॒ग्निम्। यम॑श्विना नमु॑चेरासुरादधि।
सर॑स्वत्यस॒नोदिन्द्रि॑याय॥९॥

इ॒मन्तं॑ शु॒क्रं मधु॑मन्त॒मिन्दु॑म्। सोम॑ राजा॑नमि॒ह
भक्ष॑यामि। यदत्र॑ रि॒प्तं र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॑
अपि॑बच्छ॒चीभिः॑। अ॒हन्त॑दस्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॑
राजा॑नमि॒ह भक्ष॑यामि। पि॒तृभ्यः॑ स्वधा॒विभ्यः॑ स्वधा नमः॑।
पि॒ताम॑हेभ्यः स्वधा॒विभ्यः॑ स्वधा नमः॑। प्रपि॑तामहेभ्यः
स्वधा॒विभ्यः॑ स्वधा नमः॑। अक्ष॑न्पि॒तरः॑॥१०॥

अमी॑मदन्त पि॒तरः॑। अती॑तृपन्त पि॒तरः॑। अमी॑मृजन्त
पि॒तरः॑। पि॒तरः॑ शु॒न्यध्व॑म्। पुन॑न्तु मा पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑।

पुनन्तु॑ मा पिताम॒हाः। पुनन्तु॑ प्रपिताम॒हाः। पु॒वित्रेण॑
श॒तायु॑षा। पुनन्तु॑ मा पिताम॒हाः। पुनन्तु॑ प्रपिताम॒हाः॥११॥

पु॒वित्रेण॑ श॒तायु॑षा। वि॒श्वमायु॑र्व्य॒श्नवै। अ॒ग्र आयू॑र॒पि
पव॑सेऽ॒ग्रे पव॑स्व। पव॑मानः सुव॒र्जनः॑ पुनन्तु॑ मा
देव॒ज॒नाः। जात॑वेदः पु॒वित्र॑व॒द्यत्ते पु॒वित्र॑म॒र्चिषि॑।
उ॒भाभ्या॑न्देव स॒वित॑र्वैश्वदे॒वी पु॑न॒ती। ये स॑मा॒नाः
स॒म॒न॒सः। पि॒तरौ यम॑राज्ये। तेषा॑ल्लो॒कः स्व॒धा नमः॑। य॒ज्ञो
दे॒वेषु॑ कल्पताम्॥१२॥

ये स॑जा॒ताः स॒म॒न॒सः। जी॒वा जी॒वेषु॑ मा॒म॒काः। तेषा॑ः
श्री॒र्मयि॑ कल्पताम्। अ॒स्मि॒ल्लो॒के श॒त॑ समाः। द्वे
स्रु॒ती अ॑शृणवं पि॒तृणा॑म्। अ॒ह॒न्दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्।
याभ्या॑मिद॒व्वि॒श्वमे॒ज॒त्समे॑ति। यद॑न्त॒रा पि॒तरं॑ मा॒तरं॑ च।
इ॒द॑ ह॒विः प्र॒जन॑नं मे अस्तु। द॒श॒वीर॑ः स॒र्वग॑ण॒ः स्व॒स्तये॑।
आ॒त्म॒स॒नि प्र॒जा॒स॒नि। प॒शु॒स॒न्य॒भय॑स॒नि लो॒क॒स॒नि। अ॒ग्निः
प्र॒जां ब॑हु॒लां मे॑ करोतु। अ॒न्नं प॒यो रे॒तो अ॒स्मासु॑ धत्त।

रा॒य॒स्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑ दीध॒र॒त्स्वाहा॑॥१३॥

इन्द्रियायं पितरं शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च

च॥३॥ [३]

सी॒सेन॑ तन्न॒ मन॑सा मनी॒षिणः॑। ऊ॒र्णासू॑त्रेण॒ क॒वयो॑ वयन्ति।
अ॒श्विना॑ य॒ज्ञः स॑वि॒ता सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं वरु॑णो
भिष॑ज्यन्। तद॑स्य रू॒पम॑मृ॒तः शची॑भिः। तिस्रो॑ऽद॒धुर्दे॒वताः॑
स॒ररा॑णाः। लोमा॑नि श॒ष्पैर्ब॑हुधा न तोक्म॑भिः। त्वग॑स्य
मा॒ः सम॑भवन्न ला॒जाः। तद॑श्विना॑ भिष॒जा रु॒द्रव॑र्तनी।
सर॑स्वती वयति पेशो अन्त॑रः॥१४॥

अस्थि॑ म॒ज्जानं॑ मास॑रैः। का॒रोत॑रेण दध॑तो गवा॑न्त्व॒चि।
सर॑स्वती मन॑सा पेश॒लं वसु॑। नास॑त्याभ्यां वयति द॒र्शतं॑
वपुः॑। रसं॑ परि॒स्रुता॒ न रोहि॑तम्। न॒ग्नहु॑र्धीर॒स्तसर॑न्न
वेम॑। पय॑सा शु॒क्रम॑मृ॒तं ज॒नित्र॑म्। सुर॑या मूत्रा॑ञ्जनयन्ति
रेतः॑। अपा॑मति॒न्दुर्म॑तिं बाध॑मानाः। ऊ॒र्व॒ध्यं वात॑ः
स॒बुव॑न्तदा॒रात्॥१५॥

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यम्। पुरोडाशेन सविता जंजान।
 यकृत्क्लोमानं वरुणो भिषज्यन्। मतस्त्रे वायव्यैर्न मिनाति
 पित्तम्। आन्त्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना। गुदा पात्राणि
 सुदुघा न धेनुः। श्येनस्य पत्रन्न प्लीहा शचीभिः। आसन्दी
 नाभिरुदरन्न माता। कुम्भो वनिष्ठुर्जनिता शचीभिः।
 यस्मिन्नग्रे योन्याङ्गर्भो अन्तः ॥१६॥

प्लाशीर्व्यक्तः शतधार उत्सः। दुहे न कुम्भीः स्वधां पितृभ्यः।
 मुखं सदैस्य शिर इत्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना सः
 सरस्वती। चप्पन्न पायुर्भिषगस्य वालः। वस्तिर्न शेषो हरसा
 तरस्वी। अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्याम्। छागेन तेजो हविषा
 श्रुतेन। पक्ष्माणि गोधूमैः क्लैरुतानि। पेशो न शुक्लमसितं
 वसाते ॥१७॥

अविर्न मेषो नसि वीर्याय। प्राणस्य पन्था अमृतो ग्रहाभ्याम्।
 सरस्वत्युपवाकैर्व्यानम्। नस्यानि बर्हिर्बदरैर्जजान।
 इन्द्रस्य रूपमृषभो बलाय। कर्णाभ्यां श्रोत्रममृतङ्ग्रहाभ्याम्।

यवा॑ न ब॒र्हिर्भु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धु॑ जज्ञे॒ मधु॑ सा॒रघं॑
मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॑प॒स्थे न वृ॑कस्य॒ लोम॑। मुखे॒ श्मश्रू॑णि॒ न
व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

के॒शा न शी॒र्षन् यश॑से श्रि॒यै शि॒खा॑। सि॒॒हस्य॒ लोम॑
त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अ॒ङ्गान्या॑त्मन्भि॒षजा॒ तद॒श्विना॑।
आ॒त्मान॑म॒ङ्गैः सम॑धात्स॒रस्वती॑। इन्द्र॑स्य रू॒पं
श॒तमा॑न॒मायुः॑। च॒न्द्रेण॒ ज्योति॑र॒मृत॑न्द॒धाना॑। स॒रस्वती॑
यो॒न्याङ्ग॑र्भम॒न्तः। अ॒श्विभ्या॑ पत्नी॒ सुकृ॑तं बिभ॒र्ति। अ॒पां
रसे॑न॒ वरु॑णो॒ न सा॒म्रा॑। इन्द्र॑श्च श्रि॒यै ज॒नय॑न्नप्सु॒ राजा॑।
तेजः॑ पशूनां॒ ह॒वि॒रिन्द्रि॒याव॑त्। प॒रि॒स्रुता॒ पय॑सा सा॒रघं॑
मधु॑। अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॒षजा॒ स॒रस्व॑त्या सु॒तासु॑ताभ्या॒म्।
अ॒मृतः॑ सोम॒ इन्दुः॑॥१९॥

अन्तर॑ आ॒राद॑न्तर्वसा॒ते व्या॑घ्रलो॒मं राजा॑ च॒त्वारि॑ च॥४॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं वि॒श्वैर्दे॒वैः। क्ष॒त्रस्य॒ नाभि॑रसि।
क्ष॒त्रस्य॒ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॑मा सी॑द। मा त्वा
हि॒ंसीत्। मा मा॑ हि॒ंसीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॒णः।

प॒स्त्या॑स्वा॒ ॥ २० ॥

साम्रा॑ज्याय सु॒क्रतुः॑ । दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सवे॑ ।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म् । पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम् । अ॒श्विनो॑र्भैष॒ज्येन॑ ।
 तेज॑से ब्रह्मवर्चसाया॒भिषि॑ञ्चामि । दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
 प्र॒सवे॑ । अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म् । पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम् । सर॑स्वत्यै
 भैष॒ज्येन॑ ॥ २१ ॥

वी॒र्या॑यान्नाद्याया॒भिषि॑ञ्चामि । दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सवे॑ ।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म् । पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याम् । इन्द्र॑स्येन्द्रि॒येण॑ । श्रि॒ये
 यश॑से बला॒याभिषि॑ञ्चामि । को॑ऽसि क॒तमो॑ऽसि । कस्मै॑ त्वा
 काय॑ त्वा । सु॒श्लोकाँ॑ (४) सु॒मङ्ग॒लाँ॑ (४) सत्य॑रा॒जा (३)
 न् । शिरो॑ मे श्रीः ॥ २२ ॥

यशो॑ मुख॑म् । त्विषिः॑ केशा॑श्च श्मश्रू॑णि । राजा॑ मे
 प्रा॒णोऽमृ॑तम् । सम्रा॑द्वक्षुः॑ । वि॒राट्प्रो॑त्रम् । जि॒ह्वा मे॑ भ॒द्रम् ।
 वाङ्म॑हः । मनो॑ म॒न्युः । स्व॒राङ्ग॑मः । मोदा॑ः प्र॒मोदा॑
 अ॒ङ्गुली॑रङ्गानि ॥ २३ ॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म वीर्यम्।
 आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरमसौ। ग्रीवाश्च
 श्रोण्यौ। ऊरू अरली जानुनी। विशो मेऽङ्गानि सर्वतः।
 नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥ २४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
 पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे
 प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रत्यङ्गेषु
 प्रतितिष्ठाम्यात्मन्। प्रति प्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे। प्रति
 द्यावापृथिव्योः। प्रतितिष्ठामि यज्ञे॥ २५॥

त्रया देवा एकादश। त्रयस्त्रिंशाः सुरार्धसः। बृहस्पतिपुरोहिताः
 देवस्य सवितुः सवे। देवा देवैरवन्तु मा। प्रथमा द्वितीयैः।
 द्वितीयास्तृतीयैः। तृतीयाः सत्येन। सत्यय्यज्ञेन। यज्ञो
 यजुर्भिः॥ २६॥

यजूंषि सामभिः। सामान्यृग्भिः। ऋचो याज्याभिः।
 याज्या वषट्कारैः। वषट्कारा आहुतिभिः। आहुतयो मे

कामान्त्समर्धयन्तु। भूः स्वाहा॑। लोमानि॑ प्रयति॑र्मम। त्वङ्म॑
आनति॑रागतिः। मा॒५सं म॒ उप॑नतिः। वस्व॑स्थि। म॒ज्जा म॒
आन॑तिः॥ २७ ॥

प॒स्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भैष॑ज्येन॒ श्रीरङ्गा॑नि भ॒सद्य॑ज्ञे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरुप॑नतिर्द्वे च॥ ५॥ ————— [५]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वांस॑श्चकृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॑
तस्मा॑दे॒नसः॑। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व५ह॑सः। यदि॑ दि॒वा यदि॑
नक्त॑म्। ए॒ना५सि॑ चकृ॒मा व॒यम्। वा॒युर्मा॑ तस्मा॑दे॒नसः॑।
वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व५ह॑सः। यदि॑ जाग्र॒द्यदि॑ स्वप्ने॑। ए॒ना५सि॑
चकृ॒मा व॒यम्॥ २८ ॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व५ह॑सः। यद्दामे॑
यदर॑ण्ये। यत्स॒भायां॑ यदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॑द्रे यद॒र्ये। ए॒नश्च॑कृ॒मा
व॒यम्। यदे॒कस्या॑धि॒ धर्म॑णि। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो॑
अ॒घ्निया॑ वरु॒णेति॑ शपा॑महे। ततो॑ वरुण॒ नो मु॑श्च॥ २९ ॥

अव॑भृथ निच॒ङ्कुण॑ निच॒रुर॑सि निच॒ङ्कुण॑। अव॑
दे॒वैर्दे॒वकृ॑तमे॒नोऽया॑द। अव॑ म॒त्यैर्म॑र्त्यकृ॒तम्। उ॒रोरा॑

नो॑ दे॒व रि॒षस्पा॑हि। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु।
 दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै॑ भूयासुः। यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑। यश्च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः।
 द्रु॒पदा॑दि॒वेन्मु॑मुचा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी म॒लादि॑व॥३०॥

पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाज्य॑म्। आपः॑ शु॒न्धन्तु॑ मै॒नसः॑।
 उ॒द्वय॑न्तम॑स॒स्परि॑। पश्य॑न्तो॒ ज्योति॑रुत्त॑रम्। दे॒वन्दे॑व॒त्रा
 सूर्य॑म्। अ॒गन्मु॒ ज्योति॑रुत्त॑मम्। प्र॒तियु॑तो॒ वरु॑णस्य॒ पाशः॑।
 प्रत्य॑स्तो॒ वरु॑णस्य॒ पाशः॑। ए॒धोऽस्ये॑धिषी॒महि॑। स॒मिद॑सि
 ॥३१॥

तेजो॑ऽसि॒ तेजो॒ मयि॑ धेहि। अ॒पो अ॒न्वचा॑रिषम्। रसे॑न॒
 सम॑सृक्ष्महि। पय॑स्वा॒ अग्र॒ आग॑मम्। तं मा॒ स॒सृज॑
 वर्च॑सा। प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च। स॒माव॑वर्ति पृथि॒वी। स॒मुषाः॑।
 स॒मु सूर्यः॑। स॒मु वि॒श्वमि॑दञ्जग॑त्। वै॒श्वान॒रज्यो॑तिर्भूयासम्।
 वि॒भुङ्क्ता॑म॒व्यँश्न॑वै। भूः स्वाहा॑॥३२॥

स्वप्न एना॑सि चकृ॒मा व॑यं मुञ्च॑ मला॑दिव स॒मिद॑सि जग॒त्रीणि॑ च॥६॥ [६]

होता॑ यक्षत्स॒मिधेन्द्र॑मि॒डस्प॑दे। नाभा॑ पृथि॒व्या अधि॑।

दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्।
 ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्। इन्द्रन्देवः सुवर्विदम्।
 पथिभिर्मधुमत्तमैः। नराशः सेन तेजसा॥ ३३॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।
 आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सर्वीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्वरुहिषीन्द्रन्निषद्वरम्।
 वृषभन्नर्यापसम्। वसुभीरुद्वैरादित्यैः। सयुग्भिर्बुरुहिरासदत्॥ ३४॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो
 द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायुणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार
 इन्द्राय मीढुषे। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषे
 इन्द्रस्य धेनू। सुदुधे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी।
 वत्समिन्द्रमवर्धताम्॥ ३५॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा। भिषजा
 सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय

धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो
देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥३६॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं।
होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रन्देवम्। भिषजं सुयजं हृतश्रियम्।
पुरु रूपं सुरेतसं मधोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वा समञ्जन्पथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिन्द्रं स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्। स्वाहेन्द्रं
होत्राञ्जुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियञ्जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनात्तमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे देव्यां
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम् ॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको वियन्तु द्विवेत्वेको वियन्तु
होतर्यजं ॥)॥७॥

[७]

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके। पुरोरुचां पूर्वकृद्वावृधानः।

त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जघान वृत्रं विं दुरो ववार।
 नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य
 धाम। गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यजति
 प्रचेताः। ईडितो देवैर्हरिवांस अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा
 शर्धमानः॥ ३९॥

पुरन्दरो मघवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपनो जुषाणः।
 जुषाणो बर्हिर्हरिवान् इन्द्रः। प्राचीनं सीदत्प्रदिशा
 पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानं स्योनम्। आदित्यैरक्तं
 वसुभिः सजोषाः। इन्द्रन्दुरः कवष्यो धावमानाः।
 वृषाण्य्यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्।
 सुवीरा वीरं प्रथमाना महोभिः॥ ४०॥

उषासानक्ता बृहती बृहन्तम्। पयस्वती सुदुधे शूरमिन्द्रम्।
 पेशस्वती तन्तुना सव्ययन्ती। दैवानान्देवय्यजतः सुरुक्मे।
 दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतांराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
 मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिर्हविषा

वृधातः। तिस्रो देवीर् हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा
वृषेणन्न पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
पुरूणि। वृषा यजन्वृषेणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु
देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। तमन्या समञ्जच्छमिता
न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य
जुषताः॥ स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीर्घृतेन चत्वारि च॥८॥ [८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
त्वावां अन्यो अस्ति। इन्द्रं देवो न मर्त्यो ज्यायान्।
अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवांसृजोऽपो अच्छा समुद्रम्।
प्रससाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिरेस्तु।

इन्द्रा भ॑रु॒ दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि। पतिः॑ सिन्धू॑नामसि रे॒वती॑नाम्।
 स शेवृ॑ध॒मधि॑ धाद्यु॒ग्नम॒स्मे। महि॑ क्ष॒त्रञ्ज॑ना॒षाडि॑न्द्र॒ तव्य॑म्।
 रक्षा॑ च नो म॒घोनः॑ पा॒हि सू॒रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
 धाः॑ ॥ ४३ ॥

रे॒वती॑नाञ्चत्वारि॑ च ॥ ९ ॥ [९]

दे॒वं ब॒रु॒हिरिन्द्र॑ꣳ सुदे॒वन्दे॒वैः। वी॒रव॑त्स्ती॒र्णं वे॒द्याम॑वर्धयत्।
 वस्तो॑र्वृ॒तं प्रा॒क्तो॑र्भृ॒तम्। रा॒या ब॒रु॒हिष्म॒तोऽत्य॑गात्।
 व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वार॑ इन्द्र॑ꣳ सङ्घा॑ते।
 वि॒द्वीर्या॑म॒न्नव॑र्धयन्। आ व॒त्सेन॑ तरु॒णेन॑ कुमा॒रेण॑ चमी॒विता॑
 अपा॑र्वाणम्। रे॒णुक॑काट॒न्नुद॑न्ताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
 विय॑न्तु॒ यज॑ ॥ ४४ ॥

दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। इन्द्रं॑ य॒ज्ञे प्र॑य॒त्यहे॑ताम्। दै॒वीर्वि॒शः
 प्रा॒यासि॑ष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धिते॑ अभू॒ताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
 वी॒तां यज॑। दे॒वी जो॑ष्टी व॒सुधि॑ती। दे॒वमिन्द्र॑मवर्ध॒ताम्।
 अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वेषा॑ꣳसि। आ॒न्यावा॑क्षी॒द्वसु॑ वा॒र्याणि॑।

यज॑मानाय शि॒क्षिते॑॥४५॥

व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे
सु॒दु॒घे। पय॑सेन्द्र॑मवर्धताम्। इष॒मूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। स॒ग्धिः
स॒पी॑तिम॒न्या। नवे॑न् पूर्व॒न्दय॑माने। पुरा॒णेन॒ नव॑म्।
अधा॑तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती वसु॒ वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒क्षिते॑।
व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। हु॒ताघ॑शः सा॒वाभा॑ष्टी
वसु॒वार्या॑णि। यज॑मानाय शि॒क्षितौ॑। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वी॒तां यज॑। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। पति॑मिन्द्र॑मवर्धयन्।
अस्पृ॑क्षद्धार॑ती दि॒वम्। रु॒द्रैर्य॑ज्ञः सर॑स्वती। इडा॒ वसु॑मती
गृ॒हान्॥४७॥

व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑
नरा॒शः सः। त्रि॒व॒रूथ॑स्त्रि॒वन्धुरः। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धयत्। श॒तेन॑
शि॒तिपृ॑ष्ठाना॒माहि॑तः। स॒हस्रे॑ण प्रव॑र्तते। मि॒त्रावरु॑णेद॑स्य
हो॒त्रम॑र्ह॒तः। बृ॒हस्प॑तिः स्तो॒त्रम्। अ॒श्विनाऽऽध्व॑र्यवम्।

वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखः सुपिप्पलः।
 देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिक्षं
 पृथिवीमदृ०हीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं
 बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासुस्थमिन्द्रेणासन्नम्।
 अन्या बर्ही०ष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं।
 देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टं
 कुर्वन्तिस्विष्टकृत्। स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य
 वेतु यजं॥४९॥

वियन्तु यजं शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वेताँय्यजं गृहान् वेतु यजाभूथ्यद् (देवं
 बर्हिर्देवीद्वारो देवी उपासानक्तां देवी जोष्टीं देवी ऊर्जाहुती देवा दैव्या होतांरा शिक्षितौ
 देवीस्तिस्तिस्तिस्ति देवीदेव इन्द्रो नराश०सो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः
 स्विष्टकृद्देवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्निर्वर्धतामेकोऽवर्धय०श्चतुरवर्धयत्।
 वस्तोरा वत्सेन दैवीरयावीष०हृताऽस्पृक्षच्छतेन दिव० स्वासुस्थ० स्विष्ट० शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितौ
 ॥)॥१०॥

[१०]

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्र० सरस्वतीम्।

अ॒जो धूम्रो न गो॒धूमैः क्लैर्भे॒षजम्। मधु॑ श॒ष्पैर्न तेज॑
इन्द्रि॒यम्। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य
होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्तनून॑पा॒त्सर॑स्वती। अवि॑र्मे॒षो न
भे॒षजम्। प॒था मधु॑म॒ताभ॑रन्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्॥५०॥

बद॑रैरुप॒वाका॑भिर्भे॒षजन्तो॑क्म॒भिः। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒न्नरा॑श॒सं
न न॒ग्रह॑म्। पति॑ः सुरा॑यै भे॒षजम्। मेषः॑ सर॑स्वती
भिष॑क। रथो न च॒न्द्राश्विनो॑र्व॒पा इन्द्र॑स्य वी॒र्यम्।
बद॑रैरुप॒वाका॑भिर्भे॒षजन्तो॑क्म॒भिः। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य होत॒र्यज॑॥५१॥

होता॑ यक्षदि॒डेडित॑ आ॒जुह्वानः॑ सर॑स्वतीम्। इन्द्रं॑ बले॑न
व॒र्धयन्। ऋ॒षभे॑ण गवै॑न्द्रि॒यम्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्। यवैः॑
क॒र्कन्धु॑भिः। मधु॑ ला॒जैर्न मा॑सरम्। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य होत॒र्यज॑। होता॑ यक्षद्व॒र्हिः
सु॒ष्टरी॑मोर्ण॒म्रदाः। मि॒षङ्गा॑स॒त्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती।
 भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुरो दिशः। कवप्यो
 न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यान्न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी
 दुधे। दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रन्न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
 सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षत्सुपेशसोषे नक्तन्दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समं जाते
 सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा
 हृदा। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतांरा
 भिषजाऽश्विना। इन्द्रन्न जागृवी दिवा नक्तन्न भेषजैः।
 शूषः सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः
 सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षत्तिस्त्रो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे
 हिरण्ययम्॥५५॥

अ॒श्विने॒डा न॒ भार॑ती। वा॒चा सर॑स्वती। मह॒ इन्द्रा॑य
 दधु॒रिन्द्रि॑यम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑।
 वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मिन्द्र॑म॒श्विना॑।
 भि॒षज॑न्न सर॑स्वतीम्। ओजो॒ न जू॑तिरिन्द्रि॑यम्। वृ॒को न
 र॑भ॒सो भि॒षक्। यशः॒ सुर॑या भेष॒जम्॥५६॥

श्रि॒या न मा॑सरम्। पयः॒ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑।
 वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्ष॒द्वन॑स्पतिम्। श॒मिता॑रः
 श॒तक्र॑तुम्। भी॒मन्न॑ म॒न्युः राजा॑न॒व्याघ्र॑न्नम॒साऽश्वि॑ना
 भा॒मम्। सर॑स्वती भि॒षक्। इन्द्रा॑य दुह॒ इन्द्रि॑यम्। पयः॒
 सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं॥५७॥

होता॑ यक्ष॒दग्निः॑ स्वाहाऽऽज्य॑स्य॒ स्तो॒काना॑म्। स्वाहा॒
 मे॒दसां॑ पृथ॒क्। स्वाहा॒ छाग॑म॒श्विभ्या॑म्। स्वाहा॑ मे॒षः
 सर॑स्वत्यै। स्वाह॑र्षभ॒मिन्द्रा॑य सि॒हाय॑ सह॑सेन्द्रि॑यम्।
 स्वाहा॑ऽग्नि॒न्न भेष॑जम्। स्वाहा॑ सोम॑मिन्द्रि॑यम्। स्वाहेन्द्रः॑
 सु॒त्रामा॑णः सवि॒तारं॑ वरु॒णं भि॒षजां॑ पतिम्। स्वाहा॒
 वन॑स्पति॑ प्रि॒यं पाथो॑ न भेष॑जम्। स्वाहा॑ दे॒वाः

आज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निं॑ होत्राञ्जुषाणो॑ अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः
परिस्रुता॑ घृतं मधु॑। वियन्त्वाज्यस्य॑ होतर्यज॑। होता
यक्षद॒श्विना॒ सरस्वतीमिन्द्र॒॑ सुत्रामा॑णम्। इमे सोमाः
सुरामा॑णः। छागैर्न मे॒षैर्ऋष॑भैः सुताः। शप्पैर्न तोक्मभिः।
लाजैर्मह॑स्वन्तः। मदा॒ मास॑रेण॒ परिष्कृ॑ताः। शुक्राः
पयस्वन्तोऽमृताः॑। प्रस्थिता॑ वो मधुश्चुतः॑। तान॒श्विना॒
सरस्वतीन्द्रः॑ सुत्रामा॑ वृत्रहा। जुषन्ता॑ सौम्यं मधु॑। पिबन्तु
मदन्तु॑ वियन्तु॑ सोमम्। होतर्यज॑॥५९॥

वीर्यं॑ वियन्त्वाज्यस्य॑ होतर्यज॑ नासत्या॑ सरस्वती॑ मधु॑ हिरण्यं॑ भेषजं॑ वियन्त्वाज्यस्य॑
होतर्यज॑ आज्यपानमृताः पञ्च॑ च (समिधाऽग्निं॑ षट्। तनूनपात्सप्त। नराश॑समृषिः। इडेडितो यवैरष्टौ।
बर्हिः॑ सप्त। दुरोऽश्विना॑ नव। सुपेश॑समृषिः। दैव्या॑ होतारा॑ सीसेन॑ रसः। तिस्रस्त्वष्टार॑मृष्टावष्टौ।
वनस्पति॑मृषिः। अग्नित्रयो॑दश। अश्विना॑ द्वादश त्रयोदश। समिधाऽग्निं॑ बदैर्बदैर्यवैरश्विना॑ त्विषि॑मश्विना॑
न भेषजं॑ रूपमश्विना॑ भीमं॑ भामम् ॥)॥११॥

[११]

समिद्धो॑ अ॒ग्निर॑श्विना॑। तप्तो॑ घ॒र्मो वि॒राद्भु॑तः। दुहे॑ धे॒नुः
सर॑स्वती। सोम॑ शु॒क्रमि॑हेन्द्रि॒यम्। त॒नूपा॑ भिषजा॑

सुते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। मध्वा॒ रजा॑ऽसीन्द्रियम्।
इन्द्रा॑य प॒थिभिर्व॑हान्। इन्द्रा॑येन्दुः सर॑स्वती। नरा॒शऽसे॑न
न॒ग्रहः॑॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भेष॑जं भिष॑जा सुते। आ॒जुह्वा॑ना
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रियाणि॒ वीर्य॑म्। इडा॑भिर॒श्विना॒विष॑म्।
समूर्ज॑ऽ सऽ रयि॑न्दधुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेः सु॒तम्। सोम॑ऽ
शु॒क्रं प॑रि॒स्रुता॑। सर॑स्वती॒ तमा॑भरत्। ब॒र्हिषे॑न्द्राय॒
पात॑वे॥६१॥

क॒व॒प्यो न॒ व्यच॑स्वतीः। अ॒श्विभ्या॑ं न दुरो दि॑शः। इन्द्रो॒ न
रोद॑सी दु॒घै। दु॒हे का॒मान्त्सर॑स्वती। उ॒षासा॒ नक्त॑म॒श्विना॑।
दि॒वेन्द्र॑ऽ सा॒यमि॑न्द्रियैः। स॒ञ्जाना॑ने सु॒पेश॑सा। सम॑
जाते॒ सर॑स्वत्या। पा॒तन्नो॑ अ॒श्विना॒ दिवा॑। पा॒हि नक्त॑ऽ
सर॑स्वति॥६२॥

दैव्या॑ होतारा भिष॑जा। पा॒तमि॑न्द्रऽ सचा॑ सुते। ति॒स्रस्त्रे॒धा
सर॑स्वती। अ॒श्विना॒ भार॑तीडा। ती॒व्रं प॑रि॒स्रुता॒ सोम॑म्।

इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः
 सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपं रूपमधुः सुते।
 ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां
 मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण
 परिष्कृता। समधातां सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नग्नहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥१२॥ [१२]

अश्विना हविरिन्द्रियम्। नमुचेर्धिया सरस्वती। आ
 शुक्रमासुराद्वसु। मघमिन्द्राय जग्निरे। यमश्विना सरस्वती।
 हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिम्बेद वलं मघम्। नमुचावासुरे
 सचा। तमिन्द्रं पशवः सचा। अश्विनोभा सरस्वती॥६४॥

दधाना अभ्यनूषत। हविषा यज्ञमिन्द्रियम्। य इन्द्रं
 इन्द्रियन्दधुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामां हविष्पतिः।
 यजमानाय सश्रुत। सविता वरुणोऽदधत्। यजमानाय
 दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियम्॥६५॥

वरुणः क्षत्रमिन्द्रियम्। भगेन सविता श्रियम्।

सुत्रामा यशसा बलम्। दधाना यज्ञमाशत। अश्विना
 गोभिरिन्द्रियम्। अश्वेभिर्वीर्यं बलम्। हविषेन्द्रः सरस्वती।
 यजमानमवर्धयन्। ता नासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी
 नरा। सरस्वती हविष्मती। इन्द्र कर्मसु नोऽवत। ता
 भिषजा सुकर्मणा। सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा
 शतक्रतुः। इन्द्राय दधुरिन्द्रियम्॥६६॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियन्तरा षट्॥१३॥ [१३]

देवं बर्हिः सरस्वती। सुदेवमिन्द्रे अश्विना। तेजो न
 चक्षुरक्ष्योः। बर्हिषा दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वियन्तु यज। देवीद्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती।
 प्राणन्न वीर्यन्नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वियन्तु यज॥६७॥

देवी उषासावश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती। बलन्न
 वाचमास्ये। उषाभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वियन्तु यज। देवी जोष्टी अश्विना। सुत्रामेन्द्रे सरस्वती।

श्रोत्रन्न कर्णयोर्यशः। जोष्ट्रीभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज॥६८॥

देवी ऊर्जाहुती दुधे सुदुधे। पयसेन्द्रः सरस्वत्यश्विना
भिषजावत। शुक्रन्न ज्योतिः स्तनयोर्राहुती धत्त इन्द्रियम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवा देवानां भिषजा।
होतारविन्द्रमश्विना। वषट्कारैः सरस्वती। त्विषिन्न हृदये
मतिम्। होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यज॥६९॥

देवीस्तिस्त्रस्त्रो देवीः। सरस्वत्यश्विना भारतीडा।
शूषन्न मध्ये नाभ्याम्। इन्द्राय दधुरिन्द्रियम्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज। देव इन्द्रो नराशंसः। त्रिवरूथः
सरस्वत्याऽश्विभ्यामीयते रथः। रेतो न रूपममृतं जनित्रम्।
इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यज॥७०॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यपर्णो अश्विभ्याम्। सरस्वत्याः

सुपिप्पुलः। इन्द्राय पच्यते मधु। ओजो न जूतिमृषभो
न भामम्। वनस्पतिर्नो दधदिन्द्रियाणि। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवं बरुहिर्वारितीनाम्। अध्वरे
स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बरुहिषां
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो अग्निः
स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होताराविन्द्रमश्विनां।
वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्।
स्विष्ट इन्द्रः सुत्रामां सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो
वनस्पतिः। स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निनां। होता
होत्रे स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपंचितिः
स्वधाम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यजं होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजंन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं
सरस्वत्या वनस्पतिष्वदं (देवं बरुहिर्देवीद्वारो देवी उपासांश्विनां देवी जोष्टी देवी ऊर्जाहुती
देवा देवानां भिषजां वषट्कारैर्देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं

ब॒र्हिर्वारि॑तीना॒न्देवो॑ अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृद्देवान्। स॒मिधा॑ऽग्नि॒न्देवं॑ ब॒र्हिः सर॑स्वत्य॒श्विना॒ सर्वं॑ वियन्तु।
 द्वा॒रंस्ति॑स्रः सर॑वियन्तु। अ॒ज इन्द्र॑मोजो॒ऽग्निं परः॑ सर॑स्वतीम्। नक्तं॑ पूर्वं॑ सर॑स्वति। अ॒न्यत्र॑
 सर॑स्वती। भि॒षक्पूर्व॑न्दुह इन्द्रि॒यम्। अ॒न्यत्र॑ दधुरिन्द्रि॒यम्। सौ॒त्राम॑ण्या॒ सु॒तासु॑ती। अ॒ञ्जन्त्य॑य॒य्यँज॑मानः

॥ ॥१४॥ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य हो॑ता॒रम॑वृणीत। अ॒यं सु॑तासु॒ती यज॑मानः।
 पच॑न्प॒त्तीः। पच॑न्पुरो॒डाशा॑न्। गृ॒ह्णन्ग्र॑हान्। ब॒ध्नन्न॒श्विभ्या॒ञ्छाग॑ः
 सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य। ब॒ध्नन्त्सर॑स्वत्यै मे॒षमिन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्।
 ब॒ध्नन्निन्द्रा॑य॒र्षभ॑म॒श्विभ्या॑ः सर॑स्वत्यै। सू॒प॒स्था अ॒द्य
 दे॒वो वन॑स्पति॒रभवत्। अ॒श्विभ्या॒ञ्छागे॑न॒ सर॑स्वत्या॒
 इन्द्रा॑य॥ ७३॥

सर॑स्वत्यै मे॒षेणेन्द्रा॑या॒श्विभ्या॑म्। इन्द्रा॑य॒र्षभे॑णा॒श्विभ्या॑ः
 सर॑स्वत्यै। अक्षः॑ स्तान्मे॒दस्तः॑ प्रति॑पच॒ताग्र॑भीषुः।
 अवी॑वृधन्त॒ ग्रहैः॑। अ॒पा॒ताम॑श्विना॒ सर॑स्वतीन्द्रः सु॒त्रामा॑
 वृ॒त्रहा॑। सोमा॑न्त्सुरा॒मणाः॑। उ॒पो उ॒क्थाम॑दाः श्रौ॒द्विम॑दा॒ अद॑न्न।
 अवी॑वृधन्ताङ्गू॒षैः। त्वाम॑द्य॒र्ष आ॒र्षेय॑र्षीणा॒न्नपा॑दवृणीत।
 अ॒यं सु॑तासु॒ती यज॑मानः। ब॒हुभ्य॑ आ सङ्ग॑तेभ्यः। ए॒ष मे॑

देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदानान्यदुः।
तान्यस्मा आ च शास्व। आ च गुरस्व। इषितश्च होतुरसि
भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ७४॥

इन्द्राय यजमानः सप्त च॥१५॥ [१५]

उशन्तस्त्वा हवामह आ नो अग्ने सुकेतुना। त्व९ सोम
महे भगन्त्व९ सोम प्रचिकितो मनीषा। त्वया हि नः
पितरः सोम पूर्वे त्व९ सोम पितृभिः सविंदानः। बर्हिषदः
पितर आऽहं पितृन्। उपहूताः पितरोऽग्निष्वात्ताः पितरः।
अग्निष्वात्तानृतुमतो हवामहे। नराश९ से सोमपीथय्य आशुः।
ते नो अर्वन्तः सुहवा भवन्तु। शत्रो भवन्तु द्विपदे शश्चतुष्पदे।
ये अग्निष्वात्ता येऽनग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अ९ होमुचः पितरः सोम्यासः। परेऽवरेऽमृतासो भवन्तः।
अधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। वान्यायै दुग्धे जुषमाणाः
करम्भम्। उदीराणा अवरे परे च। अग्निष्वात्ता ऋतुभिः
सविंदानाः। इन्द्रवन्तो हविरिदंषन्ताम्। यदग्ने कव्यवाहन

त्वम॑ग्न ई॒डितो॑ जा॒तवे॑दः। मा॒तली॑ क॒व्यैः। ये ता॑तृ॒पुर्दे॑व॒त्रा
जेह॑मानाः। हो॒त्रावृ॑धः स्तोम॑त॒ष्टासो॑ अ॒कैः। आ॒ऽग्रे
या॒हि सु॒विद॑त्रै॒भिर॒वाङ्। स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभि॑र्ध॒र्मस॒द्भिः।
ह॒व्यवा॑ह॒मज॑रं पु॒रुप्रि॑यम्। अ॒ग्निङ्घृ॑तेन॑ ह॒विषा॑ स॒पर्य॑न्त्र।
उपा॑सदङ्क॒व्यवा॑हं पि॒तृणा॑म्। स नः॑ प्र॒जावी॑र॒वती॑ꣳ
समृ॑ण्वतु॥ ७६॥

अ॒न॒ग्नि॒ष्वात्ता॒ जेह॑मानाः स॒प्त च॑॥१६॥ [१६]

होता॑ यक्ष॒दिड॒स्पदे॑। स॒मि॒धा॒नं म॒हद्य॑शः। सु॒षमि॑द्धं वरे॑ण्यम्।
अ॒ग्निमि॑न्द्रं वयो॒धस॑म्। गा॒य॒त्रीञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॑ङ्गां
वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒च्छुचि॑व्रतम्।
तनू॑नपा॒तमु॒द्भिद॑म्। यङ्ग॒र्भम॑दि॒तिर्द॑धे॥ ७७॥

शुचि॑मिन्द्रं वयो॒धस॑म्। उ॒ष्णिह॑ञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॑ह॒ङ्गां
वयो॒ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒दीडे॑न्यम्।
ई॒डित॑वृ॒त्रह॑न्त॒मम्। इडा॑भि॒रीड्य॑ꣳ सहः॑। सोम॑मिन्द्रं
वयो॒धस॑म्। अ॒नु॒ष्टुभ॑ञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम्। त्रि॒व॒त्सङ्गां॑ वयो॒

दधत्॥७८॥

वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता यक्षत्सुबर्हिषदम्।
पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं
वयोधसम्। बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पश्चाविङ्गां वयो दधत्।
वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होतायक्षद्व्यचस्वतीः। सुप्रायणा
ऋतावृधः॥७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण इन्द्रं वयोधसम्। पङ्क्तिञ्छन्दं
इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य
होतुर्यजं। होता यक्षत्सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे।
नक्तोषासा न दर्शते। विश्वमिन्द्रं वयोधसम्। त्रिष्टुभञ्छन्दं
इन्द्रियम्॥८०॥

पृष्ठवाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता
यक्षत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमय्यंशः। होतारा दैव्या
कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसम्। जगतीञ्छन्दं इहेन्द्रियम्।
अनङ्गाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता

यक्षत्पेशस्वतीः॥८१॥

ति॒स्रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। भार॑तीर्बृ॒हती॑र्म॒हीः। पति॑मिन्द्रं
वयो॑धसम्। वि॒राज॑ञ्छन्द॒ इहेन्द्रि॑यम्। धे॒नुङ्गा॒न्न वयो॑
दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता यक्ष॑त्सुरे॒तसम्।
त्वष्टा॑रं पु॒ष्टि॒वर्ध॑नम्। रू॒पाणि॑ बिभ्र॑तं पृथ॑क्। पु॒ष्टि॒मिन्द्रं
वयो॑धसम्॥८२॥

द्वि॒पद॑ञ्छन्द॒ इहेन्द्रि॑यम्। उ॒क्षाण॑ङ्गा॒न्न वयो॑ दध॑त्।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। हो॒ता यक्ष॑च्छु॒तक्र॑तुम्। हि॒रण्य॑पर्णमु॒क्थि॒नः
र॒श॒नां बिभ्र॑तं व॒शिम्। भग॑मिन्द्रं वयो॑धसम्। क॒कुभ॑ञ्छन्द॒
इहेन्द्रि॑यम्। व॒शां वे॒हत॑ङ्गा॒न्न वयो॑ दध॑त्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒
होत॑र्यजं। हो॒ता यक्ष॑त्स्वाहा॑कृ॒तीः। अ॒ग्नि॒ङ्गृह॑प॒तिं
पृथ॑क्। वरु॑णं भेष॒जङ्ग॑विम्। क्ष॒त्रमिन्द्रं॑ वयो॑धसम्।
अति॑च्छन्द॒सञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद॑ष॒भङ्गां वयो॑ दध॑त्।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं॥८३॥

दधे दध॑त्तावृ॒धं इन्द्रि॑यं पेश॑स्वतीर्वयो॑धसं वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं स॒प्त च॑ (इ॒डस्प॑दैऽग्नि॒ङ्गांय॒त्रीञ्च॑विम्)।

शुचि॑व्रत॒ꣳ शुचि॑मु॒ष्णिहं॑न्दित्य॒वाहम्॑। ईडे॒न्यꣳ सोम॑मनु॒ष्टुभं॑त्रिव॒त्सम्। सु॒बर्हि॑पद॒ममृ॑तेन्द्रं बृ॒हतीं॑ पश्चा॑विम्।
व्यच॑स्वतीः सु॒प्राय॑णा द्वा॒रो ब्र॑ह्माणः प॒ङ्क्ति॑मि॒ह तुर्य॑वाहम्। सु॒पेश॑से वि॒श्वमिन्द्रं॑त्रि॒ष्टुभं॑ प॒ष्ठवा॑हम्।
प्रचे॑तसा स॒युजे॑न्द्रं जग॑तीमि॒हानु॑द्वाहम्। पेश॑स्वतीस्ति॒स्रः पति॑विराज॑मि॒ह धे॑नुत्र। सु॒रेत॑सन्त्वष्टा॑रं
पु॒ष्टिमिन्द्रं॑ द्वि॒पद॑मि॒होक्षा॑णत्र। श॒तक्र॑तुं भग॑मिन्द्रं॒ङ्कुभ॑मि॒ह व॒शान्न। स्वाहा॑कृतीः क्ष॒त्रमति॑च्छन्द॒सं
बृह॑द॒षभ॑ङ्गां वयो॑ दध॑दिन्द्रि॒यमृषि॑ वसु॒ नवं द॒शेहँ॑न्द्रि॒यमष्ट॑ नव द॒श गा॒त्र वयो॑ दध॑दि॒डस्प॑दे सर्व
वेतु ॥)॥१७॥

[१७]

समि॑द्धो अ॒ग्निः स॒मिधा॑। सु॒षमि॑द्धो वरे॑ण्यः। गा॒यत्री॑ छन्द॑
इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॑र्गौर्वयो॑ दधुः। तनू॑नपा॒च्छुचि॑व्रतः। त॒नूपा॒च्च
सर॑स्वती। उ॒ष्णिक्छ॑न्द॒ इन्द्रि॒यम्। दि॒त्यवा॒ङ्गौर्वयो॑ दधुः।
इडा॑भिर॒ग्निरी॒ड्यः। सोमो॑ दे॒वो अम॑र्त्यः॥८४॥

अ॒नुष्टु॑प्छन्द॒ इन्द्रि॒यम्। त्रि॒वत्सो॑ गौर्वयो॑ दधुः। सु॒बर्हि॑र॒ग्निः
पू॒षण्वान्। स्ती॒र्णब॑र्हि॒रम॑र्त्यः। बृ॒हती॑ छन्द॒ इन्द्रि॒यम्।
पश्चा॑वि॒र्गौर्वयो॑ दधुः। दुरो॑ दे॒वीर्दि॒शो म॒हीः। ब्र॒ह्मा दे॒वो
बृह॑स्पतिः। प॒ङ्क्ति॑श्छन्द॒ इहे॑न्द्रि॒यम्। तुर्य॑वा॒ङ्गौर्वयो॑ दधुः॥८५॥

उ॒षे य॒ह्वी सु॒पेश॑सा। वि॒श्वे दे॒वा अम॑र्त्याः। त्रि॒ष्टुप्छ॑न्द॒
इन्द्रि॒यम्। प॒ष्ठवा॒ङ्गौर्वयो॑ दधुः। दै॒व्यां हो॑तारा भिष॒जा। इन्द्रे॑ण

स॒युजा॑ यु॒जा। जग॑ती॒ छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। अ॒न॒ङ्गान्गौर्वयो॑
दधुः। ति॒स्र इडा॒ सर॑स्वती। भा॒रती॑ म॒रुतो॑ वि॒शः॥८६॥

वि॒राट्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। धे॒नुगौर्न॑ वयो॑ दधुः। त्वष्टा॑ तु॒रीपो॒
अ॒द्भुतः॑। इ॒न्द्रा॒ग्नी पु॑ष्टि॒वर्ध॑ना। द्वि॒पाच्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्।
उ॒क्षा गौर्न॑ वयो॑ दधुः। श॒मिता॑ नो॒ वन॒स्पतिः॑। स॒विता॑
प्र॒सुव॑न्भगम्। क॒कुच्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। व॒शा वे॒हद्रौर्न॑
वयो॑ दधुः। स्वाहा॑ य॒ज्ञं वरु॑णः। सु॒क्षत्रो॑ भै॒षज॑ङ्करत्।
अति॑च्छन्दा॒श्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद॑ष॒भो गौर्वयो॑ दधुः॥८७॥

अम॑र्त्यस्तुर्य॒वाङ्गौर्वयो॑ दधुर्वि॒शो व॒शा वे॒हद्रौर्न॑ वयो॑ दधुश्च॒त्वारि॑ च॥१८॥ [१८]

व॒स॒न्तेन॑र्तुना॑ दे॒वाः। वस॑वस्त्रि॒वृता॑ स्तु॒तम्। र॒थ॒न्त॒रेण॑
तेज॑सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। ग्री॒ष्मेण॑ दे॒वा ऋ॒तुना॑।
रु॒द्राः प॑ञ्चद॒शे स्तु॑तम्। बृ॒हता॑ यश॑सा॒ बल॑म्। ह॒विरि॒न्द्रे
वयो॑ दधुः। व॒रु॒षाभि॑र्ऋ॒तुना॑ऽऽदि॒त्याः। स्तोमे॑ सप्तद॒शे
स्तु॑तम्॥८८॥

वै॒रू॒पेण॑ वि॒शौज॑सा। ह॒विरि॒न्द्रे वयो॑ दधुः। शा॒र॒देन॑र्तुना॑

दे॒वाः। ए॒क॒वि॒ं॒श ऋ॒भ॒वः स्तु॒तम्। वै॒रा॒जेन॑ श्रि॒या श्रि॒यम्।
 ह॒वि॒रि॒न्द्रे व॒यो दधुः॑। हे॒म॒न्तेन॑ तु॒ना दे॒वाः। म॒रु॒त॑स्त्रि॒ण॒वे
 स्तु॒तम्। ब॒लेन॑ श॒क्र॒रीः स॒हः। ह॒वि॒रि॒न्द्रे व॒यो दधुः॑।
 शै॒शि॒रेण॑ तु॒ना दे॒वाः। त्र॒य॒स्त्रि॒ं॒शैऽमृ॒तं स्तु॒तम्। स॒त्येन॑
 रे॒वती॑ क्ष॒त्रम्। ह॒वि॒रि॒न्द्रे व॒यो दधुः॑॥८९॥

स्तोमं सप्तदशे स्तुतं सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसुन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन
 हेमन्तेन शैशिरेण षट् ॥)॥१९॥ [१९]

दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒न्द्रं व॒यो॒ध॒सम्। दे॒व॒न्दे॒वम॑व॒र्ध॒यत्। गा॒य॒त्रि॒या
 छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। ते॒ज इ॒न्द्रे व॒यो दध॑त्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य
 वे॒तु य॒ज। दे॒वीर्द्वा॒रो दे॒वमि॒न्द्रं व॒यो॒ध॒सम्। दे॒वीर्दे॒वम॑व॒र्ध॒यन्।
 उ॒ष्णि॒हा छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। प्रा॒णमि॒न्द्रे व॒यो दध॑त्। व॒सु॒वने॑
 व॒सु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ य॒ज॥९०॥

दे॒वी दे॒वं व॒यो॒ध॒सम्। उ॒षे इ॒न्द्रम॑व॒र्ध॒ताम्। अ॒नु॒ष्टु॒भा
 छ॒न्द॑सेन्द्रि॒यम्। वा॒चमि॒न्द्रे व॒यो दध॑त्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य
 वी॒तां य॒ज। दे॒वी जो॒ष्टी दे॒वमि॒न्द्रं व॒यो॒ध॒सम्। दे॒वी

दे॒वम॑व॒र्धता॑म्। बृ॒ह॒त्या छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्। श्रो॒त्र॒मिन्द्रे॑ वयो॒
दध॑त्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑॥९१॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धस॑म्। दे॒वी दे॒वम॑व॒र्धता॑म्।
प॒ङ्क॒गा छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्। शु॒क्र॒मिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑
व॒सु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा दे॒वमिन्द्रं॑
वयो॒धस॑म्। दे॒वा दे॒वम॑व॒र्धता॑म्। त्रि॒ष्टु॒भा छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्।
त्वि॒षि॒मिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वी॒तां
यज॑॥९२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्वयो॑ध॒सम्। प॒ति॒मिन्द्रं॑मव॒र्धय॑न्।
जग॑त्या॒ छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्। ब॒ल॒मिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑
व॒सु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒वो न॒रा॒श॒सो दे॒वमिन्द्रं॑
वयो॒धस॑म्। दे॒वो दे॒वम॑व॒र्धय॑त्। वि॒रा॒जा छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्।
रे॒त इ॒न्द्रे वयो॑ दध॑त्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वे॒तु यज॑॥९३॥

दे॒वो व॒न॒स्पति॑र्दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धस॑म्। दे॒वो दे॒वम॑व॒र्धय॑त्।
द्वि॒प॒दा छ॑न्द॒सेन्द्रि॑यम्। भ॒ग॒मिन्द्रे॑ वयो॒ दध॑त्। व॒सु॒वने॑

वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रं
 वयोधसम्। देवन्देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश
 इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो
 अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्।
 अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्। क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत्।
 वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥९४॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्टोमः।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरं सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं
वै रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रज्जी होता
भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्।
रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां
पुरोधाङ्गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्।
तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्।
यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यन्दिने सवने सन्नेषु
नाराशंसेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
त्रयस्त्रिंशत्संपद्यन्ते। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता
एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिंशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानाम्। यावन्तीरेव देवताः।
 ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो
 वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनं
 समर्धयति। आज्येनाभिषिञ्चति। तेजो वा आज्यम्। तेजं
 एवास्मिन्दधाति॥४॥

होता भवति यजेत् वा अश्वो दधाति॥१॥ [१]

यदाग्नेयो भवति। अग्निमुखा हृद्धिः। अथ यत्पौष्णः। पुष्टिर्वै
 पूषा। पुष्टिर्वैश्यस्य। पुष्टिमेवावरुन्धे। प्रसवाय सावित्रः।
 अथ यत्त्वाष्ट्रः। त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति। निर्वरुणत्वाय
 वारुणः॥५॥

अथो य एव कश्च सन्त्सूयते। स हि वारुणः। अथ
 यद्वैश्वदेवः। वैश्वदेवो हि वैश्यः। अथ यन्मारुतः। मारुतो
 हि वैश्यः। सप्तैतानि हवींषि भवन्ति। सप्तगणा वै
 मरुतः। पृश्निः पष्ठौही मारुत्या लभ्यते। विड्वे मरुतः।
 विशं एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशः प्रियः।
 विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते। ऋषभचर्मेऽध्यभिषिञ्चति।

स हि प्रजनयिता। दध्नाऽभिषिञ्चति। ऊर्वा अन्नाद्यन्दधि।
ऊर्जैर्वैनमन्नाद्यैर्न समर्धयति॥६॥

वारुणो विद्वे मरुतोऽष्टौ च॥२॥

[२]

यदाग्नेयो भवति। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। अथ यत्सौम्यः।
सौम्यो हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ
यद्वारुहस्पत्यः। एतद्वै ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। अथ
यदग्नीषोमीयः। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। तौ यदा सङ्गच्छेते
॥७॥

अथ वीर्यावत्तरो भवति। अथ यत्सारस्वतः। एतद्धि प्रत्यक्षं
ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो य
एव कश्च सन्त्सूयते। स हि वारुणः। अथ यद्वावापृथिव्यः।
इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तन्द्यावापृथिवी नान्वमन्येताम्।
तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येताम्॥८॥

वज्रस्य वा एषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति।
अष्टावेतानि हवीर्षि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री
ब्रह्मवर्चसम्। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। हिरण्येन

घृतमुत्पुनाति। तेजंस एव रुचे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति।
 ब्रह्मणो वा एतदृक्सामयो रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्।
 ब्रह्मन्नेवैनमृक्सामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा
 वीर्यावत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छन्ते भागधेयेनान्वमन्येताः रूपञ्चत्वारि च॥३॥ [३]

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हृतो ह्येषः। अभिषुतो
 ह्येषः। न हि हृतः सूयते। सौमीः सूतवंशामा लभते।
 सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तदधाति। सौम्यर्चाऽभिषिञ्चति।
 रेतोधा ह्येषा। रेतः सोमः। रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किञ्च
 राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति। अषाढय्युत्सु पृतनासु
 पप्रिम्। सुवर्षामप्स्वावृजनस्य गोपाम्। भरेषुजाः
 सुक्षितिः सुश्रवसम्। जयन्तन्त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतः सोमः सप्त च॥४॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुना सूयते। स
 देवसवः। य इष्ट्या सूयते। स मनुष्यसवः। एतं वै पृथये

देवाः प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत।
यावतीः कियतीश्च प्रजा वाचं वदन्ति। तासां सर्वासां
सूयते॥११॥

य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। नाराशं स्यर्चाभिषिञ्चति।
मनुष्या वै नराशंसः। निहुत्य वावैतत्। अथाभिषिञ्चति।
यत्किञ्च राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तत्सर्वं भवति। ये मे
पञ्चाशतन्दुः। अश्वानां सधस्तुतिः। द्युमदग्ने महि श्रवः।
बृहत्कृधि मघोनाम्। नृवदमृत नृणाम्॥१२॥

सूयते सधस्तुतिस्त्रीणि च॥५॥ [५]

एष गौसवः। षट्त्रिंश उक्थ्यो बृहत्सामा। पवमाने
कण्वरथन्तरं भवति। यो वै वाजपेयः। स सम्राद्धवः। यो
राजसूयः। स वरुणसवः। प्रजापतिः स्वाराज्यं परमेष्ठी।
स्वाराज्यङ्गैरेव। गौरिव भवति॥१३॥

य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
तद्धि स्वाराज्यम्। अयुतन्दक्षिणाः। तद्धि स्वाराज्यम्।

प्रतिधुषाऽभिषिञ्चति। तद्धि स्वाराज्यम्। अनुद्धते वेद्यै
दक्षिणत आहवनीयस्य बृहत्ः स्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति। इयं
वाव रथन्तरम्॥१४॥

असौ बृहत्। अनयोरेवैनमनन्तरहितमभिषिञ्चति।
पशुस्तोमो वा एषः। तेन गोसवः। षट्त्रिंशः सर्वः। रेवञ्जातः
सहसा वृद्धः। क्षत्राणां क्षत्रभृत्तमो वयोधाः। महान्महित्वे
तस्तभानः। क्षत्रे राष्ट्रे च जागृहि। प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः
स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकं च॥६॥ [६]

सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ। त्विषिरग्नौ ब्राह्मणे सूर्ये
या। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा
सर्विदना। या राजन्ये दुन्दुभावायतायाम्। अश्वस्य क्रन्द्ये
पुरुषस्य मायौ। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न
आगन्वर्चसा सर्विदना। या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये।
त्विषिरश्वेषु पुरुषेषु गोषु॥१६॥

इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा
 सविँदाना। रथे अक्षेपु वृषभस्य वाजे। वाते पर्जन्ये
 वरुणस्य शुष्मे। इन्द्रं या देवी सुभगा जजान। सा न
 आगन्वर्चसा सविँदाना। राडंसि विराडंसि। सम्राडंसि
 स्वराडंसि। इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तः श्रीणामि।
 इन्द्राय त्वौजस्वत ओजस्वन्तः श्रीणामि॥१७॥

इन्द्राय त्वा पयस्वते पयस्वन्तः श्रीणामि। इन्द्राय
 त्वाऽऽयुष्मत आयुष्मन्तः श्रीणामि। तेजोऽसि। तत्ते प्र
 यच्छामि। तेजस्वदस्तु मे मुखम्। तेजस्वच्छिरो अस्तु
 मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा संपिपृग्धि मा।
 ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे।
 ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा।
 पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
 पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा

सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयु॑रसि। तत्ते॒ प्र य॑च्छामि। आयु॑ष्मदस्तु मे॒ मुखम्।
आयु॑ष्मच्छि॒रो अस्तु॑ मे। आयु॑ष्मान् वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। आयु॑षा
सं पिपृग्धि मा। इ॒मम॑ग्र॒ आयु॑षे॒ वर्च॑से कृधि। प्रि॒यः रे॒तो
वरु॑ण सोम राजन्। मा॒तेवा॑स्मा अदि॒ते शर्म॑ यच्छ। वि॒श्वे
दे॒वा ज॑रद॒ष्टिर्य॑थाऽस॑त्॥२०॥

आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। यतो॒ वातो॒
मनो॑जवाः। यतः॒ क्षर॑न्ति॒ सिन्ध॑वः। तासा॑न्त्वा॒ सर्वा॑सा॒
रु॒चा। अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। स॒मु॒द्र इ॒वासि॑ गृ॒ह्मना॑। सोम॑
इ॒वा॒स्यदा॑भ्यः। अ॒ग्निरि॑व वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। सूर्य॑ इ॒व ज्योति॑षा
वि॒भूः॥२१॥

अ॒पा॒र्य्यौ द्र॑व॒णे र॑सः। तम॒हम॑स्मा आ॒मुष्या॑य॒णाय॑। तेज॑से
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ गृ॒ह्मामि॑। अ॒पा॒र्य्यं ऊ॒र्मौ र॑सः। तम॒हम॑स्मा
आ॒मुष्या॑य॒णाय॑। ओज॑से वी॒र्या॑य गृ॒ह्मामि॑। अ॒पा॒र्य्यौ म॑ध्य॒तो
र॑सः। तम॒हम॑स्मा आ॒मुष्या॑य॒णाय॑। पु॒ष्ट्यै प्र॒ज॒न॑नाय गृ॒ह्मामि॑।

अ॒पा॒य्यौ य॒ज्ञियो॒ रसः॑ । तम॒हम॒स्मा आ॑मु॒ष्याय॒णाय॑ । आयु॒षे
दी॒र्घायु॒त्वाय॑ गृह्णामि ॥ २२ ॥

गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पयसा संपिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे च ॥ ७ ॥

[७]

अ॒भिप्रे॑हि वी॒रय॑स्व । उ॒ग्रश्चे॑ता॒ सप॑त्न॒हा । आ॒तिष्ठ॑
मि॒त्रव॑र्धनः । तुभ्य॑न्दे॒वा अधि॑ब्रवन् । अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्गाव॑भि॒त
आ॒तिष्ठ॑ वृ॒त्रह॑न्नथम् । आ॒तिष्ठ॑न्तं॒ परि॒ विश्वे॑ अ॒भूष॑न् ।
श्रियं॑ वसा॒नश्चर॑ति॒ स्वरो॑चाः । म॒हत्तद॒स्यासु॑रस्य॒ नाम॑ ।
आ वि॒श्वरू॑पो अ॒मृता॑नि तस्थौ । अनु॒ त्वेन्द्रो॑ म॒दत्व॑नु॒
बृ॒हस्प॑तिः ॥ २३ ॥

अनु॒ सोमो॒ अन्व॑ग्नि॒रावी॑त् । अनु॒ त्वा वि॒श्वे दे॒वा
अ॒वन्तु॑ । अनु॒ सप्त॑ रा॒जानो॒ य उ॒ताभि॑षि॒क्ताः । अनु॒ त्वा
मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑न्तम् । अनु॒ द्यावा॑पृ॒थिवी॒ विश्व॑श॒म्भू । सूर्यो॑
अ॒होभि॑रनु॒ त्वाऽव॑तु । च॒न्द्रमा॒ नक्ष॑त्रै॒रनु॑ त्वाऽव॑तु । द्यौश्च
त्वा पृ॒थिवी॒ च प्र॑चे॒तसा॑ । शु॒क्रो बृ॒हद॑क्षि॒णा त्वा पि॑प॒र्तु ।
अनु॒ स्व॒धा चि॑कि॒ताः सोमो॑ अ॒ग्निः । आऽयं॑ पृ॒णक्तु॑ रज॒सी

उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरेकं च॥८॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः परांचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता
अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि
विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥
पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।

तस्मादे॒व। अथो॒ वर्ष्मै॒वैन॑ꣳ समा॒नाना॑ङ्करोति। उ॒द्य॒ता
सूर्ये॑ण का॒र्यः। उ॒द्यन्तं॑ वा ए॒तꣳ सर्वाः॑ प्र॒जाः प्र॒तिन॑न्दन्ति।
दि॒दृक्षे॑ण्यो दर्श॒नीयो॑ भवति। य ए॒वं वेद॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑
वदन्ति॥ २८॥

अवे॒त्योऽव॑भृथा ३ ना ३ इति॑। यद्द॑र्भपु॒ञ्जीलैः॑ प॒वय॑ति।
तत्स्वि॑दे॒वावै॑ति। तन्नावै॑ति। त्रि॒भिः प॑वयति। त्रयं॑ इ॒मे
लो॒काः। ए॒भिरे॒वैनं॑ लो॒कैः प॑वयति। अथो॑ अ॒पां वा ए॒तत्तेजो॑
वर्चः॑। यद्द॑र्भाः। यद्द॑र्भपु॒ञ्जीलैः॑ प॒वय॑ति। अ॒पामे॒वैन॑न्तेज॒सा
वर्च॑साऽभिषि॑ञ्चति॥ २९॥

भुव॒न्त्यष्टा॑मव॒रुध्यं॑ वदन्ति द॒र्भा यद्द॑र्भपु॒ञ्जीलैः॑ प॒वय॑त्येकं च॥ १॥

प्र॒जाप॑तिरका॒मय॑त ब॒होर्भूया॑न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तं
प॑ञ्चशा॒रदी॑यमपश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। ततो॑
वै स ब॒होर्भूया॑नभवत्। यः का॒मये॑त ब॒होर्भूया॑न्त्स्या॒मिति॑।
स प॑ञ्चशा॒रदी॑येन यजेत। ब॒होरे॒व भूया॑न्भवति। म॒रुत्स्तो॑मो
वा ए॒षः। म॒रुतो॑ हि दे॒वानां॑ भूयि॑ष्ठाः॥ ३०॥

बहु॑र्भवति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑चैनमे॒वं वेद॑। प॒ञ्चशा॒रदी॒यो
भवति॑। पञ्च॒ वा ऋ॒तवः॑ संवत्स॒रः। ऋ॒तुष्वे॒व संवत्स॒रे
प्रति॑तिष्ठति। अथो॒ पञ्चा॑क्षरा पङ्क्तिः॑। पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञः। य॒ज्ञमे॒वाव॑
रुन्धे। स॒प्तद॒शः स्तोमा॒ नाति॑ यन्ति। स॒प्तद॒शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑॥ ३१॥

भूयि॑ष्ठा यन्ति द्वे च॥१०॥ [१०]

अ॒गस्त्यो॑ म॒रुद्भ्य॑ उ॒क्ष्णः॑ प्रौक्ष॑त्। तानिन्द्र॒ आद॑त्त।
त ए॒नं वज्र॑मुद्यत्याभ्या॑यन्त। तान॒गस्त्य॑श्चै॒वेन्द्र॑श्च
कया॑शुभीये॒नाश॑मयताम्। ताञ्छा॒न्तानु॑पा॒ह्वय॑त। यत्क॑याशुभीयं
भव॑ति॒ शान्त्यै॑। तस्मा॑दे॒त ऐ॑न्द्रा॒मारु॑ता उ॒क्षाणः॑ स॒वनी॑या
भव॑न्ति। त्रयः॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ना ल॑भ्यन्ते। ए॒वं द्वि॒तीयै॑।
ए॒वन्तृ॒तीयै॑॥ ३२॥

ए॒वञ्च॑तुर्थे। पञ्चो॑त्त॒मेऽह॑न्ना ल॑भ्यन्ते। वर्षि॑ष्ठमिव॒ ह्येत॑दहः॑।
वर्षि॑ष्ठः स॒माना॑ना॒ भव॑ति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑चैनमे॒वं
वेद॑। स्वा॒राज्यं॑ वा ए॒ष य॒ज्ञः। ए॒तेन॒ वा ए॒कया॑ वा

कान्दमः स्वरा॑ज्यमगच्छत्। स्वरा॑ज्यं गच्छति। य ए॒तेन॒
यज॑ते॥३३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। मा॒रु॒तो वा ए॒ष स्तोमः॑। ए॒तेन॒ वै म॒रुतो॑
दे॒वानां॑ भूयि॑ष्ठा अ॒भवन्। भूयि॑ष्ठः स॒मा॒ना॒नां भव॑ति। य ए॒तेन॒
यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। प॒ञ्च॒शा॒र॒दी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः।
आ प॑ञ्च॒मा॒त्पुरु॑षा॒दन्न॑म॒त्ति। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं
वेद॑। स॒प्त॒द॒शः स्तो॒मा ना॒ति य॒न्ति। स॒प्त॒द॒शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑ते॒रेव॒ नैति॑॥३४॥

तृतीयं गच्छति य ए॒तेन॒ यज॑तेऽति य ए॒तेन॒ यज॑ते य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ त्रीणि च (अ॒गस्त्यः
स्वरा॑ज्यं मा॒रुतः प॑ञ्च॒शा॒र॒दी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः स॑प्त॒द॒शं प्र॒जाप॑ते॒रेव॒ नैति॑ ॥)॥११॥—[११]

अ॒स्या ज॒रा॑सो द॒मा म॒रि॒त्राः। अ॒र्च॒द्धू॒मा॒सो अ॒ग्नयः॑ पाव॒काः।
श्वि॒ची॒चयः॑ श्वा॒त्रा॒सो भु॒र॒ण्यवः॑। व॒न॒र॒षदो॑ वा॒यवो॑ न सोमाः॑।
यजा॑ नो मि॒त्राव॑रुणा। यजा॑ दे॒वाः ऋ॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्ने यक्षि॑
स्व॒न्दम॑म्। अ॒श्वि॒ना पिब॑न्तः सु॒तम्। दी॒द्य॑ग्नी शुचि॒व्रता॑।
ऋ॒तुना॑ य॒ज्ञवा॑हसा॥३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्या वत्समुप धापयेते।
 हरिरन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यान्ददृशे
 सुवर्चाः। पूर्वापरश्चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि
 यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
 विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च
 देवा नव चाऽसपर्यन्त॥३६॥

औक्षन्धृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारन्यषादयन्त।
 अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः।
 अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
 गमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
 ईमहे वयम्॥३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषक्रतवः
 सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वाऽवमे सुभगासो
 दिवि ष्ठा। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्धविषो
 यद्यजामः। ईडे अग्निं स्ववसन्नमोभिः। इह प्रसतो वि

चं यत्कृतन्नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्धिः। प्रदक्षिणिन्मरुतां
स्तोममृद्धाम्॥३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्ने स्यावभिः। आसीदन्तु
बर्हिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
विश्वेषामदितिर्यज्ञियांनाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः।
त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणाः॥३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियांसः। नक्ता च चक्रुरुषसा
विरूपे। कृष्णश्च वर्णमरुणश्च सन्धुः। त्वामग्न आदित्यासं
आस्यम्। त्वाञ्जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वां रातिषाचो
अध्वरेषु सश्विरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा
यज्ञस्य साधनम्। अग्ने होतारमृत्विजम्। वनुष्वदेव धीमहि
प्रचेतसम्। जीरन्दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहुसासपर्यन्वयमृद्धां भिक्षमाणाः प्रचेतसमेकं च॥१२॥ [१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो

अच्छ। पिबा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ ररि॒मा
ते॒ मदा॑य। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒युत्वा॑न्वृष॒भो र॑णत्।
वृत्र॒हा सोम॑पीतये। इन्द्रं॑ व॒यम्म॑हाध॒ने। इन्द्र॒मर्भे॑ हवामहे।
युज॑वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॒त्रह॑न्त॒मः। वि॒द इन्द्रः॑ श॒तक्र॑तुः। उप॑ नो ह॒रिभिः॑
सु॒तम्। स सूर॒ आज॑नयं॒ ज्योति॑रिन्द्र॒म्। अ॒या धि॒या
त॒रणि॑रद्वि॒बर्हाः॑। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो अ॒र्कैः। व्यु॑स्त्रि॒धो
अ॒स्रो अ॒द्विर्बि॑भेद। उ॒तत्य॑दा॒श्वश्चि॑यम्। यदिन्द्र॒ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्ने वि॒क्षु प्र॑तीद॒यत्॥४२॥

भरे॒ष्विन्द्र॑ꣳ सु॒हव॑ꣳ हवामहे। अ॒ꣳहोमु॑चꣳ सु॒कृत॑न्दैव्यं
जन॑म्। अ॒ग्नि॒मित्रं॑ वरु॒णꣳ सा॒तये॑ भग॒म्। द्यावा॑पृथि॒वी
म॒रुतः॑ स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॑त्रं पु॒रुश्च॒न्द्रवि॑ वि॒द्वान्।
आदि॑त्सखि॒भ्यश्च॒रथꣳ स॒मैर॑त्। इन्द्रो॒ नृभि॑र॒जन॒दीद्या॑नः
सा॒कम्। सूर्य॑मुष॒सङ्गा॑तुम॒ग्निम्। उ॒रुन्नो॑ लो॒कम॑नु॒ नेषि॑
वि॒द्वान्। सु॒वर्व॒ज्योति॑र॒भयꣳ स्व॒स्ति॥४३॥

ऋष्वा तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्ता॥
 आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
 याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणं
 शुष्ममिन्द्र। इन्द्राय गावं आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु।
 यत्सीमुपहरे विदत्। तास्ते वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गर्भस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
 इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
 अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
 सासहिम्। इन्द्रन्देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिः पशूनसृजत। तंऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्।
 तानग्निष्टोमेन नाप्रोत्। तानुक्थ्येन नाप्रोत्। तान्धोडशिना
 नाप्रोत्। तान्नात्रिया नाप्रोत्। तान्त्सन्धिना नाप्रोत्।
 सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान्गिस्त्रिवृता स्तोमेन
 नाप्रोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन

स्तोमेन॑ नाप्रो॑त्। स विश्वा॑न्दे॒वान॑ब्रवीत्। इ॒मान्म॑
 ईप्स॑तेति॑। तान् विश्वे॑दे॒वाः स॑प्तद॒शेन॑ स्तोमे॑न॒ नाप्रु॑वन्। स
 विष्णु॑मब्रवीत्। इ॒मान्म॑ ईप्से॑ति॑। तान् विष्णु॑रेकवि॒ंशेन॑
 स्तोमे॑नाप्रोत्। वा॒र॒व॒न्तीये॑नावारयत॥४७॥

इ॒द्विष्णु॑र्वि च॑क्रम॒ इति॑ व्य॑क्रमत। यस्मा॑त्प॒शवः॑
 प्रप्रे॒व॒ भ्र॑ंशैरन्। स ए॒तेन॑ यजेत। यदाप्रो॑त्।
 तद॒प्तो॒र्याम॑स्याप्तो॒र्याम॑त्वम्। ए॒तेन॑ वै दे॒वा जै॒त्वानि॑
 जि॒त्वा। य॒ङ्काम॑म॒काम॑यन्त॒ तमा॑प्नुवन्। य॒ङ्काम॑ङ्काम॒य॑ते।
 तमे॒तेना॑प्रोति॥४८॥

स्तोमे॑न॒ नाप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥१४॥ [१४]

व्याघ्रो॑ऽयम॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋषी॑णां पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॑पा
 अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॑ नम॑सा ते जुहोमि। मा दे॒वाना॑
 मिथु॑याकर्म॒ भा॒गम्। सा॒वी॒रु॒हि दे॑व प्रस॒वाय॑ पि॒त्रे।
 व॒ष्म॒णम॑स्मै वरि॒माण॑मस्मै। अथा॒स्मभ्य॑ं स॒वितः॑
 स॒र्वता॑ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भूतो॑ भूतेषु
 चरति॒ प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॑म॒धिप॑तिर्बभूव॥४९॥

तस्य मृत्यौ चरति राजसूयम्। स राजा राज्यमनु
मन्यतामिदम्। येभिः शिल्पैः पप्रथानामदहत्।
येभिर्द्यामभ्यपि शत्प्रजापतिः। येभिर्वाचं विश्वरूपां
समव्ययत्। तेनेममग्न इह वर्चसा समङ्घि। येभिरादित्यस्तपति
प्र केतुभिः। येभिः सूर्यो ददृशे चित्रभानुः। येभिर्वाचं
पुष्कलेभिरव्ययत्। तेनेममग्न इह वर्चसा समङ्घि॥५०॥

आऽयं भातु शवसा पञ्च कृष्टीः। इन्द्र इव ज्येष्ठो
भवतु प्रजावान्। अस्मा अस्तु पुष्कलश्चित्रभानुः। आऽयं
पृणक्तु रजसी उपस्थम्। यत्ते शिल्पङ्कश्यप रोचनावत्।
इन्द्रियावत्पुष्कलश्चित्रभानुः। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त
साकम्। तस्मिन्नाजानमधि विश्रयेमम्। द्यौरसि पृथिव्यसि।
व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधि ॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः।
या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासान्त्वा सर्वासां रुचा।

अ॒भिषि॑ञ्चामि॒ वर्च॑सा। अ॒भि त्वा॒ वर्च॑साऽसिच॒न्द्रि॒व्येन॑।
पय॑सा स॒ह। यथा॑सा॒ राष्ट्र॑वर्धनः॥ ५२॥

तथा॑ त्वा स॒वि॒ता के॑रत्। इन्द्र॒द्वि॒ंश्वा॑ अवीवृधन्।
स॒मु॒द्रव्य॑चस॒ङ्गि॒रः। र॒थी॑त॒म॒ र॒थी॑नाम्। वाजा॑ना॒ः
सत्प॑तिं पतिम्। वस॑वस्त्वा पु॒रस्ता॑द॒भिषि॑ञ्चन्तु गाय॒त्रेण॑
छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा॑ दक्षिण॒तोऽभिषि॑ञ्चन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ प॒श्चाद॒भिषि॑ञ्चन्तु जाग॑तेन॒ छन्द॑सा।
विश्वे॑ त्वा दे॒वा उत्त॑र॒तोऽभिषि॑ञ्चन्त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा।
बृह॒स्पति॑स्त्वो॒परि॑ष्टाद॒भिषि॑ञ्चन्तु पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॥ ५३॥

अ॒रु॒णन्त्वा॒ वृक॑मु॒ग्रङ्घ्रि॑जङ्घ॒रम्। रोच॑मानं म॒रुता॑मग्रे
अ॒र्चिषः॑। सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑न॒द्वि॒ंषास॒हिम्। इन्द्र॑मु॒क्थे॒षु
नाम॑हूत॒म॒ हुवे॑मा प्र बा॒हवा॑ सि॒सृ॒त॒जी॒वसे॑ नः। आ नो
गव्य॑तिमु॒क्षत॑ङ्घ्रि॒तेन॑। आ नो॒ जने॑ श्रवयत॒य्यु॑वाना। श्रु॒तं मे
मि॒त्राव॑रुणा॒ हवे॑मा। इन्द्र॑स्य ते वी॒र्य॑कृतः। बा॒हू उ॒पाव॑
हरामि॥ ५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममंग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽर्धे राष्ट्रवर्धनःपाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥१५॥[१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ
वृत्रहन्तमः। तुभ्यन्देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्कावभितो
रथय्यौ। ध्वान्तं वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ। दूरेहेतिरिन्द्रियावाँन्यतत्री
ते नोऽग्रयः पप्रयः पारयन्तु। नमस्त ऋषे गद। अव्यथायै
त्वा स्वधायै त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्ठासः। एवा ब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठा
रथे अधि यद्वज्रहस्तः। आ रश्मीन्देव युवसे स्वश्वः। आ तिष्ठ
वृत्रहन्नातिष्ठन्तं परि। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ।
द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृद्धक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिता२ सोमो अग्निः। अनु त्वाऽवतु सविता
सवेन॥५६॥

इन्द्रविँश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतम२
रथीनाम्। वाजाना२ सत्पतिं पतिम्। परिमा सेन्या
घोषाः। ज्यानाँवृञ्जन्तु गृध्रवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह।
माङ्गोपतिमभि सविँशन्तु। तन्मेऽनुमतिरनु मन्यताम्।

तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुतः
सौभगा युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं
परिषस्वजानाः। सिहः हिन्वन्ति महते सौभगाय।
समुद्रन्न सुहवन्तस्थिवांसम्। मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तः।
उदसावेतु सूर्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिहि देव सूर्य।
सह वग्नना मम। अहं वाचो विवाचनम्। मयि वागस्तु
धर्णसिः। यन्तु नदयो वर्षन्तु पर्जन्याः। सुपिप्पला
ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवताम्। एषा
राजा भूयसाम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सवेन द्यौः सूर्य सप्त च॥१६॥ [१६]

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासन्त। येभिराभृतं यदिदं विरोचन्ते।
तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणेमं वर्चसा सः
सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनाम्नी दीक्षा
वशिनी ह्युग्रा। प्र केशाः सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां

ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आ रोह प्रोष्ठविंषहस्व शत्रून्।
अवाँस्नाग्दीक्षा वशिनी ह्युग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्।
येनावपत्सविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन
ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा स९ सृजाथ। मा
ते केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो
बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः
सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौ९स्येनेमं वर्चसा स९
सृजाथ। बलन्ते बाहुवोः सविता दधातु। सोमस्त्वाऽनक्तु
पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौ९स्येनेमं
वर्चसा स९सृजाथ। यत्सीमन्तुङ्कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा
क्षुरः परिववर्ज वप९स्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्।
पौ९स्येनेम९ स९ सृजाथो वीर्येण॥६१॥

अवाँस्नाग्दीक्षा वशिनी ह्युग्राऽदधाद्ववर्ज वप९ स्ते द्वे च॥१७॥ [१७]

इन्द्रं वै स्वाविशो मरुतो नापाचायन्न। सोऽनपचाय्यमान
 एतद्विघ्नमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। तेनैवासान्तः
 सः स्तम्भव्यहन्। यद्वहन्। तद्विघ्नस्य विघ्नत्वम्। वि
 पाप्मानं भ्रातृव्यः हते। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं
 वेद॥६२॥

यः राजानद्विशो नापचायेयुः। यो वा ब्राह्मणस्तमसा
 पाप्मना प्रावृतः स्यात्। स एतेन यजेत। विघ्नेनैवैनद्विहत्य।
 विशामाधिपत्यं गच्छति। तस्य द्वे द्वादशे स्तोत्रे भवतः।
 द्वे चतुर्विंशे। औद्विद्यमेव तत्। एतद्वै क्षत्रस्यौद्विद्यम्।
 यदस्मै स्वाविशो बलिः हरन्ति॥६३॥

हरन्त्यस्मै विशो बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एव
 वेद। प्रबाहुग्व अग्रे क्षत्राण्यातेपुः। तेषामिन्द्रः क्षत्राण्यादत्त।
 न वा इमानि क्षत्राण्यभूवन्निति। तन्नक्षत्राणन्नक्षत्रत्वम्। आ
 श्रेयसो भ्रातृव्यस्य तेज इन्द्रियन्दत्ते। य एतेन यजते। य
 उ चैनमेवं वेद॥६४॥

तद्यथा ह वै संचक्रिणौ कल्लंकावुपावंहितौ स्याताम्। एवमेतौ
 युग्मन्तौ स्तोमौ। अयुक्षु स्तोमेषु क्रियेते। पाप्मनोऽपहृत्यै।
 अप पाप्मानं भ्रातृव्यं हते। य एतेन यजते। य उ
 चैनमेवं वेद। तद्यथा ह वै सूतग्रामण्यः। एवञ्छन्दांसि।
 तेष्वसावादित्यो बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सतोबृहतीषु स्तुवते सतो बृहन्। प्रजयां पशुभिरसानीत्येव।
 व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवैनं
 क्षत्रेण व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै
 ग्रामणीः सजातैः। सजातैरेवैनव्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः
 स्तुवते। व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य
 पाप्मनो नुदते॥६६॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॒धाः। श्वे॒तः सि॑षक्ति नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
 ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्न॑रः स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
 रा॒येऽनु॑ यञ्ज॒ज्ञतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ दे॒वम्।
 अधा॑ वा॒युन्नि॒युतः॑ सश्च॒त स्वाः॑। उ॒त श्वे॑तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
 आ वा॑यो प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृ॒हद्र॑यिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्रा॒म्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑ प॒त्य॑मानः।
 क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रयज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑
 श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॑यो
 अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादयस्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
 प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भूव।
 यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। र॒यी॒णां पति॑र्य्य॒जतं॑ बृ॒हन्त॑म्।
 अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तमं॑ वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मजा॑मृतस्य॑।
 यजा॑म दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः।
 दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्वि॒श्वस्य॑ जग॑तः

पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॒ह॒वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दि॒शश्च॑॥ ३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वत॑ उ॒द्वत॑श्च। प्र॒जाप॑ते वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दन्नो॑
दे॒व। प्र॒ति॒ह॒र्य ह॒व्यम्। प्र॒जाप॑तिं प्रथ॒मय्यँ॑ज्ञि॒याना॑म्।
दे॒वाना॑म॒ग्रे य॒ज॒तय्यँ॑जध्वम्। स नो॑ द॒दातु॑ द्रवि॑णः
सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑विँ ष्य॒तु नाभि॑म॒स्मे। यो रा॒य ई॒शे
श॒तदा॑य उ॒क्थ्यः॑। यः प॑शूनाः र॒क्षि॒ता वि॒ष्टि॑ताना॒म्।
प्र॒जाप॑तिः प्रथ॒मजा॑ ऋ॒तस्य॑॥ ४॥

स॒ह॒स्र॑धा॒मा जु॑षताः ह॒विर्नः॑। सोमा॑पूषणे॒मौ दे॒वौ।
सोमा॑पूषणा॒ रज॑सो वि॒मान॑म्। स॒प्तच॑क्रः रथ॒मवि॑श्वमि॒न्वम्।
वि॒षूवृ॑तं म॒नसा॑ यु॒ज्यमा॑नम्। तज्जि॑न्वथो वृषणा॒ पञ्च॑रश्मिम्।
दि॒व्य॒न्यः स॒दन॑श्चक्र उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो अ॒ध्यन्त॑रि॒क्षे।
ताव॑स्मभ्यं पुरु॒वारं॑ पुरु॒क्षुम्। रा॒यस्पोष॑विँष्य॒तान्नाभि॑म॒स्मे॥ ५॥
धि॒यं पू॒षा जि॑न्वतु वि॒श्वमि॒न्वः। र॒यिः सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु।
अ॒व॒तु दे॒व्यदि॑तिर॒न॒र्वा। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।

विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्यो अभिचक्षाण
 एति। सोमापूषणाववतन्धियं मे। युवभ्याव्विंश्वाः पृतना
 जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तभ्राद्याम्। यत्किञ्चेदङ्कितवासः।
 अव ते हेडस्तत्त्वा यामि। आदित्यानामवसा न दक्षिणा।
 धारयन्त आदित्यासस्तिस्त्रो भूमीर्धारयन्। यज्ञो देवानां
 शुचिरपः॥६॥

मनीषाऽस्तु चर्तस्यास्मे कित्वासंश्चत्वारि च॥१॥ [१]

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधि
 बर्हिषि प्रिये। कामेन देवाः सरथन्दिवो नः। आ यान्तु
 यज्ञमुप नो जुषाणाः। ते सूनवो अदितेः पीवसामिषम्।
 घृतं पिन्वत्प्रतिहर्यन्तेजाः। प्र यज्ञिया यजमानाय येमुरे।
 आदित्याः कामं पितुमन्तमस्मे। आ नः पुत्रा अदितेर्यान्तु
 यज्ञम्। आदित्यासः पृथिभिर्देवयानैः ॥७॥

अस्मे कामन्दाशुषे सन्नमन्तः। पुरोडाशङ्कृतवन्तञ्जुषन्ताम्।
 स्कभायत निर्ऋतिः सेधतामतिम्। प्र रश्मिभिर्यतमाना

अमृ॒ध्राः। आ॒दि॒त्याः का॒म प्र॒य॒तां व॒ष॑दृ॒तिम्। जु॒ष॒ध्व॑न्नो
ह॒व्य॑दा॒ति॒र्य्य॑ज॒त्राः। आ॒दि॒त्यान्का॒मम॑व॒से हु॒वेम। ये भू॒तानि॑
ज॒नय॑न्तो वि॒चि॒र्य्युः। सी॒द॒न्तु पु॒त्रा अ॒दि॒तेरु॒प॒स्थम्। स्ती॒र्णं
ब॒र्हि॒रह॑वि॒रद्या॑य दे॒वाः॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हिः सी॑द॒ता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः से॒ध॑न्तो
अम॑ति॒न्दुरे॒वाम्। अ॒स्मभ्य॑ पु॒त्रा अ॒दि॒तेः प्र य॑स॒ता।
आ॒दि॒त्याः का॒म ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अ॒ग्ने न॑य॒ सु॒प॒था
रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑ दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्।
यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते नम॑ उ॒क्ति॒र्वि॒धेम।
प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑
सु॒पू॒तम्॥९॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नु॒षा ज॒नू॑षि। अ॒न्तर्वि॑श्वानि वि॒द्वन्ना
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒व॒यन्तीः॑। अ॒ग्नि॒र्य्यन्ति॑
द्रवि॑णं भि॒क्ष॑माणाः। सु॒स॒न्द॒शः सु॒प्र॒ती॒कः स्व॑श्र॒म्।
ह॒व्य॒वाह॑म॒रतिं॑ मा॒नु॒षाणा॑म्। अ॒ग्ने त्वम॒स्मद्यु॑यो॒ध्यमी॑वाः।

अन॑ग्नि॒त्रा अ॒भ्य॑मन्त कृ॒ष्टीः। पुन॑र॒स्मभ्य॑ सुवि॒ताय॑ देव।
क्षा॒र्वि॑श्वे॒भिर॒जरे॑भिर्यजत्र॥१०॥

अग्ने॒ त्वं पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्। स्व॒स्तिभि॑रति॒ दुर्गा॑णि
वि॒श्वो॑। पू॒श्च॑ पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी। भवा॑ तो॒काय॑ तन॑याय॒
शय्योः॑। प्रका॑रवो म॒नना॑ व॒च्यमा॑नाः। दे॒व॒द्रीची॑न्नयथ
दे॒व॒यन्तः॑। द॒क्षि॒णावा॒ङ्माजि॑नी प्राच्ये॑ति। ह॒विर्भर॑न्त्य॒ग्नये॑
घृ॒ताची॑। इन्द्र॒न्नरो॑ यु॒जे रथ॑म्। ज॒गृ॒भ्णाते॒ दक्षि॑णमिन्द्र
ह॒स्तम्॑॥११॥

व॒सू॒यवो॑ वसुप॒ते वसू॑नाम्। वि॒द्मा हि॒ त्वा गो॑प॒तिः शू॒र
गो॒नाम्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रवृ॑ष॒णः र॒यिन्दाः॑। तवे॒दर्वि॑श्व॒मभितः॑
पश॒व्यम्। यत्प॑श्य॒सि चक्ष॑सा॒ सूर्य॑स्य। गवा॑म॒सि गो॑प॒तिरे॑कं
इन्द्र। भ॒क्षी॒महि॑ ते प्र॒य॑तस्य॒ वस्वः॑। स॒मिन्द्र॑ णो॒ मन॑सा ने॒षि
गो॒भिः। सः॑ सूरि॒भिर्म॑घव॒न्त्सः स्व॒स्त्या। सं ब्र॑ह्म॒णा दे॒वकृ॑तं
यद॒स्ति॑॥१२॥

स॒न्दे॒वाना॑ सु॒म॒त्या य॒ज्ञिया॑नाम्। आ॒रा॒च्छ॒त्रुम॑प॒ बाध॑स्व

दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे धेहि
यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ
वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमञ्जायमानः। महो
ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
सप्तरश्मिरधमत्तमांसि॥१३॥

बृहस्पतिः समजयद्वसूनि। महो ब्रजान्गोमतो देव एषः।
अपः सिषासन्त्सुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमकैः।
बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पार्वीरवी। इमा जुह्वाना
यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयं शुष्मेभिर्बिसखा
इवारुजत्। सानु गिरीणान्तविषेभिर्रुर्मिभिः। पारावदघ्नीमवसे
सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः॥१४॥

देवयानैर्देवाः सुपूतय्यञ्जत्र हस्तमस्ति तमांस्यूर्मिभिर्द्वे च॥२॥ [२]

सोमो धेनुः सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरङ्गर्मण्यन्ददातु।
सादन्यद्विदथ्यं सभेयम्। पितुः श्रवणय्यौ ददाशदस्मै।
अषाढय्युत्सु त्वं सोम ऋतुभिः। या ते धामानि

हृविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वाः। त्वमपो
अंजनयस्त्वङ्गाः। त्वमातंतन्योर्वन्तरिक्षम्। त्वञ्ज्योतिषा वि
तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्त्सोम प्रति हव्या
गृभाय। विष्णोर्नुकन्तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। परो मात्रया
तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्श्रुवन्ति। उभे ते विद्म
रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वम्। परमस्य वित्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिदेवः। आ ते महो यो जात एव। अभि
गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथुतीररिषण्यन्। अमित्रस्य
व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः।
आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयं शृण्वे अध जयन्नुत
घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यङ्कृणुते
मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वेन्दुं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य।

अवर्धत॒ मध्य॒ आ ना॒व्यानाम्। स॒ध्री॒चीने॑न॒ मन॑सा॒ तमि॑न्द्र॒
 ओजि॑ष्ठेन। ह॒न्म॑नाह॒न्नभि॑द्यून्। म॒रु॒त्वं॒न्तवृ॑ष॒भं वा॑वृ॒धानम्।
 अक॑वारि॒न्दि॒व्यः॑ शा॒समि॑न्द्रम्। वि॒श्वा॒साह॑म॒वसे॑ नू॒तना॑य।
 उ॒ग्रः॑ स॒हो॒दामि॑ह॒ तः॑ हु॒वेम। जनि॑ष्ठा उ॒ग्रः॑ स॒हसे॑
 तुरा॑य॥१८॥

म॒न्द्र ओजि॑ष्ठो बहु॒लाभि॑मानः। अव॑र्ध॒न्निन्द्र॑ म॒रुत॑श्चि॒दत्र॑।
 मा॒ता यद्वी॑र॒न्दध॑न्॒द्धनि॑ष्ठा। क॑स्यावो म॒रुतः॑ स्व॒धाऽऽसी॑त्।
 यन्मा॑मेकः॑ स॒मर्ध॑त्ताहि॒हत्यै॑। अ॒हः॑ ह्यु॒ग्रस्त॑वि॒षस्तु॑विष्मान्।
 वि॒श्वस्य॑ श॒त्रोर॑न॒मं वध॑स्त्रैः। वृ॒त्रस्य॑ त्वा श्व॒सथा॑ दी॒षमा॑णाः।
 वि॒श्वे दे॒वा अ॑ज॒हुर्ये॑ सखा॑यः। म॒रुद्भि॑रिन्द्र स॒ख्यन्ते॑
 अस्तु॥१९॥

अथे॒मा वि॒श्वाः पृ॑त॒ना जया॑सि। वधी॑वृ॒त्रं म॑रु॒त इन्द्रि॑येण।
 स्वेन॒ भामे॑न॒ तवि॑षो ब॒भूवा॑न्। अ॒हमे॒ता मन॑वे वि॒श्वश्च॑न्द्राः।
 सु॒गा अ॒पश्च॑कर॒ वज्र॑बाहुः। स यो वृ॒षा वृ॑ष्णि॒येभिः॑ स॒मोकाः॑।
 म॒हो दि॒वः पृ॑थि॒व्याश्च॑ स॒म्राट्। स॒ती॒नस॑त्वा॒ हव्यो॑ भ॒रेषु॑।

मरुत्वा॑न्नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृ॒त्रतूर्ये॑ ॥ २० ॥

अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अन्वे॑न॒र्विंशो॑ अमदन्त
पूर्वीः। अ॒य॑ राजा॒ जग॑तश्चर॒षणी॒नाम्। स ए॒व वी॒रः
स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॑करा॒जो जग॑तः पर॒स्याः। यदा
वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्मि॒ताभि॑क्र॒तूना॑म्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रोडा॑शस्य जुषता॑ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा
दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः ॥ २१ ॥

दिशो॑ऽदृ॑हद्दृ॑हि॒ता दृ॑ह॒णेन। इ॒मय्य॑ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः।
पु॒रोडा॑शं प्र॒ति गृ॑ष्णा॒त्विन्द्रः॑। यदा॑ वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
अथै॑करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्बर॒हृत्य॑
आवत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
वावृ॑धानः। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भय॒श् शर्म॑ य॑सत्। यः स॒प्त
सिन्धू॑ रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑ कृ॒णोदि॑शश्च।
इन्द्रो॑ ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑
यासत् ॥ २२ ॥

ववर्थं वित्स इन्द्रस्तुरायस्तु वृत्रतूर्ये वज्रबाहुः पृथिव्यान्नीणि च॥३॥ [३]

इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोग्रः। हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः।
तस्य वयः सुमतौ यज्ञियस्य। अपि भद्रे सौमनसे स्याम।
हिरण्यवर्णो अभयङ्कणोतु। अभिमातिहेन्द्रः पृतनासु जिष्णुः।
स नः शर्म त्रिवरूथविं यः सत्। यूयं पात स्वस्तिभिः
सदा नः। इन्द्रः स्तुहि वज्रिणः स्तोमपृष्ठम्। पुरोडाशस्य
जुषताः हविर्नः॥२३॥

हत्वाभिमातीः पृतनाः सहस्वान्। अथाभयङ्कणुहि
विश्वतो नः। स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीत्तम्। अभिमातिहनं
पुरुहूतमिन्द्रम्। य एक इच्छतपतिर्जनैषु। तस्मा इन्द्राय
हविरा जुहोत। इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः। दिशां
पतिरभवद्वाजिनीवान्। अभिमातिहा तविषस्तुविष्मान्।
अस्मभ्यं चित्रवृषणः रयिन्दात्॥२४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादहदभिमातिहेन्द्रः।
स नो हविः प्रति गृणातु रातये। देवानान्देवो निधिपा

नो॑ अव्यात्। अन॑वस्ते॒ रथ॒वृष्णे॒ यत्ते॑। इन्द्र॑स्य॒ नु
वी॒र्या॑ण्यह॒न्नहिम्॑। इन्द्रो॑ या॒तोऽव॑सितस्य॒ राजा॑। शम॑स्य च
शृङ्गि॑णो॒ वज्र॑बाहुः। सेदु॑ राजा॑ क्षेति च॒र्षणी॑नाम्। अ॒रात्र
नेमिः॑ परि॒ ता ब॑भूव॥२५॥

अ॒भि सि॒ध्मो अ॑जिगादस्य॒ शत्रून्॑। वि॒तिग्मे॑न॒
वृष॑भेणा॒ पुरो॑भेत्। सं वज्रे॑णासृजद्वृ॒त्रमिन्द्रः॑। प्र॒ स्वां
म॒तिम॑तिर॒च्छाश॑दानः। विष्णु॑न्दे॒वं वरु॑णमू॒तये॒ भगम्॑।
मेद॑सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्। ता नो॑ य॒ज्ञमा॑गतं वि॒श्वधे॑ना।
प्र॒जाव॑दस्मे द्रवि॑णे॒ह ध॑त्तम्। मेद॑सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्।
विष्णु॑श्च दे॒वं वरु॑णश्च रा॒तिम्॥२६॥

ता नो॑ अमी॑वा अप॒ बाध॑मानौ। इ॒मय्यँ॑ज्ञं जुष॑माणा॒वुपे॑तम्।
विष्णू॑वरुणा यु॒वम॑ध्व॒राय॑ नः। वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म
यच्छ॑तम्। दी॒र्घप्र॑य॒ज्यू ह॒विषा॑ वृधा॒ना। ज्योति॑षाऽरा॑तीर्द॒हत॒न्तम्
ययो॑रोज॑सा स्क॒भि॒ता रजा॑सि। वी॒र्ये॑भिर्वी॒रत॑मा॒ शवि॑ष्ठा।
याऽप॑त्ये॑ ते॒ अप्र॑ती॒त्ता सहो॑भिः। विष्णू॑ अ॒गन्व॑रुणा

पूर्वहूतौ ॥ २७ ॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावा॑म्। दे॒वा य॑जन्त ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑।
अ॒पा॒मी॒वा॑ ५ से॒धत॑ ५ र॒क्षस॑श्च। अथा॑धत्तं यज॑मानाय॒
श॒य्योः॑। अ॒५हो॒मुचा॑ वृष॒भा सु॒प्रतू॑र्ती। दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मा॒
शचि॑ष्ठा। विष्णूवरुणा॒ प्रति॑हर्यतन्नः। इ॒दन्न॑रा प्र॒यत॑तमू॒तये॑
ह॒विः। म॒ही नु॑ द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह ज्ये॑ष्ठे। रु॒चा भ॑वता॑ ५
शुच॑यद्वि॒र॒कैः॑ ॥ २८ ॥

यत्सीं॑ वरि॑ष्ठे बृह॒ती वि॑मि॒न्वन्। नृ॒वद्भ्यो॒क्षा प॑प्र॒थाने॒भिरे॒वैः।
प्रपूर्॑वजे पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिः। गी॒र्भिः कृ॑णुध्व॒ ५ स॒दने॑ ऋ॒तस्य॑।
आ नो॑ द्यावा॑पृथि॒वी दै॒व्येन॑। जने॑न या॒तं म॒हि वां व॑रूथम्।
स इ॒त्स्वपा॑ भुव॑नेष्वा॒स। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी ज॒जान॑। उ॒र्वी
ग॒भीरे॒ रज॑सी सु॒मेकै॑। अ॒व॒ ५ शे॒ धीरः॒ शच्या॒ समै॑रत् ॥ २९ ॥

भूरि॒न्द्वे अच॑रन्ती॒ चर॑न्तम्। प॒द्वन्तु॒ङ्ग॒र्भम॑पदी॒दधा॑ते। नित्य॒न्न
सूनुं॑ पि॒त्रोरु॒पस्थे॑। तं पि॑पृत॑ ५ रो॒दसी॑ स॒त्यवा॒चम्।
इ॒दन्द्या॑वापृथि॒वी स॒त्यम॑स्तु। पि॒त॒र्मा॒त॒र्यदि॒होप॑ ब्रु॒वे वा॑म्।

भूतन्देवानामवमे अवोभिः। विद्यामेषवृज्जनं जीरदानुम्।
 उर्वी पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते। उपं ब्रुवे नमसा यज्ञे
 अस्मिन्। दधाते ये सुभगे सुप्रतूर्ती। द्यावा रक्षतं पृथिवी
 नो अभ्वात्। या जाता ओषधयोऽति विश्वाः परिष्ठाः। या
 ओषधयः सोमराज्ञीरश्वावती९ सोमवतीम्। ओषधीरिति
 मातरोऽन्या वो अन्यामवतु॥३०॥

हविर्नो दाद्वभूव रतिं पूर्वहूतावकैरैरदस्मिन्यश्च च॥४॥ [४]

शुचिन्नु स्तोमः३ श्रजथद्वृत्रम्। उभा वामिन्द्राग्नी प्र
 चर्षणिभ्यः। आ वृत्रहणा गीर्भिर्विप्रः। ब्रह्मणस्पते
 त्वमस्य यन्ता। सूक्तस्य बोधि तनयश्च जिन्वा।
 विश्वन्तद्भद्रय्यंदवन्ति देवाः। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। स
 ई९ सत्येभिः सखिभिः शुचद्विः। गोधायसव्विधनसैरतर्दत्।
 ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः॥३१॥

घर्मस्वेदेभिर्द्रविणव्याँनट। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशम्।
 सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः। यो गा उदाजत्स दिवे

वि चाभजत्। महीव रीतिः शवसा सरत्पृथक्। इन्धानो
अग्निं वनवद्वनुष्यतः। कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत्। जातेन
जातमतिमृत्प्र सृंसते। यय्यय्युजङ्कणुते ब्रह्मणस्पतिः।
ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा॥३२॥

रायः स्याम रथ्यो विवस्वतः। वीरेषु वीराः उपपृङ्क्षि
नस्त्वम्। यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवम्। स इज्जनेन स
विशा स जन्मना। स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानां
यः पितरमा विवासति। श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्।
यास्ते पूषन्नावो अन्तः। शुक्रन्ते अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे
पथामजनिष्ट पूषा ॥३३॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उभे अभि प्रियतमे सधस्थौ।
आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धुर्दिव आ
पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तन्देवासो अददुः
सूर्यायै। कामेन कृतन्तवसः स्वश्चम्। अजाऽश्वः पशुपा
वाजबस्त्यः। धियं जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः। अष्टा पूषा

शिथिरामुद्वरीवृजत्॥३४॥

सञ्चक्षाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या मरुतः
 शुचीनाम्। शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः। ऋतेन
 सत्यमृतसापं आयन्। शुचिजन्मानः शुचयः पावकाः। प्र
 चित्रमर्कङ्गणते तुराय। मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये
 सहांसि सहसा सहन्ते। रेजन्ते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः।
 असेष्वा मरुतः खादयो वः॥३५॥

वक्षः सुरुक्मा उप शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिर्भी
 रुचानाः। अनु स्वधामायुर्धैर्यच्छमानाः। या वः शर्म
 शशमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि।
 अस्मभ्यन्तानि मरुतो वियन्त। रयिन्नो धत्त वृषणः
 सुवीरम्। इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहः सहस आ
 नमन्ति। इमे शंसवनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र
 जायन्ते अकंवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।

स्वयां म॒त्या म॒रुतः॑ सं मि॒मिक्षुः॑। अनु॑ ते दा॒यि म॒ह
इन्द्रि॒याय॑। सु॒त्रा ते॒ विश्व॒मनु॑ वृ॒त्रह॒त्यै॑। अनु॑ क्ष॒त्रमनु॑ स॒हो
यज॑त्र। इन्द्र॑ दे॒वेभि॒रनु॑ ते नृ॒षह्यै॑। य इन्द्र॑ शु॒ष्मो म॑घवन्ते
अस्ति॑॥ ३७ ॥

शि॒क्षा स॒खिभ्यः॑ पु॒रुहू॒त नृ॒भ्यः॑। त्व॑ हि दृ॒ढा
म॑घव॒न्विचै॑ताः। अ॒पावृ॒धि परि॑वृ॒तिन्न॑ रा॒धः। इन्द्रो॑ रा॒जा
जग॑तश्च॒र्षणी॒नाम्। अ॒धिक्ष॑मि वि॒षुरूपं॑ यदस्ति॑। ततो॑
ददा॑तु दा॒शुषे॑ व॒सूनि॑। चोद॑द्रा॒ध उप॑स्तुतश्चि॒द॒र्वाक्। तमु॑ष्टुहि
यो अ॒भिभू॑त्यो॒जाः। व॒न्वन्न॑वा॒तः पु॒रुहू॒त इन्द्रः॑। अ॒षाढ॑मु॒ग्रं
सह॑मानमा॒भिः॥ ३८ ॥

गी॒र्भिर्व॑र्ध वृष॒भश्च॑र्षणी॒नाम्। स्थू॒रस्य॑ रा॒यो बृ॑ह॒तो य ई॒शै॑।
तमु॑ ष्टवाम वि॒दथे॒ष्विन्द्र॑म्। यो वा॒युना॑ जय॑ति गोम॑तीषु। प्र
धृ॑ष्णु॒या न॑यति व॒स्यो अ॒च्छ॑। आ ते शु॒ष्मो वृष॑भ ए॒तु प॒श्चात्।
ओत्त॑राद॒धरा॑गा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॑मे॒त्व॒र्वाङ्।
इन्द्र॑ द्यु॒म्नं सु॑र्व॒र्वद्धे॒ह्यस्मे॑॥ ३९ ॥

व॒राहैर्वि॑श्वहाँजनिष्ट पृषोद्वरीवृजत्वा॒दयो॑ वः पा॒न्त्यस्त्या॒भिर्न॑वं च॥ ५॥ [५]

आ दे॒वो या॑तु स॒विता सु॒रत्नः॑। अ॒न्तरि॒क्षप्रा वह॑मानो
 अश्वैः॑। ह॒स्ते द॒धानो॒ नर्या॑ पु॒रूणि॑। नि॒वेशय॑ च प्रसुवश्च
 भूमं। अ॒भीवृ॑त॒ङ्कुश॑नैर्वि॒श्वरूप॑म्। हि॒र॒ण्यश॑म्यय्यँज॒तो
 बृ॒हन्त॑म्। आ॒स्था॒द्रथ॑ꣳ स॒विता चि॒त्रभा॑नुः। कृ॒ष्णा र॒जाꣳ
 सि त॒विषी॑न्द॒धानः॑। स॒घा नो॑ दे॒वः स॒विता स॒वाय॑। आ
 सा॒विष॑द्वसु॒पति॑र्वसूनि॥४०॥

वि॒श्रय॑माणो अम॑तिमु॒रूची॑म्। म॒र्तभो॑ज॒नम॑ध॒रास॑तेन।
 वि॒जना॑ञ्छ्वा॒वाः शि॑ति॒पादो॑ अ॒ख्यन्। रथ॑ꣳ हि॒र॒ण्यप्र॑उ॒गं
 वह॑न्तः। श॒श्वदि॑शः स॒वि॒तुर्दे॒व्यस्य॑। उ॒प॒स्थे वि॒श्वा भु॑व॒नानि॑
 त॒स्थुः। वि सु॑प॒र्णो अ॒न्तरि॑क्षा॒ण्यख्य॑त्। ग॒भीर॑वे॒पा
 अ॒सुरः सु॒नीथः॑। के॒दानी॑ꣳ सूर्यः कश्चि॑के॒ता क॒त॒मान्धाꣳ
 र॒श्मिर॒स्या त॑तान॥४१॥

भग॑न्धियं वा॒जय॑न्तः पु॒रन्धि॑म्। न॒रा॒शꣳसो॒ ग्रा॒स्पति॑र्नो
 अव्या॑त्। आ ये वा॒मस्य॑ सङ्ग॒थे र॑यी॒णाम्। प्रि॒या दे॒वस्य॑
 स॒वि॒तुः स्या॑म। आ नो वि॒श्वे अ॒स्क्रा॑गमन्तु दे॒वाः। मि॒त्रो
 अ॒र्य॒मा वरु॑णः स॒जोषाः॑। भुव॑न् यथा नो वि॒श्वे वृ॑धासः।

करन्त्सुषाहां विथुरन्न शवः। शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु।
शः सरस्वती सह धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शन्नो दिव्याः पार्थिवाः
शन्नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगँव्रीरवद्गोमदप्रः। दधातन्
द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाः
अच्छां ब्रह्मकृतां गुणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः।
यक्षि देवान्रत्नधेयां विश्वान्॥४३॥

द्यौः पितुः पृथिवि मातरधुक्। अग्ने भ्रातर्वसवो मृडतां
नः। विश्व आदित्या अदिते सजोषाः। अस्मभ्यः शर्म
बहुलविं यन्त। विश्वे देवाः शृणुतेमः हव मे। ये अन्तरिक्षे
य उप द्यवि ष्ठा। ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्राः।
आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्। आ वा मित्रावरुणा
हव्यजुष्टिम्। नमसा देवाववसाववृत्याम्॥४४॥

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सह्या अस्माकम्। वृष्टिर्दिव्या

सुपा॒रा। यु॒वं व॒स्त्राणि पी॒व॒सा व॑साथे। यु॒वोरच्छि॑द्रा
मन्त॑वो ह॒ सर्गाः॑। अवा॑तिरत॒मनृ॑तानि॒ विश्वा॑। ऋ॒तेन॑
मि॒त्रावरु॑णा स॒चेथे। तत्सु॑ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा म॒हित्व॑म्। ई॒र्मा
त॒स्थुषी॑रह॒भिर्दु॑दुहे। विश्वाः॑ पि॒न्वथ॒ स्वस॑रस्य॒ धेनाः॑। अ॒नु
वा॒मेकः॑ प॒विरा व॑वर्ति॥४५॥

यद्व॑हि॒ष्ठ॒न्नाति॑ वि॒दे सु॑दानू। अ॒च्छि॑द्र॒ः श॒र्म भु॑व॒नस्य॑
गो॒पा। ततो॑ नो मि॒त्रावरु॑णाववीष्टम्। सि॒षास॑न्तो
जी॒(जि?)गि॒वा॑सः स्या॒म। आ नो मि॒त्रावरु॑णा
ह॒व्यदा॑तिम्। घृ॒तैर्गव्यू॑तिमु॒क्षत॑मि॒डाभिः॑। प्र॒ति वा॒मत्र॑
वर॒मा जना॑य। पृ॒णीत॑मु॒द्रो दि॒व्यस्य॑ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑
सि॒सृ॒तञ्जी॒वसे॑ नः। आ नो ग॒व्यू॑तिमु॒क्षत॑ङ्घ्र॒तेन॑॥४६॥

आ नो ज॒नै श्र॑वयतय्यु॑वाना। श्रु॒तं मे॑ मि॒त्रावरु॑णा
ह॒वे॒मा। इ॒मा रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने गि॒रः। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑
स्व॒धाम्ने॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मा॒नाय॑ मी॒ढुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय॒ भर॑ता
शृ॒णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी रु॒द्र श॑न्त॒मेभिः॑। श॒त॑ हि॒मा अ॑शीय

भेष॒जेभिः॑। व्य॒स्मद्वेषो॑ वि॒तरव्यँ॑ हः। व्य॒मीवा॑श्चा॒तय॒स्वा॒
विषू॑चीः॥४७॥

अ॒र्ह॒न्विभ॑र्षि॒ मा न॑स्तो॒के। आ ते॑ पि॒तर्म॑रु॒ता॑ सु॒म्रमे॑तु।
मा नः॑ सू॒र्यस्य॑ सु॒न्दशो॑ यु॒योथाः॑। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॑र्वति
क्षमे॒त। प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ
चेकि॑तान। यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑सि। हा॒व न॒श्रू॒र्नो रु॒द्रेह॑
बो॒धि। बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः
स्तु॒हि श्रु॑तम्। मी॒ढुष्ट॑मा॒र्ह॒न्विभ॑र्षि। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॑
राजा॑नम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वान् ववृत्यां ववर्ति घृतेन विषूचीः श्रुतन्द्रे च॥६॥ [६]

सू॒र्यो दे॒वीमु॑ष॒स॒ रोच॑माना॒मर्यः॑। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॒ नरो॑ दे॒व्यन्तो॑ यु॒गानि॑। वि॒तन्व॑ते॒ प्रति॑ भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्।
भ॒द्रा अ॒श्वा ह॑रि॒तः सू॒र्यस्य॑। चि॒त्रा ए॒दग्वा॑ अ॒नुमा॑द्या॒सः।
न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॑ष्ठम॑स्थुः। परि॑ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति
स॒द्यः। तत्सू॑र्यस्य दे॒वत्व॑न्तन्म॑हि॒त्वम्। म॒ध्या क॑र्तो॒र्वित॑त॒

सञ्जभार॥४९॥

यदेदयुक्त हरितः सधस्थात्। आद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै।
तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे। सूर्यो रूपङ्गुणुते द्योरुपस्थे।
अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः। कृष्णमन्यद्धरितः सं भरन्ति।
अद्या देवा उदिता सूर्यस्य। निरहंसः पिपृतान्निरवद्यात्।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ताम्। अदितिः सिन्धुः पृथिवी
उत द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
नूनञ्जनाः सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शन्नो
भव चक्षासा शन्नो अह्ना। शं भानुना श हिमा शङ्गुणेन।
यथा शमस्मै शमसद्गुरोणे। तत्सूर्यं द्रविणन्धेहि चित्रम्।
चित्रन्देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा
जगतस्तस्थुषश्च। त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं
पिशङ्गरूपः। दशेमन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो

युवतयो बिभर्त्रम्। तिग्मानीकं स्वयंशसञ्जनेषु।
विरोचमानं परिषीन्नयन्ति। आविष्टो वर्धते चारुरासु।
जिह्मानामूर्ध्वस्वयंशा उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टृर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिं॒हं प्रति॑जोषयेते।
मित्रो जनान्प्र स मित्रा। अयं मित्रो नम॑स्यः सुशेवः। राजा
सुक्षत्रो अ॑जनिष्ट वेधाः। तस्य वयं॑ सुम॑तौ यज्ञिय॑स्य। अपि
भद्रे सौमन॑से स्याम। अन॑मीवास इड॑या मद॑न्तः। मित॑ज्मवो
वरि॑मन्ना पृथि॑व्याः। आ॒दि॒त्यस्य॑ व्रतमु॑पक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मि॒त्रस्य॑ सुम॑तौ स्याम। मि॒त्रन्न ई॑ शि॒म्या गोषु॑
ग॒व्यव॑त्। स्वा॒धियो॑ वि॒दथे॑ अ॒प्स्वजी॑जनन्। अरे॑जयतां॒
रोद॑सी पाज॑सा गिरा। प्रति॑ प्रि॒यय्यँ॑जतञ्ज॒नुषाम॑वः। म॒हा॑
आ॒दि॒त्यो नम॑सोप॒सद्यः॑। या॒तय॑ज्जनो गृण॑ते सुशेवः। तस्मा॑
ए॒तत्प॒न्यत॑माय जुष्टम्। अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विरा जु॑होत। आ
वा॒॑ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॑नः॥५४॥

हि॒र॒ण्ययो॑ वृष॑भिर्या॒त्वश्वैः॑। घृ॒तव॑र्तनिः प॒विर्भी॑रुचा॒नः।
इ॒षावो॑ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्रथा॒नो अ॒भि प॑ञ्च भूम॑।

त्रि॒व॒न्धुरो॑ म॒न॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो॒ येन॒ गच्छ॑थो दे॒व॒यन्तीः॑।
 कु॒त्रा॑ चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॑तम॒र्वाक्।
 द॒स्रा॑ नि॒धिं मधु॑मन्तं पि॒बाथः॑। वि॒ वा॒ रथो॑ व॒ध्वा
 याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑न्दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोः श्रियं॑ परि॒
 योषा॑वृणीत। सू॒रो दुहि॑ता परि॒तक्मि॑यायाम्। यद्दे॒व॒यन्त॑म॒वथः॑
 शर्चा॑भिः। परि॑घ्न॒ सवा॑ म॒नावा॑ व॒यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑
 रथि॑राव॒स्त उ॒स्त्राः। रथो॑ यु॒जानः॑ परि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ नः
 श॑य्यो॒रुष॑सो व्यु॒ष्टौ। न्य॑श्विना वह॒तय्य॑ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं
 भु॒ज्युम॑वविद्ध॒ समु॒द्रे॥५६॥

उदू॑ह॒थुर॑र्ण॒सो अ॒स्त्रि॒धानैः॑। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
 द॒ स॒नाभि॑र॒श्विना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॒षोमा॒ यो अ॒द्य वा॑म्।
 इ॒दं वचः॑ स॒पर्य॑ति। तस्मै॑ ध॒त्त सु॒वीर्य॑म्। ग॒वा पोष॑
 स्व॒श्वि॒यम्। यो अ॒ग्नी॒षोमा॑ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्री॒चा
 म॒न॒सा यो घृ॑तेन। तस्य॑ व्र॒त र॑क्ष॒तं पा॒तम॑ ह॒सः॥५७॥

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ य
 आ॒हु॑तिम्। यो वा॒न्दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्।
 वि॒श्वमायु॑र्व्य॒श्जव॑त्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ चेति॑ तद्वी॒र्यं॑ वा॒म्।
 यदमु॑ष्णीतमव॒सं पु॒णिङ्गोः॑। अवा॑तिरतं॒ प्रथ॑यस्य॒ शेषः॑।
 अवि॑न्दतं॒ ज्योति॑रेकं॒ बहु॑भ्यः। अ॒ग्नी॑षोमावि॒मं सु॑
 मेऽग्नी॑षोमा ह॒विषः॑ प्र॒स्थित॑स्य॥५८॥

ज॒भार॒ द्यौर॑ग्रेरुपस्थं॒ उप॑क्ष्यन्तो॒ बद्ध॑धानो॒ वृध्वा॑ याद॒मानः॑ समु॒द्रेऽहं॑सः॒ प्रस्थि॑तस्य॥७॥—[७]

अ॒हम॑स्मि प्रथम॒जा ऋ॑तस्य॑। पूर्वंदे॒वेभ्यो॑ अ॒मृत॑स्य॒ नाभिः॑।
 यो मा॒ ददा॑ति॒ स इ॒देव॑मावाः॑। अ॒हम॑न्नमन्न॒नद॑न्तम॒ग्निः।
 पूर्व॑म॒ग्रेरपि॑ दह॒त्यन्न॑म्। य॒त्तौ हा॑साते अहमु॒त्तरेषु॑। व्या॒त्तम॑स्य
 प॒शवः॑ सु॒जम्भ॑म्। प॒श्यन्ति॑ धीराः॒ प्रच॑रन्ति॒ पाकाः॑।
 जहा॑म्यन्यन्न ज॒हाम्य॑न्यम्। अ॒हम॑न्नं व॒शमि॑च्छ॒रामि॑॥५९॥

स॒मान॑मर्थं॒ पर्ये॑मि भु॒ञ्जत्। को मा॑मन्नं॒ मनु॑ष्यो॒ दये॑त।
 परा॑के॒ अन्न॑न्निहि॒तल्लो॑क ए॒तत्। वि॒श्वैर्दे॒वैः पि॒तृभि॑र्गु॒प्तम॑न्नम्।
 यद॒द्यते॑ लु॒प्यते॒ यत्प॑रो॒प्यते॑। श॒त॒त॒मी सा॒ त॒नूर्मे॑ बभूव।

म॒हान्तौ च॒रू संकृ॑द्गु॒धेन॑ पप्रौ। दि॒वं च॒ पृ॒श्निं पृ॒थि॒वीं च॑
सा॒कम्। तत्सं॑पिब॒न्तो न मि॑नन्ति वे॒धसः॑। नैतद्भू॒यो भव॑ति
नो कनी॑यः॥६०॥

अन्नं॑ प्रा॒णमन्न॑मपा॒नमा॑हुः। अन्नं॑ मृ॒त्युन्त॑मुं जी॒वातु॑माहुः।
अन्नं॑ ब्र॒ह्माणो॑ ज॒रसं॑ वदन्ति। अन्न॑माहुः प्र॒जन॑नं प्र॒जाना॑म्।
मोघ॑मन्नं वि॒न्दते॒ अप्र॑चेताः। स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त्स तस्य॑।
नार्य॑मणं पु॒ष्यति॒ नो सखा॑यम्। के॒वला॑घो भवति के॒वला॑दी।
अ॒हं मे॒घः स्त॒नय॑न्व॒क्षन्न॑स्मि। मा॒मद॑न्त्य॒हम॑द्य॒न्यान्॥६१॥

अ॒हं सद॑मृ॒तो भ॑वामि। मदा॑दि॒त्या अधि॑ सर्वे॒ तप॑न्ति।
दे॒वीं वाच॑म॒जन॑यन्त॒ यद्वा॑ग्वद॒न्ती। अ॒न॒न्ताम॑न्ता॒दधि॑
नि॒र्मितां॑ म॒हीम्। यस्या॑न्दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्षरां
द्वि॒पदा॑ ष॒ट्पदा॑श्च। वाच॑न्दे॒वा उप॑ जी॒वन्ति॒ विश्वे॑। वाच॑न्दे॒वा
उप॑ जी॒वन्ति॒ विश्वे॑। वाच॑ङ्ग॒न्धर्वाः प॒शवो॑ मनु॒ष्याः। वा॒चीमा॑
विश्वा॒ भुव॑ना॒न्यर्पि॑ता॥६२॥

सा नो॒ हवं॑ जुषता॒मिन्द्र॑पत्नी। वा॒ग॒क्षरं॑ प्रथम॒जा

ऋतस्य। वेदानां माताऽमृतस्य नाभिः। सा नो जुषाणोप
 यज्ञमागात्। अवंती देवी सुहवा मे अस्तु। यामृषयो
 मन्त्रकृतो मनीषिणः। अन्वैच्छन्देवास्तपसा श्रमेण। तान्देवीं
 वाचं हविषा यजामहे। सा नो दधातु सुकृतस्य लोके।
 चत्वारि वाक्परिमिता पदानि॥६३॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता
 नेङ्गयन्ति। तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति। श्रद्धयाऽग्निः
 समिध्यते। श्रद्धया विन्दते हविः। श्रद्धां भगस्य मूर्धनि।
 वचसा वेदयामसि। प्रियं श्रद्धे ददतः। प्रियं श्रद्धे
 दिदासतः। प्रियं भोजेषु यज्वंसु॥६४॥

इदं मे उदितङ्कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे।
 एवं भोजेषु यज्वंसु। अस्माकमुदितङ्कृधि। श्रद्धान्देवा
 यजमानाः। वायुगोपा उपासते। श्रद्धां हृदय्ययाऽऽकूत्या।
 श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातरह्वामहे॥६५॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि। श्रद्धे

श्रद्धा॑पये॒ह मा॑। श्रद्धा॑ दे॒वानधि॑ वस्ते। श्रद्धा॑ वि॒श्वमि॑दञ्जगत्।
 श्रद्धा॑ङ्काम॑स्य मा॒तरम्। ह॒विषा॑ वर्धयाम॑सि। ब्रह्म॑ जज्ञा॒नं
 प्रथ॑मं पु॒रस्ता॑त्। वि सी॒मतः॑ सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः। स बु॒ध्रिया॑
 उप॒ मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः॥६६॥

स॒तश्च॒ योनि॑मस॑तश्च॒ विवः॑। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
 अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरूप॑ आ॒विवेश॑। तम॑कै॒रभ्य॑र्चन्ति व॒त्सम्।
 ब्रह्म॑ सन्तं ब्रह्म॑णा वर्धय॑न्तः। ब्रह्म॑ दे॒वान॑जनयत्। ब्रह्म॑
 वि॒श्वमि॑दञ्जगत्। ब्रह्म॑णः क्ष॒त्रन्नि॑र्मितम्। ब्रह्म॑ ब्राह्म॒ण
 आ॒त्मना॑। अ॒न्तर॑स्मिन्नि॒मे लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॑दञ्जगत्। ब्रह्मै॒व भू॒तानां॑ ज्येष्ठम्। तेन॑ कोऽ॒र्हति॑
 स्पर्धि॑तुम्। ब्रह्म॑न्दे॒वास्त्रय॑स्त्रि॒ंशत्। ब्रह्म॑न्निन्द्रप्रजाप॒ती।
 ब्रह्म॑न् ह॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। ना॒वीवा॒न्तः सु॒माहि॑ता। चत॑स्त्र
 आशाः॑ प्रच॑रन्त्व॒ग्नयः॑। इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञन्न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तं
 पि॒न्वन्न॑जर॒ं सु॒वीरम्॑॥६८॥

ब्रह्म॑ स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गावो॑ अ॒गम॑न्नु॒त भ॒द्रम॑क्रन्।

सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे। प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्युः।
 इन्द्राय पूर्वीरुषसो दुहानाः। इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्षति।
 उपेद्वदाति न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयमिदस्य वर्धयन्।
 अभिन्ने खिल्ले नि दधाति देवयुम्। न ता नशन्ति न ता
 अर्वा॥६९॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात्। गावः सोमस्य प्रथमस्य
 भक्षः। इमा या गावः सजनास इन्द्रः। इच्छामीद्धृदा मनसा
 चिदिन्द्रम्। यूयङ्गावो मेदयथा कृशञ्चित्। अश्लीलञ्चित्कृणुथा
 सुप्रतीकम्। भद्रङ्गृहङ्गृणुथ भद्रवाचः। बृहद्वो वयं उच्यते
 सभासु। प्रजावतीः सूयवसं रिशन्तीः। शुद्धा अपः सुप्रपाणे
 पिबन्तीः। मा वः स्तेन ईशत् माऽघशंसः। परिं वो हेती
 रुद्रस्य वृज्यात्। उपेदमुपपर्वनम्। आसु गोषूपृच्यताम्।
 उपर्षभस्य रेतसि। उपेन्द्र तव वीर्ये॥७०॥

चरामि कर्नयोऽन्यान्निर्पिता पदानि यज्वंसु हवामहे विष्ठा लोकाः सुवीरमर्वा पिबन्तीष्वद्व॥८॥ [८]

ता सूर्याचन्द्रमसां विश्वभृत्तमा महत्। तेजो वसुमद्राजतो

दिवि। सामात्माना चरतः सामचारिणा। ययोर्ब्रतन्न ममे
जातुं देवयोः। उभावन्तौ परिं यातु अम्या। दिवो न रश्मीं
स्तनुतो व्यर्णवे। उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू। सूर्या न
चन्द्रा चरतो हुतामती। पतीं द्युमद्विश्वविदा उभा दिवः।
सूर्या उभा चन्द्रमसा विचक्षणा॥ ७१॥

विश्ववारा वरिवोभा वरेण्या। ता नोऽवतं मतिमन्ता
महिं व्रता। विश्ववपरी प्रतरणा तरन्ता। सुवर्विदा
दृश्ये भूरिरश्मी। सूर्या हि चन्द्रा वसु त्वेषदर्शता।
मनस्विनोभानुचरतोनु सन्दिवम्। अस्य श्रवो नद्यः
सप्त बिभ्रति। द्यावा क्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः। अस्मे
सूर्याचन्द्रमसाऽभिचक्षे। श्रद्धेकमिन्द्र चरतो विचर्तुरम्॥ ७२॥

पूर्वापरश्चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परिं यातो अध्वरम्।
विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो विदधंजायते पुनः।
हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासां राजा। यासां देवाः
शिवेन मा चक्षुषा पश्यत। आपो भद्रा आदित्यंश्यामि।

नासंदासीन्नो सदासीत्तदानीम्। नासीद्रजो नो व्योमा परो
यत्। किमावरीवः कुहं कस्य शर्मन्॥७३॥

अम्भः किमासीद्ब्रह्मनङ्गभीरम्। न मृत्युरमृतन्तरहि न।
रात्रिया अहं आसीत्प्रकेतः। आनीदवातः स्वधया तदेकम्।
तस्माद्ध्यान्यत्र परः किञ्चनास। तम आसीत्तमसा गूढमग्रे
प्रकेतम्। सुलिलः सर्वमा इदम्। तुच्छेनाभ्वपिहितं
यदासीत्। तमसुस्तन्महिना जायतैकम्। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि॥७४॥

मनसो रेतः प्रथमय्यंदासीत्। सतो बन्धुमसंति निरविन्दन्।
हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो
रश्मिरेषाम्। अधः स्विदासी ३ दुपरि स्विदासी ३ त्।
रेतोधा आसन्महिमान आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः
परस्तात्। को अद्धा वैद क इह प्र वोचत्। कुत आजात्।
कुत इयद्विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वैद यत आबभूव। इयद्विसृष्टिर्यत आबभूव। यदि

वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्। सो
अङ्ग वेद यदि वा न वेद। किंस्विद्वनङ्क उ स वृक्ष
आसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा
पृच्छतेदुतत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म
स वृक्ष आसीत्॥ ७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि
वः। ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं
हवामहे। प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं
ब्रह्मणस्पतिम्। प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं
भगमुग्रं हुवेम। वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता। आध्रश्चिद्यं
मन्यमानस्तुरश्चित्॥ ७७॥

राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यराधः।
भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग
प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। उतेदानीं भगवन्तः स्याम। उत प्रपित्व
उत मध्ये अहाम्। उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयन्देवानां

सुम॒तौ स्या॑म। भग॑ ए॒व भग॑वा॒ः अस्तु॑ दे॒वाः॥७८॥

तेन॑ व॒यं भग॑वन्तः स्याम। तन्त्वा॑ भग॒ सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स
नो॑ भग॒ पुर॑ए॒ता भ॑वे॒ह। सम॑ध्व॒रायो॑षसो॒ नमन्त॑। द॒धि॒क्रावै॑व
शुच॑ये प॒दाय॑। अ॒र्वा॒ची॒नं व॑सु॒विदं॑ भग॑न्नः। रथ॑मि॒वाश्वा॑
वा॒जिन॑ आव॑हन्तु। अ॒श्वा॒वती॒र्गोम॑तीर्न उ॒षासः॑। वी॒र॒व॑तीः
सद॑मुच्छन्तु भ॒द्राः। घृ॒त॒न्दुहा॑ना वि॒श्वतः॑ प्रपी॑नाः। यू॒यं पा॑त
स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः॥७९॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑ । नक्ष॑त्रन्दे॒वमिन्द्रि॒यम् । इ॒दमा॑साँ॒व्विचक्ष॑ण
ह॒विरा॒सञ्जु॑होत॒न । यस्य॑ भा॒न्ति र॒श्मयो॑ यस्य॑ के॒तवः॑ ।
यस्ये॒मा वि॒श्वा भु॒व॑नानि॒ सर्वा॑ । स कृ॒त्तिका॑भि॒रभि
सं॒वसा॑नः । अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॒विते॑ द॒धातु॑ । प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी । वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः ॥ १ ॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒विते॑ द॒धातु॑ । यथा॑ जी॒वेम॑ श॒रदः॑ स॒र्वीराः॑ ।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त् । वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒तिमो॑द॒माना॑ ।
प्र॒जाप॑तिः ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती । प्रि॒या दे॒वाना॑मु॒पया॑तु य॒ज्ञम् ।
सोमो॑ रा॒जा मृ॒गशी॑र्षेण॒ आग॑न् । शि॒वन्नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒
धा॒म । आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु । रे॒तः प्र॒जाय्य॑ज॒माने
द॒धातु॑ ॥ २ ॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॑र्षमस्ति । प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं
प्रि॒याणा॑म् । तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम॑ । शन्न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑

शञ्चतुष्पदे। आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑
पति॑रघ्नियाना॑म्। नक्ष॑त्रमस्य ह॒विषा॑ विधेम। मा नः॑ प्र॒जाः
रीरिष॑न्मोत वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा
नक्ष॑त्रञ्जुषता॑ ह॒विर्नः॑ ॥ ३ ॥

प्र॒मुञ्च॑मानौ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वा। अपा॒घशः॑ सन्न॒दता॑मरा॒तिम्।
पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिः स्पृणोतु। पुन॑र्वसू नः पुन॑रेता॒य्यज्ञ॑म्।
पुन॑र्नो दे॒वा अ॒भिय॑न्तु सर्वे॑। पुनः॑ पुन॑र्वो ह॒विषा॑ यजामः।
ए॒वा न दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा।
पुन॑र्वसू ह॒विषा॑ वर्धय॑न्ती। प्रि॒यन्दे॒वाना॑मप्येतु पाथः॑ ॥ ४ ॥

बृह॒स्पतिः॑ प्रथ॒मआ॑यमानः। ति॒ष्यन्नक्ष॑त्रम॒भिसं॑ ब॒भूव। श्रेष्ठो॑
दे॒वानां॑ पृ॒तना॑सु जि॒ष्णुः। दि॒शोऽनु॑ सर्वा॒ अभ॑यन्नो अस्तु।
ति॒ष्यः पु॒रस्ता॑दुत म॒ध्यतो॑ नः। बृह॒स्पति॑र्नः परि॑ पातु प॒श्चात्।
बाधे॑तान्द्वेषो॒ अभ॑यङ्क॒णुता॑म्। सु॒वीर्य॑स्य पत॑यः स्याम। इ॒दः
स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु जुष्ट॑म्। आ॒श्रेषा॑ येषा॑मनुयन्ति॒ चेतः॑ ॥ ५ ॥
ये अ॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीङ्क्षि॑यन्ति। ते नः॑ स॒र्पासो॑ हव॒माग॑मिष्ठाः।

ये रौचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवंदेवीमनु सञ्चरन्ति।
 येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि।
 उपहूताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते
 नो नक्षत्रे हवमार्गमिष्टाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतञ्जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुल्लोकं पितरः क्षियन्ति।
 याश्च विद्म यां उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं
 सुकृतञ्जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्।
 तदर्यमन्वरुण मित्रं चारुं। तन्त्वा वयं सनितारं
 सनीनाम्। जीवा जीवन्तमुप सविंशेम। येनेमा विश्वा
 भुवनानि सञ्जिता। यस्य देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो रौरवीति।
 श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वा विदुः फल्गुनीस्तस्य
 वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। गोमदश्चवदुप
 सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः
 फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवङ्गमेम। यत्र देवैः

सं॒ध॒मादं॑ म॒देम॥८॥

आया॑तु दे॒वः सं॒वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृ॒ता र॑थेन। वह॒न्
ह॒स्तः॑ सु॒भ॒गं वि॑द्म॒नाप॑सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्य॒मच्छ॑।
ह॒स्तः प्र॑यच्छ॒त्वमृ॑तं व॒सी॒यः। दक्षि॑णेन॒ प्रति॑गृ॒णीम॑ ए॒नत्।
दा॒ता॒र॒म॒द्य सं॒वि॒ता वि॑दे॒य। यो नो॒ ह॒स्ता॒य प्र॑सु॒वाति॑
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ नक्ष॒त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भः सं॑स॒य्यु॒वति॑
रोच॑माना॒म्॥९॥

नि॒वे॒शय॑न्न॒मृ॒ता॒न्म॒र्त्याः॑। रू॒पाणि॑ पि॒ः श॒न्भु॒व॒ना॒नि वि॒श्वा॑।
तन्न॒स्त्वष्टा॑ तदु॒ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भू॒रि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जा॒वी॒र॒व॒तीः॑ स॒नो॒तु। गो॒भि॒र्नो अ॒श्वैः
स॒म॒न॒क्तु॑ य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ नि॒ष्ट्या॑म्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो
वृष॒भो रो॑रु॒वाणः॑। स॒मी॒र॒य॒न्भु॒व॒ना मा॒तरि॒श्वा॑। अ॒प॒ द्वे॒षाः॑ सि
नु॒दता॑म॒रा॒तीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒यु॒स्तदु॒ नि॒ष्ट्या॑ शृ॒णो॒तु। तन्नक्ष॑त्रं भू॒रि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नो॑ दे॒वा॒सो अ॒नु॒जा॒नन्तु॑ का॒मम्। यथा॑

तरेम दुरितानि विश्वा। दूरमस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः।
तदिन्द्राग्नी कृणुतान्तद्विशाखे। तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्।
पश्चात्पुरस्तादभयन्नो अस्तु। नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे।
श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ॥११॥

विषूचः शत्रूनप बाधमानौ। अप क्षुधन्नुदतामरातिम्। पूर्णा
पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय।
तस्यान्देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाक इह मादयन्ताम्।
पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना।
आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा। उरुन्दुहां यजमानाय
यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥१॥[१]

ऋद्ध्यास्म हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रन्देवं मित्रधेयन्नो अस्तु।
अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतर्जीवेम शरदः सर्वाः।
चित्रन्नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
तन्मित्र एति पृथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे।

इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठामनु॑ नक्ष॑त्रमेति। यस्मि॑न्वृ॒त्रवृँ॑त्रतूर्ये॑ त॒तारं॑॥१३॥
 तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॑न्दुहा॑नाः। क्षु॒धन्तरे॑म॒ दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्।
 पु॒रन्द॑राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवै॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय॒ मी॒ढुषै॑।
 इन्द्रा॑य॒ ज्ये॒ष्ठा मधु॑म॒द्दुहा॑ना। उ॒रुङ्कु॑णोतु॒ यज॑मानाय॒
 लो॒कम्। मूलं॑ प्र॒जावृँ॑रव॒तीवृँ॑देय। परा॑च्येतु॒ निर्ऋ॑तिः
 परा॑चा। गोभि॑र्नक्ष॑त्रं प॒शुभिः॑ सम॑क्तम्। अह॑र्भूया॒द्यज॑मानाय॒
 मह्य॑म्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑वि॒ते द॑धातु। मूल॑न्नक्ष॑त्रमिति॒ यद्वद॑न्ति।
 परा॑चीं वा॒चा निर्ऋ॑ति॒नुदामि॑। शिवं॑ प्र॒जायै॑ शिव॑मस्तु॒
 मह्य॑म्। या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्ब॒भूवुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त
 पार्थि॑वीर्याः। यासा॑मषा॒ढा अ॑नु॒यन्ति॒ काम॑म्। ता न॒ आपः॑
 श॒ऽस्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॑ याश्च॒ ना॒द्याः समु॑द्रियाः।
 याश्च॒ वैश॑न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॥१५॥

यासा॑मषा॒ढा मधु॑ भ॒क्षय॑न्ति। ता न॒ आपः॑ श॒ऽ
 स्यो॒ना भ॑वन्तु। तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः।

तदपा॒ढा अ॒भिस॒र्यन्तु॑ य॒ज्ञम्। तन्नक्ष॑त्रं प्रथ॒तां प॒शुभ्यः॑।
कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय कल्प॒ताम्। शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वत॑यः
सु॒पेश॑सः। क॒र्मकृ॑तः सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः। वि॒श्वान्दे॒वान्
ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षा॒ढाः का॒ममु॑प॒ यान्तु॑ य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॒न्ब्रह्मा॑ऽभ्यज॑यत्सर्वमे॒तत्। अ॒मुञ्च॑ लो॒कमि॒दम् च॒
सर्व॑म्। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॒जित्य॑। श्रिय॑न्दधा॒त्वह्णी॑यमानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑तेमौ। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्विच॑ष्टाम्।
तस्मि॒न्वयं॑ पृ॒तनाः॑ सञ्जये॑म। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु
का॒मम्। शृ॒ण्वन्ति॑ श्रो॒णाम॒मृत॑स्य गो॒पाम्। पु॒ण्या॑मस्या॒
उप॑शृ॒णोमि॒ वाच॑म्॥१७॥

म॒हीन्दे॒वीर्विष्णु॑पत्नीमजू॒र्याम्। प्र॒तीची॑मेना॒ ह॒विषा॑
य॒जामः॑। त्रेधा॑ विष्णु॒रुरु॒गायो॑ विच॑क्रमे। म॒हीन्दि॒वं
पृथि॒वीम॒न्तरि॑क्षम्। तच्छ्रो॒णैति॑ श्रव॑ इ॒च्छमा॑ना। पु॒ण्यं
श्लोकं॑ यज॑मानाय कृ॒ण्वती॑। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यासः॑।
चत॑स्रो दे॒वीर॒जराः॑ श्रवि॑ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः

पु॒रस्ता॑त्। सं॒वत्स॒रीण॑म॒मृत॑ऽ स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञन्नः॑ पा॒न्तु वस॑वः पु॒रस्ता॑त्। द॒क्षिण॑तोऽभि॒यन्तु॑ श्रवि॑ष्ठाः।
पु॒ण्यन्न॑क्ष॒त्रम॒भि स॒र्वि॑शाम। मा नो अरा॑तिर॒घश॑ऽसा॒ऽग्नः।
क्ष॒त्रस्य॑ राजा वरु॑णोऽधि॒राजः। नक्ष॑त्राणां श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः।
तौ दे॒वेभ्यः॑ कृणुतो दी॒र्घमायुः॑। श॒तऽ स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑
धत्तः। य॒ज्ञन्नो॑ राजा वरु॑ण उ॒पया॑तु। तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि
स॒र्य्यन्तु॑ दे॒वाः॥१९॥

तन्नो नक्ष॑त्रं श॒तभि॑ष॒ग्वजु॑षाणम्। दी॒र्घमायुः॑ प्रति॒रद्वे॑ष॒जानि॑।
अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा भू॑तानि प्रति॒मोद॑मानः।
तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒व॒र्य्यन्ति॑ स॒र्वे। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
वि॒भ्राज॑मानः समि॒धान॑ उ॒ग्रः। आ॒ऽन्तरि॑क्षमरु॒हद॑ग॒न्ध्याम्।
तं सूर्य॑दे॒वम॒जमे॑कपादम्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अनु॒यन्ति॑
स॒र्वे॥२०॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॑ प्रथ॑मान एति। श्रे॒ष्ठो दे॒वाना॑मु॒त मानु॑षाणाम्।
तं ब्रा॑ह्म॒णाः सोम॑पाः सो॒म्यासः॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑क्षन्ति॒

सर्वे॑। च॒त्वार॒ एक॑म॒भिक॑र्म दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॒ इति॒ यान्
वद॑न्ति। ते बु॒ध्रियं॑ परि॒षद्य॑ः स्तु॒वन्तः॑। अहि॑र॒ रक्ष॑न्ति
नम॑सोप॒सद्य॑। पू॒षा रे॒वत्य॑न्वेति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टिप॑ती पशु॒पा
वाज॑ब॒स्त्यौ॥ २१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॑षा॒णा। सु॒गैर्नो॒ यानै॒रुप॑याताय्यँ॒ज्ञम्।
क्षु॒द्रान्प॒शून्क्ष॑तु रे॒वती॑ नः। गा॒वो नो॒ अश्वा॑र॒ अन्वे॑तु
पू॒षा। अन्न॑र॒ रक्ष॑न्तौ बहु॒धा वि॑रूपम्। वाज॑र॒ सनु॑तां
यज॑मानाय य॒ज्ञम्। तद॒श्विना॑व॒श्वयु॑जोप॒याता॑म्। शु॒भङ्गमि॑ष्ठौ
सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्व॒न्नक्ष॑त्रर॒ हवि॑षा यज॑न्तौ। म॒ध्वा संपृ॑क्तौ
यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥ २२॥

यौ दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृ॒तस्य॑ गो॒पौ।
तौ नक्ष॑त्रञ्जुषा॒णोप॑याताम्। नमो॒ऽश्वि॒भ्याङ्गु॑णुमो॒ऽश्वयु॑ग्भ्या॑म्।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॑मो राजा॒ भग॑वान् विच॑ष्टाम्।
लो॒कस्य॑ राजा॒ मह॑तो म॒हान् हि। सु॒गन्नः॑ पन्था॒मभय॑ङ्क॒णोतु॑।
यस्मि॑न्नक्ष॒त्रे य॒म एति॑ राजा॑। यस्मि॑न्नेनम॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः।

तदस्य चित्रं हविषां यजाम। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु।
निवेशनी यत्ते देवा अदधुः॥२३॥

ततार मह्यं प्रासचीर्या यान्तु यज्ञं वाचं स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजवस्त्यौ समंक्तौ
देवास्त्रीणि च॥२॥ [२]

नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अशुमाप्याययन्ति।
ये विरूपे समनसा सव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तै।
विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमार्गमेतम्।
वयन्देवी ब्रह्मणा सविद्वानाः। सुरत्नांसो देववीतिन्दधानाः।
अहोरात्रे हविषां वर्धयन्तः। अति पाप्मानमतिं मुक्त्या गमेम।
प्रत्युवदृश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्ती दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
भक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। सनः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदार्वाँरवन्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदितिर्न
उरुष्यतु महीम्। षु मातरम्। इद्विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाहः स्विष्टम्॥ २६॥

आयत्यगमत्स्विष्टम्॥ ३॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स
एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकंपालन्निरवपत्। ततो
वै सोऽन्नादो देवानां भवत्। अग्निर्वै देवानां मन्नादः। यथा ह
वा अग्निर्देवानां मन्नादः। एव९ ह वा एष मनुष्याणां भवति।
य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै
स्वाहा। नितत्यै स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा
वरुणयन्त्यै स्वाहा। चुपुणीकायै स्वाहेति॥ २७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः परांचीरायन्।
तासां रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा

वर्तेत। समेनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै
चरुन्निरवपत्। ततो वै सा तमुपावर्तत। समेनयागच्छत।
उप ह वा एनं प्रियमावर्तते। सं प्रियेण गच्छते। य
एतेन हविषा यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
प्रजापतये स्वाहा रोहिण्यै स्वाहा। रोचमानायै स्वाहा
प्रजाभ्यः स्वाहेति॥२८॥

सोमो वा अंकामयत। ओषधीनां राज्यमभिजयेयमिति।
स एतं सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकश्चरुं पयंसि
निरवपत्। ततो वै स ओषधीनां राज्यमभ्यजयत्।
समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा
यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा
मृगशीर्षाय स्वाहा। इन्वकाभ्यः स्वाहोषधीभ्यः स्वाहा।
राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥२९॥

रुद्रो वा अंकामयत। पशुमान्तस्यामिति। स एतं
रुद्रायार्द्रायै प्रैय्यङ्गवश्चरुं पयंसि निरवपत्। ततो वै
स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 रु॒द्राय॒ स्वाहा॒ऽर्द्रायै॒ स्वाहा॑। पि॒न्व॑मा॒नायै॒ स्वाहा॑ प॒शुभ्यः॒
 स्वाहे॑ति॥ ३० ॥

ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत।
 ओष॑धीभिर्व॒नस्प॑तिभिः प्रजा॑येयेति। सै॒तमदि॑त्यै
 पु॒नर्व॑सु॒भ्याश्च॒रुन्नि॑रवपत्। ततो॒ वा इ॒यमोष॑धीभिर्व॒नस्प॑तिभिः
 प्राजा॑यत। प्रजा॑यते ह॒ वै प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
 यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अदि॑त्यै स्वाहा
 पु॒नर्व॑सु॒भ्याम्। स्वाहा भू॑त्यै स्वाहा प्रजा॑त्यै स्वाहेति॥ ३१ ॥

बृ॒हस्प॑तिर्वा अ॑का॒मय॑त। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी स्या॑मिति। स ए॒तं
 बृ॒हस्प॑तये ति॒ष्याय॑ नैवा॒रश्च॒रुं प॑र्य॒सि नि॑रवपत्। ततो॒ वै स
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒स्यभ॑वत्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
 यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। बृ॒हस्प॑तये स्वाहा
 ति॒ष्याय॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ स्वाहेति॥ ३२ ॥

दे॒वा॒सुराः॑ स॒र्य्य॑त्ता आसन्। ते दे॒वाः स॒र्पेभ्य॑ आ॒श्रेषा॑भ्य॒

आज्ये॑ कर॒म्भन्नि॑र॒वप॒न्न। ता॒ने॒ताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्।
 ए॒ताभि॑र॒ह वै दे॒वता॑भि॒र्द्विष॑न्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मुप॑नयति। य ए॒तेन॑
 ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। स॒र्पेभ्यः॑
 स्वाहा॑ऽऽश्रे॒षाभ्यः॑ स्वाहा॑। द॒न्द॒शूके॑भ्यः॒ स्वाहेति॑॥३३॥

पि॒तरो॑ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृलो॒क ऋ॑ध्रुया॒मेति॑। त ए॒तं
 पि॒तृभ्यो॑ म॒घाभ्यः॑ पु॒रोडा॑श॒ षट्क॑पाल॒न्नि॑र॒वप॒न्न। ततो॑ वै
 ते पि॒तृलो॒क आ॑र्ध्रुवन्। पि॒तृलो॒के ह वा ऋ॑ध्नोति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑ म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॑ स्वाहा॑ग॒दाभ्यः॑।
 स्वाहा॑ऽरु॒न्ध॒तीभ्यः॑ स्वाहेति॑॥३४॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे
 फल्गु॑नी॒भ्याश्च॒रुन्नि॑र॒वप॒त्। ततो॑ वै स प॑शुमान॒भव॑त्।
 प॒शुमा॑न् ह वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
 चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॑ फल्गु॑नी॒भ्याः
 स्वाहा॑। प॒शुभ्यः॑ स्वाहेति॑॥३५॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॒ष्ठी दे॒वाना॑ऽस्या॒मिति॑। स ए॒तं

भगा॑य॒ फल्गु॑नीभ्याश्चरु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॒ष्ठी
दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॒ष्ठी सं॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। भगा॑य॒
स्वाहा॑ फल्गु॑नीभ्या॒ः स्वाहा॑। श्रे॒ष्ठ्याय॑ स्वाहेति॥३६॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मे दे॒वा दधी॑रन्। स॒वि॒ता
स्या॒मिति॑। स ए॒त॑ः स॒वि॒त्रे ह॒स्ताय॑ पु॒रोडा॑शं
द्वा॒द॒श॒क॒पा॒ल॒न्नि॒र॒व॒प॒दा॒शूना॑ व्री॒ही॒णाम्। ततो॒ वै तस्मै॑
श्रद्धे॒वा अ॑दधत। स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्ध॒वा अ॑स्मै मनु॒ष्या
दध॑ते। स॒वि॒ता सं॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॑ ह॒स्ताय॑।
स्वाहा॑ द॒द॒ते स्वाहा॑ पृ॒ण॒ते। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑
प्रतिगृ॒भ्ण॒ते स्वाहेति॑ ॥३७॥

त्वष्टा॑ वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॒जाव्वि॑न्दे॒येति॑। स ए॒त॒न्त्वष्ट्रे॑
चि॒त्रायै॑ पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पा॒ल॒न्नि॒र॒व॒पत्। ततो॒ वै स चि॒त्रं
प्र॒जाम॑विन्दत। चि॒त्र॑ ह॒ वै प्र॒जाव्वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑

यज॑न्ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहोति॑। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑
चि॒त्रायै॑ स्वाहा॑। चै॒त्राय॑ स्वाहा॑ प्र॒जायै॑ स्वाहेति॑॥ ३८ ॥

वा॒युर्वा अ॑कामयत। का॒म॒चा॒र॒मे॒षु लो॒केष्व॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तद्वा॒यवे॑ नि॒ष्ठायै॑ गृ॒ष्ट्यै दु॒ग्धं पयो॑ निर॑वपत्। ततो॑
वै स का॒म॒चा॒र॒मे॒षु लो॒केष्व॒भ्यज॑यत्। का॒म॒चा॒र॑ ह॒ वा
ए॒षु लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑न्ते। य उ॑
चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहोति॑। वा॒यवे॑ स्वाहा॑ नि॒ष्ठायै॑ स्वाहा॑।
का॒म॒चा॒रा॒य॒ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै स्वाहेति॑॥ ३९ ॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी वा अ॑कामयेताम्। श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भिज॑येवेति॑।
तावे॒तमि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑ वि॒ंशा॑खा॒भ्यां पु॒रोडा॑श॒मेका॑दश॒कपाल॑न्निर॑वप
ततो॑ वै तौ श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भ्यज॑यताम्। श्रै॒ष्ठ्य॑ ह॒
वै स॒मा॒ना॒ना॑म॒भि ज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑न्ते।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहोति॑। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ऽ
स्वाहा॑ वि॒शा॒खा॒भ्याऽ॒ स्वाहा॑। श्रै॒ष्ठ्या॑य॒ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै
स्वाहेति॑॥ ४० ॥

अथै॒तत्पौ॑र्ण॒मा॒स्या आ॒ज्य॒न्निर्व॑पति। कामो॑ वै पौ॑र्ण॒मा॒सी।

काम् आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। क्षिप्रमेनः सकाम् उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्णोऽंशः सोमः एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नवः पितरः एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश॥४॥

[४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स मित्रधेयमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयः ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यन्देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्यायै पुरोडाशमेकादशकपालुन्निरवपन्महार्घीहीनः ततो वै स ज्यैष्ठ्यन्देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यः ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ

चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। इन्द्रा॑य॒ स्वाहा॑ ज्ये॒ष्ठायै॒
स्वाहा॑। ज्ये॒ष्ठाय॒ स्वाहा॑भिजि॒त्यै स्वाहे॑ति॥४३॥

प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑कामयत। मूलं॑ प्र॒जाँधि॑न्देयेति। स ए॒तं
प्र॒जाप॑तये॒ मूला॑य च॒रुन्नि॑रवपत्। ततो॒ वै स मूलं॑
प्र॒जाम॑विन्दत। मूलं॑ ह॒ वै प्र॒जाधि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। प्र॒जाप॑तये॒
स्वाहा॑ मूला॑य॒ स्वाहा॑। प्र॒जायै॒ स्वाहे॑ति॥४४॥

आपो॒ वा अ॑कामयन्त। स॒मुद्र॑ङ्काम॑म॒भिज॑येमेति।
ता ए॒तम॒द्भ्योऽषा॑ढाभ्य॑श्च॒रुन्नि॑रवपन्। ततो॒ वै ताः
स॒मुद्र॑ङ्काम॑म॒भ्यज॑यन्। स॒मुद्रं॑ ह॒ वै काम॑म॒भिज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति।
अ॒द्भ्यः स्वाहा॑ऽषा॑ढाभ्यः॒ स्वाहा॑। स॒मुद्रा॑य॒ स्वाहा॑ कामा॑य॒
स्वाहा॑। अ॒भिजि॑त्यै॒ स्वाहे॑ति॥४५॥

विश्वे॒ वै दे॒वा अ॑कामयन्त। अ॒न॒प॒ज॒य्यञ्ज॑येमेति। त
ए॒तविँ॑श्वेभ्यो॒ दे॒वेभ्यो॑ऽषा॑ढाभ्य॑श्च॒रुन्नि॑रवपन्। ततो॒ वै

तैऽनपज्यमजयन्। अनपज्यः ह वै जयति। य
एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपज्याय
स्वाहा जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति। तदेतं
ब्रह्मणेऽभिजिते चरुन्निरवपत्। ततो वै तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्।
ब्रह्मलोकः ह वा अभिजयति। य एतेन हविषा यजते।
य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते
स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यः श्लोकः शृण्वीय। न
मां पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतद्विष्णवे श्रोणायै
पुरोडाशत्रिकपालन्निरवपत्। ततो वै स पुण्यः
श्लोकमशृणुत। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यः ह
वै श्लोकः शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय

स्वाहेति॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अग्र॑न्दे॒वता॑नां परी॑या॒मेति॑। त ए॒तं
वसु॑भ्यः श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाकं॑पा॒लन्नि॑र॒वप॑न्। ततो॒ वै
तेऽग्र॑न्दे॒वता॑नां पर्या॑यन्। अग्र॑ ह॒ वै संमा॑नानां पर्ये॑ति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति।
वसु॑भ्यः स्वाहा॒ श्रवि॑ष्ठाभ्यः स्वाहा॑। अग्रा॑य स्वाहा परी॑त्यै
स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। दृढो॑ऽशि॒थिलः॑ स्या॒मिति॑।
स ए॒तं वरु॑णाय श॒तभि॑षजे भेष॒जेभ्यः॑ पुरो॒डाशं॑
दश॑कपा॒लन्नि॑र॒वप॑त्कृष्णानां॑ व्रीही॒णाम्। ततो॒ वै स
दृढो॑ऽशि॒थिलो॑ऽभवत्। दृढो॒ ह वा अ॑शि॒थिलो॑ भवति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑
जुहोति। वरु॑णाय स्वाहा॑ श॒तभि॑षजे स्वाहा॑। भेष॒जेभ्यः॑
स्वाहेति॥५०॥

अ॒जो वा ए॒कपा॑दकामयत। ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी स्या॒मिति॑।

स ए॒तम॒जायै॑क॒पदे॒ प्रोष्ठ॒पदे॒भ्यः॑श्च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स
 तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। तेज॒स्वी ह॒ वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति।
 य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒जायै॑क॒पदे॒ स्वाहा॑ प्रोष्ठ॒पदे॒भ्यः॑ स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑
 ब्रह्मवर्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥५१॥

अहि॒र्वै बु॒ध्रियो॑ऽकामयत। इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठावि॑न्देयेति। स
 ए॒तम॒हये॑ बु॒ध्रिया॑य प्रोष्ठ॒पदे॒भ्यः॑ पुरो॒डाशं॑ भूमि॒कपाल॑न्निर॑वत्।
 ततो॒ वै स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। इ॒मां ह॒ वै प्र॑ति॒ष्ठावि॑न्दते।
 य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒हये॑ बु॒ध्रिया॑य॒ स्वाहा॑ प्रोष्ठ॒पदे॒भ्यः॑ स्वाहा॑। प्र॒ति॒ष्ठायै॑
 स्वाहेति॑॥५२॥

पू॒षा वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्यामि॒ति। स ए॒तं पू॒ष्णे रे॒वत्यै॑
 च॒रुन्निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शुमान् ह॒ वै
 भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र
 जु॑होति। पू॒ष्णे स्वाहा॑ रे॒वत्यै॑ स्वाहा॑। प॒शुभ्यः॑ स्वाहेति॑॥५३॥

अ॒श्विनौ वा अ॑कामयेताम्। श्रो॒त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरो॒ स्या॒वेति॑।
 तावे॒तम॒श्विभ्या॑म॒श्वयु॑ग्भ्यां॑ पुरो॒डाश॑न्द्विक॒पाल॑न्निर॒वप॑ताम्।
 ततो॒ वै तौ श्रो॑त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरा॒वभ॑वताम्। श्रो॒त्रस्वी॒ ह वा
 अब॑धिरो भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
 वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒श्विभ्या॑ꣳ स्वाहा॑ꣳश्व॒युग्भ्या॑ꣳ
 स्वाहा॑। श्रो॒त्राय॑ स्वाहा॒ श्रुत्यै॑ स्वाहेति॑॥५४॥

य॒मो वा अ॑कामयत्। पि॒तृणा॑ꣳ रा॒ज्यम॑भिज॒येय॑मिति॑। स
 ए॒तय्य॑माया॑प॒भर॑णीभ्यश्च॒रुन्निर॑वत्। ततो॒ वै स पि॑तृणा॑ꣳ
 रा॒ज्यम॑भ्यजयत्। स॒मा॒ना॒नाꣳ ह॒ वै रा॒ज्यम॑भि ज॒यति॑। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 य॒माय॑ स्वाहा॑ꣳप॒भर॑णीभ्यः॒ स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॒भिजि॑त्यै
 स्वाहेति॑॥५५॥

अथै॒तद॑मावा॒स्याया॑ आ॒ज्यन्नि॑र्वपति। का॒मो वा अ॑मावा॒स्या।
 का॒म आ॒ज्यम्। का॒मेनै॒व का॒मꣳ स॒मर्ध॑यति। क्षि॒प्रमे॑नꣳ
 स॒का॒म उप॑नमति। येन॒ का॒मेन॑ यज॒ते। सोऽ॒त्र जु॑होति।
 अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॒ का॒माय॑ स्वाहाꣳग॒त्यै स्वा॑हेति॑॥५६॥

मित्रं इन्द्रं प्रजापतिर्दशं दशाप एकदश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसवं इन्द्रोऽजोऽहिर्वै
बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दशं दशाद्यैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥५॥ [५]

चन्द्रमा वा अकामयत्। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमात्वा।
चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति। स एतश्चन्द्रमसे
प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालन्निरवपत्। ततो
वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमात्वा।
चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा
अर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमात्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा प्रतीदृश्यायै
स्वाहा। अहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा। मासेभ्यः
स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा। संवत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि।
न नावहोरात्रे आप्नुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां
चरुन्निरवपताम्। द्वयानां ब्रह्मीणां शुक्लानांश्च कृष्णानांश्च।
सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे

अमुच्येते। नैनं अहोरात्रे आप्नूताम्। अतिं ह वा अहोरात्रे
मुच्यते। नैनंमहोरात्रे आप्नूतः। य एतेन हविषा यजंते।
य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहे स्वाहा रात्रियै
स्वाहा। अतिमुक्त्यै स्वाहेति॥५८॥

उषा वा अकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति।
सैतमुषसे चरुन्निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य
सुभगाऽभवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति।
य एतेन हविषा यजंते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा। व्युषुष्यै स्वाहा व्युच्छन्त्यै
स्वाहा। व्युष्टायै स्वाहेति॥५९॥

अथैतस्मै नक्षत्राय चरुनिर्वपति। यथा त्वन्देवानामसिं।
एवमहं मनुष्याणां भूयासमिति। यथा ह वा एतद्देवानाम्।
एव ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा
यजंते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। नक्षत्राय
स्वाहोदेष्यते स्वाहा। उद्यते स्वाहोदिताय स्वाहा। हरसे
स्वाहा भरसे स्वाहा। भ्राजसे स्वाहा तेजसे स्वाहा। तपसे

स्वाहा॑ ब्रह्मवर्च॑साय॒ स्वाहेति॑॥६०॥

सूर्यो॑ वा अ॑कामयत। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा स्या॒मिति॑। स
ए॒त॑ꣳ सूर्या॑य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च॒रुन्निर्व॑पत्। ततो॒ वै स नक्ष॑त्राणां
प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्रति॒ष्ठा ह॒ वै संमा॑नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। सूर्या॑य॒
स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑। प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै च॒रुन्निर्व॑पति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑तिष्ठति। सोऽ॒त्र जु॑होति। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॒
स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तद्विष्ण॑वे च॒रुन्निर्व॑पति। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः
प्रति॑तिष्ठति। सोऽ॒त्र जु॑होति। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑।
प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६३॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्सान॒पाक॑रोति।
ब्र॒ह्मणै॒वैनान॑पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः
प॒शवः॑ ॥१॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैनाना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पय॑ति।
यङ्काम॑ये॒ताप॒शुः स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्काम॑ये॒त प॒शुमा॑न्त॒स्यादि॑ति।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑ह॑रेत्। प॒शुम॑न्त॒मेवैन॑ङ्क॑रोति ॥२॥

यत्प्राची॑मा॒ हरे॑त्। दे॒वल॑ो॒कम॑भि ज॑येत्। यदु॒दीची॑
मनु॒ष्यलो॒कम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा॒ ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भिजि॑त्यै
इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। वा॒यवः
स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्ष॒स्याध्य॑क्षाः। अ॒न्तरि॑क्ष॒दे॒वत्याः॑

खलु वै पशवः॥३॥

वा॒यव॑ ए॒वैनान्प॒रि द॑दाति। प्र वा ए॒नाने॒तदा क॑रोति।
यदा॑ह। वा॒यवः॑ स्वेत्यु॒पायवः॑ स्वेत्या॑ह। यज॑मानायै॒व
प॒शूनुप॑ ह्वयते। दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॒र्पय॑त्वित्या॑ह प्रसू॑त्यै।
श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तम॒ङ्गर्म॑।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह। आप्या॑यध्वम॒घ्निया॑ देवभा॒गमित्या॑ह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नुष्येभ्यश्चाप्या॑यन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैनान्
इन्द्रा॑याप्या॑ययति। ऊ॒र्जस्व॑तीः पय॑स्वती॒रित्या॑ह। ऊ॒र्जः
हि पयः॑ स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इत्या॑ह
प्रजा॑त्यै। मा वः॑ स्तेन ई॒शत॒ माऽघ॑श॒स इत्या॑ह गु॒प्त्यै।
रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृ॒णक्त्वित्या॑ह। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते।
ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात ब॒ह्वीरित्या॑ह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः
क॑रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूनाङ्गो॑पी॒थाय॑। तन्मा॑त्सा॒यं
प॒शव॑ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृत्या॒

अप्रपादाय। तस्माद्दर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव
निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै॥६॥

पुशवंः करोति पुशवो देवभागमित्याह करोति नवं च॥१॥ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यश्वपुरुशुमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः
पर्वशो वेद। नैनाः स हि नस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः
पर्वशो वेद। स एना न हि नस्ति। अश्वपुर्श्वा बरुहिरच्छैति।
प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिंसायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान
एव रयिन्दधाति। प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह।
रक्षसामपहत्यै। प्रेयमंगाद्विषणां बरुहिरच्छेत्याह। विद्या
वै धिषणां। विद्ययैवैनदच्छैति। मनुना कृता स्वधया
वितुष्टेत्याह। मानवी हि पर्शुः स्वधाकृता॥८॥

त आव॑हन्ति क॒वयः॑ पुर॒स्तादि॒त्याह॑। शु॒श्रुवा॑ंसो वै
 क॒वयः॑। य॒ज्ञः पुर॒स्तात्। मुख॑त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते। अथो
 यदे॒तदुक्ता॑ यतः॒ कुत॑श्चा॒ हर॑ति। तत्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो
 भ॑वति। दे॒वेभ्यो॑ जु॒ष्टमि॒ह ब॒र्हि॒रास॑द इत्या॑ह। ब॒र्हिषः॑
 समृ॑द्धौ। कर्म॒णोऽन॑पराधाय। दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सीत्या॑ह॥९॥

यद्वा इ॒दङ्कि॑श्च। तद्दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म्। अथो॒ यथा॒ वस्य॑से
 प्रति॒प्रोच्या॑हे॒दङ्क॑रिष्यामीति॑। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
 प्रति॒प्रोच्य॑ ब॒र्हिदा॑ति। आ॒त्मनो॑ऽहि॑सायै। याव॑तः
 स्त॒म्बान्प॑रिदि॒शेत्। यत्तेषा॑मुच्छि॒ष्यात्। अति॒ तद्य॒ज्ञस्य॑
 रेच॑येत्। एक॑ऽस्त॒म्बं परि॑दि॒शेत्। त॑ सर्व॑न्दायात्॥१०॥

य॒ज्ञस्यान॑तिरेकाय। व॒र्षवृ॑द्धम॒सीत्या॑ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
 ओष॑धयः। दे॒वब॑र्हि॒रित्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
 मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॒र्यगि॒त्याहा॑हि॑सायै। पर्व॑ ते
 रा॒ध्यास॑मि॒त्याह॑र्ध्वै। आ॒च्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑षमि॒त्याह॑।
 नास्या॒त्मनो॑ मी॒यते। य ए॒वं वेद॑॥११॥

देव॑र्ब॒हिः श॒तव॑ल्श॒र्वि॒रोहे॒त्याह॑ । प्र॒जा वै ब॒र्हिः ।
 प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय । स॒हस्र॑वल्श॒ वि व॒यं रु॑हेमेत्याह ।
 आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते । पृ॒थि॒व्याः संपृ॑चः पा॒हीत्या॑ह
 प्रति॑ष्ठित्यै । अयु॑ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीलु॑नोति । मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै ।
 सु॒स॒म्भृतां॑ त्वा॒ सम्भ॑रा॒मीत्या॑ह । ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति ॥ १२ ॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॒त्याह॑ । इ॒यं वा अदि॑तिः । अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रास्ना॑ङ्करोति । इन्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह । इन्द्रा॒णी वा
 अग्रे॑ दे॒वता॑ना॒ं स॒मन॑ह्यत । साऽऽध्नी॑त् । ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह्य॑ति ।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः । प्र॒जाना॒मप॑रावापाय । तस्मा॒त्स्नाव॑सन्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते ॥ १३ ॥

पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिङ्ग॑श्चा॒त्वित्या॑ह । पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति ।
 स ते॒ मा॒स्थादि॒त्याहा॒हिंसा॑यै । प॒श्चात्प्रा॑श्चमुप॑गूहति ।
 प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ं रेतो॑ धीयते । प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ं रेतो॑
 दधाति । इन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्यच्छु॒ इत्या॑ह । इन्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति । बृह॑स्पतै॑र्मूर्ध्ना ह॑रा॒मीत्या॑ह । ब्रह्म॑ वै

देवानां बृहस्पतिः॥१४॥

ब्रह्मणैवैनद्धरति। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै।
 देवङ्गममसीत्याह। देवानेवैनद्रमयति। अनधः सादयति।
 गर्भाणान्धृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः।
 उपरीव नि दधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य
 लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

सुयोनित्वायं स्वधाकृताऽसीत्याह दायद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः समष्ट्यै॥२॥

पूर्वेद्युरिध्मावरुहिः करोति। यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोपवसति।
 प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अस्त्रं सेताम्। यज्ञो
 वै प्रजापतिः। यत्सान्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे
 उपदधात्यप्रस्त्रं साय। शुन्धध्वन्दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
 इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो
 घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषाल्लोकानां ध्वित्यै।
 द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता।

यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह।
वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवावरुन्धे। दृ२हंस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां वा
एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति। शतधारं
सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वाय।
त्रिवृत्पलाशशाखायान्दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः।
त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वाय। साक्षात्पवित्रन्दर्भाः।
प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्।
तिर्यक्प्रातः। तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यं ह्येतदहः। अन्नं वै
चन्द्रमाः। अन्नं प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याहु प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं
स्वाहाकृतं स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य

विप्रुषो॑ भाग॒धेयम्। अ॒ग्नये॑ बृह॒ते नाका॒येत्या॑ह। नाक॑मे॒वाग्निं
भा॒ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धयति। स्वाहा॒ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॒मित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति॥ २० ॥

प॒वित्र॑व॒त्यान॑यति। अ॒पाश्चै॒वौष॑धीनाश्च॒ रस॒ꣳ सꣳसृ॑जति।
अथो॒ ओष॑धी॒ष्वेव॒ प॒शून्प्रति॑ष्ठापयति। अ॒न्वा॒र॒भ्य॒
वाच॑य्यँच्छति। य॒ज्ञस्य॒ धृत्यै॑। धा॒रय॑न्नास्ते। धा॒रय॑न्त
इव॒ हि दु॑हन्ति। का॒म॒धुक्ष॒ इत्या॒हातृ॑तीय॒स्यै। त्रय॑ इ॒मे
लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान्यज॑मानो दुहे॥ २१ ॥

अ॒मू॒मिति॒ नाम॑ गृह्णाति। भ॒द्रमे॒वासा॒ङ्कर्मा॑ विष्क॑रोति।
सा वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः सा वि॒श्वक॑र्मेत्या॑ह।
इ॒यं वै वि॒श्वायुः॑। अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वव्य॑चाः। अ॒सौ
वि॒श्वक॑र्मा। इ॒माने॒वैताभि॑र्लो॒कान् य॑थापूर्व॒न्दुहे॑। अथो॒
यथा॑ प्रदा॒त्रे पु॒ण्यमा॒शास्ते॑। ए॒वमे॒वैना॑ ए॒तदुप॑स्तौति।
तस्मा॒त्प्रादा॑दित्यु॒न्नीय॒ वन्द॑माना उपस्तु॒वन्तः प॒शून्दु॑हन्ति॥ २२ ॥

ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यो॑ ह॒विरिति॒ वाच॑विँसृ॑जते।

यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्तौ।
त्रिराह। त्रिषत्या हि देवाः। अवाचय्यमोऽनन्वारभ्योत्तराः।
अपरिमितमेवाव रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै
दारुपात्रम्। यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥ २३॥

यातयाम्ना हविषा यजेत। अथो खल्वाहुः। पुरोडाशमुखानि
वै हवींषि। नेत इतः पुरोडाशं हविषो यामोऽस्तीति।
काममेव दारुपात्रेण दुह्यात्। शूद्र एव न दुह्यात्। असतो
वा एष सम्भूतः। यच्छूद्रः। अहविरेव तदित्याहुः। यच्छूद्रो
दोग्धीति॥ २४॥

अग्निहोत्रमेव न दुह्याच्छूद्रः। तद्धि नोत्पुनन्ति।
यदा खलु वै पवित्रमत्येति। अथ तद्धविरिति।
संपृच्यध्वमृतावरीरित्याह। अपाश्चैवौषधीनाश्च रसः
सं सृजति। तस्मादपाश्चौषधीनाश्च रसमुपजीवामः। मन्द्रा
धनस्य सातय इत्याह। पुष्टिमेव यजमाने दधाति। सोमेन
त्वातनृन्मीन्द्राय दधीत्याह॥ २५॥

सोममेवैनत्करोति। यो वै सोमं भक्षयित्वा। संवत्सरं

सोम॒न्न पि॒ब॑ति। पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॒ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पि॒ब॑ति।
अ॒पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॒दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ऽ स्यात्॥ २६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण॒ वा दा॑रुपा॒त्रेण॒ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि
सदे॒वम्। उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आ॒पो वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑साम॒प॑हत्यै।
अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॑स्तङ्क॒रोति॑। विष्णो॑ ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह गु॒प्त्यै।
अन॑धः सादयति। गर्भा॑णान्धृत्या अ॒प्र॒पादा॑य। तस्मा॒द्गर्भाः॑
प्र॒जाना॑म॒प्र॒पादु॑काः। उ॒प॒री॒व नि॑दधाति। उ॒प॒री॒व हि सु॑व॒र्गो
लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ २७॥

अ॒सीत्या॑ह धृत्यै यज॑माने दधा॒त्यजा॑मित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादो॒ग्धीति॑ दधीत्या॑ह
स्यात्सादयति पञ्च च॥ ३॥

[३]

कर्म॑णे वा॒न्दे॒वेभ्यः॑ श॒केय॑मित्या॑ह श॒क्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
सन्त॑ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑

विच्छि॑त्ति॒मनु॑ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते।
 य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै
 त्वा य॒ज्ञस्येत्या॑ह॒वनीया॑त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य प्र॒जायै॑
 पशू॑नाः सन्त॑त्यै। अ॒पः प्रण॑यति। श्रद्धा॑ वा आ॒पः।
 श्रद्धा॑मे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। य॒ज्ञो वा
 आ॒पः॥ २८॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। व॒ज्रो वा
 आ॒पः। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः
 प्रण॑यति। आ॒पो वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑साम॒प॒हृत्यै॑। अ॒पः प्रण॑यति।
 आ॒पो वै दे॒वानां॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति॥ २९॥

अ॒पः प्रण॑यति। आ॒पो वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्य॑
 प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। वे॒षाय॑ त्वेत्या॑ह। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑दत्ते। प्र॒त्युष्ट॑ः
 रक्षः॑ प्र॒त्युष्टा॑ अ॒रा॒तय॑ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॒हृत्यै॑। धू॒रसी॑त्या॑ह।
 ए॒ष वै धुर्यो॑ऽग्निः। तय्य॑दनु॒पस्पृ॑श्याती॒यात्॥ ३०॥

अ॒ध्वर्यु॑श्च॒ यज॑मानश्च॒ प्रद॑हेत्। उ॒पस्पृ॑श्यात्ये॑ति। अ॒ध्वर्यो॑श्च॒

यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तय्योऽस्मान्धूर्वति तन्धूर्व
यं वयन्धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति।
यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि
सस्त्रितमं पप्रितमं जुष्टतमं वह्नितमन्देवहूतममित्याह।
यथायजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ० हस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
सर्व्विक्था मा त्वा हि० सिषमित्याहाहि० सायै। यद्वै किञ्च
वातो नाभि वाति। तत्सर्व्व वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टन्निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनान्
जुष्टन्निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषाल्लोकानामात्यै।
तूष्णीञ्चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व०

हवी०षि॒ निर्व॑पति॥ ३३॥

इ॒द॒न्दे॒वाना॑मि॒दमु॑ नः सु॒हे॒त्याह॑ व्यावृ॒त्यै। स्फा॒त्यै त्वा॒
नारा॑त्या॒ इत्या॑ह॒ गु॒त्यै। तम॑सीव॒ वा ए॒षोऽन्त॑श्चरति।
यः प॑री॒णहि॑। सुव॑र॒भि वि॒ ख्ये॑षं वैश्वान॒र॒ज्योति॑रित्या॒ह।
सुव॑रे॒वाभि॒ वि प॑श्यति वैश्वान॒र॒ज्योतिः॑। द्यावा॑पृथि॒वी ह॒विषि॑
गृही॒त उद॑वेपेताम्। दृ॒ह॑न्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्या॑ह।
गृहा॑णा॒न्द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृ॒त्यै। उ॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्विहीत्या॒ह ग॒त्यै।
अदि॑त्यास्त्वोप॒स्थे सा॑दया॒मीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः।
अ॒स्या ए॒वैन॑दुप॒स्थे सा॑दयति। अ॒ग्ने ह॒व्य० र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह
गु॒त्यै॥ ३४॥

य॒ज्ञो वा आ॒पो धाम॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवी०षि॒ निर्व॑पति॒ गत्यै॑ च॒त्वारि॑

च॥ ४॥ [४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्य॑म्रियत। तासां॑ यन्मेध्यं
य॒ज्ञिय॑० सदे॒वमासी॑त्। तदपोद॑क्रामत्। ते दु॒र्भा अ॑भवन्।
यद्दु॒र्भैर॑प उ॒त्पुना॑ति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ सदे॒वा आपः॑।

ताभिरेवैना उत्पुनाति। द्वाभ्यामुत्पुनाति॥३५॥

द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। देवो वः सवितोत्पुनात्वित्याह।
सवितृप्रसूत एवैना उत्पुनाति। अच्छिद्रेण पवित्रेणेत्याह।
असौ वा आदित्योऽच्छिद्रं पवित्रम्। तेनैवैना उत्पुनाति।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरित्याह। प्राणा वा आपः। प्राणा
वसवः। प्राणा रश्मयः॥३६॥

प्राणैरेव प्राणान्त्सं पृणक्ति। सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं
मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति। पच्छो
गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। आपो देवीरग्रेषुवो अग्रेगुव
इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं
नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रे
यज्ञपतिम्॥३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यै यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य
इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो
हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे।

प्रोक्षिताः स्थेत्याह। तेनापः प्रोक्षिताः। अग्रये वो
जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमभ्यामित्याह। यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति।
त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥३८॥

अथो रक्षसामपहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतः रक्षोऽवधूता
आरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह।
इयं वा अदितिः॥३९॥

अस्या एवैनत्त्वचङ्करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति
मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते।
तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो
रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं
प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥४०॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति।

प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वाय। अग्नेस्तनूरसीत्याह।
अग्नेर्वा एषा तनूः। यदोषधयः। वाचो विसर्जनमित्याह।
यदा हि प्रजा ओषधीनामृजन्ति। अथ वाचं विसृजन्ते।
देववीतये त्वा गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह।
ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यं सुशमि
शमिष्वेत्याह शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां
हविष्कृतः। तान् ह्वयति। त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः।
इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयं संघातं
जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य
यजमानस्यासुरघ्नी वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽऽसीत्।
तेऽसुरा यावन्तो यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते
पराभवन्। तस्मात्स्वानां मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य
भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदतामुपशृण्वन्ति। ते परा भवन्ति।

उच्चैः समाहन्त वा आह विजित्यै॥४३॥

वृङ्क्त एषामिन्द्रियव्यैर्यम्। श्रेष्ठ एषां भवति। वर्षवृद्धमसि
प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्वित्याह। वर्षवृद्धा वा ओषधयः।
वर्षवृद्धा इषीकाः समृद्ध्यै। यज्ञः रक्षाः स्यनु प्राविशन्।
तान्यस्मा पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतः
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहृत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षाः सि निरवदयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिर्यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वृदेत्याह विजित्या
अपहृत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥५॥

[५]

अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहृत्यै।

अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या
 एवैनत्त्वचङ्करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
 पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।
 तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा
 मृगं ग्राहकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि। यज्ञादेव
 तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी सहास्ताम्।
 ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
 दिवः स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह।
 द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा दिवः
 स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।
 द्यावापृथिव्योर्वृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह
 प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। अधिवपामीत्याह।
 यथादेवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याह।

ए॒तस्य॒ यजु॑षो वी॒र्येण॑॥४८॥

याव॒देका॑ दे॒वता॑ का॒मय॑ते याव॒देका॑। ताव॒दाहु॑तिः प्रथ॑ते।
न हि तद॑स्ति। यत्ताव॑दे॒व स्यात्। याव॑ञ्जुहोति। प्रा॒णाय॑
त्वाऽपा॒नाय॑ त्वेत्या॑ह। प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति।
दी॒र्घाम॑नु प्रसि॑ति॒मायु॑षे धा॒मित्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति।
अ॒न्तरि॑क्षादि॒व वा ए॒तानि॑ प्रस्क॑न्दन्ति। यानि॑ दृ॒षदः॑। दे॒वो
वः सवि॑ता हि॒रण्य॑पाणिः प्र॒तिगृ॑ह्णा॒त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
ह॒विषो॑ऽस्क॑न्दाय। अ॒संव॑पन्ती पि॒षाणू॑नि कुरु॒तादि॒त्याह॑
मे॒ध्यत्वाय॑॥४९॥

नि॒लाय॑त॒ विधृत्यै॑ वी॒र्येण॑ स्क॑न्दन्ति च॒त्वारि॑ च॥६॥

[६]

धृ॒ष्टि॑रसि॒ ब्रह्म॑ य॒च्छेत्या॑ह॒ धृत्यै॑। अ॒पाग्ने॑ऽग्नि॒मामा॑दं
जहि॒ निष्क्र॑व्याद॑ से॒धा दे॒वय॑जं व॒हेत्या॑ह। य
ए॒वामा॑त्क्र॒व्यात्। तम॑प॒हत्यै॑। मे॒ध्येऽग्नौ॑ क॒पाल॒मुप॑दधाति।
नि॒र्दग्ध॑ र॒क्षो नि॒र्दग्धा॑ अ॒रात॑य॒ इत्या॑ह। र॒क्षाऽस्ये॒व
नि॒र्दह॑ति। अ॒ग्नि॒वत्यु॑प॒दधा॑ति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते।

अङ्गारमधि वर्तयति॥५०॥

अ॒न्तरि॑क्ष ए॒व ज्योति॑र्धत्ते। आ॒दि॒त्यमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒के
ज्योति॑र्धत्ते। ज्योति॑ष्मन्तोऽस्मा इ॒मे लो॒का भ॑वन्ति। य ए॒वं
वेद॑। ध्रु॒वम॑सि पृथि॒वीं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। पृथि॒वीमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
ध॒र्त्रम॑स्यन्तरि॑क्षं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। अ॒न्तरि॑क्षमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
ध॒रुण॑मसि दि॒वं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दि॒वंमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑॥५१॥

ध॒र्मासि॑ दि॒शो दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दि॒शं ए॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्दृ॒ष्ट॒हति॑। दृ॒ष्ट॒हन्ते॑ऽस्मा इ॒मे लो॒काः
प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑। त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॑न्युप॑दधाति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒स्यै। ए॒कम॑ग्रे॑ क॒पाल॑मुप॑
दधाति। ए॒कं वा अ॑ग्रे॑ क॒पालं॑ पु॒रुष॑स्य स॒म्भव॑ति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॒ च॒त्वारि॑। अथाष्टौ॑।
तस्मा॑द॒ष्टाक॑पालं पु॒रुष॑स्य शि॒रः। यदे॒वं क॒पाला॑न्युप॑दधाति।
य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑ति॒ः स॒ऽस्क॑रोति।
आ॒त्मान॑मे॒व तत्स॑ऽस्क॑रोति। त॒ः स॒ऽस्कृ॑तमा॒त्मान॑म्॥५३॥

अमुष्मिँल्लौकेऽनु परैति। यदष्टावुपदधाति। गायत्रिया
तत्संमितम्। यन्नवं। त्रिवृता तत्। यद्वशं। विराजा तत्।
यदेकादश। त्रिष्टुभा तत्। यद्वादश॥५४॥

जगत्या तत्। छन्दः सम्मितानि स उपदधत्कपालानि।
इमाल्लोकाननुपूर्वन्दिशो विधृत्यै दृंहति। अथायुः
प्राणान्प्रजां पशून् यजमाने दधाति। सजातानस्मा
अभितो बहुलान्करोति। चितः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
भृगूणामङ्गिरसान्तपसा तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि
तपसा तपति। तानि ततः सङ्स्थिते। यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवंमेवैतेन दृंहति सम्भवति तं सङ्स्कृतमात्मानन्दवादं सङ्स्थिते त्रीणि च॥७॥[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्य
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। सं वपामीत्याह। यथादेवतमेवैनानि संवपति।
समापो अद्विरगमत समोषधयो रसेनेत्याह। आपो वा

ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा
एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। स९ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मां
एकधा स९ सृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः
स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति पर्याप्तावयति। यथा सुवृष्ट
इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्र्यै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याह व्यावृत्त्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याह।
यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाह॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। उरु
प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव प्रजया
पशुभिः प्रथयति। त्वचं गृह्णीष्वेत्याह। सर्वमेवैन९ सतनुं

करोति। अथाप आनीय परिमार्ष्टि। मांस एव तत्त्वचं
 दधाति। तस्मात्त्वचा मांसं छन्नम्। घर्मो वा एषोऽशान्तः
 ॥५९॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
 यजमानः शुचा प्रदहः। पर्यग्नि करोति। पशुमेवैनमकः।
 शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्नि करोति। त्र्यावृद्धि यज्ञः।
 अथो रक्षसामपहत्यै। अन्तरितः रक्षोऽन्तरिता अरातय
 इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितः रक्षांस्यजिघांस
 दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्।
 देवस्त्वा सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
 श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
 अग्निस्ते तनुवं माऽतिधागित्याहाऽन्तिदाहाय। अग्ने हव्यं
 रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव

हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविंदाहाय श्रुत्यै
 करोति। मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तय्यन्नाभिं वासयेत्।
 आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्ब्रुहा
 मस्तिष्कः। भस्मनाऽभिवासयति। तस्मान्मासेनास्थिं
 छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलतिभावुको
 भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
 नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य
 पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै
 ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्त्संपृणक्ति। न प्रमायुंका
 भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्।
 यदेवमभिघारयति। यजमानमेव प्रजया पशुभिः समर्धयति।
 देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति।
 सोऽग्निर्ब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।

यस्मिन्मृक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः संन्यदधत।
तस्मादाहुः। अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणापः।
अभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यपातयत्॥६५॥

ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यपातयत्। ततस्त्रितोऽजायत।
यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्योऽजायन्त।
तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या
अमृजत् सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति।
श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो
वीरहणि। वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।
अन्तर्वेदि निनयत्यवरुध्यै। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय।
शृतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आहु गुप्त्यै छुन्नं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातयत्सूर्याभिनिमृक्ते

देवाः॥८॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्यमादत्ते प्रसूत्यै।

अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॒ह यत्यै॑। आ॒द॒द इन्द्र॑स्य
बा॒हुर॑सि दक्षि॑ण इत्या॒ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
स॒हस्र॑भृष्टिः श॒तते॑जा इत्या॒ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं
व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मते॑जा इत्या॒ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥

तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वै नामा॑सुर आ॑सीत्।
सोऽ॒बिभेत्। य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्यन्तीति। स
पृ॒थि॒वीम॒भ्यव॑मीत्। सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒ लोहि॑तं पृ॒थि॒वीमनु॑ व्य॑धावत्। सा
मे॒ध्याऽभ॑वत्। पृ॒थि॒वि दे॒वय॑जनीत्या॒ह॥६९॥

मे॒ध्यामे॒वैना॑ दे॒वय॑जनीं करोति। ओष॑ध्यास्ते मूलं॒ मा
हि॑सिष॒मित्या॒ह। ओष॑धीना॒महि॑सायै। व्र॒जं ग॑च्छ
गो॒स्थान॑मित्या॒ह। छ॒न्दा॑सि॒ वै व्र॒जो गो॒स्थानः॑।
छ॒न्दा॑स्ये॒वास्मै॑ व्र॒जं गो॒स्थानं॑ करोति। वर्ष॑तु ते
द्यौरि॑त्या॒ह। वृष्टि॑र्वै द्यौः। वृष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे। ब॒धान॑ दे॒व
स॒वितः॑ पर॒मस्या॑ परा॒वती॑त्या॒ह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बध्नाति
 परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वे नामासुर
 आसीत्। स पृथिव्यामुपमुतोऽशयत्। तं देवा अपहंतोऽरुरुः
 पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
 अपहंतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥ ७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवं वा
 अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति
 दिवः पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं
 मा स्कानिति यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते।
 स्तम्बयजुर्हरति। पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयं
 हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयं हरति। दिव
 एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थं हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति
 असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
 तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृहीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।
आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्।
वसुभिर्दक्षिणा। रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं
विदुषो वेदिं परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितं
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति। मेध्यामेवैनां देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राञ्चौ वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीचीं
श्रोणीं। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय।
उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति।
तस्मादोषधयः पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं
 वा अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्।
 कुनखिनीः प्रजाः स्युः। स्येनं छिनत्ति। वज्रो वै स्यः।
 वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता।
 इयतीं खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमिताम्। वेदिदेवेभ्यो निलायत।
 तां चतुरङ्गुलेऽन्विन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं
 खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
 खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
 करोति। देवयजनस्यैव रूपमंकः॥ ७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं
 पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
 एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्यां एतावतं एव
 भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
 ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥ ७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वी
चासीत्याह। उर्वीमेवेनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या
अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्य यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुव च सुचश्च संमृद्धि। पत्नीं
संनह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
आपो वै रक्षोग्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य संतत्यै।
उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराहं परावतीत्याहाहं द्वितीयं हरतीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोत्कृत्वा
रक्षोघ्नीरर्पयति॥९॥ [९]

वज्रो वै स्प्यः। यदन्वश्च धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यश्च धारयति। वज्रो वै स्प्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचश्च प्रतीचश्च।
स्प्येनोदीचश्चाधराचश्च। स्प्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्करोऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधायं वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पंवयते। स्प्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वायं। अथो पाप्मनं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वायं। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्वर्हिषां
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं

प्रतिपादयति। संप्रत्येव ब॒र्हिषा॑ प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नमुपैति।
 दक्षि॑णमि॒ध्मम्। उत्त॑रं ब॒र्हिः। आ॒त्मा वा इ॒ध्मः।
 प्र॒जा ब॒र्हिः। प्र॒जा ह्या॑त्मन॒ उत्त॑रतरा ती॒र्थे। ततो॒
 मेध॑मुपनीय। यथा॑दे॒वतमे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति। प्रति॑तिष्ठति
 प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥८५॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपंहत्यै।
 अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। स्रुचः
 संमार्ष्टि। स्रुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सङ्श्यति मिथुनत्वाय।
 अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
 अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः स्रुचः। वृष्टिः
 सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
 क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः।
 य एवं वेद। यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
 अग्रतः संमृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्राहि वृष्टिः। यदि
 कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः संमृज्यात्।
 वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्संमृज्यात्।
 मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥
 प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।

अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
 एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्रतीचीम्। दण्डमुत्तमतः।
 मूलैर्न मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्नुपरिष्टाल्लोमानि।
 प्रत्यश्चधस्तात्॥४॥

सुगर्घ्येषा। प्राणो वै स्रुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्सव्यः।
 आत्मा ध्रुवा। अन्नं संमार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो
 भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः शुभयति।
 तस्मात्स्रुवमेवाग्रे संमार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो
 भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः
 प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यश्चधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥१॥

[१]

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्।
 तेन वयः सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि
 स्वाहेति स्रुक्संमार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै
 दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा।

आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रं
स्रुक्संमार्जनानि॥६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वयां देवतया समर्धयति। अथो
ऋग्वाव योषां। दर्भो वृषां। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य
तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्रजायते प्रजयां पशुभिर्यजमानः।
तान्येके वृथैवापांस्यन्ति। तत्तथा न कार्यम्। आरब्धस्य
यज्ञियस्य कर्मणः सविदोहः॥७॥

यद्यैनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्।
अद्विर्मार्जयित्वोत्क्रे न्यस्येत्। यद्वै यज्ञियस्य
कर्मणोऽन्यत्राहुतीभ्यः संतिष्ठते। उत्करो वाव तस्य
प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै प्रतिष्ठां देवाः समभरन्।
यदद्विर्मार्जयति। तेन शान्तम्। यदुत्क्रे न्यस्यति।
प्रतिष्ठामैवैनानि तद्वमयति॥८॥

प्रतितिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः। अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्। यत्स्रुक्संमार्जनानि। स्तम्बशो वा ओषधयः।

तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रियो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रियः प॑शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॒ग्नेर्दध॑ति। न॒व॒दाव्या॑सु वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒व॒दा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो ह॒ वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
ताव॑त्प्रियः प॑शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॑हर॑न्ति।
तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒त॒रस्मि॑न्त्संमृ॒ज्यात्।
प॒शूनां॑ धृ॒त्यै॑। यो भू॒ताना॑मधि॒पतिः॑। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो
वृ॒षा॑। प॒शून्स्माकं॑ मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑
स्वाहे॑त्य॒ग्निसं॑मार्ज॒न्यग्नौ॑ प्र॑हर॑ति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑।
ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वामे॑वैनानि॒ योनि॑म्। स्वां प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति।
प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥१०॥

वेदस्याग्रं॑ सु॒ख्सं॑मार्जनानि विदो॒हो ग॑मयति प॒शवो॑ रमन्ते हि॑सीष्पदं च॥२॥—————[२]

अय॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्र॑जायेरन्।
प॒त्न्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती

सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिः रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशादक्षिणत उदीच्यन्वास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। आशासाना सौमनसमित्याह।
मेध्यामेवैनाङ्केवलीङ्कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्रेरनुव्रता
भूत्वा सन्नह्ये सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै
व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवैनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रमेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य क्लृप्त्यै। युक्तङ्क्रियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्ध्यै। ग्रन्थिङ्गन्थाति। आशिष एवास्य
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया

पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नीं। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयं
सुपत्नीरुपं सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति।
ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां
रस इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य
तेऽक्षीयमाणस्य निर्वपामि देवयज्याया इत्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते॥१५॥

करोति ब्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥३॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम् हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्न्यवैक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नीं यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।

अ॒मे॒ध्यं वा ए॒तत्क॑रोति। यत्प॒त्यु॒वेक्ष॑ते। गा॒र्ह॑प॒त्येऽधि॑
श्रय॑ति मे॒ध्य॒त्वाय॑। आ॒ह॒व॒नीय॑म॒भ्यु॒द्भव॑ति। य॒ज्ञस्य॑ स॒न्त॑त्यै।
तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ऽनु॒ प्रेही॑त्या॒ह॥१७॥

तेजो॑ वा अ॒ग्निः। तेज॑ आज्यम्। तेज॑सैव तेजः॒
सम॑र्धयति। अ॒ग्निस्ते॒ तेजो॑ मा वि॒नैदि॒त्याहा॑हि॒सायै॑।
स्प्य॑स्य॒ वर्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॑ स॒न्त॑त्यै। अ॒ग्नेर्जि॒ह्वाऽसि॑
सु॒भूर्दे॒वाना॑मि॒त्याह॑। य॒थाय॑जु॒रेवै॑तत्। धा॒म्रे॒धाम्ने॑ दे॒वेभ्यो॑
यजु॑षेयजुषे भ॒वेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते॥१८॥

तद्वा अतः॑ प॒वित्रा॑भ्यामे॒वोत्पु॑नाति। यज॑मानो वा आज्यम्।
प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑। यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति।
पुन॑रा॒हारम्। ए॒वमि॑व हि प्रा॒णापा॒नौ संच॑रतः। शु॒क्रम॑सि
ज्योति॑रसि॒ तेजो॑ऽसीत्या॒ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं
व्याच॑ष्टे। त्रि॒र्यजु॑षा। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः॥१९॥

ए॒षां लो॒काना॑मा॒स्यै। त्रिः। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑।
अथाज्य॑वतीभ्याम॒पः। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तद्वर्णं॑ दधाति। अपि॒

वा उ॒ताहुः॑। यथा॑ ह॒ वै योषां॑ सु॒वर्ण॑ꣳ हिर॑ण्यं पे॒शलं
बिभ्र॑ती रू॒पाण्यास्ते॑। ए॒वमे॒ता ए॒तर्ही॑ति। आपो॒ वै सर्वा॑
दे॒वताः॑॥ २० ॥

ए॒षा हि वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ त॒नूः। यदा॑ज्यम्। तत्रो॒भयो॑र्मीमाꣳसा।
जा॒मि स्यात्। यद्य॑जुषाऽऽज्यं यजु॑षाऽप॒ उत्पु॑नी॒यात्।
छन्द॑साऽप॒ उत्पु॑ना॒त्यजा॑मित्वाय। अथो॑ मिथुन॒त्वाय॑।
सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृ॒प्र॒सूतं॑ मे॒ कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृ॒प्र॒सूतमे॑वा॒स्य
कर्म॑ भवति। प॒च्छो गा॑य॒त्रिया॒ त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑।
अ॒द्भिरे॒वौष॑धीः सं न॑यति। ओष॑धीभिः प॒शून्।
प॒शुभि॑र्यज॑मानम्। शु॒क्रं त्वा॑ शु॒क्रायां॑ ज्योति॑स्त्वा
ज्योति॑ष्य॒र्चिस्त्वाऽर्चि॑षीत्या॑ह सर्व॒त्वाय॑। पर्या॑त्या
अन॑न्तरायाय॥ २१ ॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥ ४॥ [४]

दे॒वा॒सुराः॑ स॒य्यं॑त्ता आसन्। स ए॒तमिन्द्र॑ आज्य॑स्यावका॒शम॑पश्य
तेना॑वैक्षत। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। य

ए॒वं वि॒द्वाना॒ज्यम॒वेक्ष॑ते। भ॒व॑न्त्या॒त्मना॑॥ परा॑ऽस्य
भ्रातृ॑व्यो भ॒वति॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। यदा॒ज्ये॑ना॒न्यानि॑
ह॒वीः॑ष्य॒भिघा॑रय॒ति॥ २२॥

अथ॒ केना॒ज्यमि॑ति। स॒त्येने॑ति ब्रूयात्। चक्षु॑र्वै स॒त्यम्।
स॒त्येनै॒वैन॑द॒भि घा॑रयति। ई॒श्वरो॑ वा ए॒षोऽन्यो॑ भवि॑तोः।
यश्चक्षु॑षाऽऽज्य॑म॒वेक्ष॑ते। नि॒मील्या॑वे॒क्षेत॑। दा॒धारा॒त्मश्चक्षुः॑।
अ॒भ्याज्य॑ङ्घारयति। आ॒ज्यङ्ग॑ह्णाति॥ २३॥

छ॒न्दा॑ऽसि वा आ॒ज्यम्। छ॒न्दा॑ऽस्ये॒व प्री॑णाति।
च॒तुर्जु॑ह्वाङ्ग॑ह्णाति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्धे।
अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रः प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व
प॒शुषु॑ दधाति। च॒तुर्ध्रु॑वायाम्॥ २४॥

चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठा॒त्प्रति॑ तिष्ठति।
य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः। भ्रातृ॑व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत्।
च॒तुर्जु॑ह्वाङ्ग॑ह्ण॒भूयो॑ गृह्णीयात्। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑ गृह्ण॒न्कनी॑यः।
यज॑मानायै॒व भ्रातृ॑व्यमुप॑स्तिङ्करोति। गौर्वै सु॒चः।

चतुर्जुह्वाङ्गुह्वाति। तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। सास्मै संस्कृतेषुमूर्जन्दुहे।
यज्जुह्वाङ्गुह्वाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्त
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाश्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥५॥ [५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमान्
अग्रं इमय्यज्ञन्नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत
वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वँवृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं
हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे।
संज्ञामेवासांमेतत्सामान्व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥
तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो
रूपङ्गत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये
त्वा स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टङ्करोति। अथो अग्नेरेव

मेधुमव॑ रुन्धे। वेदि॑रसि ब॒र्हिषे॑ त्वा॒ स्वाहेत्या॑ह। प्र॒जा वै
ब॒र्हिः। पृथि॒वी वेदिः॑॥ २८ ॥

प्र॒जा ए॒व पृथि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। ब॒र्हिरे॑सि सु॒गम्य॑स्त्वा॒
स्वाहेत्या॑ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। यज॑मानः सु॒चः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्रति॑ष्ठापयति। दि॒वे त्वा॒ऽन्तरि॑क्षाय त्वा॒ पृथि॒व्यै
त्वेति॑ ब॒र्हिरा॒साद्य॑ प्रोक्ष॑ति। ए॒भ्य ए॒वैन॑लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति।
अथ॑ ततः स॒ह सु॒चा पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॒ञ्जन्धि॑ प्रत्यु॑क्षति। प्र॒जा
वै ब॒र्हिः। यथा॑ सू॒त्यै का॒ल आपः॑ पु॒रस्ता॑द्यन्ति॥ २९ ॥

ता॒दृगे॒व तत्। स्व॒धा पि॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। स्व॒धाका॒रो हि
पि॑तृ॒णाम्। ऊ॒र्ग्वव॑ ब॒र्हिष॑द्भ्य इति॑ दक्षि॑णायै श्रो॒णेरोत्त॑रस्यै
निन॑यति॒ सन्त॑त्यै। मा॒सा वै पि॒तरौ॑ ब॒र्हिष॑दः।
मा॒साने॒व प्री॑णाति। मा॒सा वा ओष॑धीर्व॒र्धय॑न्ति। मा॒साः
पच॑न्ति॒ समृ॑द्धौ। अ॒न॑ति॒स्कन्द॑न् ह पु॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॑।
यत्रै॒तदे॒वङ्घ्रि॑यते॑॥ ३० ॥

ऊ॒र्जा पृथि॒वीङ्ग॑च्छ॒तेत्या॑ह। पृथि॒व्यामे॒वोर्ज॑न्दधाति।

तस्मात्पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिर्विं स्रंसयति।
 प्रजनयत्येव तत्। ऊर्ध्वं प्राश्चमुद्गूढं प्रत्यश्चमा यच्छति।
 तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते।
 विष्णोः स्तूपोऽसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः॥३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरङ्गुह्णाति। मुख्यमेवैनङ्करोति।
 इयन्तङ्गुह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमितम्।
 इयन्तङ्गुह्णाति। यज्ञपुरुषा संमितम्। इयन्तङ्गुह्णाति। एतावद्वे
 पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसंमितम्॥३२॥

अपरिमितङ्गुह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। तस्मिन्पवित्रे
 अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रौ।
 यजमान एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसन्त्वा
 स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थन्देवेभ्य इत्याह।
 देवेभ्य एवैनत्स्वासस्थं करोति॥३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव
 पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्नः स्तृणाति। प्रजयैवैनं

पशुभिरनतिदृश्नङ्करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तत्स्वयं परिधीन्परि
दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥ ३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि
दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ
मित्रावरुणौ। प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा
पुरस्तात् पात्वित्याह। रक्षसामपहत्यै। कस्याश्चिदभिषस्त्या
इत्याह। अपरिमितादेवैनं पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तुः समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशाय्यत्यै।
उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनां रुद्राणामादित्यानां
सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदाने प्रस्तरं सादयति।
जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
 प्रियन्नाम। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्ना
 सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
 सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
 ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
 पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि माय्यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
 यजमानायात्मने। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनार्त्यै॥ ३७ ॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसमितङ्करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति पद
 च॥ ६॥

[६]

अग्निना वै होत्रा। देवा असुरानभ्यभवन्। अग्नये
 समिध्यमानायानुब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। एकविंशतिमिध्म
 भवन्ति। एकविंशो वै पुरुषः। पुरुषस्यात्यै।
 पञ्चदशेध्मदारूण्यभ्या दधाति। पञ्चदश वा अर्धमासस्य
 रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर आप्यते। त्रीन्यपरिधीन्यपरि
 दधाति॥ ३८ ॥

ऊर्ध्वे समिधावा दधाति। अनूयाजेभ्यः समिधमति

शिनष्टि। षट्संपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति।
वेदेनोप वाजयति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यः प्राणः।
यजमान आहवनीयः। यजमान एव प्राणन्दधाति॥३९॥

त्रिरुप वाजयति। त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति।
वेदेनोपयत्य सुवेण प्राजापत्यमाधारमा धारयति। यज्ञो
वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिं मुखत आरभते। अथो
प्रजापतिः सर्वा देवताः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति।
अग्निमग्नीत्रिस्त्रिः सं मृद्धीत्याह। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। परिधीन्त्सं माँष्टि। पुनात्येवैनान्।
त्रिस्त्रिः सं माँष्टि। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अथो
एते वै देवाश्वाः। देवाश्वानेव तत्सं माँष्टि। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। आसीनोऽन्यमाधारमा धारयति॥४१॥

तिष्ठन्नन्यम्। यथाऽनो वा रथं वा युज्यात्। एवमेव
तदध्वर्युर्यज्ञय्युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्याभ्यूढ्यै।
वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि

प्रथ॒स्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै भुव॑नम्। य॒ज्ञ ए॒व यज॑मानं प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑ प्रथयति। अ॒ग्ने यष्ट॑रि॒दन्नम्॑ इत्या॑ह॥४२॥

अ॒ग्निर्वै दे॒वानां॑ यष्टा॑। य ए॒व दे॒वानां॑ यष्टा॑। तस्मा॑ ए॒व
नम॑स्करोति। जु॒ह्वेह्य॒ग्निस्त्वा॑ ह्वयति देवय॒ज्याया॑ उप॑भृदेहि
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता ह्वयति॑ देवय॒ज्याया॑ इत्या॑ह। आ॒ग्नेयी॑ वै
जु॒हूः। सा॒वि॒त्र्युप॑भृत्। ताभ्या॑मे॒वैने॒ प्रसू॑त आद॑त्ते। अ॒ग्नाविष्णू॑
मा वा॒मव॑ क्रमिष॒मित्या॑ह। अ॒ग्निः पुर॑स्तात्। विष्णु॑र्य॒ज्ञः
प॒श्चात्॥४३॥

ताभ्या॑मे॒व प्र॑ति॒प्रोच्या॑त्या क्रा॑मति। विजि॑हाथां॒ मा
मा स॒न्ता॑प्त॒मित्या॑हाहि॑सायै। लो॒कं मे॑ लोक॒कृतौ॑
कृ॒णुत॑मित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। विष्णोः॑
स्थान॑म॒सीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। ए॒तत्ख॒लु वै
दे॒वाना॑मप॑राजितमा॒यत॑नम्। यद्य॒ज्ञः। दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित
आ॒यत॑ने तिष्ठति। इ॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्वी॒र्या॑णीत्या॑ह॥४४॥

इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति। स॒मा॒र॒भ्यो॒र्ध्वो अ॑ध्व॒रो
दि॒वि॒स्पृश॑मित्या॑ह वृ॒द्धौ। आ॒घा॒रमा॑घा॒र्यमा॑ण॒मनु॑ समा॒र॒भ्य।

ए॒तस्मि॑न्का॒ले दे॒वाः सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व यज॑मानः
 सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कमे॑ति। अथो॒ समृ॑द्धेनै॒व य॒ज्ञेन॒ यज॑मानः
 सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कमे॑ति। अहु॑तो य॒ज्ञो य॒ज्ञप॑ते॒रित्या॒हाना॑त्यै।
 इन्द्रा॑वा॒न्त्स्वाहे॑त्या॒ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति। बृ॒हद्वा
 इत्या॑ह॥४५॥

सु॒वर्गो॑ वै लो॒को बृ॒हद्वाः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै।
 य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः। भ्रा॒तृ॒व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत्। प्रा॒ण
 आ॑घा॒रः। यत्सं॑स्पर्शयै॒त्। भ्रा॒तृ॒व्येऽस्य॒ प्रा॒णन्द॑ध्यात्।
 अ॒सं॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति।
 पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्नि॒र्वाव॑ प॒वित्र॑म्। वृ॒जि॒नम॑नृ॒तन्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒कर्म॑
 स॒त्यं सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैन॑वृ॒जिना॑द॒नृता॑द्दुश्च॑रितात्पाति।
 ऋ॒जु॒कर्म॑ स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा॒ शा॑स्ते।
 आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॑। यदा॑घा॒रः।
 आ॒त्मा ध्रु॑वा॥४७॥

आ॒घ्रा॒रमा॒घार्य॑ ध्रु॒वाꣳ सम॑नक्ति। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
 प्रति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
 त्रिरे॒व सम॑ञ्च्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैतद्य॒ज्ञस्य॑।
 अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
 शि॒रोऽसि॑ स॒ञ्ज्योति॑षा॒ ज्योति॑रङ्गामि॒त्याह॑। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
 उ॒परि॑ष्ठादधाति। सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्यानु॒ख्यात्यै॑॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णन्द॑धाति हि य॒ज्ञो घ्रा॑रयति नम॒ इत्या॑ह प॒श्चाद्वी॒र्या॑णीत्या॒हु भा॑ इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह
 ध्रु॒वैवास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥७॥

[७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।
 यद॑ग्रीत्। यद्यज॑मानः। तान् यद॑न्तरे॒यात्। यज॑मानस्य
 प्रा॒णान्त्सङ्क॑र्षेत्। प्र॒मायु॑कः स्यात्। पु॒रोडा॑शमप॒गृह्य॑
 सञ्च॑रत्यध्व॒र्युः॥४९॥

यज॑मानायै॒व तल्लो॒कꣳ शि॑ꣳषति। नास्य॑ प्रा॒णान्त्सङ्क॑र्षति।
 न प्र॒मायु॑को भवति। पु॒रस्ता॑त् प्र॒त्यङ्मु॑सीनः। इडा॑या॒ इडा॑मा
 द॑धाति। ह॒स्त्याꣳ हो॒त्रे। प॒शवो॒ वा इडा॑। प॒शवः॑ पु॒रुषः॑।
 प॒शुष्वे॒व प॒शून्प्रति॑ष्ठापयति। इडा॑यै॒ वा ए॒षा प्रजा॑तिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
 पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति।
 द्विरा दधाति। सकृदभि घारयति। चतुः संपद्यते। चत्वारि
 वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। संमुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो
 वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणां च यजमानेन च।
 उपहूतः पशुमानसानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडाये
 देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्।
 यामुपह्वयते। प्राणानां सा। वाचं चैव प्राणांश्चाव रुन्धे।
 अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो
 मीमांसा। यजमानन्देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति।
 नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा
 पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या

भविष्यामीति याज्या॥ न मयाऽभागेन वषट्कारिष्यथेति
वषट्कारः। यद्यजमानभागन्निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं
करोति। तानेव तद्भागिनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो
दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। बर्हिषदङ्करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्त्राऽन्याः प्रजाः
प्रतितिष्ठन्ति। मा२सेनान्याः। अथो खल्वाहुः। दक्षिणा
वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यवं रुध्यन्ते। यत्पुरोडाशं
बर्हिषदं करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो ह्येते
हविर्यज्ञस्यर्त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमभि मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदं
होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादः सौम्यैऽध्वरे।
आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्तै। तादृगेव तत्। अग्नीधै
प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिं यजमान ऋध्नोति।

स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रा॒दध॑त्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒र॒भि घा॑रयति।
 ष॒द्वप॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मण॑
 ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जा॒प॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जा॒प॒त्यो
 ब्र॒ह्मा॥ ५७ ॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॑ प्र॒सू॒त्यै। अथ॑ का॒मम॒न्येन॑। ततो॑ हो॒त्रै।
 म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। य॒द्धोता॑। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
 अथा॑ध्व॒र्यवै॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः।
 तस्मा॑द्ध॒विर्य॑ज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥ ५८ ॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। अ॒ग्निम॑ग्रीत्स॒कृत्स॑कृ॒
 मृ॒ड्डीत्या॑ह। प॒रा॒डि॒व ह्ये॑त॒र्हि य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॑ता॒र
 इत्या॑ह। इ॒षि॒तः हि क॑र्म क्रि॒यते॑। भ॒द्र॒वा॒च्याय॑ प्रे॒षितो॑
 मा॒नु॒षः सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शि॒षमे॒वैता॑मा
 शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॑तृ॒भ्य इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
 क॑रोति। स्व॒स्ति॒र्मानु॑षे॒भ्य इत्या॑ह। आ॒शि॒षमे॒वैता॑मा
 शा॑स्ते। श॒य्योर्ब्रू॑हीत्या॑ह। श॒य्युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
 स॒म॒र्धय॑ति॥ ५९ ॥

चरत्यध्वर्युः प्रजातिर्हयते वेदाब्रवीद्वरहिषदङ्करोत्यृत्विजो दधाति ब्रह्माऽनुकरोति चत्वारि च॥८॥[८]

अथ सुचावनुष्टुभ्यां वाजवतीभ्यां व्यूहति। प्रतिष्ठा वा अनुष्टुक्। अन्नं वाजः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। प्रार्ची जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्। जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान् यजमानः। अस्मिल्लोके प्रतितिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वे यथायजुरेवैतत्। सुक्षु प्रस्तरमनक्ति। इमे वै लोकाः सुचः। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति। त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनङ्कृत्वा। सुवर्गल्लोकङ्गमयति॥६२॥

प्रजाय्योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
 आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
 प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै
 वृष्ट्या ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो
 वृष्टिमेरयेत्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अर्ध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
 आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते।
 यावद्वा अर्ध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
 चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते।
 ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पणिभिर्वीयमाण इत्याह।
 अग्नय एवैनं जुष्टङ्करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
 सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
 इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
 भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
 शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
 भ्रातृव्यदेवत्योपभृत। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिङ्करोति।
 सः॒ स्रावभा॑गाः स्थेत्या॑ह। वस॑वो वै रु॒द्रा आ॑दि॒त्याः
 सः॒ स्रावभा॑गाः। तेषा॒न्तद्वा॑ग॒धेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
 त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
 दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
 वा अ॒ग्निरप॑न्नगृहः। अ॒स्या ए॒वैने॒ सद॑ने सादयति। सु॒म्राय॑
 सु॒मिनी॑ सु॒म्रे मा॑ धत्त॒मित्या॑ह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्रम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते।
 धुरि धुर्यौ पातमित्याह। जा॒याप॒त्योर्गो॑पी॒थाय॑।
 अग्ने॑ऽद॒ब्धायो॑ऽशीततनो इत्याह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। पा॒हि
 मा॒ऽद्य दि॒वः पा॒हि प्र॑सि॒त्यै पा॒हि दु॑रि॒ष्ट्यै पा॒हि दु॑र॒द्भन्यै
 पा॒हि दु॑श्चरि॒तादि॒त्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। अ॒विष॑न्नः
 पि॒तुङ्क॑णु सु॒षदा॑ योनि॒ः स्वा॑हेती॒ध्मसं॑वृश्च॒नान्य॑न्वाहा॒र्यप॑चनेऽभ्य

फलीकरणहोमञ्जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसवृंश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
अतिरिक्त एवातिरिक्तन्दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाह
रुन्धे। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन
वेदिद्विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिः संमार्घ्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्निया
उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते
प्रजाम्। वेदः होताऽऽहवनीयात्स्तृणन्नेति। यज्ञमेव
तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्। तः सन्ततमुत्तरेर्धमास
आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।

वा॒ता॒द्वा अ॒ध्व॒र्यु॒र्य॒ज्ञं प्र॒यु॒ङ्क्ते। दे॒वा॑ गा॒तु॒वि॒दो गा॒तुं वि॒त्वा
गा॒तु॒मि॒ते॒त्या॒ह। य॒त ए॒व य॒ज्ञं प्र॒यु॒ङ्क्ते। तदे॒नं प्र॒ति॒ष्ठा॒पय॑ति।
प्र॒ति ति॒ष्ठति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभि॒र्य॒ज॑मानः॥ ७१॥

तिष्ठती॒मे लो॒का ग॑मयति द्यौर्वृष्टि॒मे॒वाव॑रुन्धे पर्य॒धत्वा॒ इत्या॑ह॒ समि॑ष्ठौ भा॒ग॒धेय॑न्धत्त॒मित्या॑ह॒ वा
इ॒ध्मस॒वृ॒श्च॒ना॒न्यनु॑वित्त्यै लभते॒ यज॑मानः॥ ९॥

[९]

यो वा अ॒य॒था॒दे॒वत॑य्यँ॒ज्ञमु॑प॒चर॑ति। आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्य॑ते।
पा॒पी॒या॒न्भ॒वति॑। यो य॒था॒दे॒वत॑म्। न दे॒वता॑भ्य आ॒वृ॒श्च्य॑ते।
व॒सी॒या॒न्भ॒वति॑। वा॒रु॒णो वै पा॑शः। इ॒म॒द्वि॒ष्या॑मि॒ वरु॑णस्य
पा॒श॒मि॒त्या॒ह। व॒रु॒ण॒पा॒शा॒दे॒वैना॑ मु॒ञ्च॑ति। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒तो
य॒था॒दे॒वत॑म्॥ ७२॥

न दे॒वता॑भ्य आ॒वृ॒श्च्य॑ते। व॒सी॒या॒न्भ॒वति॑। धा॒तुश्च॒ यो नौ
सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। अ॒ग्नि॒र्वै धा॒ता। पु॒ण्य॒ङ्क॒र्म सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒कः। अ॒ग्नि॒रे॒वैना॑न्धा॒ता। पु॒ण्ये॒ कर्म॑णि सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒के द॑धाति। स्यो॒नं मे॑ स॒ह प॒त्या॑ करो॒मीत्या॑ह।
आ॒त्म॒नश्च॒ यज॑मानस्य॒ चाना॑त्यै स॒न्त्वा॒य। स॒मा॒यु॒षा सं

प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिल्लोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा
वै तस्य विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि
योक्त्रं ब्रह्मणा। आदायैनुत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै।
अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति।
प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं विं मृष्टे। अवभृथस्यैव
रूपङ्गत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ १०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एव
वेद। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यन्देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदप चेतसः। तानस्मभ्यमिहा

कुरु। उपवे॒षोप॑ वि॒द्धि नः॥७६॥

प्र॒जां पु॒ष्टि॒मथो॑ धनम्। द्वि॒पदो॑ न॒श्चतु॑ष्पदः। ध्रु॒वानन॑प॒गान्कुर्वि॑ति
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑मुप॑ गू॒हति। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्चः॑ शू॒द्रा
अव॑स्यन्ति। स्थ॒विम॒त उप॑गू॒हति। अप्र॑तिवादिन
ए॒वैनान्कुरु॑ते। धृ॒ष्टि॒र्वा उप॑वे॒षः। शु॒चर्तो॑ वज्रो॒ ब्रह्म॑णा
सं॒शितः॑। योप॑वे॒षे शु॒क्। साऽमु॑मृच्छतु॒ यं द्वि॑ष्म
इति॥७७॥

अथा॑स्मै नाम॒ गृह्य॒ प्रह॑रति। नि॒रमु॑न्नु॒द ओक॑सः। स॒पत्नो॒
यः पृ॑त॒न्यति॑। नि॒र्बा॒ध्येन॑ ह॒विषा॑। इन्द्र॑ एणं॒ परा॑शरीत्। इ॒हि
ति॒स्रः प॑रा॒वतः॑। इ॒हि प॑श्च॒ जना॑ः अ॒ति। इ॒हि ति॒स्रोऽति॑
रोच॑नायावत्। सूर्यो॑ अस॑द्वि॒वि। प॒रमा॑न्त्वा॒ परा॑वतम्॥७८॥

इन्द्रो॑ नयतु वृ॒त्रहा॑। यतो॒ न पुन॑राय॑सि। श॒श्वती॑भ्यः
समा॑भ्य॒ इति॑। त्रि॒वृ॒द्धा ए॒ष वज्रो॑ ब्रह्म॑णा सं॒शितः॑। शु॒चैवैनं॑
वि॒ध्वा। ए॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ निर्णु॑द्य। वज्रेण॑ ब्रह्म॑णा स्तृणु॑ते।
ह॒तोऽसा॑वव॑धिष्मामु॒मित्या॑ह॒ स्तृत्यै॑। यं द्वि॑ष्यात्त॒भ्याये॑त्।
शु॒चैवैनं॑मर्पयति॥७९॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्ध्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिमम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आत्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय

भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्रायं
दुर्मदम्। प्रयुध्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्।
सर्पदेवजनेभ्योऽप्रतिपदम्। अवैभ्यः कितवम्। इर्यताया
अकितवम्। पिशाचेभ्यो बिदलकारम्। यातुधानैभ्यः
कण्टककारम्॥५॥

उत्सादेभ्यः कुब्जम्। प्रमुदे वामनम्। द्वाभ्यः स्नामम्।
स्वप्रायान्धम्। अधर्माय बधिरम्। संज्ञानाय स्मरकारीम्।
प्रकामोद्यायोपसदम्। आशिक्षायै प्रश्जिनम्। उपशिक्षायां
अभिप्रश्जिनम्। मर्यादायै प्रश्जविवाकम्॥६॥

ऋत्यै स्तेनहृदयम्। वैरहत्याय पिशुनम्। विवित्त्यै क्षत्तारम्।
औपद्रष्टाय सङ्गहीतारम्। बलायानुचरम्। भूम्ने परिष्कुन्दम्।
प्रियाय प्रियवादिनम्। अरिष्ट्या अश्वसादम्। मेधाय वासः
पल्पूलीम्। प्रकामाय रजयित्रीम्॥७॥

भायै दार्वारहारम्। प्रभाया आग्नेन्धम्। नाकस्य
 पृष्ठायाभिषेक्तारम्। ब्रध्नस्य विष्टपाय पात्रनिर्णगम्।
 देवलोकाय पेशितारम्। मनुष्यलोकाय प्रकरितारम्।
 सर्वेभ्यो लोकेभ्य उपसेक्तारम्। अवर्त्यै वधायोपमन्थितारम्।
 सुवर्गाय लोकाय भागदुधम्। वर्षिष्ठाय नाकाय
 परिवेष्टारम्॥८॥

अर्मेभ्यो हस्तिपम्। जवायांश्वपम्। पुष्ट्यै गोपालम्।
 तेजसेऽजपालम्। वीर्यायाविपालम्। इरायै कीनाशम्।
 कीलालाय सुराकारम्। भद्राय गृहपम्। श्रेयसे वित्तधम्।
 अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥९॥

मन्यवेऽयस्तापम्। क्रोधाय निसुरम्। शोकायाभिसुरम्।
 उत्कूलविकूलभ्यां त्रिस्थिनम्। योगाय योक्तारम्। क्षेमाय
 विमोक्तारम्। वपुषे मानस्कृतम्। शीलायाञ्जनीकारम्।
 निर्ऋत्यै कोशकारीम्। यमायासूम्॥१०॥

यम्यै यमसूम्। अथर्वभ्योऽवतोकांम्। संवत्सराय

पर्यारिणीम्। परिवत्सरायाविजाताम्। इदावत्सरायापस्कद्वरीम्।
इद्वत्सरायातीत्ववरीम्। वत्सराय विजर्जराय। सर्वन्त्सराय
पलिक्रीम्। वनाय वनपम्। अन्यतोरण्याय दावपम्॥११॥

सरोभ्यो धैवरम्। वेशन्ताभ्यो दाशम्। उपस्थावरीभ्यो
बैन्दम्। नड्बुलाभ्यः शौष्कलम्। पार्याय कैवर्तम्। अवार्याय
मार्गारम्। तीर्थेभ्य आन्दम्। विषमेभ्यो मैनालम्। स्वनैभ्यः
पर्णकम्। गुहाभ्यः किरातम्। सानुभ्यो जम्भकम्। पर्वतेभ्यः
किंपूरुषम्॥१२॥

प्रतिश्रुत्काया ऋतुलम्। घोषाय भूषम्। अन्ताय
बहुवादिनम्। अनन्ताय मूकम्। महसे वीणावादम्।
क्रोशाय तूणवध्मम्। आक्रन्दाय दुन्दुभ्याघातम्।
अवरस्पराय शङ्खध्मम्। ऋभुभ्योजिनसन्धायम्।
साध्येभ्यश्चर्मम्णम्॥१३॥

बीभत्सायै पौल्कसम्। भूत्यै जागरणम्। अभूत्यै स्वपनम्।
तुलायै वाणिजम्। वर्णाय हिरण्यकारम्। विश्वेभ्यो देवेभ्यः

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लामम्। ऋत्यै जनवादिनम्।
व्यृद्ध्या अपगल्भम्। सञ्शराय प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पुञ्चलूमा लभते। वीणावादङ्गणकङ्गीताय।
यादसे शाबुल्याम्। नर्माय भद्रवतीम्। तूणवध्मङ्गाम्ण्यं
पाणिसङ्घातनृत्ताय। मोदायानुक्रोशकम्। आनन्दाय
तलवम्॥१५॥

अक्षराजाय कितवम्। कृताय सभाविनम्। त्रेताया
आदिनवदरुशम्। द्वापराय बहिः सदम्। कलये
सभास्थाणुम्। दुष्कृताय चरकाचार्यम्। अध्वने
ब्रह्मचारिणम्। पिशाचेभ्यः सैलगम्। पिपासायै गोव्यच्छम्।
निर्ऋत्यै गोघातम्। क्षुधे गौविकर्तम्। क्षुत्तृष्णाभ्यान्तम्।
यो गां विकृन्तन्तं माञ्जसं भिक्षमाण उपतिष्ठते॥१६॥

भूम्यै पीठसर्पिणमा लभते। अग्नयेऽसलम्। वायवे
चाण्डालम्। अन्तरिक्षाय वञ्शनर्तिनम्। दिवे खलतिम्।
सूर्याय हर्यक्षम्। चन्द्रमसे मिर्मिरम्। नक्षत्रेभ्यः किलासम्।

अहे शुक्लं पिङ्गलम्। रात्रियै कृष्णं पिङ्गाक्षम्॥१७॥

वाचे पुरुषमा लभते। प्राणमपानव्याँनमुदानं संमानन्तान्
वायवे। सूर्याय चक्षुरा लभते। मनश्चन्द्रमसे। दिग्भ्यः श्रोत्रम्।
प्रजापतये पुरुषम्॥१८॥

अथैतानरूपेभ्य आलभते। अतिह्रस्वमतिदीर्घम्।
अतिकृशमत्यंसलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्णमति
अतिकिरिटमतिदन्तुरम्। अतिमिर्मिरमतिमेमिषम्। आशायै
जामिम्। प्रतीक्षायै कुमारीम्॥१९॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः
प्रि॒यान्त॑नुव॒मना॑र्ता प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ वज्रेण। द्विष॑न्तं
भ्रात॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यश्च॑ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

सत्य॒न्दश॑॥१॥

[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म॒नु॒युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्ठ। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॒स्यस्ति॑रः। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्नि॒रि॒ध्यते॑ वृषा॑।
वृषो॑ अ॒ग्निः स॒मिध्य॑ते। अ॒श्वो न दे॑व॒वाहनः॑। त॒ ह॒विष्म॑न्त
ईडते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यवृ॑षन्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्नि॒न्दूत॑वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।

अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम्। समिध्यमानो अध्वरे। अग्निः पावक
ईड्यः। शोचिष्केशस्तमीमहे। समिद्धो अग्न आहुत। देवान्
यक्षि स्वध्वर। त्व९ हि हव्यवाडसि। आ जुहोत दुवस्यत।
अग्निं प्रयत्यध्वरे। वृणीध्व९ हव्यवाहनम्। त्वं वरुण उत
मित्रो अग्ने। त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि
सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥४॥

श्रवाय्यमिधीमह्यसि सप्त च॥२॥ [२]

अग्ने महा९ असि ब्राह्मण भारत। असावसौ।
देवेद्धो मन्विद्धः। ऋषिष्टुतो विप्रानुमदितः। कविशस्तो
ब्रह्मस९शितो घृताहवनः। प्रणीर्यज्ञानाम्। रथीरध्वराणाम्।
अतूर्तो होता। तूर्णिर्हव्यवाट्। आस्पात्रं जुहूर्देवानाम्॥५॥
चमसो देवपानः। अरा९ इवाग्ने नेमिर्देवा९स्त्वं परिभूरसि।
आ वह देवान् यजमानाय। अग्निमग्न आवह। सोममावह।
अग्निमावह। प्रजापतिमावह। अग्नीषोमावावह। इन्द्राग्नी
आवह। इन्द्रमावह। महेन्द्रमावह। देवा९ आज्यपा९
आवह। अग्नि९ होत्रायावह। स्वं महिमानमा वह। आ

चा॒ग्ने दे॒वान् वह॑। सु॒यजां॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॒मिन्द्र॒मा व॑ह ष॒ट् च॑॥३॥ _____ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्वग्निः॑। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रा॒वित्र॑म्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते यज॑मान दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीम॒ध्वर्यो॑ सु॒चमा॑स्य॒स्व। दे॒वायु॑वं
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डांम॑है दे॒वाः ई॒डेन्या॑न्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म य॒ज्ञिया॑न्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॑व॥४॥ _____ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। तनू॒नपा॑द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॑ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। ब॒र॒हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा सो॒मम्। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा
प्र॒जाप॑तिम्। स्वा॒हाऽग्नी॑षोमौ। स्वा॒हेन्द्रा॑ग्नी। स्वा॒हेन्द्र॑म्।
स्वा॒हा म॒हेन्द्र॑म्। स्वा॒हा दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्। स्वा॒हाऽग्नि॑ः
हो॒त्राङ्गु॑षा॒णाः। अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑॥८॥

इन्द्रा॑ग्नी पञ्च॑ च॥५॥ _____ [५]

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ जङ्घ॒नत्। द्र॒वि॒ण॒स्युर्वि॑प॒न्यया॑। स॒मि॒द्धः शु॒क्र

आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्व९ सोमासि
 सत्पतिः। त्व९ राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
 जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन
 जन्मना। शुम्भानस्तनुव९ स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे।
 जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्ट्वा वयम्। वर्धयामो
 वचोविदः। सुमृडीको न आविंश। जुषाणः सोम आज्यस्य
 हविषो वेतु॥९॥

स्वा९ पदं च॥६॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपा९
 रेता९सि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजंसश्च नेता। यत्रा
 नियुद्धिः सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्।
 जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः।
 विश्वा जातानि परि ता बभूव। यत्कामास्ते जहुमस्तन्नो
 अस्तु॥१०॥

वय९ स्याम पतयो रयीणाम्। स वैद पुत्रः पितर९ स

मा॒तरम्। स॒ सूनृ॑र्भु॒वत्स॑ भु॒वत्पुन॑र्मघः। स॒ द्यामौ॑र्णो॒दन्तरि॑क्ष॒ः
स॒ सुवः॑। स॒ विश्वा॑ भुवो॑ अभवत्स॒ आभ॑वत्। अ॒ग्नी॑षोमा॒
सर्वे॑दसा। स॒हूती॑ वनत॒ङ्गिरः॑। स॒न्दे॒वत्रा॑ ब॒भूवथुः॑। यु॒वमे॒तानि॑
दि॒वि रो॑च॒नानि॑। अ॒ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अधत्तम्॥११॥

यु॒वः सिन्धू॑ र॒भि॒शस्ते॑रव॒द्यात्। अ॒ग्नी॑षोमा॒वमु॑श्चत॒ङ्गभी॑तान्।
इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः। परि॒ वाजे॑षु भूषथः। तद्वा॑श्चेति॒
प्रवी॑र्यम्। श॒न॒थद्व॑त्रमु॒त संनो॑ति॒ वाज॑म्। इन्द्रा॒ यो अ॒ग्नी
स॒हूरी॑ स॒पर्या॑त्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ वस॒व्यस्य॑ भूरेः॑। स॒ह॑स्तमा॒
स॒हसा॑ वाज॒यन्ता॑। ए॒न्द्रं सा॒न॒सि॑ र॒यिम्॥१२॥

स॒जित्वा॑नः सदा॒सह॑म्। व॒र्षि॑ष्ठमू॒तये॑ भर। प्रस॑साहिषे
पु॒रुहू॑त॒ शत्रू॑न्। ज्येष्ठ॑स्ते शुष्मं इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इन्द्रा॒ भर॒
दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि। पतिः॒ सिन्धू॑नाम॒सि रे॒वती॑नाम्। म॒हाः
इन्द्रो॒ य ओज॑सा। प॒र्जन्यो॑ वृष्टि॒मा इ॒वा स्तोमै॑र्वत्स॒स्य
वावृ॑धे। म॒हाः इन्द्रो॑ नृ॒वदा॑च॒र्षणि॒प्राः॥१३॥

उ॒त द्वि॑ब॒र्हा अ॒मि॒नः स॒हो॑भिः। अ॒स्मद्रि॒यंग्वा॑वृधे वी॒र्या॑य।

उ॒रुः पृ॒थुः सु॒कृतः क॒र्तृभिर्भू॒त्। पि॒प्री॒हि दे॒वाः उ॑श॒तो
य॒विष्ठ। वि॒द्वाः ऋ॒तूँर्ऋ॒तुप॑ते यजे॒ह। ये दै॒व्या
ऋ॒त्विज॒स्तेभि॑र॒ग्ने। त्वँ॑ होत॒ृणाम॒स्याय॑जिष्ठः। अ॒ग्निः
स्वि॑ष्ट॒कृत॑म्। अया॑ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मानि। अया॒द्धोम॑स्य
प्रि॒या धा॑मानि॥१४॥

अया॑ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मानि। अया॑द्ध॒जाप॑तेः प्रि॒या धा॑मानि।
अया॑ङ्गि॒षोम॑योः प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ङ्गि॒न्द्राग्नि॑योः प्रि॒या
धा॑मानि। अया॑ङ्गि॒न्द्रस्य॑ प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ण्महे॒न्द्रस्य॑
प्रि॒या धा॑मानि। अया॑ङ्गि॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मानि।
यक्ष॑द॒ग्नेर्हो॑तुः प्रि॒या धा॑मानि। यक्ष॒त्स्वं म॑हि॒मान॑म्।
आय॑जता॒मेज्या॒ इषः॑। कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्वरा॑ जा॒तवै॑दाः।
जुष॑ताँ ह॒विः। अ॒ग्ने यद॑द्य वि॒शो अ॑ध्वरस्य होतः। पाव॑क
शो॒चे वे॒ष्ट्वँ हि॑ यज्वाँ। ऋ॒ता य॑जासि म॒हिना॑ वियद्भूः।
ह॒व्या व॑ह यविष्ठ॒ या ते॑ अ॒द्य॥१५॥

अ॒स्त्वध॑त्तँ र॒यिञ्च॑र॒षणि॑प्राः सोम॑स्य प्रि॒या धा॑मानिष॒ण्वद्वँ॥७॥ [७]

उप॑हूतँ रथन्त॒रँ स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथन्त॒रँ स॒ह

पृथिव्या ह्वयताम्। उपंहूतं वामदेव्यं सृहान्तरिक्षेण। उपं मा
 वामदेव्यं सृहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपंहूतं बृहत्सह दिवा।
 उपं मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपंहूताः सप्त होत्राः। उपं
 मा सप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपंहूता धेनुः सहर्षभा। उपं मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपंहूतो भक्षः सखा। उपं मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपंहूताँ(4)हो। इडोपंहूता। उपंहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपंहूता। उपंहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपंहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपंहूताः। उपंहूता मनुष्याः। य
 इमय्यँजमवान्। ये यज्ञपतिं वर्धान्। उपंहूते द्यावापृथिवी।
 पूर्वजे ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपंहूतोऽयय्यँजमानः।
 उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपंहूतः। भूयसि हविष्करणे उपंहूतः।
 दिव्ये धामन्नुपंहूतः। इदं मे देवा हविर्जुषन्तामिति
 तस्मिन्नुपंहूतः। विश्वमस्य प्रियमुपंहूतम्। विश्वस्य
 प्रियस्योपंहूतस्योपंहूतः॥१८॥

सुहृत्प॑भा ह्य॒यता॒मुप॑हूतः॒ हवि॑ष्करं॒ उप॑हूतश्च॒त्वारि॑ च॥८॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ सः।
 व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒य॒जी हो॑ता। हो॒तुर्हो॑तु॒राय॑जी॒यान्।
 अ॒ग्ने या॒न् दे॒वान॑या॒ट्। या॑ अ॒पि॑प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे
 अम॑त्स॒ता। ता॑ स॒स॒नुषी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑
 य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्। स्वि॒ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॑ताऽभूः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 नमो॒वा॒के वी॒हि॥११॥

अ॒पि॑प्रेः पञ्च॑ च॥९॥ [९]

इ॒द॒न्धा॑वापृ॒थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्ध्मं सू॒क्तवा॑कम्। उ॒त
 न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्या॑स्मं सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्वं सू॒क्तवा॑ग॒सि।
 उ॒प॑श्रि॒तो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओम॑न्वती ते॒ऽस्मिन् य॒ज्ञे
 य॑ज॒मान॒ द्या॒वापृ॑थि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्ग॒ये जी॒रदा॑नू। अ॒त्र॒सू
 अ॒प्र॒वेदे॑। उ॒रुग॑व्यूती अ॒भय॑ङ्क॒तौ॥२०॥

वृ॒ष्टि॒द्या॒वा री॒त्या॒पा। श॒म्भु॒वौ म॒यो॒भु॒वौ। ऊ॒र्ज॑स्वती च॒

पयस्वती च। सू॒प॒च॒र॒णा च॑ स्व॒धि॒च॒र॒णा च॑। तयो॑रा॒विदि॑।
 अ॒ग्नि॒रि॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 सोम॑ इ॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 अ॒ग्नि॒रि॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत॥ २१॥

अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। प्र॒जाप॑तिरि॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत।
 अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। अ॒ग्नी॒षोमा॑वि॒दꣳ
 ह॒वि॒र॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्रा॑ग्नी
 इ॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्र॑ इ॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 म॒हेन्द्र॑ इ॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत॥ २२॥

अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। दे॒वा आ॑ज्य॒पा
 आ॒ज्य॑मजुषन्त। अवी॑वृधन्त महो ज्यायोऽकृत।
 अ॒ग्नि॒र॒हो॒त्रेणे॒दꣳ ह॒वि॒र॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 अ॒स्यामृ॑ध॒द्धो॒त्रा॒या॒न्दे॒वङ्ग॑माया॑म्। आशा॑स्तेऽय॒य्यँज॑मानोऽसौ।
 आयु॑रा शा॑स्ते। सु॒प्र॒जा॒स्त्वमा॑ शा॑स्ते। स॒जा॒त॒व॒न॒स्यामा॑
 शा॑स्ते॥ २३॥

उत्तरान्देवयुज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
 दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तद्व्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टञ्च
 वीतञ्च। उभे च नो द्यावापृथिवी अहंसस्पाताम्। इह
 गतिर्वामस्येदञ्च। नमो देवेभ्यः॥२४॥

अभयङ्कृतावकृताग्निरिदं हविरंजुषत महेन्द्र इदं हविरंजुषत सजातवनस्यामा शास्ते वीतञ्च त्रीणि

च॥१०॥ [१०]

तच्छ्रुय्यौरा वृणीमहे। गातुय्यंज्ञाय। गातुय्यंज्ञपतये। दैवी
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वञ्जिगातु भेषजम्।
 शन्नो अस्तु द्विपदे। शञ्चतुष्पदे॥२५॥

तच्छ्रुय्यौरष्टो॥११॥ [११]

आप्यायस्व सन्तै। इह त्वष्टारमग्नियन्तन्नस्तुरीपम्। देवानां
 पत्नीरुशतीरवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये। याः
 पार्थिवासो या अपामपि व्रते। ता नो देवीः सुहवाः शर्म
 यच्छत। उत गा विंयन्तु देवपत्नीः। इन्द्राण्यग्राय्यश्विनी

राट्। आ रोदसी वरुणानी शृणोतु। वियन्तु देवीर्य
ऋतुर्जनीनाम्॥२६॥

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा। विश्वा वेद जनिमा
जातवेदाः। देवानामुत यो मर्त्यानाम्। यजिष्ठः स प्र
यजतामृतावा। वयमु त्वा गृहपते जनानाम्। अग्ने अकर्म
समिधा बृहन्तम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु। तिग्मेन
नस्तेजसा स॑ शि॑शाधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥१२॥ [१२]

उपहूत॑ रथन्तर॑ सह पृथिव्या। उप॑ मा रथन्तर॑ सह
पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्य॑ सहान्तरिक्षेण। उप॑ मा
वामदेव्य॑ सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह॑ दिवा।
उप॑ मा बृहत्सह॑ दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः॑। उप॑
मा सप्त होत्रा॑ ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप॑ मा
धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥२८॥

उपहूतो भक्षः सखा॑। उप॑ मा भक्षः सखा॑ ह्वयताम्।

उप॑हूताँ(4)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। उपो॑ अ॒स्मा॒
इडौ॑ ह्यताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मै॒त्राव॑रु॒णी। ब्र॒ह्म दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥२९॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नु॒ष्याः। य
इ॒म॒र्य्यँ॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑त्नीं॒ वर्धा॑न्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒य॒र्य्यँ॒जमा॑ना।
इ॒न्द्रा॑णीवा॒ऽवि॒ध॒वा। अदि॑तिरिव सु॒पु॒त्रा। उत्त॑रस्या॒न्दे॒वय॒ज्याया॑
भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूता। इ॒दं
मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑ तस्मि॒न्नुप॑हूता। वि॒श्वम॑स्याः
प्रि॒यमु॑प॒हूतम्। वि॒श्वस्य॑ प्रि॒यस्यो॑प॒हूत॒स्योप॑हूता॥३०॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तः। वनस्पते मधुना दैव्येन।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्विणेह धत्तात्। यद्वा क्षयो मातुरस्या
 उपस्थे। उच्छ्रयस्व वनस्पते। वर्ष्मन्पृथिव्या अधि। सुमिती
 मीयमानः। वर्चोधा यज्ञवाहसे। समिद्धस्य श्रयमाणः
 पुरस्तात्। ब्रह्म वन्वानो अजरः सुवीरम्॥१॥

आरे अस्मदमतिं बाधमानः। उच्छ्रयस्व महते सौभगाय।
 ऊर्ध्व ऊषुणं ऊतये। तिष्ठा देवो न सविता। ऊर्ध्वो
 वाजस्य सनिता यदञ्जिभिः। वाघद्विविह्वयामहे। ऊर्ध्वो नः
 पाह्यः हंसो नि केतुना। विश्वः समन्त्रिणन्दह। कृधी न
 ऊर्ध्वाश्च रथाय जीवसे। विदा देवेषु नो दुवः॥२॥

जातो जायते सुदिनत्वे अह्वाम्। समर्य आ विदथे वर्धमानः।
 पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा। देवया विप्र उदियर्ति वाचम्।
 युवा सुवासाः परिवीत आगात्। स उ श्रेयान्भवति
 जायमानः। तन्धीरांसः कवय उन्नयन्ति। स्वाधियो

मनसा देवयन्तः। पृथुपाजा अमर्त्यः। घृतनिर्णिख्स्वाहुतः।
 अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद्। तं सुबाधो यतः सुचः। इत्था
 धिया यज्ञवन्तः। आचक्रुरग्निमृतये। त्वं वरुण उत मित्रो
 अग्ने। त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि
 सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥१॥ [१]

होता यक्षदग्निं समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा
 पृथिव्याः सङ्गथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य
 गोपाम्। मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं नृशस्त्रं
 नृः प्रणेत्रम्। गोभिर्वपावान्त्स्याद्वीरैः शक्तीवान्नथैः
 प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यक्षदग्निमिड ईडितो देवो देवाः आवक्षद्भूतो हव्यवाडमूरः।
 उपेमय्यज्ञमुपेमां देवो देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।

होता यक्षद्वर्हिः सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च
 प्र च प्रथताः स्वासस्थं देवेभ्यः। एमैनदद्य वसवो
 रुद्रा आदित्याः सदन्तु प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्याज्यस्य
 होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरं ऋष्याः कव्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहताविपक्ष
 श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषासानक्ता
 बृहती सुपेशसा नृः पतिभ्यो योनिङ्कुण्वाने।
 सस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बर्हिः सीदतावीतामाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा मन्द्रा पोतारा
 कवी प्रचेतसा। स्विष्टमद्यान्यः करदिषा स्वभिगूर्तमन्य
 ऊर्जा सतवसेमय्यंजं दिवि देवेषु धत्तावीतामाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्त्रो देवीरपसामपस्तमा
 अच्छिद्रमद्येदमपस्तन्वताम्। देवेभ्यो देवीर्देवमपो
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमचिष्टुमपाकं
 रेतोधां विश्रवसय्यंशोधाम्। पुरुरूपमकामकर्शनं

सुपोषः पोषैः स्यात्सुवीरो वीरैर्वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।
 होता यक्षद्वनस्पतिमुपावस्रक्षद्वियो जोष्टारः शशमन्त्रः।
 स्वदात्स्वधितिरऋतुथाद्य देवो देवेभ्यो हव्यावाङ्मेत्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षदग्निः स्वाहाऽऽज्यस्य स्वाहा
 मेदसः स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा
 हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्त्स्वाहाऽग्निः
 होत्राञ्जुषाणा अग्र आज्यस्य वियन्तु होतर्यजं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाज्यस्य होतर्यजं चत्वारि च
 (अग्निन्तनूनपातन्त्राशःसमग्निमिड ईडितो बर्हिर्दुर उपासानक्ता देव्या तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमग्निम्।
 पञ्च वेत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको वियन्तु द्विर्वेत्वेको वियन्तु होतर्यजं ॥)॥२॥ [२]

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे। देवो देवान् यजसि जातवेदः।
 आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान्। त्वन्दूतः कविरसि प्रचेताः।
 तनूनपात्पथ ऋतस्य यानान्। मध्वा समञ्जन्त्स्वदया
 सुजिह्व। मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्। देवत्रा च
 कृणुह्यध्वरन्नः। नराशंसस्य महिमानमेषाम्। उप स्तोषाम
 यजतस्य यज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि
 ह॒व्या। आ॒जुह्वा॑न् ई॒ड्यो व॒न्द्यश्च। आया॑ह्य॒ग्रे वसु॑भिः
 स॒जोषा॑ः। त्वं दे॒वाना॑मसि यहू॒ होता॑। स ए॒नान् यक्षी॑षितो
 यजी॑यान्। प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या
 वृ॒ज्यते॒ अग्रे॒ अह्ना॑म्। व्यु॑ प्रथते वि॒तरं॑ वरी॑यः। दे॒वेभ्यो॒
 अदि॑तये स्यो॒नम्॥ ७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न जन॑यः
 शु॒म्भमा॑नाः। दे॒वीर्द्वा॑रो बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भवथ
 सु॒प्राय॑णाः। आसु॒ष्वय॑न्ती यज॒ते उपा॑के। उ॒षासा॑न॒क्ता
 सद॑तान्नि योनौ॑। दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रुक्मे। अधि॒
 श्रिय॑ः शु॒क्रपि॑श॒न्दधाने॑। दै॒व्या हो॑ता॒रा प्रथ॑मा सु॒वाचा॑।
 मिमा॑ना य॒ज्ञं मनु॑षो यज॑ध्यै॥ ८॥

प्र॒चोद॑यन्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑
 दि॒शन्ता॑। आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तूय॑मेतु। इडा॑ मनु॒ष्वदि॒ह
 चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दः॒ स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑सः
 सद॑न्तु। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ः श॒द्भुवनानि॑

विश्वा॑। तम॒द्य हो॑तरिषि॒तो यजी॑यान्। दे॒वन्त्वष्टा॑रमि॒ह यक्षि॑
वि॒द्वान्॥१॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथं ऋतु॒था ह॒वीःषि॑।
वन॒स्पतिः॑ शमि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृतेन॑।
स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पुरो॒गाः।
अ॒स्य होतुः॑ प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वाचि॑। स्वाहा॑कृतं ह॒विर॑दन्तु
दे॒वाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजंथ्यै विद्वानष्टौ च॥३॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्व॒रे। वा॒जी सन्प॑रिणीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॑ दधत्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अग्निर्होता नो नव॥४॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॑न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्।
प्राञ्जो॑भिर्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजैदृष्टौ ॥ ५ ॥

[५]

दैव्याः शमितार उ॒त म॑नुष्या आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या॒
दुरः॑। आ॒शासा॑ना मे॒धप॑तिभ्यां मे॒धम्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत॑ ब॒र्हिः। अ॒न्वे॑न मा॒ता म॑न्यताम्। अ॒नु पि॑ता। अ॒नु
भ्रा॒ता स॑ग॒र्भ्यः। अ॒नु स॒खा स॑यू॒थ्यः। उ॒दी॒चीना॑ अस्य प॒दो
नि॒धत्ता॑त् ॥ १३ ॥

सूर्य॑श्चक्षु॒र्गम॑यतात्। वा॒तं प्रा॒णम॑न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रो॒त्रम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒मसु॑म्। पृ॒थि॒वी शरी॑रम्। ए॒क॒धाऽस्य॑
त्वच॑माच्छ॒यता॑त्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसो॑ व॒पामु॑त्खि॒दता॑त्।
अ॒न्तरे॑वोष्माणं वार॑यतात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणुतात्।
प्र॒शसो॑ बा॒हू ॥ १४ ॥

श॒ला दो॑षणी॑। क॒श्यपे॑वा॒सा। अ॒च्छि॒द्रे श्रो॑णी॑।
क॒वषो॑रू स्ने॒कप॑र्णा॒ष्टीव॑न्ता॑। षड्वि॑ंशतिर॒स्य व॑ङ्क॒यः।
ता अ॒नुष्मो॑च्चाव॑यतात्। गात्र॑ङ्गात्र॒मस्या॑नूनङ्कृ॒णुता॑त्।
ऊ॒व॒ध्यगो॑हं पा॒र्थिव॑ङ्ग॒नता॑त्। अ॒स्त्रा र॑क्षः स॒सृज॑तात्।

व॒नि॒ष्टु॒म॒स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उ॒रू॒कं॑ म॒न्य॑मा॒नाः। ने॒द्व॒स्तो॒के त॑न॒ये। रवि॑ता॒रव॑च्छ॒मितारः॑।
अ॒ग्नि॑गो शमी॒ध्वम्। सु॒शमि॑ शमी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑ग्निगो।
अ॒ग्नि॑गु॒श्चापा॑पश्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ः शमि॒तारौ॑। तावि॑मं प॒शुः
श्र॑पयतां प्रवि॒द्वाः सौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

ध॒त्ता॒द्वा॒हू मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥६॥ [६]

जु॒षस्व॑ स॒प्रथ॑स्तमम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
आ॒सनि॑। इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवेदो
जु॒षस्व। स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य। होतः॒ प्राशा॑न प्रथ॒मो
नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पावक॒ ते। स्तो॒काः श्रो॑तन्ति॒ मेद॑सः।
स्व॒धर्म॑न्दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रे॒ष्ठन्नो॑ धेहि॒ वार्य॑म्। तुभ्य॑ः स्तो॒का घृ॑तश्चुतः। अ॒ग्ने
वि॒प्राय॑ सन्त्य। ऋ॒षिः श्रे॒ष्ठः समि॑ध्यसे। य॒ज्ञस्य॑ प्रावि॒ता
भ॑व। तुभ्य॑ः श्रोत॒न्त्यग्नि॑गो शचीवः। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने
मे॑द॒सो घृ॑तस्य। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुना॑गाः। ह॒व्या

जुषस्व मेधिर। ओजिष्ठन्ते मध्यतो मेद् उद्धृतम्। प्र ते
वयन्ददामहे। श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधित्वचि। प्रति
तान्देवशोर्विहि॥१८॥

देववीतय उद्धृतन्नीणि च॥७॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्र यातन्नमोभिरग्ने अर्वाक्।
युव९ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः।
होता यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य वपाया मेदसः। जुषेता९ हविः।
होतर्यज। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत
वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यम्। स वान्धियं वाजयन्तीमतक्षम्।
होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यज।
त्वामीडते अजिरन्दृत्याय। हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः।
यस्य देवैरासदो बर्हिरग्ने। अहान्यस्मै सुदिना भवन्तु। होता
यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यज॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥८॥ [८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः। ईदृ रयिय्यंशसं

पूर्वभाजम्। इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो
 नव्येभिस्तिरतन्देष्णैः। माच्छेद्म रश्मीरिति नाधमानाः।
 पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः। इन्द्राग्निभ्याङ्कवृषणो मदन्ति।
 ताह्यद्री धिषणाया उपस्थे। अग्निं सुदीतिं सुदृशङ्गुणन्तः।
 नमस्यामस्त्वेद्यं जातवेदः। त्वान्दूतमरतिं हव्यवाहम्।
 देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥१॥ [९]

त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोता। अस्या धियो अभवो दस्महोता।
 त्वं सीवृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वे।
 अधा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः
 सन्ना तन्त्वा नरः प्रथमन्देवयन्तः। महो राये चितयन्तो
 अनुगमन्। वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिञ्जागृवांसो
 अनुगमन्॥२२॥

रुशन्तमग्निन्दरशतम्बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहा दीदिवांसम्।
 पदन्देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम्।

नामानि चिद्वधिरे यज्ञियानि। भद्रायान्ते रणयन्तु सन्दृष्टौ।
 त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्वं राय उभयांसो
 जनानाम्। त्वन्नाता तरणे चेत्योभूः। पिता माता
 सदमिन्मानुषाणाम्॥२३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
 यजीयान्। तन्त्वा वयन्दम् आ दीदिवांसम्। उपजुबाधो
 नमसा सदेम। तन्त्वा वयं सुधियो नव्यमग्ने। सुम्रायव
 ईमहे देवयन्तः। त्वविंशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्ने
 बृहता रौचनेन। विशां कविं विशपतिं शश्वतीनाम्।
 नितोशनवृषभश्चर्षणीनाम्॥२४॥

प्रेतीषणि मिषयन्तं पावकम्। राजन्तमग्निय्यंजुतं
 रयीणाम्। सो अग्र ईजे शशमे च मर्तः। यस्तु आनद्धमिधा
 हव्यदातिम्। य आहुतिं परि वेदा नमोभिः। विश्वेत्सवामा
 दधते त्वोतः। अस्मा उ ते महि महे विधेम। नमोभिरग्ने
 समिधोत हव्यैः। वेदीसूनो सहसो गीर्भिरुक्थैः। आ ते

भद्राया॑ सु॒म॒तौ य॑तेम॥२५॥

आ॒ यस्त॒तन्थ॒ रोद॑सी॒ विभा॑सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्य॑स्तरु॒त्रः।
 बृ॒हद्भि॒र्वाजैः॒ स्थवि॑रेभि॒रस्मे। रेव॑द्भि॒रग्ने॒ वित॑र॒ष्ट्विं भा॑हि।
 नृ॒वद्व॑सो॒ सद॑मि॒द्धै॒ह्यस्मे। भूरि॑तो॒काय॒ तन॑याय प॒श्वः।
 पूर्वी॑रिषो॒ बृह॑तीरा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑
 सन्तु। पु॒रू॒ण्य॑ग्ने पु॒रु॒धा त्वा॒या। वसू॑नि राज॒न्वसु॑ता॒ते
 अ॒श्याम्। पु॒रू॒णि हि त्वे पु॑रु॒वार॒ सन्ति॑। अ॒ग्ने वसु॑ वि॒ध॒ते
 राज॑नि॒त्वे॥२६॥

जा॒गृ॒वा॒सो अनु॑ग्मन्मानु॑षाणाश्च॒र॒षणी॑ना॒र्यै॒तेमा॑श्या॒न्दे च॑॥१०॥ [१०]

आभ॑रत॑ शिक्ष॒तं वज्र॑बा॒हू। अ॒स्मा॑ इन्द्रा॒ग्नी अव॑त॒ः
 श॒ची॑भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मयः॒ सूर्य॑स्य। येभिः॑ स॒पित॑त्वं पि॒तरों
 न आ॑यन्। हो॒ता यक्ष॑दिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
 म॒ध्य॒तो मे॒द उ॒द्धृत॑म्। पु॒रा द्वेषो॑भ्यः। पु॒रा पौरु॑षेय्या गृ॒भः।
 घ॒स्ता॑न्नूनम्॥२७॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒म॒त्क्ष॑राणा॑

शतरुद्रियाणाम्। अग्निष्वात्तानां पीवोपवसनानाम्। पार्श्वतः
 श्रौणितः शितामृत उत्सादतः। अङ्गादङ्गादवत्तानाम्। करत
 एवेन्द्राग्नी। जुषेतां हविः। होतर्यजं। देवेभ्यो वनस्पते
 हवींषि। हिरण्यपर्णं प्रदिवस्ते अर्थम्॥२८॥

प्रदक्षिणिद्रशनयां नियूय। ऋतस्य वक्षि पृथिभी
 रजिष्ठैः। होता यक्षद्वनस्पतिमभिहि। पिष्टतमया
 रभिष्ठया रशनयाधित। यत्रेन्द्राग्नियोश्छागंस्य हविषः
 प्रिया धामानि। यत्र वनस्पतेः प्रिया पाथांसि।
 यत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यत्राग्नेर्होतुः
 प्रिया धामानि। तत्रैतं प्रस्तुत्येवोपस्तुत्ये वोपावंस्रक्षत्।
 रभीयांसमिव कृत्वी॥२९॥

करदेवन्देवो वनस्पतिः। जुषतां हविः। होतर्यजं। पिप्रीहि
 देवां उशतो यविष्ठ। विद्वां ऋतूँ ऋतुपते यजेह। ये
 दैव्यां ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वं होतृणामस्यायं जिष्ठः। होता
 यक्षदग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छागंस्य
 हविषः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्नस्पतेः प्रिया पाथांसि।

अयाङ्देवानांमाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया
 धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या इषः।
 कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां हविः। होतर्यज
 ॥ ३० ॥

नूनमर्थङ्कृत्वी पाथांसि सप्त च॥११॥ [११]

उपो ह यद्विदथं वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः प्रमंतिमिच्छमानाः।
 अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः। इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते।
 वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया व्युनानि विद्वान्।
 वह देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतैषु वोचः।
 अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगस्य हविषः
 प्रिया धामानि॥ ३१ ॥

अयाङ्ग्नस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्देवानांमाज्यपानां
 प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं
 महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
 जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य

होतः। पावक शोचे वेष्टुं हि यज्वा॥ ऋता यंजासि
महिना वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥१२॥ [१२]

देवं ब॒र्हिः सु॒देव॒न्दे॒वैः स्यात्सु॒वीर॑र्वा॒रैर्व॒स्तो॑र्वृ॒ज्येता॒क्तोः
प्रभ्रि॑ये॒तात्य॒न्यान्ना॒या ब॒र्हिष्म॑तो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वा॑रः सङ्घा॒ते वि॒द्वीर्या॑मञ्छि॒थिरा॑ ध्रुवा
दे॒वहू॑तौ व॒त्स ई॒मेना॒स्तरु॑ण॒ आमि॑मीयात्कुमा॒रो
वा न॒वजा॑तो॒ मैना॒ अर्वा॑ रे॒णुक॑काटः पृ॒णव॑सुवने
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु यज॑। दे॒वी उ॒षासा॑नक्ताऽद्या॒स्मिन्य॒ज्ञे
प्र॒यत्य॑हेता॒मपि॑ नून॒न्दैवी॒र्विशः॑ प्राया॑सिष्टा॒ सु॒प्री॑ते
सु॒धि॑ते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज॑। दे॒वी जो॑ष्ट्री
वसु॑धिती॒ ययो॑र॒न्याऽघा॑द्वेषा॒सि यू॒यव॑दान्यावक्ष॒द्वसु॑
वा॒र्याणि॑ यज॑मानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज॑।
दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ इष॑मूर्जम॒न्याव॑क्ष॒त्सग्धि॑ स॒पी॑तिम॒न्या
नवे॑न॒ पूर्वं॑न्दय॑मानाः स्याम॑ पुरा॒णेन॒ नव॑न्तामूर्जमूर्जाहुती

ऊ॒र्जय॑माने अ॒धातां॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा ने॑ष्टा॒रा पो॑ता॒रा ह॒ताघ॑श॒सावा॑भ॒रद्व॑सू
 वसु॒वने वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीरि॒डा
 सर॑स्वती॒ भार॑ती॒ द्यां भार॑त्यादि॒त्यैर॑स्पृक्ष॒त्सर॑स्वती॒म॒
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॒वीदि॒हैवे॑ड॒या वसु॑म॒त्या स॒धमा॑दं म॒देम वसु॑वने
 वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒वो न॒राश॑सं॒स्त्रिशी॑र्षा
 ष॒डक्षः॑ श॒तमि॑दे॒न॒शिति॑पृ॒ष्ठा आ॑द॒धति॑ स॒हस्र॑मीं
 प्र॒व॑हन्ति मि॒त्रावरु॑णे॒दस्य॑ हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृ॒हस्प॑तिः
 स्तो॒त्रम॒श्विना॑ऽऽध्व॒र्यवं॑ वसु॒वने॑वसु॒धेय॑स्य वे॒तु यज॑।
 दे॒वो व॒नस्प॑तिर्व॒रुष॑प्रा॒वा घृ॒तनि॑र्णि॒ग्द्याम॑ग्रेणास्पृक्ष॒दान्त॑रि॒क्षं
 म॒ध्ये॒नाप्राः॑ पृ॒थि॒वीमु॑प॒रेणा॑दृ॒हीद्व॑सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वे॒तु
 यज॑। दे॒वं ब॒रुहि॑र्वारि॒तीना॑न्नि॒धेधा॑ऽसि प्र॒च्यु॑तीना॒मप्र॑च्युत॒न्निका॑म
 पु॒रुस्पा॑र॒ह्य्यंश॑स्वदे॒ना ब॒रुहि॑षाऽन्या ब॒रुही॑ष्य॒भि
 ष्या॑म वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वे॒तु यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः
 स्वि॑ष्ट॒कृत्सु॑द्रवि॒णा म॒न्द्रः क॒विः स॒त्यम॑न्माऽऽय॒जी हो॑ता
 हो॒तुर्हो॑तु॒राय॑जी॒यान॑ग्रे या॒न्दे॒वान॑या॒ड्या॑ अपि॒प्रेर्ये॑ ते

होत्रे अमत्सत॒ ता॑ ५ संस॒नुषी॑ ५ होत्रा॑न्देवङ्ग॒मान्दिवि॑ दे॒वेषु॑
य॒ज्ञमेर॑येम॒ ५ स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभू॒र्वसु॑वने॒ वसु॑धेय॒स्य
नमो॑वा॒के वी॒हि यज॑ ॥ ३३ ॥

यजैकं च॥१३॥

[१३]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वारः॑। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीताम्। दे॒वी जो॒ष्ट्री। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी
ऊ॒र्जाहु॑ती। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्॥ ३४ ॥

दे॒वा दै॒व्या होता॑रा। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्।
दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो
नरा॒श॑ ५ संः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो वन॒स्पतिः॑।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒र्हिर्वारि॑तीनाम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वेतु॥ ३५ ॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः।
स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्होतु॒राय॑जीयान्। अ॒ग्ने

यान्देवानयाँद। या९ अपिप्रेः। ये ते होत्रे अमत्सत। ता९
 संसनुषी९ होत्रान्देवङ्गमाम्। दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमम्।
 स्विष्टकृच्चाग्रे होताऽभूः। वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके
 वीहि॥ ३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥ १४॥ [१४]

अग्निमद्य होता॑रमवृणीतायय्यँजमानः पचन्पु॒त्तीः
 पचन्पु॒रोडाशं॑ ब॒ध्नन्निन्द्रा॒ग्निभ्याञ्छाग॑ सूप॒स्था अ॒द्य
 दे॒वो वन॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ छागे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः
 प्र॒तिप॑च॒ताग्रं॑भीष्टा॒मवी॑वृधेतां पु॒रोडाशे॑न॒ त्वाम॑द्यर्ष आ॒र्षेय
 ऋ॒षीणा॑न्नपादवृणीतायय्यँजमानो बहु॒भ्य आ स॑ङ्ग॒तेभ्य
 ए॒ष मे दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑ ता या दे॒वा
 दे॒व॒दाना॑न्यदुस्तान्यस्मा॒ आ च॒ शास्वा॑ च॒ गुर॑स्वे॒षितश्च॑
 हो॒त॒र॒सि भ॑द्र॒वाच्या॑य॒ प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः सू॒क्तवा॑काय॒ सूक्ता॑
 ब्रूहि॥ ३७॥

अग्निमद्यैकम्॥ १५॥ [१५]

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। सयदनिष्ठा प्रयायात्। अकामप्रीता एनङ्कामा-
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर्-
इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनङ्कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स
यदुद्धायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य।
मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छर्म्यया प्रविध्येत्। यदि
तावदपक्षायैत्। तः सम्भरेत्। इदन्त एकं पर उत
एकम्॥३॥

तृतीयेन॑ ज्योतिषा॑ सविंश॑स्व। संवेश॑नस्तनुवै चारु॑रेधि। प्रिये॑
 देवानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णैवैन॑ꣳ सम्भ॑रति। सैव ततः॑
 प्रायश्चि॑त्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षायै॑त्। अ॒नुप्र॒यायाव॑स्येत्।
 सो ए॒व ततः॑ प्रायश्चि॑त्तिः। ओष॑धीर्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्पयः॑
 प्रवि॑शति। यस्य॑ ह॒विषे॑ व॒त्सा अ॒पाकृ॑ता॒ धय॑न्ति॥४॥

तान् यद्दु॒ह्यात्। या॒तया॑न्मा ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्।
 य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रि॒यात्। वा॒य॒व्या॑य्यँवा॒गून्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै प॑यःसः
 प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॑ प॒यः प्र॒दाप॑यति। प॒यो वा ओष॑धयः।
 प॒यः प॑यः। प॒यसै॒वास्मै॑ प॒योऽव॑रुन्धे॥५॥

अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒त्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॑ प्रायश्चि॑त्तिः।
 अ॒न्य॒तरान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये
 यज॑मानस्य सा॒यङ्गृ॑हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सा॒य॒न्दु॒ग्धꣳ
 ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छ॑ति। इन्द्रा॑य व्री॒हीन्नि॒रुप्योप॑ वसेत्। प॒यो
 वा ओष॑धयः। प॒य ए॒वार॑भ्य॒ गृही॑त्वोप॑ वसति। यत्प्रा॑तः
 स्यात्। तच्छृ॑तं कु॑र्यात्॥६॥

अथेतरं ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायश्च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनन्निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमय्यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः। इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते। यस्य ब्रत्येऽह्न्यत्यनालम्बुका भवति। तामपुरुध्यं यजेत। सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्धोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि। सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।

तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पु॒ःसे पु॒त्राय॒ वेत्त॑वै।
रा॒यस्पोषा॑य सुप्रजा॒स्त्वाय॑ सुवीर्यायेति॑। अ॒र्ध ए॒वैना॒मुप॑
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि
परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान्धो वै ॥)॥१॥

[१]

यद्विष्णु॑णेन जुहुयात्। अप्र॑जा अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
व॒ल्मीक॑वपायामव॑ नयेत्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। यज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावेव य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरित्या॑ह।
भूतो॑ वै प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूतिमे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्॑।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑पन्नेन जुहुयात्। अप्र॑जा
अप॒शुर्यज॑मानः स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑
स्यात्। म॒ध्यमे॑न॒ पर्णे॑न॒ द्यावा॑पृथि॒व्यय॑र्चाऽन्तः परि॒धि
नि॒नये॑त्। द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॑त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः
 प्राय॑श्चित्तिः। यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मञ्जा॑येत।
 कि॒लासो वा॒स्यादर्श॑सो वा॑। यत्प्रत्ये॑यात्। य॒ज्ञवि॑च्छि॒न्धात्।
 स जु॑हुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्र॒जान॑न्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॑त द्याम्। मि॒त्रः कृ॑ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
 च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यङ्घ्र॑तव॑ञ्जुहोतेति॑। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
 तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः
 प्राय॑श्चित्तिः। यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ं हु॑ताया॒मुत्त॑रा॒ऽऽहु॑तिः
 स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॑ध्येत। यदु॑त्तरया॒ऽभि
 जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॑ध्येत। यत्र॑ वे॒त्थं वन॑स्पते
 दे॒वाना॑ङ्गु॒ह्या ना॑मानि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒म्येति॑ वान॒स्पत्य॑य॒र्चा
 स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
 य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
 दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। यत्पु॒रा

प्रया॒जेभ्यः प्राड॒ङ्गा॒रः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ऽ स्यात्॥१४॥

यद्व॑क्षिणा। ब्र॒ह्म॒णे च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्। होत्रे॑ च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
स्यात्। यदुद॑ङ्गः। अ॒ग्नी॒धे च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
स्यात्। यद॑भिजुहुयात्। रु॒द्रो॑स्य॒ प॒शून्घा॑तुकः स्यात्।
यन्ना॑भिजुहुयात्। अशा॑न्तः प्र॒हि॒येत॥१५॥

स्रुव॑स्य॒ बुध्रे॑नाभिनिद॑ध्यात्। मा त॑मो॒ मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा
यज॑मानस्तमत्। नम॑स्ते अस्त्वाय॑ते। नमो॑ रु॒द्र परा॑य॒ते।
नमो॑ यत्र॒ नि॒षीद॑सि। अ॒मुं मा हि॑ःसीर॒मुं मा हि॑ःसीरि॒ति
येन॒ स्कन्दे॑त्। तं प्रह॑रेत्। स॒हस्र॑श्च॒ङ्गो वृष॑भो जा॒तवै॑दाः।
स्तोम॑पृ॒ष्ठो घृ॒तवा॑न्त्सुप्र॒तीकः॑। मा नो॑ हासीन्मेत्थि॒तो नेत्वा॑
जहा॑म। गो॒पोष॑न्नो॒ वीर॑पोषश्च॒ यच्छे॑ति। ब्र॒ह्म॒णैवैनं॒ प्र
ह॑रति। सैव॒ ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजान् नृभि जुहुयात्स्याद्विधेत् जहाम त्रीणि च (यद्विष्यण्णेन प्राजापत्यया

यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारो यदक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ् ॥

)॥२॥ [२]

वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते। यस्याहि॑ताग्नेर॒ग्निर्मथ्य॑मानो
न जाय॑ते। यत्रान्यं पश्ये॑त्। तत॑ आ॒हृत्य॑ होत॒व्यम्।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भ॑वति। यद्यन्यत्र वि॒न्देत्।
अ॒जायां॑ होत॒व्यम्। आ॒ग्नेयी॑ वा ए॒षा। यद॒जा।
अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॑ तु नाश॑जीयात्। यद॒जस्या॑श्जीयात्। यामे॒वाग्नावाहु॑तिञ्च
ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॑ नाश॑यम्। यद्य॒जान्न॑ वि॒न्देत्।
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ दक्षि॑णे हस्ते॑ होत॒व्यम्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वैश्वान॑रः।
यद्वा॑ह्मणः। अ॒ग्नावे॒वास्या॑ग्निहोत्रं हुतं भ॑वति॥१८॥

ब्रा॒ह्मण॑न्तु वंस॒त्यै नाप॑ रुन्ध्यात्। यद्वा॑ह्मणं वंस॒त्या
अ॑परुन्ध्यात्। यस्मि॑न्ने॒वाग्नावाहु॑तिञ्चुहयात्। तम्भा॑ग॒धेये॑न
व्य॑र्धयेत्। तस्मा॑द्वाह्म॒णो वंस॒त्यै नाप॑रुध्यः। यदि
ब्रा॒ह्मण॑न्न वि॒न्देत्। दर्भ॑स्त॒म्बे होत॒व्यम्। अ॒ग्निवा॑न्वै

दर्भस्तुम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भांस्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिञ्जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः
परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिञ्जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो
न परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च
तनुवौ सः सृज्येते। यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः
सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्।
मेध्याश्चैवास्यामेध्याश्च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन
भागधेयेनोप धावति। स एवैनं तमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।

पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
 रेतो वा एतद्वार्जिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
 रेतोऽस्य वार्जिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमकरित्याह।
 रेत एवास्मिन्वार्जिनन्दधाति॥ २२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेत एव तदधाति। इन्द्र
 इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
 पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
 बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
 प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह।
 अस्यामेवैतत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
 पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥ २३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचर्क्षीत लम्भयति दधाति देवानां बृहस्पतिः

पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तम्बेऽप्सु होत्व्यम्॥)॥ ३॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। ताभी
 रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धायज्ञमा रभे। देवा गातुविदः।
 गातुयज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र

युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥
 सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्लमन्तरमा ददे। आपो देवीः
 शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्गाय देवानाम्।
 पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
 वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
 पयः सोमङ्करोत्विमम्॥२५॥

अग्निङ्गहामि सुरथय्यौ मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
 सूर्यमहे। आदित्यज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
 रमतान्देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
 ताः पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
 पञ्चदशीयै प्रविष्टाः। तान्देवान्परि गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां
 मयि। आमावास्यं हविरिदमेषां मयि। अन्तराऽग्नी पशवः।
 देवसंसदमा गमन्। तान्पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने
 मनीषया। इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निङ्गहपतिमभि

सुवसांनाः। ताः पूर्वः परि गृह्णामि॥२७॥

स्व आयतने मनीषया। इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्।
अग्निङ्ग्रहपतिमभि सुवसांनाः। तान्पूर्वः परि गृह्णामि।
स्व आयतने मनीषया। अयं पितृणामग्निः। अवाङ्मुखा
पितृभ्य आ। तं पूर्वः परि गृह्णामि। अविषन्नः पितुङ्करत्।
अजस्रन्त्वा९ संभापालाः॥२८॥

विजयभाग्९ समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य।
विजित्यै शरदः शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि
शरदः शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि
यच्छतु। इदमहमग्निज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
यज्ञं प्र ब्रवीमि। पयस्वतीरोषधयः। पयस्वद्वीरुधां पयः।
अपां पयसो यत्पयः। तेन मामिन्द्र स९ सृज। अग्ने व्रतपते
व्रतश्चरिष्यामि। तच्छंकेयन्तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत
आदित्य व्रतपते॥३०॥

व्रतानाँव्रतपते व्रतञ्चरिष्यामि। तच्छ्रुकेयन्तन्मे राध्यताम्।
 इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सङ्स्कृताम्।
 बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो
 रूपङ्गत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामैकविंशतिधा।
 सम्भरामि सुसम्भृताँ॥३१॥

त्रीन्परिधीं स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेषं
 मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृताँ। या जाता
 ओषधयः। देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्।
 परिस्तरमाहरन्। अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदैव शिवमस्तु
 मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
 अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
 मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
 सकृदाच्छिन्नं बर्हिरूणामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
 भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः

प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा
पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रय्यं जमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सन्नीतं
बिभृताम्। इन्द्राय शृतन्दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय।
त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः
शग्मो भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्।
 तिरःपवित्रमर्तिनीताः। आपो धारय मातिंगुः। देवेन
 सवित्रोत्पूताः। वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे
 रञ्जुम्। सर्वा पात्राणि शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः।
 प्रजावन्तीर्यशसो विश्वरूपाः॥ ३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु
 गावः। पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया स९ सृजामि।
 रायस्पोषेण बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतञ्च।
 जीवो जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमर्य्यज्ञं पृथिवी च
 सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
 द्रविणन्दधातु॥ ३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशञ्चतुर्बिलम्। इडा॑न्देवीम्मधु॑मती९
 सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॑ग्नी जि॑न्वत९ स॒नृता॑वत्। तद्यज॑मानममृत॑त्वे
 दधातु। काम॑धुक्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॑य ह॒विरिन्द्रि॑यम्।
 अ॒मूर्य्य॑स्या॑न्देवाना॑म्। म॒नुष्या॑णां पयो॑ हितम्। बहु॑

दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य
सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि।
अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायार्पि दधाम्यहम्।
अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः
सोमङ्कृत्वा। स्वाय्योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णश्च
दर्भश्च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमङ्गहामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह
पशवोऽयं पितृणामग्निः)॥४॥

[४]

देवा देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरैकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि।

आत्मा करोत्वात्मने॥ इदङ्कुरिष्ये भेषजम्। इदम्मे
विश्वभेषजा। अश्विना प्रावतय्युवम्। इदमहं सेनाया
अभीत्वैर्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायताङ्घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्घ्र
त्वचमङ्घ्र। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनङ्करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवङ्कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते
प्रतिष्ठि। ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः
प्रथस्त्रुर्भुवनस्य गोपाः। शृत उत्स्राति जनिता मतीनाम्।
यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो
वितस्थे। आत्मन्वान्तसोम घृतवान् हि भूत्वा। देवानांच्छ
सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः पृथिव्यै रसो
मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।

यस्यास्मि न तमन्तरेमि। स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम्। स्वं
 पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
 वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन्
 यजे। मा भर्मा सविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते
 तेजोऽपं क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुं षिञ्च। अवदानानि
 ते प्रत्यवदास्यामि। नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः।
 यदवदानानि तेऽवद्यन्। विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
 यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरूपाम
 यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टाङ्घ्रितपदीम्।
 मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसंभिन्दन्। अवद्याम्येकतोम्

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते
 भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्न पिन्वस्व।
 ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोषदसत्। दिशाङ्कुतिरसि।

दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषींश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। क्लृप्तिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्मिन्वा ओषधीर्जिन्वा द्विपात्पाहि।
चतुष्पादव। दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः।
नेहा ब्राह्मणस्यास्ति। समङ्गां बर्हिर्हविषा घृतेन।
समादित्यैर्वसुभिः सम्मरुद्भिः। समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गाम्।
दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहा। इन्द्राणीवाऽविधवा भूयासम्।
अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वायं। सं पत्नी पत्यां सुकृतेन गच्छताम्।

य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। सं॒जा॒नानौ॑ विज॑हता॒मरा॑तीः।
 दि॒वि ज्योति॑र॒जर॒मा र॑भेताम्। द॒श॒ते त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑।
 ताः प्री॑णातु यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॑मीड॒मानः॑।
 दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑ यज॑मानोऽमृ॒तोऽभू॑त्। यं वा॑न्दे॒वा
 अ॑कल्पयन् ॥ ५२ ॥

ऊ॒र्जो भा॒गः श॑तक्रतू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
 तृ॒प्यतम॑ह॒हौ। अ॒ह॒न्दे॒वानां॑ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के।
 ममे॒दमि॑ष्टन्न मिथु॑र्भवाति। अ॒ह॒न्नारि॑ष्ठाव॒नु य॒जामि॑ वि॒द्वान्।
 यदा॑भ्या॒मिन्द्रो॑ अ॒द॒धाद्वा॒ग॒धेय॑म्। अ॒दा॒रसृ॑द्धवत दे॒वसो॑म।
 अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृ॒डता॑ नः। मा नो॑ वि॒दद॑भि॒भामो॑
 अ॒श॑स्तिः ॥ ५३ ॥

मा नो॑ वि॒दद्वृ॒जना॑ द्वे॒ष्ट्या या॑। ऋ॒षभं॑ वा॒जिनं॑ व॒यम्।
 पूर्ण॑मा॒सय्य॑जामहे। स नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑
 स॒हस्रि॑णम्। प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मा॒साय॑ स्वाहा॑।
 अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑ सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व॒ भूय॑ आ॒प्याय॑माना।

सा नो दोहता५ सुवीर्यम्। रायस्पोष५ सहस्रिणम्।
 अपानाय॑ सुराध॑से। अ॒मा॒वा॒स्या॒यै॒ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि
 परि॑ धेहि वेदिम्। जा॒मि॒म्मा हि॑५सीरमुया शया॑ना।
 होतृ॑षद॑ना हरि॑ताः सुवर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 ब्रध्ने॥५४॥

अभीर्त्वर्यं करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखं मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयन्नशस्तिः

सा नो दोहता५ सुवीर्यं सप्त च॥५॥ [५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
 अ॒पा५ रस॒ ओष॑धीना५ सुवर्णः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 सन्तु॑ का॒म॒दु॒घाः॑। अ॒मु॒त्रा॒मुष्मि॑ल्लो॒के। भू॑प॒ते भुव॑नपते।
 म॒ह॒तो भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑प॒तिर॒हं
 भुव॑नपतिः। अ॒हं म॒ह॒तो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्वि॒ज्यङ्क॑रिष्यामि। दे॒वं
 सवि॑तरे॒तन्त्वा॑ वृणते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद्द॒हं मन॑से
 प्र ब्र॑वीमि। मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टुभै॑। त्रि॒ष्टु॒जग॑त्यै।

जगत्पुनरुद्भूतैः अनुष्टुप्पङ्क्तौ। पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञङ्गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यन्धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञिया यज्ञिष्वि च यन्ति
शञ्च। ओषधीराप इह शक्करीश्च। यो मां हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता
च। तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि। ऊर्णामृदु प्रथमानं
स्योनम्। देवेभ्यो जुष्टं सदनाय बर्हिः। सुवर्गे लोके

यज॑मान् ५ हि धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्।
चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि वस्ते।
साऽऽस्ती॒र्यमा॑णा मह॒ते सौ॒भगा॑य ॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्ज॑स्वती च मे॒ पय॑स्वती चैधि।
इष॒मूर्जं॑ मे पि॒न्वस्व। ब्र॒ह्म तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। क्ष॒त्रमो॑जो मे
पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॒ष्टिं मे॑ पि॒न्वस्व। आ॒यु॒र॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॒य इ॒न्नु मे॑। अ॒वि॒क्षो॑भाय परि॒धी॒न्द॑धामि।
ध॒र्ता ध॒रुणो॑ ध॒री॒यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑सि॒ निरि॑तो नु॒दातै॑।
वि॒च्छि॒न्न॒न्नि वि॒धृ॒ती॒भ्या ५ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्नाभ्या॑व्वि॒धमा॑म्येनान्। अ॒ह ५
स्वाना॑मुत्त॒मोऽसा॑नि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्ने नु॒दमा॑ने अ॒रा॑तिम्।
वि॒श्वं पा॒प्मान॒मम॑ति॒न्दु॒र्मरा॑युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॑ वि॒धृ॒ती

स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजाम्मयि धारयतम्।
 पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
 प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
 तस्मिन्त्सुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
 देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा
 सम्भृताङ्गा। वहसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध
 उपभृता सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः।
 दोहै यज्ञं सुदुधामिव धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्।
 अधरे मत्सपत्नाः। यो मा वाचा मनसा दुर्मरायुः।
 हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरन्ध्रवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
 मत्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्वरः। घृताचीनां सूनुः।
 प्रियेण नाम्नां प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः
 पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि
 सीद पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे॒ मत्स॒पत्नाः॑। इ॒य॒ऽ स्थाली॒ घृत॒स्य पूर्णा॑।
 अच्छि॑न्नपयाः श॒तधा॒र उत्सः॑। मा॒रु॒तेन॒ शर्म॑णा॒ दैव्ये॑न।
 य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वतः॑ श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्रय॒ताम्।
 श॒त॒म्मे स॒न्त्वा॒शिषः॑। स॒हस्र॑म्मे सन्तु स॒नृताः॑। इरा॑वतीः
 पशु॑मतीः। प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्रय॒ताम्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वा॒शिषः॑।
 स॒हस्रं॑ मे सन्तु स॒नृताः॑। इरा॑वतीः पशु॑मतीः।
 इ॒दमिन्द्रि॒यम॒मृत॑वीर्य॒म॥ अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचि॒कित्स॑न्।
 तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒ माम्। इ॒हेष॑मूर्जं॒ यशः॑ सह॒ ओजः॑
 स॒नेय॑म्। श्रु॒तं मयि॑ श्रय॒ताम्। यत्पृ॑थि॒वीमच॑र॒त्तत्प्र॑विष्टम्॥६६॥

येना॑सि॒श्चद्व॒लमि॒न्द्रे प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्त॑च्छु॒क्रं मधु॑
 वा॒जिनी॑वत्। येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॑ मा॒ग्धि॑नोतु।
 अ॒यं वे॒दः पृ॑थि॒वीमन्व॑विन्दत्। गुहा॑ स॒तीङ्ग॑हने॒ गह्व॑रेषु।
 स वि॑न्दतु॒ यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॑द्रय्यँ॒ज्ञं भू॑रि॒कमा॑
 करोतु। अ॒यय्यँ॒ज्ञः स॒मस॑दद्ध॒विष्मान्। ऋ॒चा सा॒म्रा य॒जुषा॑

देवताभिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त॑सूर्यवतो जयेम। इन्द्र॑स्य सु॒ख्यम॑मृ॒तत्व॑म॒श्याम्।
यो नः॑ कनी॑य इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे
यज॑मानाय॒ मह्य॑म्। अप॒ तमि॑न्द्रा॒ग्नी भुव॑नान्नुदेताम्।
अ॒हं प्र॒जावृ॑रव॒तीवृ॑देय। अ॒ग्ने वा॒जजि॑त्। वाज॑न्त्वा
सरि॒ष्यन्त॑म्। वाज॑ जे॒ष्यन्त॑म्। वा॒जिनं॑ वाज॒जित॑म्॥६८॥

वा॒जजि॑त्यायै सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। उप॑हूतो
द्यौः पि॒ता। उप॒ मान्द्यौः॑ पि॒ता ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नीध्रा॑त्।
आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता।
उप॒ मां मा॒ता पृथि॒वी ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नीध्रा॑त्॥६९॥

आयु॑षे॒ वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्य॑म्।
विच्छि॑न्नय्यँ॒ज्ञं समि॑मन्द॒धातु॑। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्तै॑ अ॒ग्न आ॒वृश्चामि॑। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जाश्च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अग्ने॒ यो नोऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॒ निष्प॑तः। इ॒ध्मस्ये॑व
 प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
 यश्चा॒हन्द्वेष्टि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्ने सन्द॑ह। या॑
 श्चा॒हन्द्वेष्टि॑ ये च॒ माम्। अग्ने॑ वाजजित्। वाज॑न्त्वा
 ससृ॒वाऽसम्॑॥ ७१॥

वाज॑ जिगि॒वाऽसम्॑। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्॑। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
 सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हिः शृ॒तऽ
 ह॒विः। इ॒ध्मः परि॑धयः सु॒चः। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः।
 या॒ज्याश्च॑ वष॒ट्काराः॑। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने
 हु॒ते॥ ७२॥

दि॒वः खी॒लोऽव॑ततः। पृ॒थि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
 स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तऽशोचयामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु
 शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒हऽशु॑चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
 नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे
 सन्ति॑ष्ठस्व॥ ७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
 यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उप ते यज्ञ नमः। उप
 ते नमः। उप ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो
 न्यङ्गो अवशिष्यते। रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्प्र
 वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिश्लेषं दृषदि यत्कपाले।
 अवप्रुषो विप्रुषः सय्यंजामि। विश्वे देवा हविरिदञ्चुषन्ताम्।
 यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः
 सुहुता जुहोमि। उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः।
 दिवैनान् विद्युतां जहि। निम्रोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्यं
 हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य। उद्यन्नद्य मित्रमहः।
 आरोहन्नुत्तरान्दिवम्। हृद्रोगम्ममं सूर्य। हरिमाणं च नाशय।
 शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकासु दध्मसि ॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणन्नि दध्मसि। उदंगाद्यमादित्यः।

विश्वे॑न॒ सह॑सा स॒ह। द्वि॑षन्तं॒ मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒हन्दि॑ष॒तो
र॑धम्। यो नः॒ शपा॑दश॒पतः॑। यश्च॑ नः॒ शप॑तः॒ शपा॑त्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒मृक्क॑। सर्वं॑ पा॒पं स॑मू॒हता॑म्॥ ७७ ॥

यो नः॑ स॒पत्नो॑ यो र॑णः। म॒र्तोऽभि॑दास॑न्ति दे॒वाः।
इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्यो॒च्छे॑षि॒ किञ्च॑न। अ॒वसृ॑ष्टः
परा॑पत। श॒रो ब्र॑ह्म॑सं॒शितः॑। गच्छा॒मित्रा॑न्प्र वि॒श।
मैषा॑ङ्कश्च॒नोच्छे॑षः॥ ७८ ॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाजजितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वश्रत ससृवांसं हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥६॥ [६]

स॒क्षेदं॑ प॒श्य। वि॒ध॑र्त॒रिदं॑ प॒श्य। ना॒केदं॑ प॒श्य। र॒मतिः॑
प॒नि॒ष्ठा। ऋ॒तं व॑र्षि॒ष्ठम्। अ॒मृता॑या॒न्याहुः॑। सूर्यो॑ व॒रि॑ष्ठो
अ॒क्षभि॑र्विभा॑ति। अनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी दे॒वपु॑त्रे। दी॒क्षाऽसि॑
तप॑सो॒ योनिः॑। तपो॑ऽसि॒ ब्रह्म॑णो॒ योनिः॑ ॥ ७९ ॥

ब्रह्मा॑सि क्ष॒त्रस्य॑ योनिः। क्ष॒त्रम॑स्यु॒तस्य॑ योनिः। ऋ॒तम॑सि॒

भूरा र॒भे। श्र॒द्धां म॒न॑सा। दी॒क्षान्त॑प॒सा। वि॒श्वस्य॑
 भुव॑न॒स्याधि॑प॒त्नीम्। सर्वे॑ का॒मा य॒ज॑मानस्य सन्तु। वा॒तं
 प्रा॒णं म॒न॑सा॒ऽन्वा र॑भामहे। प्र॒जाप॑ति॒य्यौ भुव॑नस्य गो॒पाः।
 स नो॑ मृ॒त्योस्त्रा॑यतां पा॒त्व॒हंसः॑॥८०॥

ज्यो॒ग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शा॒क्र गाय॑त्रीं प्र प॒द्ये।
 तान्ते॑ यु॒नज्मि॑। इन्द्र॑ शा॒क्र त्रि॒ष्टुभं॑ प्र प॒द्ये। तान्ते॑
 यु॒नज्मि॑। इन्द्र॑ शा॒क्र ज॒गतीं॑ प्र प॒द्ये। तान्ते॑ यु॒नज्मि॑।
 इन्द्र॑ शा॒क्रानु॒ष्टुभं॑ प्र प॒द्ये। तान्ते॑ यु॒नज्मि॑। इन्द्र॑ शा॒क्र
 प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॒द्ये॥८१॥

तान्ते॑ यु॒नज्मि॑। आ॒ऽह॒न्दी॒क्षाम॑रु॒हमृ॑तस्य प॒त्नीम्। गा॒य॒त्रेण॑
 छ॒न्द॑सा ब्र॒ह्म॑णा च। ऋ॒त॑ स॒त्ये॑ऽधा॒यि। स॒त्यमृ॑ते॑ऽधा॒यि।
 ऋ॒तञ्च॑ मे स॒त्यञ्चा॑भू॒ताम्। ज्यो॒ति॑र॒भूव॑ सु॒व॑र॒गम॑म्।
 सु॒व॒र्गल्लो॑क॒न्नाक॑स्य पृ॒ष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म॒गम॑म्। पृ॒थि॒वी
 दी॒क्षा॑॥८२॥

तया॒ऽग्नि॑र्दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। यया॒ऽग्नि॑र्दी॒क्षया॑ दी॒क्षितः॑। तया॑
 त्वा दी॒क्षया॑ दी॒क्षयामि॑। अ॒न्तरि॑क्ष॒न्दी॒क्षा। तया॑ वा॒युर्दी॒क्षया॑

दीक्षितः। यया वा॒युर्दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दीक्षयामि। द्यौर्दी॒क्षा। तया॑ऽऽदित्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः।
यया॑ऽऽदित्यो दी॒क्षया॑ दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। दिशो॑ दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑
दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। आपो॑ दी॒क्षा। तया॑ वरु॒णो राजा॑ दी॒क्षया॑
दीक्षितः। यया॑ वरु॒णो राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। ओष॑धयो दी॒क्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॑ राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॑ राजा॑
दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। वाग्दी॒क्षा।
तया॑ प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः।
तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। पृथि॒वी त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षताम्। अ॒न्तरि॑क्षन्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा
दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। आप॑स्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑ दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा॑

दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा
दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृता च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते
रणाय। स्वासस्थस्तनुवा सविंशस्व। पितेवैधि सूनव आ
सुशेवं। शिवो मां शिवमा विंश। सत्यम्मा आत्मा। श्रद्धा
मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु।
सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः
पित्रे लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्।
अग्ने स्वाय्यौनिमा सीद साध्या। अस्मिन्त्सधस्थे
अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ देवा॒ यज॑मानश्च सीदत। एक॑मिषे विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु।
 द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। त्रीणि॑ व्र॒ताय॒ विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु।
 च॒त्वारि॒ मायो॑भवाय॒ विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। पञ्च॑ प॒शुभ्यो॒
 विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॑यस्पोषा॒य विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। सप्त॑
 सप्त॑भ्यो होत्रा॑भ्यो विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। सखा॑यः सप्त॑पदा
 अभू॑म। स॒ख्यन्ते॑ गमेयम् ॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑ष्ठाः। साऽसि॑
 सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये।
 तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः
 पादः॑। साऽसि॑ सुब्र॑ह्मण्ये। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑ ॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते पञ्च॒मः पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्जन्धु॒क्ष्वा तेज॑
 इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्चसम॒न्नाद्य॑म्। वि मि॑मे त्वा पय॑स्वतीम्।
 दे॒वाना॑न्धे॒नुः सु॒दुघा॑मन॑पस्फुरन्तीम्। इन्द्रः॑ सोमं॑ पिबतु।
 क्षेमो॑ अस्तु नः। इ॒मान्न॑राः कृणुत॒ वेदि॑मेत्या॒ वसु॑मतीः
 रु॒द्रव॑न्तीमादि॒त्यव॑न्तीम् ॥९१॥

वर्ष्मन्दि॒वः। नाभां॑ पृथि॒व्याः। यथा॒ऽयय्यँज॑मानो न रिष्ये॑त्।
 दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। चतुः॑ शिखण्डा युव॒तिः सु॒पेशाः॑।
 घृत॑प्र॒तीका॒ भुव॑नस्य मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॒वधि॑ यो
 निवि॑ष्टौ। तयोर्दे॒वाना॑मधि॑ भाग॒धेयम्॑। अ॒प ज॒न्यम्भ॒यन्नु॑दा।
 अप॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृह॑ सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
 वे॒तन्म्रि॑यसे न रिष्य॑सि। दे॒वा इ॒देषि॑ पृथि॒भिः सु॒गेभिः॑।
 यत्र॑ यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दुष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वः स॒वि॒ता
 द॑धातु॥९२॥

ब्रह्म॑णो योनि॒रहंसः॑ प॒ङ्क्तिं प्रप॑द्ये दी॒क्षा यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒क्षया॑ दी॒क्षित॑स्तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
 दी॒क्षया॑म्योप॑धयो दी॒क्षा द्यौस्त्वा दी॒क्षमा॑णमनु॑ दी॒क्षता॑मप॑चिति॒श्चाक्षि॑तिरुत्तर॑स्मिन्गमेयं दि॒शः पादं॑
 आदि॒त्यव॑र्तौ वर्तय॑ पञ्च॑ च॥७॥ [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रञ्ज्योति॑रजा॒यत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॑
 द्विषः॑। अ॒ग्ने वैश्वान॑र॒ स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शिष्टाः। ततो॑
 नो॒ अभ॑यङ्कृ॒धि। प्र॒जाभ्यः॑ सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒ढुषे॑।
 यस्मा॑द्दी॒षा न्य॑षदः। ततो॑ नो॒ अभ॑यङ्कृ॒धि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र
 तिष्ठ प्रतितिष्ठ मारिषः। मेमय्यँजय्यँजमानश्च रीरिषः।
 सुवर्गे लोके यजमानः हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे
 शश्चतुष्पदे। यस्माद्भीषाऽवैपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः।
 ततो नो अभयङ्कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय
 मीढुषे॥१४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे।
 आशानान्त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ।
 इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य
 च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी
 अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानन्तमो
 विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्।
 सः सृष्टमुभयङ्कृतम्॥१५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥८॥

अनागसस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे

अस्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अस्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
 अस्त्व॑श॒भूः। अपा॑क्षया ऋ॒तस्य॑ गर्भाः। भुव॑नस्य
 गोपाः॑ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्ककुभः प्र॒युतो॑ नपातारः।
 व॒शुनेन्द्र॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वा॑श्चातयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वाण॒ इन्द्रु॑रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
 ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
 ओ॒रोर॑न्तरि॒क्षात्। आ सु॑भूतम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्चस॒मम्
 आसु॑षवुः। स॒मरे॑ रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्य॑।
 वाक्च॑ त्वा म॒नश्च॑ श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा श्रोत्रं॑ च
 श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा
 सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
 च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। श्रु॒तोऽसि॑ श्रुत॑ङ्कृतः। श्रु॒ताय॑ त्वा
 श्रु॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं यमा॒हुः। यमि॒त्रमा॒हुर्य॑मु॒
 स॒त्यमा॒हुः॥१८॥

यो दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॒
त्यदि॑न्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॒ दक्षो॑ मयि॒ ऋतुः॑। मयि॑ धायि
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒ग्ध॒र्मो वि॒ भा॑तु मे। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॒
दोह॑मशीमहि॥११॥

तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षा॒णा
सोम॑स्य तृप्यतु। मि॒त्रो जना॑न्प्र स मि॒त्र। यस्मान्न॒ जा॒तः
परो॑ अ॒न्यो अ॒स्ति। य आ॑वि॒वेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑।
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जया॑ सवि॒दानः॑। त्रीणि॒ ज्योती॑र॒षि सच॑ते
स षोड॑शी। ए॒ष ब्र॒ह्मा य ऋ॒त्विर्यः॑। इन्द्रो॒ नाम॑ श्रुतो
गुणे॥१००॥

प्र ते॑ म॒हे वि॒दथे॑ श॒र॒सिषु॑ हरी॑। य ऋ॒त्विर्यः॑ प्र ते॑ वन्वे।
व॒नुषो॑ हर्य॒तम्म॑दम्। इन्द्रो॒ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः। हरि॑भि॒श्चारु॑
सेच॑ते। श्रुतो गुण आ त्वा॑ विशन्तु। हरि॑व॒र्पस॒ङ्गिरः॑।
इन्द्राधि॑प॒तेऽधि॑पति॒स्त्वन्दे॒वाना॑मसि। अधि॑पति॒म्माम्।
आयु॑ष्मन्तं॒ वर्च॑स्वन्तम्मनु॒ष्येषु॑ कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सु॒म्राङ्ग॑रुणश्च॒ राजा॑॥ तौ ते भ॒क्षं च॑क्रतु॒रग्रं॑ ए॒तम्।
 तयो॒रनु॑ भ॒क्षं भ॑क्षयामि। वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
 प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॒ मनो॑ दे॒वय्यँ॑ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्।
 अ॒र्थेगा॑ अ॒स्य ज॑हितः। अ॒व॒सान॑पतेऽव॒सान॑म्मे वि॒न्द। नमो॑
 रु॒द्राय॑ वास्तो॒ष्पत॑ये। आ॒यने॑ वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॑ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पा॒यति॑
 त९ हु॑वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मि॑। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
 चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॒तयामः॑। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑
 नि ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः॒ पर॑स्मिन्। तृ॒तीये॑
 लो॒के अ॑नृणाः स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृ॒याणाः॑॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आ॒क्षीये॑म। इ॒दमू॑नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
 शि॒वे नो॑ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गो॑म॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्।
 सु॒वीरा॑ वी॒रैरनु॑ सञ्चरे॑म। अ॒र्कः प॒वित्र॑रज॑सो वि॒मानः॑।
 पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा॑। द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑
 स॒र्वि॒दाने॑। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो

विमानः। पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। सुवज्योतिर्यशो
महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥

चातयत श्रीणीताः सत्यमाहुरशीमहि गणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानस्त्रीणि

च॥९॥ [९]

उदस्तांप्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानुमित्रानवधीद्युगेन।
बृहन्तुम्मामंकरद्वीरवंतम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा
पृथिव्याम्। वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति
श्रयस्व स्वाहा दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे
यशसे वीर्याय च। अस्मास्वघ्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः।
यस्तौ द्रप्सो यस्त उदरुषः ॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वम्भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा
मरुतः सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि।
अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व।
अनुवीरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु

प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रतितिष्ठामि
भव्ये। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे
च विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरन्ममः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
अस्कानृषभो युवागाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
जनिषीमहि। ये देवा येषामिदम्भागधेयम्बभूव। येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
देवेभ्यः स्वाहा। उत त्या नो दिवा मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप
स्त्रिधः। उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना।
यूयातामस्मद्रपः। अप स्त्रिधः। शमग्निरग्निभिस्करत्।
शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो वात्वरपाः॥१०९॥

अप॑ स्त्रि॒धः। तदि॒त्प॒दन्न॑ विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॒तः
 पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
 मृ॒तः स जी॑वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर।
 अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॑ नरे॑। इन्दु॑रिन्दुमवा॑गात्।
 इन्दो॑रिन्द्रोऽपात्। तस्य॑ त इन्दु॑विन्द्रपी॑तस्य॒ मधु॑मतः।
 उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि ॥११०॥

उद॒र्ष इन्द्रि॑येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अ॒ंगात्रीणि॑ च॥१०॥ [१०]

ब्रह्म॑ प्रति॒ष्ठा मन॑सो ब्रह्म॑ वा॒चः। ब्रह्म॑ य॒ज्ञाना॑ः
 ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रिक्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
 पर्वा॑णि प्रति॒रन्ने॑ति क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
 दे॒वान्। आश्रा॑वितम॒त्याश्रा॑वितम्। वर्ष॑द्व॒तम॒त्यनू॑क्तश्च य॒ज्ञे।
 अति॑रिक्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः पर्वा॑णि प्रति॒रन्ने॑ति
 क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑तन्दे॒वहे॑डनम्।
 अ॒रा॒यो अ॒स्माः अ॒भिदु॑च्छुना॒यते॑। अ॒न्यत्रा॒स्मन्म॑रु॒तस्तन्नि॑धैत॒न

त॒तम् आ॒प॒स्तदु॑ ता॒यते पुनः॑। स्वादि॑ष्ठा धी॒तिरु॒चथा॑य
शस्य॑ते। अ॒यं स॑मु॒द्र उ॒त वि॒श्वभे॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य
समु॑तृष्णुतर्भुवः। उद्व॒यन्त॑म॒सस्परि॑। उदु॒त्यश्चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒मम्मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अ॒ग्ने स त्वन्नो॑ अ॒ग्ने।
त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒मञ्जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिन्द॑धामि।
मैषान्नु॑गाद॒परो॑ अ॒र्धमे॑तम्। श॒तञ्जी॒वन्तु॑ श॒रदः॑ पु॒रूचीः॑।
ति॒रो मृ॒त्युन्द॑धतां पर्व॑तेन। इ॒ष्टेभ्यः॑ स्वाहा॒ वष॑डनि॒ष्टेभ्यः॑
स्वाहा॑। भे॒षज॑न्दुरि॒ष्ट्यै स्वाहा॑ निष्कृ॑त्यै स्वाहा॑। दौरा॑र्ध्यै
स्वाहा॑ दैवी॑भ्यस्त॒नूभ्यः॑ स्वाहा॑॥११३॥

ऋ॒द्धौ स्वाहा॑ समृ॒द्धौ स्वाहा॑। यत॑ इन्द्र॒ भया॑महे। ततो॑ नो
अ॒भय॑ङ्कृधि। मघ॑वज्छृ॒ग्धि तव॑ तन्न॑ ऊ॒तये॑। वि॒ द्विषो॑ वि
मृ॒धो ज॑हि। स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्प॑तिः। वृ॒त्रहा॑ वि मृ॒धो व॑शी।
वृषे॑न्द्रः पु॒र ए॑तु नः। स्व॒स्ति॒दा अ॒भय॑ङ्कुरः। आ॒भिर्गी॑र्भिर्यदतो॑
न ऊ॒नम्॥११४॥

आ॒प्याय॑य हरि॒वो वर्ध॑मानः। य॒दा स्तो॒तृभ्यो॑ महि॑ गो॒त्रा

रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्यं क्रियते मिथुं। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्यं मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यंजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो न पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्चं च॥११॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुश्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुश्चतु। दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं सरस्वति। ऋतान्मा
मुश्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातन्देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शि॒श्जैर्यद॑नृत॒तश्च॑कृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑।
 यद्ध॑स्ता॒भ्याश्च॑कर॒ किल्बि॑षाणि। अ॒क्षाणां॑ व॒ग्नुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
 दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। ता॒न्यप्स॑रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑।
 अदी॑व्य॒नृणय्यँ॑द॒हश्च॑कारे। यद्वादा॑स्यन्त्सञ्ज॒गारा॒ जनै॑भ्यः।
 अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नश्च॑का॒र यत्पि॑ता। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। यदा॑ पि॒पेषं॑ मा॒तरं॑
 पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ म॒या
 तत्। तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
 यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑।
 यदा॑शसा॑ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नूत॑नं॒ यत्प॑रा॒णम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। अति॑
 क्रामा॑मि दुरि॒तय्यँ॑दे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॒
 यन्ति॑ सु॒कृतो॑ नापि॑ दुष्कृतः॑। तमा रो॒हामि॑ सु॒कृता॒न्नु लो॒कम्।
 त्रि॒ते दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑
 मा॒ यदि॑ किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑दे॒नसः॑॥१२०॥

गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
शुन्धनीः। यदापो नक्तन्दुरितश्चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः। इमम्मे
वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीकद्यां सति पराशसाऽऽनर्शोऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यद्देवा देवा ऋतेन
सजातशःसाद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामर्दोव्यं यन्मयि माता यदा पिपेप यदन्तरिक्षं यदाशसाऽति क्रामामि
त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो
अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥१२॥

[१२]

यत्ते ग्राव्णा चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि
स्वधिता परूषि। तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व।
अनागसो अधमित्सङ्क्षयेम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो
अचुच्यवुः। नरो यत्ते दुदुहुर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतान्तत्तै।
निष्ठायतान्देव सोम। यत्ते त्वचम्बिभिर्दुर्यच्च योनिम्।

यदा॒स्थाना॒त्प्रच्यु॑तो वे॒नसि॒ त्मना॑ ॥१२२॥

त्वया॒ तत्सो॑म गु॒प्तम॑स्तु नः। सा नः स॒न्धास॑त्पर॒मे
व्यो॑मन्। अहा॒च्छरी॑रं पय॑सा स॒मेत्य॑। अ॒न्यो॑न्यो भवति॒
वर्णो॑ अस्य। तस्मि॑न्वयमु॒पहू॑तास्तव॑ स्मः। आ नो॑ भज॒
सद॑सि वि॒श्वरू॑पे। नृच॑क्षाः सोम॑ उ॒त शु॒श्रुग॑स्तु। मा नो॑ वि
हा॑सी॒द्विर॑ आवृ॒णानः॑। अना॑गास्त॒नुवो॑ वावृ॒धानः॑। आ नो॑
रूपं॑ व॒हतु॑ जाय॑मानः ॥१२३॥

उप॑ क्षरन्ति जु॒ह्वो घृ॒तेन॑। प्रि॒याण्यङ्गा॑नि तव॑ व॒र्धय॑न्तीः।
तस्मै॑ ते सोम॒ नम॒ इद्व॑षद्व। उप॑ मा राजन्त्सुकृ॒ते ह्व॑यस्व।
सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॒ः समु॑ चक्षु॒षा त्वम्। सः श्रो॑त्रेण
गच्छ॑स्व सोम राजन्। यत्त॒ आस्थि॑तः॒ शमु॑ तत्ते॑ अस्तु।
जा॒नी॒तान्नः॑ स॒ङ्गम॑ने पथी॒नाम्। ए॒तज्जा॑नीतात्पर॒मे व्यो॑मन्।
वृ॒काः सध॑स्था वि॒द रूप॑मस्य ॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑। इ॒ष्टापूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
अरि॑ष्टो राजन्नग॒दः परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु चक्ष॑से रघू॒यते॑।

नाकुमारोह सुह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
 अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठन्नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
 घृविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तैः॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥१३॥ [१३]

यदिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्भ्यो लोका
 दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः।
 आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा।
 पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ।
 अद्भ्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम् ॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः

सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां
पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां
रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः
स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य
प्रियन्धाम्। विश्वेषान्देवानां प्रियतमं हविः स्वाहा।
वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो
अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा।
कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्।
सोम्यांस इह मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्।
अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु
मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो नो अभयङ्कणोतु। पूर्णं
वनस्पतैरिव॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ꣳ र॒यिः। सच॑तान्नः शची॒पतिः॑। पर॑म्मृत्यो
 अनु॑ परे॑हि पन्था॑म्। यस्ते॒ स्व इत॑रो दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते
 शृण्व॑ते ते॒ ब्रवी॑मि। मा नः॑ प्र॒जाꣳ री॑रिषो मोत वी॒रान्।
 इ॒दमू॑नु श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्भो॒जिद्ध॑न॒जिद॑श्च॒जिद्य॑त्।
 पु॒र्णं वन॑स्पते॑रिव। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ꣳ र॒यिः। सच॑तान्नः
 शची॒पतिः॑ ॥१३०॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्गह्नीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते।
स्नाति। अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं
यत्वोप वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त
आसते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥१॥

[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं

वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्धधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रतिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचन्दधाति। उद्धरति शृतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतींष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्नशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनम्मेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तद्धधाति।

अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव
तदधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दुर्भा अभवृष्यद् च॥२॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।
यदाह। ब्रह्मन्नाश्वमेध्यम्भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये
प्रतिप्रोच्याश्वमेध्यम्बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य

समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारत्नी ३ रिति।
 ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
 मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा
 ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमं रत्निं
 रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सङ्स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं
 आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
 ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
 सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
 भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
 यन्तारमेवैनङ्करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनङ्करोति।
 सौऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्रावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।

सप्रथसमित्याह ॥ ११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
 एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
 यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
 रूपमेवास्यैतन्महिमानव्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
 रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवेतामाशास्ते। स्वगा
 त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
 त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
 देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बध्नाति समृद्ध्या उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥३॥ [३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
 पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वंश्चमेवास्मात्पाप्मानविवृहतः। यो
 अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं
 प्रसौति। पुरो मर्तः पुरः श्वेति शुनंश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति।
 श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।

सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौ॒ःश्च॒ले॒यो ह॑न्ति। पु॒ःश्च॒ल्वां
वै दे॒वाः शुच॑न्त्यदधुः। शुचै॒वास्य॑ शुच॑ ह॒न्ति। पा॒प्मा
वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑तु इति।
अश्व॑स्याधस्प॒दमुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्राजाप॒त्यः।
वज्रै॑णै॒व पा॒प्मान॒भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामति। द॒क्षिणा॑ऽप
प्लावयति॥१४॥

पा॒प्मान॑मे॒वास्मा॒च्छम॑ल॒मप॑ प्लावयति। ऐ॒षी॒क उ॑दू॒हो
भ॑वति। आयु॒र्वा इ॒षीकाः॑। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधति। अ॒मृतं॑
वा इ॒षीकाः॑। अ॒मृतमे॒वास्मि॑न्दधति। वे॒तस॑शा॒खोप॑सम्ब॒द्धा
भ॑वति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒तसः॑।
स्वादे॒वैन॒र्य्यो॑ने॒निर्मि॑मीते। पुर॒स्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑म॒भ्युदू॑हति।
पुर॒स्ता॑दे॒वास्मि॑न्प्र॒तीच्य॑मृत॑न्दधाति। अ॒हश्च॑ त्वश्च॑
वृ॒त्रह॑न्निति॑ ब्र॒ह्मा यज॑मानस्य॒ हस्त॑ङ्ग॒ह्माति॑। ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे
ए॒व स॑न्दधाति। अ॒भिक॑त्वे॒न्द्र भू॑रध॒ज्मन्नि॑त्य॒ध्वर्यु॑र्यज॑मानं

वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥४॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं
राजपुत्रः। राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रेः
सह ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
बलेनैवास्मिन्बलन्दधाति। शतेनं सूतग्रामणिभिः सह
होता। पश्चात्प्राङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै
बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै

रयि॒मत्यै पुष्टि॑मत्यै। ब॒हुराय॑स्पोषायै॒ राजा॑स्त्विति॑। भू॒मा
वै होता॑। भू॒मा सू॑तग्राम॒ण्यः। भू॒मैवास्मि॑न्भू॒मान॑न्दधाति।
श॒तेन॑ क्ष॒त्तसङ्ग॑ही॒तृभिः॑ स॒होद्गा॑ता। उ॒त्तर॑तो दक्षि॒णा
तिष्ठ॑न्प्रोक्षति॥१८॥

अ॒नेनाश्वे॑न॒ मेध्ये॑ने॒ष्ट्वा। अ॒यं राजा॑ स॒र्वमायु॑रे॒त्विति॑।
आयु॑र्वा उ॒द्गा॑ता। आयुः॑ क्ष॒त्तसङ्ग॑ही॒तारः॑। आयु॑षैवास्मि॒न्नायु॑र्दधाति।
श॒तं श॑तम्भवन्ति। श॒तायुः॑ पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः।
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति। च॒तुः श॒ता भ॑वन्ति।
च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॑ तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उ॑क्षति दि॒श ए॒कं च॥५॥ [५]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क्व॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्क्व॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॑ना॒लब्ध॑मुत्सृ॒जन्ति॑। यत्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
स॒र्व॒हुत॑मे॒वैन॑ङ्क॒रोत्य॑स्क्व॒न्दाय॑। अ॒स्क॑न्नं हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
स्क्व॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः।
सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्याञ्जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधः सः स्थापयामि। तेन ततः सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय

स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्यं एवैनन्देवताभ्यो
 जुहोति। दशदश संपादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा
 एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति।
 पुनःपुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
 एतां ह वाव सोऽश्वमेधस्य सङ्स्थितिमुवाचास्कन्दाय।
 अस्कन्नं हि तत्। यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते पदं च॥६॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।
 प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यन्दधा
 तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति
 दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ। ओजं
 एवास्मिन्बलन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो
 बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै देवानामाशुः
 सारसारितमः॥२५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनामा॒शुः सा॑रसा॒रित॑मः।
 विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॒ इत्यु॑त्तर॒तः। विश्वे॒ वै दे॒वा
 दे॒वाना॑र्य्यंश॒स्वित॑माः। यश॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒दश्वः॑
 पशूना॑र्य्यंश॒स्वित॑मः। दे॒वेभ्य॒स्त्वेत्य॑धस्ता॒त्। दे॒वा वै
 दे॒वाना॑मप॒चित॑तमाः। अप॒चिति॑मे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॒दश्वः॑
 पशूना॑मप॒चित॑तमः॥ २६॥

सर्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॒ इत्यु॑परि॒ष्ठात्। सर्वे॒ वै दे॒वास्त्विषि॑मन्तो
 हर॒स्विनः॑। त्विषि॑मे॒वास्मिन् ह॑रो दधाति। तस्मा॒दश्वः॑
 पशूना॑न्त्विषि॑मान्हर॒स्वित॑मः। दि॒वे त्वा॒ऽन्तरि॑क्षाय त्वा
 पृथि॒व्यै त्वेत्या॑ह। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति।
 स॒ते त्वा॒ऽसते॑ त्वा॒ऽद्भ्यस्त्वौष॑धीभ्यस्त्वा विश्वे॑भ्यस्त्वा
 भू॒तेभ्य॒ इत्या॑ह। तस्मा॒दश्वमे॑धया॒जिनः॑ सर्वा॑णि
 भू॒तान्युप॑जीवन्ति। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॑ वदन्ति। यत्प्रा॑जाप॒त्योऽश्वः॑।
 अथ॒ कस्मा॑देनम॒न्याभ्यो॑ दे॒वता॒भ्योऽपि॑ प्रोक्ष॑तीति। अश्वे॒ वै
 सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑न्ताः। तय्य॑द्विश्वे॑भ्यस्त्वा भू॒तेभ्य॒ इति॑

प्रोक्षति। देवतां एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
देवतां अन्वारयन्ताः॥२७॥

सारसारितुमोऽर्पिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥७॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
जुहोति। सर्वहुतमेवैनङ्करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्।
यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेङ्कृताय स्वाहेत्याह।
एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं
संस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै
जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।

आ॒य॒त॒न ए॒वा॒स्याहु॑तीर्जुहोति। नास्मै॒ भ्रातृ॑व्यञ्जनयति।
तदा॑हुः। य॒ज्ञ॒मु॒खेय॑ज्ञमु॒खे होत॒व्याः। य॒ज्ञस्य॑ क्लृ॒प्त्यै।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्या इति। अथो॒ खल्वा॑हुः॥ ३०॥

यद्य॑ज्ञमु॒खेय॑ज्ञमु॒खे जुहु॑यात्। प॒शुभि॑र्यज॒मान॒व्यैर्ध॑येत्। अ॒व
सु॒व॒र्गाल्लो॒कात्प॑द्येत। पापी॑यान्त्स्या॒दिति॑। स॒कृदे॒व होत॒व्याः।
न यज॑मानं प॒शुभि॑र्व्य॒र्धय॑ति। अ॒भि सु॒व॒र्गल्लो॒कञ्ज॑यति।
न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जग॑ती। जाग॑तोऽश्वः
प्राजा॑प॒त्यः समृ॑द्धौ। ए॒कम॑तिरि॒क्तञ्जु॑होति। तस्मा॑दे॒कः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति खल्वा॑हुर्जग॑ती त्रीणि॑ च॥८॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।
आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॒ददा॑ति। अश्वो॑ऽसि॒ हयो॑ऽसीत्या॑ह।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते।
अ॒त्योऽसी॑त्या॑ह। तस्मा॑दश्वः॒ सर्वा॑न्प॒शून॑त्येति। तस्मा॑दश्वः

सर्वेषां पशूनां श्रेष्ठं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि
सतिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानव्याचष्टे।
ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।
प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनङ्गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला
एतन्देवेभ्योऽश्वम्मेधाय प्रोक्षितङ्गोपायतेत्याह। शतं वै
तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि
ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तौ।
इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः
स्वाहेति चतृषु पत्सु जुहोति॥३४॥

ए॒ता वा अ॒श्वस्य॑ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैन॑म्बध्नाति। तस्मा॑द॒श्वः
प्रमु॑क्तो बन्ध॑नमा गच्छति। तस्मा॑द॒श्वः प्रमु॑क्तो बन्ध॑न॒न्न
ज॑हाति। रा॒ष्ट्रं वा अ॒श्वमे॑धः। रा॒ष्ट्रे खलु॑ वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते।
येऽश्व॑म्मे॒ध्यः रक्ष॑न्ति। तेषां॑ य उ॒दृचं॑ गच्छ॑न्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व
ते रा॒ष्ट्रङ्ग॑च्छन्ति। अथ॑ य उ॒दृच॑न्न गच्छ॑न्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्य॑वच्छिद्यन्ते। परा॑ वा ए॒ष सि॑च्यते।
योऽब॑लोऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। यद॒मित्रा॑ अ॒श्वं वि॒न्देर॑न्।
ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। च॒तुः श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय।
अथान्य॑मा॒नीय॑ प्रोक्षे॑युः। सैव ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥९॥ [९]

प्र॒जाप॑तिरकामयताश्वमे॒धेन॑ यजे॑येति। स तपो॑ऽतप्यत।
तस्य॑ तेपा॒नस्य॑। स॒प्तात्म॑नो दे॒वता॑ उद॑क्रामन्। सा
दी॒क्षाऽभ॑वत्। स ए॒तानि॑ वैश्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्।
तैर्वै स दी॒क्षामवा॑रुन्ध। यद्वैश्व॑दे॒वानि॑ जुहोति। दी॒क्षामे॒व
तैर्यज॑मानोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि ता दे॒वता॑ उद॑क्रामन्। अ॒न्वह॑ञ्जुहोति।

अ॒न्व॒हमे॒व दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑ । त्रीणि॑ वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति ।
च॒त्वार्यो॑द्ब्रह्म॒णानि॑ । स॒प्त संप॑द्यन्ते । स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः ।
प्रा॒णा दी॒क्षा । प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑ ॥ ३८ ॥

एक॑विंशतिं॒ वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति । एक॑विंशतिर्वै
दे॒वलो॒काः । द्वाद॑श॒ मासाः॒ पञ्च॑त॒र्वः । त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः ।
अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑विं॒शः । ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः । तद्वै॒व्यं क्ष॑त्रम् ।
सा श्रीः॑ । तद्ब॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑म् । तत्स्वा॒राज्य॑मुच्यते ॥ ३९ ॥

त्रिं॒शत॑मौद्ब्रह्म॒णानि॑ जुहोति । त्रिं॒शद॑क्षरा वि॒राट् । अन्नं॑
वि॒राट् । वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व रुन्धे॑ । त्रेधा॑ वि॒भज्य॑ दे॒वता॑
जुहोति । त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः । त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः ।
ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै । ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै । अप॒ वा
ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति ॥ ४० ॥

यो दी॒क्षाम॑तिरेचयति । स॒प्ता॒हं प्रच॑रन्ति । स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः । प्रा॒णा दी॒क्षा । प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑ ।
पू॒र्णा॒हुति॑मुत्त॒मां जु॑होति । सर्वं॑ वै पू॒र्णा॒हुतिः॑ । सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति ।

अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥१०॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्।
तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छत्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति।
यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं
मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा
कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः।
प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं
प्रतिष्ठायोद्यच्छते। सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै
स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती।
वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा
पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा।
पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां

मि॒थुना॑नाः॒ रूप॒कृत्। रूप॒मे॒व पु॒शुषु॑ दधाति। अथो॑
 रूपै॒रे॒वैन॒मुद्य॑च्छते। विष्ण॑वे॒ स्वाहा॑ विष्ण॑वे निखुर्य॒पाय॑
 स्वाहा॑ विष्ण॑वे निभूय॒पाय॑ स्वाहेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
 य॒ज्ञायै॒वैन॒मुद्य॑च्छते। पूर्णा॒हुति॑मुत्त॒मां जु॑होति। प्रत्युत्त॑ब्ध्यै
 सय॒त्वाय॑॥ ४३ ॥

यच्छते पुरु॒रूपाय॑ स्वाहेत्या॑हाष्टौ च॥११॥ [११]

सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गा॒य॒त्रं
 प्रा॒तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
 निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑प्रोति। गा॒य॒त्रीं छ॑न्दः।
 स॒वि॒त्रे प्र॑स॒वि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा
 त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यन्दि॑नः॒ स॒वनम्। मा॒ध्यन्दि॑नादे॒वैनः॑
 स॒वना॑त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥ ४४ ॥

अथो॑ मा॒ध्यन्दि॑नमे॒व स॒वनं॑ तेना॑प्रोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः।
 स॒वि॒त्र आ॑स॒वि॒त्रे द्वा॑दशकपालमपरा॒ह्णे। द्वा॑दशाक्षरा
 जग॑ती। जा॒ग॒तं तृ॒तीय॑स॒वनम्। तृ॒तीय॑स॒वना॑दे॒वैनं॑

जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
 तेनाप्रोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
 परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
 स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
 ब्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
 कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
 यदाश्वत्थो ब्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥१२॥ [१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
 ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरं जायत।

वोढाऽनुद्धानित्याह ॥ ४७ ॥

अनुद्दुह्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुद्धानं जायत।
आशुः सतिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति।
तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव
रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुंका। जिष्णू
रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते ॥ ४८ ॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह
वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ ४९ ॥

अनुद्धानित्याह जायते वर्षति सप्त च ॥ १३ ॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिंशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
 तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
 नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानजुहोत्।
 तैर्वै स देवानप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
 एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
 तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
 यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
 वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
 तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
 यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
 एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
 तत्प्रीणाति। करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां१

रूपम्। यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
संदधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति करम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारिं च
(अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि
द्वादश।)॥१४॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। त॥ सृष्ट॥ रक्षा॥स्यजिघा॥सन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्त॥ होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षा॥स्यपाहन्। यन्नक्त॥ होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षा॥स्यप हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षा॥स्यप हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
 रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुध्यै। नक्तं जुहोति।
 रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
 पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव
 लोके प्रतितिष्ठति। द्वाभ्या॥ स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव
 लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
 अस्मि॥श्चामुष्मि॥श्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
 शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।

आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह।
अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥१५॥ [१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत
इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै
स्वाहेत्याह। प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाप्नोति। एकस्मै स्वाहा
द्वाभ्यां स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं
लोकमेति। एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय

स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानुमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह ॥६१॥

समुद्रमेवाप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्रोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहोदेष्ट्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय ॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च ॥१६॥ [१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्नं सुवर्गं लोकं

गमयति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्व॒होमाञ्जु॑होति।
 पूर्वं॑ ए॒व द्वि॑षन्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। पृथि॒व्यै
 स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। अ॒ग्नये॒
 स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्व॒दीक्षा॑ जु॒होति। पूर्व॑ ए॒व द्वि॑षन्तं
 भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति ॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्ये॑कवि॒ंशिनी॑ दी॒क्षां
 जु॑होति। ए॒कवि॑ं॒शति॑र्वै दे॒वलो॑काः। द्वा॒दश॒ मासाः॒
 प॒ञ्च॒त॒र्वः। त्रय॑ इ॒मे लो॑काः। अ॒सावा॑दित्य ए॒कवि॑ं॒शः। ए॒ष
 सु॒व॒र्गो लो॑कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। भुवो॑ दे॒वानां॑
 क॒र्म॒णे॒त्यु॒तुदी॑क्षा जु॒होति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। अ॒ग्नये॒
 स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहेति॑ जु॒होत्यन॑न्तरित्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञः संक्रा॑म॒त्वित्या॑सीर्जु॒होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑त्यै।
 भू॒तं भव्यं॑ भवि॒ष्य॒दिति॑ पर्या॑सीर्जु॒होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
 पर्या॑त्यै। आ मे॑ गृ॒हा भ॑व॒न्त्वित्या॑भूर्जु॒होति। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्या॑भू॒त्यै। अ॒ग्निना॒ तपो॑ऽन्व॑भव॒दित्य॑नुभूर्जु॒होति।

सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑भूत्यै। स्वाहाऽऽधि॒मार्धी॑ताय॒ स्वाहेति॑
सम॑स्तानि वैश्व॒देवानि॑ जुहोति। सम॑स्तमे॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६५॥

द॒द्ध्यः स्वाहा॒ हनू॑भ्या॒ः स्वाहेत्य॑ङ्ग॒होमाञ्जु॑होति। अङ्गे॑अङ्गे
वै पु॒रुष॑स्य पा॒प्मोप॑श्लिष्टः। अङ्गा॑दङ्गादे॒वैनं॑ पा॒प्मन॑स्तेन
मुञ्च॑ति। अ॒ज्ये॒ताय॒ स्वाहा॑ कृ॒ष्णाय॒ स्वाहा॑ श्वे॒ताय॒
स्वाहेत्य॑श्वरू॒पाणि॑ जुहोति। रू॒पैरे॒वैन॑ः सम॑र्धयति।
ओष॑धी॒भ्यः स्वाहा॒ मूले॑भ्यः स्वाहेत्यो॑षधि॒होमाञ्जु॑होति।
द्व्यो वा ओष॑धयः। पुष्पे॑भ्योऽन्याः फलं गृह्ण॑न्ति।
मूले॑भ्योऽन्याः। ता ए॒वोभयी॑रव॑ रुन्धे॥६६॥

वन॒स्पति॑भ्यः स्वाहेति॑ वनस्पति॒होमाञ्जु॑होति। आ॒र॒ण्यस्या॒न्नाद्य॑स्य
मेष॑स्त्वा पच॒तैर॑व॒त्वित्यपा॑व्यानि जुहोति। प्रा॒णा वै दे॒वा
अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रुन्धे। कूप्या॑भ्यः स्वाहा॒द्ध्यः
स्वाहेत्य॑पा॒ः होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु वा आपः॑। अन्नं॑ वा
आपः॑। अ॒द्ध्यो वा अन्नं॑ जायते। यदे॒वाद्ध्योऽन्नं॑ जायते।
तद॑व॑ रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विपन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायतु एकं

च॥१७॥

[१७]

अम्भा॑सि जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भा॑सि। तस्य॒
वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यदम्भा॑सि जुहोति।
इ॒ममे॒व लो॒कम॒व रु॒न्धे। वसू॑ना॒ꣳ सायु॑ज्यं गच्छति।
अ॒ग्निं ज्योति॑र॒व रु॒न्धे। नभा॑सि जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै
नभा॑सि॥६८॥

तस्य॒ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभा॑सि जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव रु॒न्धे। रु॒द्राणा॑ꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं
ज्योति॑र॒व रु॒न्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महा॑सि। तस्या॑दि॒त्या अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॒व रु॒न्धे।
आ॒दि॒त्याना॑ꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योति॑र॒व
रु॒न्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑ वरु॑णा॒येति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति।
अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुध्यै। म॒योभू॑र्वातो॑ अ॒भि वा॑तू॒स्ता इति॑ ग॒व्यानि॑
जुहोति। प॒शूना॑म॒वरु॑ध्यै। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑

संततिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य संतत्यै ॥ ७० ॥

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्तीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। दत्त्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहेति शरीरहोमाञ्जुहोति। पितृलोकमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तिति परिधीन् युनक्ति। इमे वै लोकाः परिधयः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ ७१ ॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति। सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको भूतम् ॥ ७२ ॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति।
 सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमानु
 इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै।
 सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥१८॥ [१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राङ्गुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैजान्या

अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥ ७५॥

पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपहृत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुर्योनिर्वा
अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनावव द्यति। यूपेषु
ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति। पशूनां
व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
पाप्मनोऽपहृत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ १९॥ [१९]

राञ्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहृत्याया अपहृत्यै।
पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुध्यै।
भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहत्यै। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुध्यै। षड्वादिराः।
तेजसोऽवरुध्यै॥ ७७॥

षड्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुध्यै। एकविंशतिः संपद्यन्ते।
एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय

इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑वि॒ंशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्टौ। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॑वेन्द्रि॒ये प्र॒ति
ति॒ष्ठति॑। स॒र्वं वा अ॑श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अ॒प॒रि॒मिता॑ भवन्ति।
अ॒प॒रि॒मित॒स्याव॑रु॒ध्यै। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
द॒क्षिण॒तोऽन्ये॑षां पशूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॒तोऽश्व॑स्येति॑। वा॒रु॒णो
वा अश्वः॑॥७९॥

ए॒षा वै वरु॑णस्य॒ दिक्। स्वा॒या॒मे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
यदि॑तरेषां पशूनाम॑व॒द्यति॑। श॒त॒दे॒व॒त्यं ते॒नाव॑ रु॒न्धे।
चि॒तेऽग्ना॑वधि॒ वैत॑से क॒टेऽश्वं॑ चि॒नोति॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा
अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वैत॒सः। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॒ति॒ष्ठाप॑यति।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं॑ चि॒नोति॑। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गोमृ॒गम्॥८०॥

प्रा॒णापा॒नावे॑वास्मि॑न्त्स॒म्यश्चौ॑ द॒धाति॑। अश्वं॑ तू॒परं॑
गोमृ॒गमि॑ति॒ सर्व॑हुतं ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
आ॒त्मना॑ऽभि जु॑होति। सा॒त्मा॒नमे॒वैन॑ं स॒तनुं॑ करोति।

सात्माऽमुष्मिँल्लौके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो
 बलिवर्दः। संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरवं रुन्धे।
 आयुरेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वमेधयाजी जरसा
 विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवर्धयै भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥२०॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणः सःस्फुरेरन्। एवमेव
 तत्स्तोमाः सःस्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव

रुन्धे। य ए॒काद॒शः। स्तन॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्वा॑द॒शोऽग्निः॑ स्या॑द्वा॒द॒शः
स्तोम॑ ए॒काद॒श यू॒पाः। यथा॑ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। ता॒द॒क्तत्।
ए॒क॒वि॒ंश॑ ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यू॒पाः। यथा॑ प्र॒ष्टिभि॒र्याति॑। ता॒द॒गे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञा॑
भवति॑। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति॑। ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑।
ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यू॒पाः। ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒व
वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञा॑ भवति॑। यो वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑
वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति॑। ए॒क॒वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति॑।
ए॒क॒वि॒ंशः॑ स्तोमः॑। ए॒क॒वि॒ंश॑तिर्यू॒पाः। ए॒तानि॑ वा
अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञा॑
भवति॑॥८५॥

द्वा॒द॒शः स्तोमः॑ स ए॒व तच्छिरो॑ ह॒ राज्ञा॑ भवति॑ षट् च॥२१॥ [२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे पव॑माने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॒जा॒न॒न्। तम॑श्वः

प्राजांनात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं
 सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
 लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
 यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
 तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपुरुष्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
 नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
 रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
 हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वड्बा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
 यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो
 मेध्य इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः।
 उद्गीथमेवाव रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति।
 हिरण्येनोपाकरोति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो
 दधाति। यजमाने च प्रजासु च। अथो हिरण्यज्योतिरेव
 यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तत्स उपाकरोति चत्वारि च॥२२॥ [२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्त्रियुञ्जन्ति।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गौमृगम्। तानग्निष्ठ
आलभते। सेनामुखमेव तत्संश्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं
भावुकम्। आग्नेयं कृष्णाग्नीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं
कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वश्चम्। अन्नं वै
पूषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा। अन्नाद्येनैवैनमुभयतः परि
गृह्णाति। तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयौ कृष्णाग्नीवौ
बाहुवोः। बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसुक्थौ
सुक्थ्योः। सुक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्य
ऊरुबलीभावुकः। शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे।
ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो कवचे एवैते अभितः

पर्यू॑हते। तस्मा॑द्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं करो॑ति। धा॒त्रे
 पृ॑षोद॒रम॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां कुरु॑ते। अथो॑ इ॒यं
 वै धा॒ता। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं
 पु॒च्छे॑। उ॒त्से॒धमे॒व तं कुरु॑ते। तम्मा॑दुत्से॒धम्भ॒ये प्र॒जा
 अ॒भिस॑ङ् श्र॒यन्ति॥ ११॥

॥ नवमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाऽष्टादशिभिरवारुन्धे।
 यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे।
 संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः॥ १॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैरात्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्ठेऽन्यान्पशून्नुपाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवन्वालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां
 पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ
 स्याताम्॥ २॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।

अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥
 यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभते। तेनैव पशूनवरुन्धे।
 यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
 भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं
 हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
 नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
 समन्तिकङ्गामयोर्ग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः
 परिमोषिण आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यतस्त्रीणि च॥१॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
 एतानुभयान्पशूनपश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
 तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिर्मल्लोकमवारुन्ध
 आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इमेव तैर्लोकमव
 रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुन्तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य

इ॒तइ॒तश्चा॒तुर्मा॒स्यानि॑ सं॒वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्त इति॑। ए॒तावा॒न् वै
 सं॒वत्स॒रः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शव॑
 आल॒भ्यन्ते॑। प्र॒त्यक्ष॑मे॒व तैः सं॒वत्स॒रय्यँज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे।
 वि वा ए॒ष प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्ऋ॒ध्यते। यः सं॒वत्स॒रं प्र॑यु॒ङ्क्ते।
 सं॒वत्स॒रः सु॒वर्गो॑ लो॒कः॥६॥

सु॒वर्ग॑न्तु लो॒कत्रा॑प॒राध्नो॑ति। प्र॒जा वै प॒शव॑ ए॒काद॑शिनी॑।
 यदे॒त ऐ॒काद॑शि॒नाः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। सा॒क्षादे॒व प्र॒जां
 प॒शून् यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। प्र॒जाप॑तिर्वि॒राज॑म॒सृज॑त। सा
 सृ॒ष्टाऽश्व॑मे॒धं प्रावि॑शत्। ता॒न्द॒शिभि॑रनु॒ प्रायु॑ङ्क्त। ता॒मा॑प्रोत्।
 ता॒मा॒प्त्वा द॒शिभि॑रवा॒रुन्ध। यद्द॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒प्त्वा यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। ए॒काद॑श द॒शत॑
 आल॒भ्यन्ते॑। ए॒काद॑शाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टु॒भाः प॒शवः॑।
 प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अश्वः॑। ना॒नादे॒व॒त्याः
 प॒शवो॑ भवन्ति। अश्व॑स्य स॒र्व॒त्वाय॑। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति।
 तस्मा॒न्नाना॑रू॒पाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः

प॒शवः॒ समृ॑द्ध्यै॥८॥

आ॒र॒ण्य॒ल्लो॒को द॒शिनं॑ आल॒भ्यन्ते॑ ना॒नारू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॥२॥ [२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्वा॒म्यान्प॒शूना॒ल॒भते॑। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कमव॑रुन्धे। यदा॒र॒ण्यान्। अ॒मुन्तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑।
गा॒म्याः॒श्चा॒र॒ण्याः॒श्च। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रुद्ध्यै। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑।

गा॒म्याः॒श्चा॒र॒ण्याः॒श्च। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै।
उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॒भते॑। गा॒म्याः॒श्चा॒र॒ण्याः॒श्च। उ॒भये॑षां
प॒शूना॒मव॑रुद्ध्यै। त्रय॑स्त्रयो भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः।
ए॒षा॒ल्लो॒काना॒माप्त्यै॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मि॒ल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑
दे॒वता॑भ्यो॒ऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व
त॒ल्लो॒के का॒मा॑न्दधाति। तस्मा॑द॒स्मि॒ल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः।
त्र्या॒णात्र्या॒णाः॒ सह॑ व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृतो वै दे॒वाः।
त्र्या॑वृत इ॒मे लो॒काः। ए॒षा॒ल्लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒षा॒ल्लो॒काना॒ङ्गुप्त्यै॑।

पर्य॑ग्निकृताना॒र॒ण्यानुत्सृ॑जन्त्यहि॑सायै॥११॥

अवरु॑द्धा उ॒भया॑न्मु॒शूनाल॑भते स॒त्याद॑हि॑सायै॥३॥ [३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो ब्र॒ध्नः।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मै॑ युनक्ति। अ॒रु॒षमि॒त्याह॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒रु॒षः।
अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ युनक्ति। चर॑न्त॒मि॒त्याह॑। वा॒युर्वे चरन्।
वा॒युमे॒वास्मै॑ युनक्ति। परि॑त॒स्थुष॑ इत्या॑ह॥१२॥

इ॒मे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान्
यु॒नक्ति॑। रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह। नक्ष॑त्राणि॒ वै रोच॑ना
दि॒वि। नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॒त्याह॑।
का॒माने॒वास्मै॑ युनक्ति। हरी॑ विप॑क्ष॒सेत्या॑ह। इ॒मे वै हरी॑
विप॑क्षसा। इ॒मे ए॒वास्मै॑ युनक्ति॥१३॥

शो॒णा धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॑ह। अ॒हो॒रा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा।
अ॒हो॒रा॒त्रे ए॒वास्मै॑ युनक्ति। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ युनक्ति।
सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। के॒तुङ्कु॑ण्वन्न॑के॒तव॑ इति॒ ध्वजं॑
प्रति॑मुञ्चति। यश॑ ए॒वैन॑राज्ञा॑ङ्गमयति। जी॒मूत॑स्येव भवति॒

प्रतीक॑मित्या॒ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। ये ते॒ प॒न्था॑नः स॒वितः॑
पू॒र्व्यास॑ इत्य॑ध्व॒र्युर्य॑ज॒मानं॑ वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॒ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॒पाकृ॑तोऽन्यत्र
वेद्या॒ एति॑। ए॒तस्तो॑त॒रेतेन॑ प॒था पुन॑रश्व॒माव॑र्तयासि न
इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॒ता॥ वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द्वधा॒त्यावृ॑त्यै।
यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्कन्द॑ति। एवं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्कन्द॑ति। यद॑स्यो॒पाकृ॑तस्य॒ लोमा॑नि शीय॑न्ते। यद्वा॒लेषु॑
का॒चाना॑वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तत्सम्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॑राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैन॑न्देव॒तया॑ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒क्ती।
ए॒षाल्लो॑काना॑मभिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति।
ज्योति॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रश्च॑ सु॒मीची॑ दधाति। सु॒हस्र॑म्भवन्ति।
सु॒हस्र॑सम्मि॒तः सुव॑र्गो लो॒कः। सुव॑र्गस्य॒ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्राम॑न्ति।

योऽश्वमेधेन यजंते। वसंवस्त्वाऽञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसेति
महिष्यभ्यनक्ति। तेजो वा आज्यम्। तेजो गायत्री।
तेजसैवास्मै तेजोऽवरुन्धे॥१७॥

रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा
आज्यम्। इन्द्रियत्रिष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धे।
आदित्यास्त्वाऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृत्ती। तेजो
वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मै पशूनवरुन्धे।
पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्धति। नास्मात्तेज इन्द्रियं
पशवः श्रीरपं क्रामन्ति। लाजी ३ ङ्छाची ३
न् यशोममाँ (4) इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति।
प्रजामेवान्नादीं कुर्वते। एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत
इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यन्दधते। यदि नावजिघ्रेत्।
अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति।
आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषाल्लोकानामभिजित्यै।

समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
सरूपत्याय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहेमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥४॥ [४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजन्ते।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेनं
च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै
ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो
दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः।
तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव
तेजसा च ब्रह्मवर्चसेनं च समर्धयतः। किं
स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह। द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो

वै बृहद्वयः। अश्वमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
 रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवावरुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिते
 श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवावरुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
 चरति। तेज एवावरुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह।
 चन्द्रमा वै जायते पुनः। आयुरेवावरुन्धे। किं
 स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह। अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्।
 ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। किं स्विदावपनं महदित्याह॥२३॥

अयं वै लोक आवपनम्महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति।
 पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै परोऽन्तः
 पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
 नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
 वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
 वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
 ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥२४॥

होतां भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याहु सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥५॥ [५]

अप वा ए॒तस्मात्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। योऽश्वमे॒धेन॑
यज॑ते। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न॒
आहु॑तीर्जुहोति। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मात्प्रा॒णा
अप॑क्रामन्ति। अव॑न्तीः स्थाव॑न्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रि॒यन्त्वा॑
प्रि॒याणा॑म्। वर्षि॑ष्ठमा॒प्याना॑म्। नि॒धी॒नान्त्वा॑ निधि॒पति॑ः
हवामहे वसो म॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॑वते॥२५॥

अथो॑ धुवन्त्ये॒वैन॑म्। अथो॒ न्ये॒वास्मै॑ ह्रुवते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। षट्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑न्धुवते।
अप॑ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे धु॑वन्त॒न्वते॑। न॒व॒कृत्वः॑ परि॑यन्ति। न॒व॒ वै पु॑रुषे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अ॒म्बे
अ॒म्बा॒ल्यम्बि॑क॒ इति॑ पत्नी॑मु॒दान॑यति। अह॑तै॒वैना॑म्। सुभ॑गे
का॒र्म्पी॑ल॒वासि॑नीत्या॑ह। तर्प॑ ए॒वैना॑मुप॑नयति। सु॒व॒र्गे लो॒के

संप्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनल्लौकङ्गमयति। आऽहमजानि गर्भधमा
त्वमजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः।
प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने।
सुवर्गल्लौकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्।
यत्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो
रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः।
अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा
अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः।
दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा छ्यति कस्त्वा
विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हुवते क्रामन्त्यूर्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥६॥

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गमति। योऽश्वमेधेन यजते।

ऊ॒र्ध्वा॒मै॒ना॒मु॒च्छ्र॑य॒ता॒दि॒त्या॒ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्र॒म॑श्च॒मे॒धः।
 श्रि॒य॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्र॒मूर्ध्व॑मु॒च्छ्र॑य॒ति। वे॒णु॒भा॒र॒ङ्गि॒रा॒वि॒वे॒त्या॒ह।
 रा॒ष्ट्रं वै भा॒रः। रा॒ष्ट्र॒मे॒वास्मै॑ पर्यू॒ह॒ति। अथा॑स्या॒
 म॒ध्य॑मे॒ध॒ता॒मि॒त्या॒ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्र॒स्य॒ म॒ध्य॑म्॥३०॥

श्रि॒य॑मे॒वाव॑रु॒न्धे। शी॒ते वा॒ते पु॒न॒न्नि॒वे॒त्या॒ह। क्षे॒मो वै रा॒ष्ट्र॒स्य॑
 शी॒तो वा॒तः। क्षे॒म॑मे॒वाव॑रु॒न्धे। य॒द्ध॒रि॒णी य॒व॒म॒त्ती॒त्या॒ह। वि॒द्वै
 ह॒रि॒णी। रा॒ष्ट्र॒य्य॑वः। वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मी॒ची॑ द॒धा॒ति।
 न पु॒ष्टं प॒शु म॑न्य॒त इ॒त्या॒ह। तस्मा॑द्राजा॑ प॒शून् पु॒ष्य॑ति॥३१॥

शू॒द्रा य॒दर्य॑जा॒रा न पो॑षाय॒ ध॒ना॒य॒ती॒त्या॒ह। तस्मा॑द्वैशी॒पु॒त्र॒न्नाभि॑
 इ॒य॒य्य॑का श॒कु॒न्ति॒के॒त्या॒ह। वि॒द्वै श॒कु॒न्ति॒का। रा॒ष्ट्र॒म॑श्च॒मे॒धः।
 वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मी॒ची॑ द॒धा॒ति। आ॒ह॒ल॒मि॒ति
 सर्प॑तीत्या॒ह। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ वि॒शः सर्प॑न्ति। आ॒ह॒त॒ङ्ग॒भे प॒स॒
 इ॒त्या॒ह। वि॒द्वै ग॒भः॥३२॥

रा॒ष्ट्रं प॒सः। रा॒ष्ट्र॒मे॒व वि॒श्या॑ह॒न्ति। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्र॒विं॒श॒ङ्घा॑तु॒कम्।
 मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इ॒त्या॒ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ पि॒ता।

आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रवृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥ ३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतः सयदित्याह। विद्वै गभः। राष्ट्रम्मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रविंशङ्घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिर्मतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्भिर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गभौ रुन्धे दधते चत्वारि च॥ ७॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः सम्भवितुन्नाशक्रोत्। सौऽब्रवीत्। ऋध्रवदित्सः। यो मेतः पुनः सम्भरदिति। तन्देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त आर्ध्रवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्यृध्रोति। पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवावरुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा
 अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।
 श्रियमेवावरुन्धे। गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै
 गौः। अन्नमेवावरुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने।
 अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं
 पुरुषश्चारण्याऽश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा एतौ
 पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तेऽस्योभये यज्ञे
 बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति।
 नैनन्दङ्क्षवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः।
 अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य
 उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥८॥

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
 एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशात्प्रतिष्ठायां

ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
 ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
 पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
 आलभ्यन्ते॥ ३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
 अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
 यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
 गव्यान्पशूनुत्तमेऽहन्नालभते॥ ३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्यामि
 सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
 ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
 द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
 व्यध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माषङ्किदिदिविद्विदीगय
 त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मान् समर्धयति।
 ऋतुभिर्वा एष व्यध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पिशङ्गास्त्रयो

वास॒न्ता इत्य॑तुप॒शूनाल॑भते। ऋ॒तुभि॑रे॒वात्मान॑ꣳ सम॑र्धयति।
आ वा ए॒ष प॒शुभ्यो॑ वृ॒श्च्यते। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता
उत्सृ॑ज॒न्त्यना॑व्र॒स्काय॑॥ ४० ॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥१॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत॒ मु॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्चमे॒धे
म॑हि॒माना॑वपश्यत्। ताव॑गृ॒ह्णीत। ततो॒ वै स मु॒हान॑न्ना॒दोऽभ॑वत्।
यः का॒मये॑त॒ मु॒हान॑न्नादः स्या॒मिति॑। स ए॒ताव॑श्चमे॒धे
म॑हि॒मानो॑ गृ॒ह्णीत। मु॒हाने॒वान्ना॒दो भ॑वति। यज॒मान॑दे॒वत्या॑
वै व॒पा। राजा॑ म॒हिमा॑। यद्व॒पाम्म॑हि॒म्नोभ॑यतः परि॒यज॑ति।
यज॑मानमे॒व रा॒ज्येनो॑भ॒यतः॑ परि॑गृ॒ह्णाति॑। पु॒रस्ता॑त्स्वाहा॒कारा॒
वा अ॒न्ये दे॒वाः। उ॒परि॑ष्ठात्स्वाहा॒कारा॒ अ॒न्ये। ते वा
ए॒तेऽश्व॑ ए॒व मे॒ध्यं उ॒भये॑ऽव॒रु॒ध्यन्ते॑। यद्व॒पाम्म॑हि॒म्नोभ॑यतः
परि॒यज॑ति। ताने॒वोभया॑न्प्रीणाति॥ ४१ ॥

परियजति षट्॥१०॥ [१०]

वै॒श्व॒दे॒वो वा अ॑श्वः। तय्य॑त्प्रा॒जाप॑त्यं कुर्यात्। या
दे॒वता॑ अपि॑भागाः। ता भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयेत्। दे॒वता॑भ्यः

सुमदन्दध्यात्। स्तेगान्दंष्ट्राभ्याम्मुण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
सुमदन्दधाति॥ ४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। देवासुराः सय्यंता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्नयः
स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धरामहे।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥ ४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिञ्जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते
न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥ ४४॥

अ॒श्व॒श॒फेनं॑ द्वि॒तीया॒माहु॑तिञ्जुहोति। प॒शवो॑ वा ए॒क॒श॒फम्।
 रु॒द्रोऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प॒शून्त॑र्दधाति। अथो॒
 यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर्हूयते॑। न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॑म॒न्यते॑।
 अ॒य॒स्मये॑न क॒म॒ण्ड॒लुना॑ तृ॒तीया॑म्। आहु॑तिञ्जुहोत्याया॒स्यो
 वै प्र॒जाः। रु॒द्रोऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत्। रु॒द्रादे॒व प्र॒जा
 अ॒न्त॑र्दधाति। अथो॒ यत्रै॒षाऽऽहु॑तिर्हूयते॑। न तत्र॑
 रु॒द्रः प्र॒जा अ॒भि॑म॒न्यते॑॥४५॥

दधात्यर्भवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥११॥

[११]

अ॒श्व॑स्य॒ वा आ॒ल॒ब्ध॑स्य॒ मेध॑ उ॒द॑क्रामत्। तद॑श्व॒स्तोमी॑य॒मभव॑त्।
 यद॑श्व॒स्तोमी॑य॒ जुहो॑ति। स॒मे॒धमे॒वैन॒माल॑भते। आ॒ज्ये॑न
 जुहोति। मे॒धो वा आ॒ज्यम्। मे॒धोऽश्व॑स्तोमी॒यम्।
 मे॒धेनै॒वास्मि॒न्मे॒ध॑न्दधाति। ष॒ट्त्रिं॑शतञ्जुहोति। ष॒ट्त्रिं॑शदक्षरा
 बृ॒हती॑॥४६॥

बा॒र्ह॑ताः प॒शवः॑। सा प॑शूना॒म्मात्रा॑। प॒शूने॒व मा॒त्रया॑
 स॒म॒र्ध॑यति। ता॒य॒द्भूय॑सीर्वा॒ कनी॑यसीर्वा जुहुयात्।

प॒शून्मात्र॑या व्य॑र्धयेत्। ष॒द्विंश॑तञ्जुहोति। ष॒द्विंश॑दक्षरा
बृ॒हती। बा॒र्हताः प॒शवः॑। सा प॑शूनाम्मात्रा॑। प॒शूने॒व मा॒त्रया॒
सम॑र्धयति॥४७॥

अ॒श्व॒स्तोमी॑यं हु॒त्वा द्वि॒पदा॑ जुहोति। द्वि॒पाद्वै पु॑रुषो
द्विप्र॑तिष्ठः। तदे॑नं प्रति॒ष्ठया॒ सम॑र्धयति। तदा॑हुः। अ॒श्व॒स्तोमी॑यं
पूर्व॑ं होत॒व्यां ३ द्वि॒पदाँ ३ इति॑। अ॒श्वो वा अ॑श्वस्तोमीयम्।
पु॑रुषो द्वि॒पदाः॑। अ॒श्व॒स्तोमी॑यं हु॒त्वा द्वि॒पदा॑ जुहोति।
तस्मा॑द्वि॒पाच्चतु॑ष्पादमत्ति। अथो॑ द्वि॒पद्ये॒व चतु॑ष्पदः
प्रति॑ष्ठायपति। द्वि॒पदा॑ हु॒त्वा। नान्यामु॑त्तरा॒माहु॑तिञ्जुह्यात्।
यद॒न्यामु॑त्तरा॒माहु॑तिञ्जुह्यात्। प्र प्रति॑ष्ठायामश्र॒यवे॑त। द्वि॒पदा॑
अन्त॒तो जु॑होति॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्संर्धयति स्थापयति पञ्च च॥१२॥ [१२]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। सो॑ऽस्मात्सृष्टोऽपा॑क्रामत्।
तय्यँ॑ज्ञक्र॒तुभि॑रन्वैच्छत्। तय्यँ॑ज्ञक्र॒तुभि॑र्नान्वविन्दत्।
तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छत्। तमिष्टि॑भि॒रन्व॑विन्दत्। तदिष्टी॑नामिष्टित्वम्

यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।
अस्यां वाव तर्हिन्दन्ति। न वा इमाङ्कश्चनेत्याहुः।
तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति।
सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः
परां परावतङ्गन्तोः। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै
धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव
तदन्विच्छति। तस्माद्विवा नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
सायन्धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमङ्कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥१३॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गमति। योऽश्वमेधेन यजते।

ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणां।
 श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते।
 वीणांऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥
 प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
 ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः।
 क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः
 श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
 अपास्माद्राष्ट्रङ्कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा
 कामयते। अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्।
 नक्तं राजन्यः। ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा
 हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति।
 इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं
 वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
 इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।

युद्धेनैवैन॑ स॒ सम॑र्धयति। अ॒क्लृप्ता॒ वा ए॒तस्य॑र्तव॒ इत्या॑हुः।
 योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑। ति॒स्रोऽ॒न्यो गाय॑ति ति॒स्रोऽ॒न्यः।
 ष॒द्वप॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः। ताभ्या॑
 स॒ऽस्थाया॑म्। अ॒नोयु॑क्ते च॒ श॒ते च॑ द॒दाति॑। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑
 श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति॥५५॥

गाय॑ताङ्गामे॒द्वाह्म॑णस्य॒ कल्प॑यतश्च॒त्वारि॑ च॥१४॥ [१४]

सर्वे॑षु वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवोऽ॒न्वाय॑न्ताः। तेभ्यो॒ यदा॑हु॒तीर्न॑
 जु॒हुयात्। लो॒केलौ॑क ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्। मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑
 मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्य॒भिपूर्व॑माहु॒तीर्जु॑होति। लो॒काल्लो॑कादे॒व
 मृ॒त्युम॑व॒यज॑ते। नैनं॑ लो॒केलौ॑के मृ॒त्युर्वि॑न्दति। यद॒मुष्मै॑
 स्वाहा॑ऽमुष्मै॒ स्वाहे॑ति जु॒ह्वत्स॒श्चक्षी॑त। ब॒हुं मृ॒त्युम॑मि॒त्रं
 कु॒र्वीत। मृ॒त्यवे॒ स्वाहे॑त्येक॑स्मा ए॒वैका॑ञ्जुहुयात्। ए॒को वा
 अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के मृ॒त्युः॥५६॥

अ॒श॒न॒या मृ॒त्युरे॒व। तमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒केऽव॑यजते। भ्रू॒ण॒ह॒त्यायै॑
 स्वाहे॑त्य॒वभृ॑थ आहु॒तिञ्जु॑होति। भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वाव॑ यजते।

तदाहुः। यद्भूणहृत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियतु
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भूणहृत्याया इत्याहुः। भूणहृत्या
वाव मृत्युरिति। यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणङ्कृत्वा। भूणघ्ने भेषजं
करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भूणहृत्यायै
प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं
हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिञ्जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलुतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाक्षस्य मूर्धञ्जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धञ्जुहोति द्वे च॥१५॥

वारुणो वा अश्वः। तन्देवताया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।

स्वयैवैनन्देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा
कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानाङ्करोति। मान्धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशा
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति।
एषाल्लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठति।

अ॒ग्नयेऽ॑हो॒मुचेऽ॑ष्टाक॒पाल॒ इति॒ दश॑ह॒विष॒मिष्टि॑न्निर्व॒पति॑।
 दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॒रुन्धे॑।
 अ॒ग्नेर्म॑न्वे प्रथ॒मस्य॒ प्रचे॑तस् इति॑ याज्यानुवा॒क्या भव॑न्ति
 सर्व॑त्वाय॑ ॥६२॥

अधिपतय॒ इत्या॑हामिजित्या ऐन्द्रा॒ग्नो भव॑ति रुन्ध॒ एकं॒ च॥१६॥ [१६]

यद्य॑श्चमु॒पत॑प॒द्विन्देत्॑। आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्।
 सौ॒म्यश्च॒रुम्। सा॒वित्र॑म॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्नेयो भव॑ति।
 अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सौ॒म्यो
 भव॑ति। सोमो॒ वा ओष॑धीना॒ ५ राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑
 वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैन॑मिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत
 ए॒वैन॑मिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैन॑न्दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
 हैव॑ भव॑ति। पौ॒ष्णश्च॒रुन्निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
 वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भि॒ष्क्। स ए॒वैन॑मिषज्यति। अ॒श्लो॒णो हैव॑
 भव॑ति॥६४॥

रौद्रश्चरुन्निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
 वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया भिषज्यति। अगदो हैव भवति।
 वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नागच्छेत्। इयं
 वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति।
 आहैव सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं
 आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष
 गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे
 निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।
 रेतसा वा एष व्यूध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो
 भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः।
 गर्भेवा एष व्यूध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
 वायव्यां गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं
 स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।

इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो ह्रैव भवत्यधीयादध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥१७॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्तसंस्थिते निर्वपेत्।
द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुं क
एनय्यँजः स्यात्। पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य
छन्दांसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुं
जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता।
सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्तसंस्थिते
निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुं क
एनय्यँजो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति।
द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥१८॥—————[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु

भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नाम यज्ञः।
 सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष
 वै पयस्वान्नाम यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै
 विधृतो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र
 व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो
 नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं
 ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष
 वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी
 जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम
 यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै
 तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो

नामं य॒ज्ञः। कल्पं॑ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ योगक्षेमः। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते॥ ७२॥

पर्य॒स्वान्नमं॑ य॒ज्ञः प्रति॑ष्ठितम्भवति॒ यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते षट् (एष॒ वै वि॒भूः प्र॒भूरूर्ज॑स्वान्यय॑स्वान्
विधृ॑तो व्यावृ॑त्तःप्रति॑ष्ठितस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॑स्यतिव्या॒धी दी॑र्घः कु॒सो द्वाद॑श ॥)॥१९॥ — [१९]

ता॒र्प्येणाश्व॑ꣳ संज्ञ॑पयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्। य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ
सम॑र्धयन्ति। या॒मेन॑ सा॒म्रा प्र॑स्तो॒ताऽनूप॑तिष्ठते।
य॒मलो॒कमे॒वैन॑ङ्गमयति। ता॒र्प्ये च॑ कृत्य॒धीवा॒से चाश्व॑ꣳ
संज्ञ॑पयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूनाꣳ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॑रुन्धे।
हि॒र॒ण्यक॑शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्ध्यै॥ ७३॥

रू॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑ भवति।
प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्। अ॒न्तरि॑क्षस्य
कृत्य॒धीवा॒सः। दि॒वो हि॑र॒ण्यक॑शि॒पु। आ॒दि॒त्यस्य॑ रू॒क्मः।
प्र॒जाप॑ते॒रश्वैः॑। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्प्येणा॑प्तोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑क्षङ्कृत्य॒धीवा॒सेन॑। दि॒वꣳ हि॑र॒ण्यक॑शि॒पुना॑।
आ॒दि॒त्यꣳ रू॒क्मेण॑। अश्वै॒नैव॑ मे॒ध्येन॑ प्र॒जाप॑तेः सायु॑ज्यꣳ

सलो॒कता॑मा॒प्नोति॑ । ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ः सायु॑ज्यम् ।
सा॒र्ष्टिता॑ः॒ समान॑लो॒कता॑मा॒प्नोति॑ । योऽ॑श्वमे॒धेन॒ यज॑ते । य
उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ ॥ ७५ ॥

अवरु॑ध्या आ॒प्नोत्य॒ष्टौ च॑ ॥ २० ॥ [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सु॒वर्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त । तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑ । अ॒मुमा॑दि॒त्यमश्व॑ः॒ श्वेत॑म्भू॒तन्दक्षि॑णामनयन् ।
तेऽब्रु॑वन् । यन्नो॒नेष्ट॑ । स वर्यो॑ भू॒दिति॑ । तस्मा॒दश्व॑ः
सव॑र्येत्याह्व॑यन्ति । तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते । यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॒ब्धोऽ
तस्मा॒दश्वो॑ नाम ॥ ७६ ॥

यच्छ्व॑यदरु॒रासी॑त् । तस्मा॒दर्वा॑ नाम । यत्स॒द्यो वाजा॑न्त्स॒मज॑यत् ।
तस्मा॑द्वा॒जी नाम॑ । यदसु॑राणा॒ल्लो॒काना॑दत्त । तस्मा॑दा॒दित्यो॑
नाम॑ । अ॒ग्निर्वा अ॑श्वमे॒धस्य॒ योनि॑रा॒यत॑नम् । सूर्यो॑ऽग्नेर्यो॒निरा॒यत॑नम् ।
यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑ उत्तरवे॒दिमु॑प॒वप॑ति । योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नम् ।

योनि॑मा॒नाय॑त॒नवान्भ॑वति । य ए॒वं वेद॑ । प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ
दे॒वाना॑म् । यद॑र्काश्वमे॒धौ । प्रा॒णापा॒नावे॒वावरु॑न्धे । ओजो॑ बलं

वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्का॒श्वमे॒धौ। ओजो॑ बल॑मे॒वाव॑रुन्धे।
 अ॒ग्नि॒र्वा अ॒श्वमे॒धस्य॑ योनि॑रा॒यत॑नम्। सूर्यो॑ग्नेर्योनि॑रा॒यत॑नम्।
 यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑ चित्य॑ उत्तर॑वेदि॒श्चिनोति॑। ताव॑र्का॒श्वमे॒धौ।
 अ॒र्का॒श्वमे॒धावे॒वाव॑रुन्धे। अथो॑ अ॒र्का॒श्वमे॒धयो॑रे॒व
 प्रति॑तिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ २१॥ [२१]

प्र॒जाप॑तिं वै दे॒वाः पि॒तरम्। प॒शुम्भू॑त॒म्मैधा॒याल॑भन्त।
 तमा॒लभ्यो॑पा॒वसन्। प्रा॒तर्य॑ष्टा॒स्मह॑ इति॑। ए॒कं वा
 ए॒तद्दे॒वाना॑म॒हः। यत्स॑व॒त्सरः॑। तस्मा॑द॒श्वः पु॒रस्ता॑त्स॒वत्सर॑
 आल॑भ्यते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑भ्योऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः।
 यत्स॒द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥ ७९॥

तस्मा॑द॒श्वमे॒धः। वेदु॑कोऽश्व॑मा॒शुम्भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
 यद्वै तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑भ्योऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॑द॒श्वः प्र॒जाप॑तेः
 प॒शूना॑म॒नुरूप॑तमः। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्रति॑रूपो जायते। य ए॒वं
 वेद॑। सर्वा॑णि भू॒तानि॑ स॒म्भृत्या॑ल॒भते। समे॑नन्दे॒वास्तेज॑से

ब्रह्मवर्चसायं भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्।
पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त
देवाः। कामप्रय्यं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।
तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मरमेव
गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य
जित्यै। सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽर्धवृद्धजंत एति वेद॥२२॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव
मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य
मेध्यस्य लोमनी। यत्सायंप्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य
लोमल्लोमञ्जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य

मे॒ध्यस्य॑ लो॒म॑ल्लौ॒मञ्जु॑हति। यो वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ प॒दे वे॒द। अ॒श्वस्यै॑व मे॒ध्यस्य॑ प॒देप॑दे जुहोति। द॒र्श॒पूर्ण॒मा॒सौ वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ प॒दे॥८३॥

यद॒र्शपूर्ण॒मा॒सौ यज॑ते। अ॒श्वस्यै॑व मे॒ध्यस्य॑ प॒देप॑दे जुहोति। ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ प॒देप॑दे जुहति। यो वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ वि॒वर्त॑नं वे॒द। अ॒श्वस्यै॑व मे॒ध्यस्य॑ वि॒वर्त॑नेवि॒वर्त॑ने जुहोति। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽश्वः॑। स आ॑ह॒वनी॒यमा॑गच्छति। तद्वि॒वर्त॑ते। यद॑ग्नि॒होत्रं॑ जुहोति। अ॒श्वस्यै॑व मे॒ध्यस्य॑ वि॒वर्त॑नेवि॒वर्त॑ने जुहोति। ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ वि॒वर्त॑नेवि॒वर्त॑ने जुहति॥८४॥

प॒दे अ॑ग्नि॒होत्रं॑ जुहोति त्रीणि॑ च॥२३॥ [२३]

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

